Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfiat

Naliliineq 2015

DANMARKS
EVALUERINGSINSTITUT

Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfiat

Naliliineq 2015

Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfiat

© 2015 Danmarks Evalueringsinstitut

Issuarneqarfia allallugu issuarneqarsinnaavoq

Saqqummersitaq taamaallaat elektroniskimik saqqummersinneqarpoq uani: www.eva.dk aamma uani: www.naalakkersuisut.gl

Naqinnerisa aappaat, imaa nikisinnagu naqqitaq.

ISBN (www) 978-87-7958-856-4
Assiliisoq: Helene Brochmann

Nutsernera: Kunuunnguaq Fleischer, Hans Møller, Kaali Olsen aamma Naja Rosing Fleischer

Imai

Eqikkaaneq 7

1 Aallaqqaasiut 11

1.2 Atuarnissaanut ilitsersuut 13

2 Atuartitsineq 16

2.1 Ulluinnarni atuartitsineq 16

2.2 Atuartut ataasiakkaat piginnaasaat aallaavigalugit atuartitsineq – atuartut ataasiakkaat aallaavigineraat 17

2.2.1 Atuartut ataasiakkaat iliuusissatut pilersaarutaat aallaavigalugit atuartut ataasiakkaat piginnaasaat aallaavigalugit atuartitsineq 18

2.3 Nikerartumik pilersaarusiorneq aamma atuartitsissutit akimorlugit atuartitsineq 18

2.3.1 Atuartitsissutit akimorlugit atuartitsineq 19

2.3.2 Eqikkaaneq naliliinerlu – nikerartumik aaqqissuussineq aamma atuartitsissutit akimorlugit atuartitsineq 22

2.4 Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut 22

2.5 Atuartitsinernik malinnaanerit 25

2.5.1 Atuartitsineq malinnaavigisaq pingasunngorlugu avinneqarsinnaavoq 26

2.5.2 Tunngaviit tallimat atuartitsinermi atorneqarnerat 28

2.5.3 Ilinniartitsisut qallunaat – atuartut oqaasiinik oqaasiliunngitsut 30

2.5.4 Eqikkaaneq naliliinerlu – atuartitsineq malinnaavigineqartoq 31

2.6 Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut – paasissutissiarineri ingasaallugu annikillisarneqarput 31

2.6.1 Namminersornerullutik Oqartussanit suliniummik aallarnisaaneq 32

2.6.2 Ilinniartitsisut allatut isigivaat 33

2.6.3 Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut pikkorissartitsissutigineri taakkunanilu sakkussat 34

2.6.4 Eqikkaaneq naliliinerlu – Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut saqqummiunneqaneri 35

2.7 Ilinniartitsisut – Tunngavitsialaat – ulluinnarni atornissaat ajornakusoortut 35

2.7.2 Eqikkaaneq naliliinerlu – ilinniartitsisut Atuartitsissutinik Ilikkalertofiusunik atuinerat 38

2.8 Aqutsisut tapersersuipput - piumasaqaateqaratilli 38

2.8.1 Eqikkaaneq naliliinerlu – Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut pillugit pisortat isummerneri 41

2.9 Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut sunniutaat 41

2.10 Ilinniaatsinut Institutti aamma Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut 42

2.11 Eqikkaaneq naliliinerlu – atuartitsineq 43

3 Anguniakkat nalilersuinerlu 46

3.1.1 Anguniakkat malillugit nalilersuinermullu atortut nutaat 46

3.2 Ilikkagassatut anguniagassat 47

3.2.1 Ilikkagassatut anguniagassat malillugit sulineq 48

3.2.2 Ilikkagassatut anguniagassat piviusorsiorpat? 48

3.2.3 Ilikkagassatut anguniagassat assigiinngitsunik paasineqartarneri 51

3.2.4 Inerisaavik ilikkagassatut anguniagassat pillugit 51

3.2.5 Eqikkaaneq naliliinerlu – ilikkagassatut anguniagassat 51

3.3 Atuartut ataasiakkaarlutik iliuusissatut pilersaarutaat 52

3.3.1 Iliuusissatut pilersaarutit atorneqarneri 52

3.3.2 Angajoqqaat aamma Angusakka 58

3.3.3 Eqikkaaneq aamma naliliineq – atuartup iliuusissatut pilersaarutai 58

3.4 Alloriarfinni misilitsinnerit aamma nalilersuinerit allat 59
3.4.1 Pingaarnertigut alloriarfinni misilitsinnerit inernerinik atuineq 60
3.4.2 Alloriarfinni misilitsinnerit nalilersuinertut 60
3.4.3 Alloriarfinni misilitsinnerit siumut sammisumik atorneri 61
3.4.4 Alloriarfimmi misiliutit atuartunut ataasiakkaanut tapersiineri 62
3.4.5 Alloriarfimmi misiliutit ingerlanneqarneri 62
3.4.6 Ingerlaavartumik nalilersuineq 63
3.4.7 Nalilersuinerup pingaassusaa 64
3.4.8 Eqikkaaneq aamma naliliineq – alloriarfimmi misilitsinnerit aamma ingerlaavartumik nalilersuineq 64

4 Atuartut 67
4.1 Atuartut naapertuutinngitsumik pissusilersortut 67
4.1.2 Naliliineq – atuartut naapertuutinngitsumik pissusilersortut 68
4.2 Meeqqat immikkut pisariaqartitsisut 69
4.2.1 Meeqqat immikkut pisariaqartitsisut – ilinniartitsisut isaannit isigalugit 70
4.3 Immikkut atuartitsineq 72
4.3.1 Immikkut ittumik atuartitsinerup aaqqissugaanera 74
4.3.2 Peqataatitsineq (ilanngutsitsineq) 74
4.3.3 Immikkut atuartitsinermik piginnaasat 75
4.3.4 Ilinniartitsisut meeqqat immikkut ittumik atuartittariallit pillugit 76
4.4 Meeqqat sumiginnakkat 77
4.4.1 Isumaginnittoqarfiup suliassaa – imaluunniit atuarfimmi ikorfartortit? 77
4.5 Meeqqanut immikkut pisariaqartitsisunut tapersiiniutit 79
4.5.1 PPR – Pædagogisk-Psykologisk Rådgivning 79
4.5.2 Ilinniartitsisoq siunnersorti 80
4.6 Eqikkaaneq naliliinerlu, atuartut 81

5 Ilinniartitsisut 83
5.1 Suleqatigiinneq ataatsimut isigalugu 83
5.2 Alloriarfinni suleqatigiinneq 85
5.3 Ilinniartitsisut kalaallit qallunaallu akornanni suleqatigiinneq 88
5.4 Ilinniartitsisut taarseraannerat sulinngitsoortarnerallu 89
5.5 Suleqatigiilluarnerulernissamut suliniutit 93
5.6 Ilinniartitsisut – naliliineq 94

6 Angajoqqaat 96
6.1 Angajoqqaat pimoorussinerannik atuarfiit naliliinerat 97
6.1.1 Atuarfimmi pimoorussineq 98
6.1.2 Ilinniartitsisut aqutsisullu unammilligassat pillugit nassuiaataat 100
6.1.3 Angajoqqaat aamma Atuarfitsialak 101
6.1.4 Ilinniartitsisut namminneq inissisimanerat/suliassaat 102
6.2 Angajoqqaat isumaat 102
6.3 Aaqqiissutissatut innersuussutit: Aalajangersimasumik pitsaasumillu aallaaveqarneq 104
6.3.2 Angajoqqaat ilinniakkerisarnerlu 106
6.4 Ilinniaatsinut Institutti angajoqqaat inissisimaviat/ suliassaat pillugit 106
6.5 Atuarfimmi siulersuisut angajoqqaanik suleqatigiinnermi inissisimaviat/suliassaat 107
6.6 Eqikkaaneq naliliinerlu – angajoqqaat inissisimaviat/ suliassaat 107

7 Atuarfimmi aqutsisut 110
7.1 Aqutsisut sinaakkutaat namminerlu iliuuseqarsinnaanerat 110
7.2 Kommuninik ingerlatsivinnillu suleqateqarneq 113
7.3 Aqutsisut piginnaasaat 117
7.4 Aqutsisut suliassaat unammilligassaallu 119
7.5 Ilinniartitsisut aqutsisunik isiginninnerat 123
7.6 Atuarfinni aqutsisut – naliliineq 127

8 Atuarfeqarfinnik ingerlatsiviit 129
8.1 Kommunit atuarfeqarnermik aqutsinerat 129
8.2 Ilinniartitsissutit sumiiffinni toqqagassat 131
8.3 Atuarfinnik nakkutilliineq 134
8.4 Atuartunik meeqqat atuarfinni atuartitsinermik malinnaanngitsunik nakkutilliineq 135
8.5 Tiimit agguarneranni atuartitsinerullu aaqqissuunnerani kommunip inissisimavia/suliassai 136
8.6 Ilassutaasumik atuartitsineq 137
8.7 Atuarfinni siulersuisut inissisimaviat/suliassaat 138
8.8 Atuarfeqarfinnik ingerlatsiviit – naliliineq 142

9 Sammisat allat 143
9.1 Ilinniartitsisut piginnaasaat aamma piginnaasanik qaffassaaneq 143
9.1.1 Ilinniaatsinut Institutip ilinniartitsisut piginnaasaannik qaffassaanermut atorneqartarnera 145
9.2 Atuartitsinermi atortut aamma IT 146
9.2.1 Atuartitsinermi IT 147
9.3 Allamiut oqaasiinik atuartitsineq - qallunaat tuluillu oqaasii 148
9.3.1 Qallunaat oqaasiinik ilinniartitsineq 149
9.3.2 Tuluttut atuartitsineq 150

10 linniarfiit atuarfimmiit ikaarsaarfiusut 153
10.1 Ilinniarfiit atuarfimmiit ikaarsaarfiusut 153

11 Periuseq atorneqartoq 156
11.1 Apeqqutit immersuilluni akisassat 156
11.2 Kommuninit nassuiaat 163
11.3 Apersuilluni oqaloqateqarnerit 164
11.4 Suleqataasut 165
11.5 Atortut atukkat 166

Appendiks
Ilanngussaq A: Suliassap allaaserinera 167

Eqikkaaneq

Kalaallit Nunaanni Meeqqat atuarfiat – naliliineq 2015

Manna tassaavoq meeqqat atuarfiannik iluarsartuusseqqinnerup nalilernera. Iluarsartuusseqqinneq inatsitigut atuutilerpoq 2002-mi Inatsisartut peqqussutaattut, taannalu kingusinnerusukkut, tassalu 2012-imi Inatsisartut inatsisaattut atuutilerpoq. Naliliinermi immikkut misissuiffigisat arlaqartut aqqutigalugit nalilersorneqarpoq, inatsit ulluinnarni sulinermi qanoq piviusunngortinneqarsimatiginersoq, taamatullu pisoqarsimatinnagu pissutaasinnaasut saqqummiunneqarlutik. Tamatumunnga ilanngullugu qulequttat ajornartorsiutilluunniit suut meeqqat atuarfiannut attuumassuteqartut, meeqqat atuarfiata inerisaqqinnerani isiginiartariaqarneraat tikkuarneqarput.

Nalunaarusiap naapertuunnera, ataqatigiiffii saaffigisaalu

Maanna ukiut 11 qaangiussimalerput atuarfik pillugu inatsisip nutaap atuutilerneraniit, ukioqatigiiaallu inatsit nutaaq malillugu tamakkiisumik atuarnikut naammassisimalerlutik. Tamanna pissusissamisuuginnartumik naliliinissamut periarfissaavoq. Ilutigisaanik ilikkagassatigut angusakilliortuarnermik ajornartorsiortuarnerup nassataraa, atuartut quliugaangata taamaallaat sisamat missaat atuareernermik kingorna ilinniarlutik ingerlaqqittarmata[1], taamaammallu pissutissaqarluarmat atuarfiup nalilersorluarnissaa.

Atuarfimmik iluarsartuusseqqinneq qiterpaarinermi nalilersorneqarpoq 2010-mi ataatsimeersuarnermi, qitiusumi inissisimasut tamarmik atuarfik pillugu oqalliseqatigiimmata. Manna tassaavoq atuarfiup iluarsartuuteqqinneranik arlaannaannulluunniit attuumanngitsumik, atatsimoortumik naliliineq siulleq.

Nalunaarusiap saaffigisai amerlapput. Tassami naliliinerup misissorpai inatsit inatsisillu piviusunngortikkiartornera, tamatumunnga ilanngullugu Inerisaaviup inissisimanera, kommunit ingerlatsinerat, atuarfiit pisortaat, atuarfiup angerlarsimaffiullu suleqatigiinnerat aamma ilinniartitsisut ilinniartitsinnerat suleqatigiinnerallu, taamaalilluni pineqartut tamarmik ilisimasanik naliliinernillu paasiniaasinnaapput, ulluinnarni suleriaatsip pitsanngorsarnissaanut isummersuutaasinnaasunik.

Angusat

Manna tassaavoq atuarfik pillugu inatsimmik naliliineq – tamannalu aqqutigalugu meeqqat atuarfiannik naliliinerulluni. Pineqartut marluk assigiinnginnerat naliliinermi ersarissilluarpoq. Tassami pingaarnertut tunngavissaqartumik paasisaq tassaavoq, sumiiffinni assigiinngitsuni tamani apersorneqartorpassuit *arlaannaataluunniit* inatsit isornartorsiunngikkaa. Arlaannaataluunniit siunertamut naapertuuttoqannginnera, killilersuisoqarnera kukkuneqarneraluunniit oqaatigiinngilaa. Taamaammat taamaakkaluartoq meeqqat atuarfiata ulluinnarni ingerlatsinerani sanngeequtit amerlasuut suussusersineqarsinnaannerannut inatsisip sanngiinnera pissutaasimanngilaq, paatsisaanerullunili inatsisip anguniagaasa malinneqannginnerat.

Inatsisip immikkut taaneqartunik isornartorsiorneqannginnera soorunami imaanngilaq, inatsit sanngeequteqanngitsoq, taakkulumi - aaqqissugaanerup iluani taassumanngalu suliaqartuninngaanniit - avataaneersuugaanni immaqa takujuminarnerupput.Taamaalilluni qulliunerusutigut

[1] *Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfimmit kisitsisit tamanut saqqummiunneqanngitsut takutippaat, ukioqatigiiaaniit 2009-2013-imi atuarfimmi inaarutaasumik misilitsinnikunit, misilitsinnerup kingorna ukiut 2 qaangiunneranni 37,3 % (2012) aamma 41,4 % (2009) GU-mi inuutissarsiummilluunniit ilinniarlutik ingerlaqqissimasut.*

allaffissornermut naleqqiullugu assersuutigalugu maluginiagassaavoq, kommunit meeqqat atuarfiannut naleqqiullugu politikkikkut, periusissiornikkut perorsaanikkullu inissisimaneq inatsisikkut kommuninut tunniunneqartoq kivissallugu ungaseqimmassuk. Inatsit ulluinnarnilu ingerlatsineq matumani ataqatigiissappata, kommunini ingerlatsiviit malunnaatilimmik pitsanngorsaavigineqartariaqarput imaluunniit suliassaat nuunneqartariaqarlutik, imappoq suliassat (ilaat) nuna tamakkerlugu katersorneqarlutik imaluunniit suliassat (ilaat) atuarfinnut nuunneqarlutik. Isiginiaraanni matumani pineqarmat atuarfeqarfik 8.000-it ataallugit atuartulik – immaqa nukissanik atuilluarnerussagaluarpoq, pingaarnerusutigut perorsaanikkut inerisaanermut periusissiornermullu akisussaaffik nunami sumiiffimmut ataatsimut katersorneqartuuppat.

Tunngavissaqartumik paasisat allat makkuupput:

1 Atuarfiup iluarsartuuteqqinnerani tunngaviuvoq atuartitsinerup nutaarluinnarmik isigineqarnissaa. Atuarfik pillugu inatsimmi ersippoq, atuartitsineq atuartut ataasiakkaat pisariaqartitaannut naapertuutissasoq, atuartunut tamanut unamminartoqassasoq, aamma aaqqissuunneqassasoq anguniakkat ilinniartitsisup atuartullu atuartup iliuusissatut pilersaarutaatigut suleqatigiillutik aalajangersagaat mianeralugit. Naliliinerup takutippaa tamanna tassaalersimannginnilluinnartoq atuarfimmi suleriaaseq saqqumilaarnerpaaq. Ilinniartitsisut ikittuinnaat atuartitsinertik atuartut iliuusissatut pilersaarutaat aallaavigalugit pilersaarusiortarpaat. Amerlanerit ilikkagassatut anguniagassat aallaavigisarpaat. Atuartitsinerni malinnaavigineqartuni atuartut ataasiakkaat piginnaasaat aallaavigalugit atuartitsinissamut alloriarnerit takussaanerpaannginnerlat, taamaaliornermi ajornannginnerpaaq eqqaassanngikkaanni, tassalu atuartut ataasiakkaarlutik namminneq immikkut matematikkimi atuagaqarlutik sulinerat. Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut, atuarfik pillugu inatsimmi ilikkariartortarneq pillugu paasinneriaaseq aallaavigalugu tigussaasunik suleriaaseqarsinnaanermut innersuussutitut eqqunniarneqartut, taamaallaat killilimmik atorneqalersimapput. Taamaammat pingaartuuvoq maluginiassallugu, amerlasuunit isumaqatigineqartutut ilikkagassatigut naammaginanngitsumik meeqqat atuarfiata angusaqartarnera, tassaanerarneqarsinnaanngimmat Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut imaluunniit iluarsartuusseqqinnerup imminermini kingunerinik pissuteqartoq. Tassami periarfissat nutaat atorneqarnikingaaramnik taamatut sunniuteqarnerarneqarsinnaanngillat.

2 Atuarfiup iluarsartuuteqqinneratigut atuartitsinerup pilersaarusiornissaanut nalilersornissaanullu sakkussat amerlasuut nutaat eqqunneqarput – ilikkagassatut anguniagassat, iliuusissatut pilersaarutit, alloriarfinni misilitsinnerit il.il. Naliliinerup takutippaa sakkussat taakku annertuumik atorneqalersimasut, suleriaatsimullu ilaalersimallutik – ilinniartitsisut amerlasuut akornanni. Assersuutigalugu ilinniartitsisut ilinniarsimasut 40 %-ii akipput, alloriarfinni misilitsinnerni angusaasut kingunerisaannik ilinniartitsinertik allanngortissimallugu. Taamaattorli aamma ilutigisaanik ilinniartitsisoqarpoq misilitsinnerni angusaasunik atuinngitsunik, ilaat ulluinnarni pissutsinik tunngaveqartumik. Atuartitsinerup ingerlaavartumik nalilersornissaa, inatsimmi piumasaasoq, nalinginnaasumik siammaassimanngilaq. Ataatsimut isigalugu maluginiagaq tassaavoq, naliliinissamut aaqissuussineq ulluinnarni atorsinnaasoq pilersinneqarsimasoq, kisiannili sumiiffinni amerlanerpaani aaqqissuulluakkamik nalinginnaasumillu siammaanneqarnissaa suli amigaataasoq. Nalilerneqarpoq ilinniartitsisut pingajorarterutaasa missaat naliliinermik aaqqissuulluakkamik atuinngitsut.

3 Apeqqutini immersuilluni akisassani ilinniartitsisut atuarfiup unammilligassaanik annerpaanik pingasunik suussusiliisut affaasa sinnerisa atuartut eqqaavaat. Annermik siunertamut naapertuutinngitsumik pitsaanngitsumillu pissusilersorneq, kajumissuseqannginneq, aammali ilikkagassatigut killiffiup qaffatsikkuminaannera inuttullu ajornartorsiutit, atuarfimmut nassatarineqartartut atuartitsinerullu ingerlannissaanik ajornartorsiortitsisartut. Ersarippoq inuiaqatigiinni ajornartorsiutit nukissaaleqinerullu atuarfiit annertuunik unammilligassaqartikkaat. Ilinniartitsisut PPR-nilu sulisut tikkuarpaat, ilinniartitsisut meeqqanut immikkut pisariaqartitsisunut naleqqiullugu ilinniakkamikkut inorsartut. Aamma inunnik isumaginninnermi suliassat ajornakusoornerusut oqimaatsullu sumi suliassaanerisa erseqqissarnissaat amigaataavoq – suut ilinniartitsisut ataasiakkaat suliassarineraat, suut atuarfiup suliassarinerai suullu inunnik isumaginnittoqarfiup PPR-illu suliassarineraat. Ilinniartitsisut tapersertariaqarput nalorneqqunagit. Kisianni ilutigisaanik naliliinerup tikkuarpaa, maanna meeraatigisat pitsaanerusumik inissaqartinnerullugit kaammattorlugillu, siunertamut naapertuuttunik ilikkariartornissamut avatangiiseqartitsinissamut atuarfiit pisortaat, ilinniartitsisut aalajangiisartullu ataatsimoorullugu

suliassaqartut. Pingaartuuvoq meeqqat imminerminni ajornartorsiutitut ilinniartitsisunit isigineqanngininissaat, kisiannili ilinniartitsisut aammattaaq akuerisariaqarpaat, meeqqat ajornartorsiutaasut atuarfiup aamma nammineq pilersittarai.

4 Ilinniartitsisut nammineq oqaluttuaraat suleqatigiinniarneq sumiiffippassuarni unamminartuusoq. Suleqatigiinnginneq arlalitsigut sunut pitsaanerpaamik ingerlanngitsunut nassuiaatitut atukulavaat – Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut piviusunngortinniarnerat, alloriarfiit akornanni ikaarsaariarnerit, atuartitsissutit akimorlugit atuartitsinerit il.il. Ilinniartitsisut peqannginneri pissutigalugit tiiminik atuartitsiffissanik taamaatitsiinnartarneq ajornartorsiutaavoq, angajoqqaanit eqqumaffigilluarneqartoq. Tamanna atuarfiit pisortaasa pingaartillugu allanngortinniarlugu sulissutigisariaqarpaat. Pilersaarutaareersumik peqannginnermut tunngatillugu (soorlu pikkorissartoqartillugu), nikerartumik aaqqissuussineq atorneqarsinnaavoq. Kisianni napparsimasoqartillugu Danmarkimi misilittakkat takutippaat, tamatuma immikkut isiginiarneqarnerata imminermini nassatarisaraa sulinngitsoortarnerit annikillinera. Kisiannili aamma, tarnikkut suliffinni avatangiisilunnermut attuumassuteqarsinnaavoq – tamatumanimi suleqatigiinneq annertuumik pineqarpoq. Pisortat matumani allatut ajornartumik sallinngortariaqarput, kisianni aamma ilinniartitsisut namminneq tamatumani suleqataanissaminnut annertuumik akisussaapput.

5 Atuarfiit pisortaasa nalinginnaasumik sulinerminni atugarisatik, ingerlatsiveqarfiit tapersersuineri namminnerlu piginnaasatik naammagisimaarluarpaat, naak arlallit annertuumik sulisaraluarlutik aamma arlallit eqqaavaat sungiussisimanerulerunik misilittagaqarnerulerlutillu aamma perorsaanikkut aqutsineq nukissaqarfiginerulissallugu, ullumikkummi allaffissornikkut suliassaqaqaat. Kisianni ilinniartitsisut apeqqutinut immersuilluni akisassanut peqataasut pingajorarterutaasa missaasa pisortamik attaveqaqatigiissinnaassusiat, sumut sammiveqarnissamik takutitsisinnaassusiat, kaammattuisinnaassusiat il.il. annertungaatsiartumik isornartorsiorpaat. Tamanna unamminartuuvoq pisortat allatut ajornartumik isummerfigisariaqagaat. Apersuinernit taamatuttaaq aamma ersippoq pisortat ilaasa sulisutik paatsoortaraat – pisortat isumaqarput, ilinniartitsisut iliuuseqarnissaannut inissaqartillugit oqartussaaqataatillugillu, ilinniartitsisulli pissusiviusut malillugit erseqinnerusuliornissaq sammiveqarnissarlu ujartorlugu.

6 Kommunini atuarfinnik ingerlatsiviit aallaqqaataani eqqaallatsiarneqartutut annertunerpaamik allaffissornikkut ingerlatsivittut ingerlapput, aningaasaqarneq, sulisoqarnikkut inatsisit pisortatigullu suliassat allat nakkutigalugit. Tamanna qiviaannarlugu aamma ajunngivissumik suliaraat. Ajornartorsiulli unaavoq, atuarfik pillugu inatsisip atuarfinni perorsaanikkut-periusissiornikkut suliaqarnissamik annertunerujussuarmik pisussaaffilernikuummagit. Suliassaq tamanna ullumikkut isumagineqanngilaq. Aammattaaq inatsisitigut aalajangersakkamik nakkutilliinissaq atuutinngilluinnanngajavippoq. Tamanna kikkuniilluunniit piaarinermik suliassanilluunniit sumiginnaanermik peqquteqarpasinngikkaluarpoq, kisiannili – minnerpaamik kommunini pingasuni – taamaallaat sulisut marluk missaasa suliassamut ivertinneqarsimanerisa kinguneriinnarlugu. Tamanit takuneqarsinnaavoq, qanoq annertutigisumik isumaginnissinnaanerat tassuunakkut killilerneqartoq.

7 Meeqqap atuartup inuunerani angajoqqaat pingaaruteqaqaat, ilinniartitsisullu angajoqqaat peqataanerannik ataatsimut isigalugu ernumanaatilimmik appasissuseqartutut misiginninnerat inituvoq. Apeqqutit immersuilluni akisassat atorlugit misissuinermi ilinniartitsisut 69-it tamanna atuarfiup unammilligassaanut annernut pingasunut ilaatillugu taavaat. Ilutigisaanik aamma angajoqqaaqarpoq peqataalluartunik, atuarfiup meeqqaminnut neqeroorutigisinnaasai pillugit assut isornartorsiuisunik. Naliliinerup tikkuarpaa atuarfiup, ilinniartitsisut angerlarsimaffiullu akornanni ersarinneroqisumik ilimagisaasunik naleqqussaanissaq pisariaqartinneqartoq. Angajoqqaat ataatsimiinneri piviusunik angajoqqaanullu attuumassuteqartunik imaqartariaqarput, angajoqqaat aggernissartik imminut akilersinnaasutut isigissappassuk. Atuarfik isiginerliorpassuk, pitsaasunik takutinnissaat eqeersimaarfigisariaqarpoq – naveernerisigut isiginninnerliornerat annertusaannaqinagu. Tamanna pillugu ilinniartitsisut arlallit pitsaasunik isumaliuteqarput, tamakkuli siammaattariaqarput nalinginnaasunngortinneqarlutillu. Suliamut tamatumunnga tapertassatut Inerisaavik qangalili mappersagaliornikuuvoq ajunngivissunik, taakkulu ilisimaneqarnerisa siammaannissaat iluaqutaasinnaavoq.

Paasissutissatigut tunngaviit

Nalunaarusiaq paasissutissatigut makkunannga tunngaveqarpoq:

- Atuarfiit pisortaasa tamarmik akornanni apeqqutit immersuilluni akisassat atorlugit misissuineq
- Ilinniartitsisut tamarmik akornanni apeqqutit immersuilluni akisassat atorlugit misissuineq
- Kommunini sisamaasuni atuarfinnik ingerlatsivinnit allakkatigut nassuiaatit
- Nuna tamakkerlugu illoqarfinni nunaqarfinnilu atuarfiit 12-t pulaarneri, taakkunanilu pisortat ilinniartitsisullu apersorneri atuartitsinerillu malinnaavigineri.
- Kommunini sisamani atuarfeqarfiit pisortaannik apersuilluni oqaloqateqarnerit
- Kommunini sisamani PPR-nik apersuilluni oqaloqateqarnerit
- Kommunini sisamani angajoqqaanik apersuilluni oqaloqateqarnerit
- GUX-ni 3-ni inuutissarsiutinillu ilinniarfinni 2-ni pisortanik ilinniartitsisunillu apersuilluni oqaloqateqarnerit

1 Aallaqqaasiut

Atuarfik pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 8, 11. maj 2002-meersoq 2003-mi atuutilerpoq ukiuni ar-lalinni sukumiisumik piareersarneqareerluni, nunanit tamalaaneersut immikkut ilisimasallit peqataatinnerisa, soqutiginnitsinut tamanut ataatsimeersuartitsinerit tamanillu tusarniaanerit kingunerisaannik. Maanna ukiut 11-t qaangiupput, ukioqatigiiaallu atuarnertik tamaat inatsit nutaaq malillugu atuarnikut naam-massisimalerlutik. Tamanna iluarsartuusseqqinnerup nalilernissaanut periarfissatsialaavoq. Ilutigisaanik ilikkagassatigut angusaasartut appasittuarnerisa aamma atuartut pingasuugaagata ataasiinnaap atuar-fiup kingorna ilinniagaqalerluni ingerlaqittarneranik ajornartorsiuteqartuarnerit, meeqqat atuarfiata nalilersorluarnissaa pissusissamisoorluinnartutut isikkoqalersippaat.

Taamaammat Ilinniartitaanermut, Ilageeqarnermut, Kultureqarnermut Naligiissitaanermullu Naalakkersuisoqarfiup (IIKNN)[2], KANUKOKA aamma IMAK suleqatigalugit, EVA (Danmarkimi Nalilersuisarfik) suliakkippaat nalilersueqqullugu.

Siunertaq
Naliliinerup meeqqat atuarfianni ulluinnarni suleriaaseq atuuttoq erseqqissaavigissavaa, atuarfiit atuartitsinerisa pitsaassusaasa isumassuinerisalu nalilernissaat siunertaralugu. Pitsaassuseq paasineqassaaq tassaasoq, atuarfiit atuartut meeqqat annertunerpaamik ilikkagaqarlutillu inerikkiartornerinut – pissutsinut uuttuiffiusinnaasunut arlaqartunut naleqqiullugu – tunniussaqarnerat, tak. Atuarfik pillugu inatsisip siunertaatut aalajangersagaq. Taamaalilluni atuartut atuartitsinermit pissarsinerat pitsaassutsimut uuttuutaavoq qitiusoq, kisianni qanoq sunniuteqarnermik uuttuineq uani pineqanngilaq. Aamma erseqqissarneqassaaq naliliinermi ilikkagassatigut imarititaasut qaffasissuserluunniit isiginiarneqanngimmata. Suliassaq tamanna Inerisaaviup naliliinermut immikkoortortaqarfianit ingerlaavartumik isumagineqarpoq, alloriarfinni misilitsinnerit aamma inaarutaasumik naliliinerit il.il. malinnaavigineqarnerisigut.

Taamaalilluni naliliinermut tunngaviusoq tassaavoq atuarfik pillugu inatsit (siusinnerusukkut Inatsisartut peqqussutaat) – tassungalu oqaaseqaatit. Atuarfinni qitiusumi peqataasunit inatsit qanoq misigineqarpa? Qanorlu piviusunngortinniarneqarpa? Tamatuma saniatigut qulequttat, immersuilluni akisassat oqaloqateqarnerillu tikkuarsimagaagassuk, pineqartut ingerlalluanngitsut imaluunniit siunertamut naapertuuppiaanngitsut.

Taamaalilluni naliliinerup matuma atuarfiup sinaakkutigisai aamma atuartitsinerup ulluinnarni pivi-usunngortinneqartarnera isiginiarpai. Naliliinerup atuarfiit kommunillu akornanni assigiinngissutsit annertuut isiginiarlugillu erseqqissaavigivai, kisianni suliffeqarfiit naliliiffiginerat pineqanngilaq. Atuarfiit peqataasut tassaapput apersuiffigut malinnaavigisagullu, taamaalillutillu naliliinermi misissueqqissaarnikkut paasissutissanut tunngaviusut.

Naliliinerup siunertaraa maanna killiffiup takutinnissaa, siunissamilu maluginiagassat pillugit tikkuussinissaq, imaappoq pissutsit oqallisigisariaqartut immaqalu aaqqiivigisariaqartut pillugit. Naliliinerup nutaamik iluarsartuusseqqinnissaq siunertarinngilaa.

Naliliinermi qitiusut arfineq-marluk makkunannga qulequtaqarput

[2] *2014-imi ukiakkumiit: Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfik, IKIIN.*

1 *Aaqqissugaaneq*
- Qulliunerusumi/qitiusumi
- Kommunini
- Atuarfinni.

2 *Atuartitsinerup aaqqissugaanera ingerlanneralu*
- Atuartitsinermi periutsit, Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut ilanngullugit
- Atortut
- Allamiut oqaasii: qallunaatut aamma tuluttut
- Tapertaliussaasumik atuartitsineq aamma ilitsoqqussaralugu oqaatsinik ilinniartitsineq
- Atuartitsissutit akimorlugit atuartitsineq aalajangersimasumik qulequtaqarluni piareersariikkanillu anguniagaqarluni suliassat immikkut sammillugit
- Atuartitsinerup taamaatiinnartarnera – annertussusai patsisaasullu.

3 *Anguniakkanik naliliinermillu suliaqarneq*
- Iliuusissatut pilersaarutit uppernarsaasersuinerlu
- Alloriarfiit siunertaannik, atuartitsissutit siunertaannik atuineq ilikkagassatullu anguniagassanik suliaqarneq
- Ingerlaavartumik naliliisarneq
- Atuartut ataasiakkaat piginnaasaat aallaavigalugit atuartitsineq
- Inaarutaasumik misilitsinnerit (naapertuussusiat qaffasissusiallu qanoq misigineqartarpa?)

4 *Ilinniartitsisut*
- Ilinniartitsisut piginnaasaat, qanorlu atorneqarnersut
- Piginnaasanik inerisaaneq
- Sulinermi avatangiisit
- Ilinniartitsut nutaat immikkut samminerat.

5 *Aqutsisut*
- Sinakkutit periarfissallu
- Aqutsisut piginnaasaat, piginnaasanik inerisaanissamut periarfissat ilanngullugit
- Suliassat aaqqissugaanerlu

6 *Meeqqat immikkut ittunik pisariaqartitsisut*
- Atuarfinni suliniutit
- Peqataatitsineq
- Immikkut atuartitsineq
- PPR.

7 *Atuarfiup angerlarsimaffiullu suleqatigiinnerat*

Nalunaarusiap immikkoortuisa qulequttat qulaaniittut tulleriinneri malinngilaat, kisiannili inimi atuarfiusumi atuartitsineq qitiutillugu aallaavigineqarluni, tassanngaanniillu "qummut" anguniakkat naliliinerlu, atuartut, ilinniartitsisut, angajoqqaat, atuarfinni siulersuisut aamma kommunini ilimagisat tikinneqarlutik.

Atuarfimmik iluarsartuusseqqinneq
Atuarfik pillugu inatsit nutaaq (2002-mi akuerineqarnermini "peqqussummik" taaneqartoq, kingusinnerusukkullu 2012-imi nutarterneqarnermini "inatsisinngortoq") inatsisinut siuliminut naleqqiullugu arlalitsigut nutaaliorfiuvoq. "Atuarfitsialak" inerisaalluni suliaq aallartimmalli suliniummut taaguutaavoq, kingusinnerusukkullu iluarsartuusseqqinnermut qulequtaalerluni. Angajoqqaanut mappersagaliami[3] ima allaaserineqarpoq:

[3] Atuarfitsialak pillugu/Om Atuarfitsialak, en håndbog til forældre, *Inerisaavik 2004*

Atuarfitsialak

Atuartitseriaaseq nalilinnik piginnaassutsinillu assigiinngitsunik meeqqat piginnaanerligassaannik imalik peqqussummi tunngaviuvoq. Piginnaassutsillu makkuupput: nammineerluni sulisinnaaneq, allanik suleqateqarsinnaaneq, inuttut **nammineq naleqassuseq** inoqatillu naleqassussaannik isummertaasiinillu ataqqinninneq, kulturip tungaatigut qanoq tungaveqarneq aammalu **kulturinik** allanik paasinnissinnaaneq kiisalu **inuiaqatigiinni oqartussaaqataaffigisatsinni** aallusseqataanissatsinni ineriartortitseqataanissatsinnilu nammineq allallu paasinnissinnaanerat akisussaaqataanerallu.

Atuartitseriaatsimi aallaaviuvoq atuartut inuttut ataasiakkaatut naleqassusaat, tamatumanilu meeqqat ataasiakkaat assigiinngitsumik ilinniariaaseqarnerat aallaavigalugu atuartut ataasiakkaat aallaavigalugit atuartitseriaaseqarnissaq.

Naleqartitat taakku **ilikkagassatut pilersaarusiani** pinngitsoorani **ilikkagassatut anguniagassaasuni** aammalu ilinniartitsissutissatut nalilersueriaasissatullu siunnersuutini ilanngunneqarnikuupput. Nammineersinnaaneq, suleqateqarsinnaaneq, nammineq allallu kulturii kiisalu atuartut ataasiakkaat atuaqatigiillu ataatsimoortillugit isumagineqartarnissaat atuartitsissutini tamani ilaatinneqarput. Taamaasilluni inuit ataasiakkaat inuiaqatigiillu oqaasissaqaqataaffigineqartut ataqqineqarnissaat peqqussutip siunertaani naleraavoq, tamatumanilu **alloriarfinni siunertat, atuartitsissutini anguniagassat ilikkagassatullu anguniagassat** aqqusaarneqartarput.

Naliliinermi 2002-mi peqqussummi/inatsimmi nutaartaasut qitiutinneqarput.

1.2 Atuarnissaanut ilitsersuut

Kapitali 2 – Atuartitsineq - atuarfik pillugu inatsisip tunngavigisai aallaavigalugit allaaserineqarpoq, atuartitsineq naliliinermut atatillugu malinnaavigineqartoq qanoq ingerlanneqartarnersoq. Atuartitsineq misissoqqissaarneqarpoq paasiniarumallugu isummat nutaat – atuarfik pillugu inatsimmiittut – inimi atuartitsivimmi ingerlanneqartunut qanoq annertutigisumik sunniuteqarsimanersut. Tulliullugu paasiniarneqarpoq Atuartitseriaatsinik Ilikkalertorfiusunik taaneqartartut qanoq annertutigisumik atugaanersut. Taakku inatsimmut ilaanngillat, kisiannili isiginiarneqarsinnaallutik tassaasut perorsaanikkut pingaarnerusutigut tigussaasumillu inatsimmut ikorfartuutissatut misiligutit. Taamaammat ilinniartitsisut pisortallu tunngaviit pillugit isumaat taakkualu tunngaviit sooq maannarnit siammaanneqarnerusimanngineerinut nassuiaataat erseqqissarneqarput.

Kapitali 3 – Anguniakkat naliliinerlu – tassani iluarsartuusseqqinnerup nutaartaasa pingaarnerpaartaasa ilaat allaaserineqarput, tassalu atuartitsineq aaqqissuunneqassammat ilikkagassatut anguniagassat aallaavigalugit aamma atuartitsinerup ingerlaavartumik nalilersorneqassammat, tamatumunnga ilaalluni alloriarfinni misilitsinnerit atorneqarnissaat. Kapitalimi misissorneqarput tamanna pisarnersoq aamma ilinniartitsisut angajoqqaallu pineqartut pillugit qanoq isummersornersut.

Kapitel 4 – Atuartut – kapitalimi tassani siullermik sammineqarpoq ilinniartitsisut atuartut pissusilersuutaat ilinniartinneqarnissaminnullu piareersimassusaat pillugit isummersornerat. Tulliullugu misissorneqarpoq meeqqanut immikkut pisariaqartitsissutinut atuarfiup neqeroorutai pillugit ilinniartitsisut pisortallu qanoq isiginninnerat, tamatumani pineqarlutik meeqqat pisinnaasakitsut aamma meeqqat assersuutigalugu sumiginnagaanertik pissutigalugu atuartitsinermut nalinginnaasumut malinnaaniapiloortartut. Imaappoq pineqartut tassaapput immikkut atuartitsineq aamma ikorfartuiniutit allat. PPR-ip inissisimanera sammisarlu pillugu isiginneriaasiaqarnera ilanngunneqarputtaaq.

Kapitali 5 – Ilinniartitsisut akornanni suleqatigiinneq – atuarfiit qanorpiaq ingerlanerannut naleqiullugu qitiulluinnarpoq, ilinniartitsisullu namminneq ajornakusoortutut tikkuaqqajaasagaat.

Suleqatigiinnerup ilusai misissorpagut, assersuutigalugu atuarfiup alloriarfinnut agguaassimanera, ilinniartitsisut qallunaat kalaallillu akornanni pissutsit, ilinniartitsisut taarseraannerat sulinngitsoortarnerillu.

Kapitali 6 – Angajoqqaat – tassani atuarfik pillugu oqallinnermi ingerlasumi annertuumik sammineqartoq pineqarpoq, tassalu atuartut ilinniartinneqarnissaminnut piareersimanissaannut pisariaqartutigullu tapersersorneqarnissaannut angajoqqaat akisussaanerat.

Kapitali 7 – Atuarfiit pisortaat – tassaavoq atuarfik toqqartumik sammillugu kapitali kingulleq. Kapitalit siulii aqqutigalugit, unamminartut atuarfiit pisortaasa naapittagaat arlariinnik isiginneriaaseqarfiusumik ersersinniarsimavagut – qulequttat qitiusut, atuarfimmilu pisortatut sulinerminni isummersorfigisariaqagaat. Taamaammat kapitalimi uani taamaaliornissaminnut periarfissaat suliassaminnullu aallaaviginiartagaat misissorpagut. Kiisalu ilinniartitsisut atuarfiit pisortaannik naliliinerat misissorparput.

Kapitali 8 – Ingerlatsiviit atuarfiillu – tassani atuarfiit pingaarnertut sinaakkutissaat kommuninit isumagineqartussat qissiminneqarput, tamatumunnga ilanngullugu qanoq atuarfiit nakkutigineqarnersut. Ingerlatsivinnik KANUKOKA-millu oqaloqateqarnikkut suliassap tamatuma qanoq isumagineqarnera paasiniaqqissaarparput.

Kapitali 9 – Sammisat allat – tassani sammisassat allat naliliinermi qulaajarneqaqqusaasut allaserineqarput, taakkuali atorsinnaasunik paasissutissarsiffigiuminaassimapput, paasissutissaqarfiit pigineqartut aallaavigalugit. Tamatumani ilaatigut pineqarput ilinniartitsisut pisinnaasaat, atuartitsinermi atortussat aamma qallunaatut tuluttullu atuartitsineq.

Kapitali 10 – Ilinniarfiit atuartut ingerlaqqiffigisartagaat – tamatumani ilinniarnertuunngorniarfinnit aamma inuutissarsiutinik ilinniarfinnit nalunaarutaasimasut allaaserineqarput.

Kapitali 11 – Periuseq atorneqartoq – naliliineq qanoq ingerlanneqarsimanersoq, suleqatit peqataanikut atortullu saqummersitat atorneqarnikut nassuiarneqarput.

Ilanngussaq: Tabelinik nalunaarusiaq. Naliliinermut ilaatigut tunngaviupput apeqqutit immersuilluni akisassiat annertuut marluk – atuarfiit pisortaannut aamma ilinniartitsisunut. Apeqqutigineqartunut tamanut akissutit tabelinik nalunaarusiami takuneqarsinnaapput. Taamaallaat tabelit immikkut toqqakkat, naliliinerput naapertorlugu pingaarutilinnik paasissutissiisut nalunaarusiami tassani ilaapput, taamaammat paasiuminartuunissaat pissutigalugu tabelit allat nalunaarusiami uani taamaallaat innersuussutigineqartarput.

Apeqqutinut akissutit tamangajammik "illoqarfinni atuarfinnut aamma "nunaqarfinni atuarfinnut" agguagaapput. Aamma misissorparput ilinniartitsisut ilinniarsimasut ilinniarsimanngitsullu aamma ilinniartitsisut Kalaallit Nunaanni ilinniarsimasut Danmarkimilu ilinniarsimasut akissutaat assigiinngissuteqarnersut ilanngullugu misissorparput. Akissutit agguataarneri soqutiginaatilimmik assigiinngissuteqaraangata tabelinik nalunaarusiami kapitali 3-mi takutinneqartarputtaaq. Taamaanngippat tabeli ilaassanngilaq, kisianni akissutit assigiinnginnissaat ilimanarsinnaasimagaluartillugu, tamanna allaaserisami ilanngunneqartarpoq.

Iluarsartuusseqqinneq – Atuarfitsialak – pillugu oqaatsit atorneqartut

Iluarsartuusseqqinneq Inatsisartuni akuersissutigineqarpoq 2002-mi, 2003-milu atuutilerluni. Peqqussutip 2010-mi nutarterneqarnera Namminersorluni Oqartussaanerup eqqunneqarnerata kingorna pivoq, peqqussullu maanna tassaalerluni atuarfik pillugu inatsit. Oqaatsit pineqartut nalunaarusiami matumani akuleriisillugit atorneqarput, tassami oqaloqateqarnernit, apeqqutinut akissutinit il.il. issuaanerit pineqarmata. Taamaammat allatut allassimasoqartinnagu "Atuarfitsialak", "iluarsartuusseqqinneq", "peqqussut" aamma "atuarfik pillugu inatsit" assigiissutut paasineqassapput.

Kalaallit Nunaanni atuarfiit

Nuussuup Atuarfia, Nuuk

Avanersuup Atuarfia, Qaanaaq

Ivilikasiup Atuarfia, Ikamiut

2 Atuartitsineq

Atuarfimmik iluarsartuusseqqinnermi qitiusut tassaapput atuartut ilikkariartortarnerannut atuartinnerannullu tunngaviit nutaat. Inatsimmi § 18-imi allaqqavoq: "Atuartitsineq allanngorartuussaaq, atuartut ataasiakkaat pisariaqartitaannut piginnaariigaannullu naapertuuttuussalluni" aamma "Atuarfiup pisortaata atuartitsinerup pilersaarusiorneqarnermigut aaqqissuunneqarnermigullu atuartunut tamanut unamminartoqartinneqarnissaa qularnaassavaa."

Tunngaviit taakku oqarluartaarutinngorlugit aamma taaneqartut "Atuartoq qitiutillugu" (soorlu aviisimi oqallissaarummi uani: *Atuartoq qitiullugu/Eleven i centrum),* aviisit katillugit sisamaasut inatsisip akuerineqarnera sioqqullugu tusarniaanerit oqallinnerillu annertuut ilaattut saqqummersinneqartut ilaanni allaqqasutut, piumasarineqarpoq atuartitseriaaseq, ilinniartitsisup atuartunut ilikkagassanik "tunioraaginnarani", kisiannili atuartut ataasiakkaat piginnaasaannik aallaaveqarluni aaqqissuussinermik suliaqarfia.

Taamaaliussaguni ilinniartitsisup atuartut ataasiakkaat piginnaariigaat siumukarnerilu ilisimasariaqarpai, taamaammallu inatsisip § 19-iani aalajangersarneqarpoq, atuartup "ilinniartitsisorisani isumasioqatigalugit iliuusissani pilersaarusiussavai, pilersaarusiarlu ingerlaavartumik naliliinermut ilaatinneqassaaq (…) taannalu atuartup atuartinneqarnerata ilinniagaqaqqinniarneratalu ingerlateqqinneqarnissaanut tunngaviussaaq."

Taamaammat naliliinermi siullertut isiginiarneqarpoq, atuarfik pillugu inatsisip tunngavii, atuartitsinermi atuartut ataasiakkaat pisariaqartitaannik piginnaariigaannillu tunngaveqarnissamik oqariartuuteqartut maleruarneqarnerssut – imaappoq atuartitsinermi atuartut ataasiakkaat piginnaasaat aamma atuartut ataasiakkaat iliuusissatut pilersaarutaat aallaavigineqarnersut.

Inatsisip akuerineqarneraniit ukiut marlussuit kingorna pitsaassutsimut siunnersuisartoqatigiit immikkut ilisimasalinnik nunanit tamalaaneersunit ilaasortaqartup inassutigaa, Inerisaaviup atuartitseriaaseq tunngavinnik nutaanik piviusunngortitsisinnaasoq nassaariniarlugulu inerisassagaa. Tamatumani Atuartitseriaatsinik Ilikkalertorfiusunik taaneqartalersut toqqarneqarput.

Nalunngikkaluarlugu Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut inatsisip ilaginngikkai, taamaalillunilu ilinniartitsisut pinngitsooratik *atugassarinngikkaat,* kapitalip ilarujussuani ulluinnarni atugaalersimanerat misissorneqarpoq. Tamatumunnga aallaaviuvoq ilinniartitsisut Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atornerisigut atuartitsisinnaammata, inatsisimmi perorsaanikkut tunngaviusut naapertorlugit. Aammattaaq nukiit annertuut tunngaviit pineqartut ilinniartitsissutiginerinut atorneqarnikuupput, tamannalu pivoq ilisimatusarneq tunngaviit meeqqanut ulorianartorsioqqajaasunut immikkut piukkunnaateqarnerinik takutitsisoq tunngavigalugu, imaappoq meeqqanut inooqatigiissutsikkut kulturikkulluunniit tunuliaqutarisatik pissutigalugit atuarnerminni naammaginartunik angusaqanngínnissaminnut ilimanaateqartunut. Tamatuma pingaaruteqalersippaa paasiniassallugu suliaq tamanna iluatsissimanersoq – taamaanngippallu suna patsisaanersoq.

2.1 Ulluinnarni atuartitsineq

Immikkoortumi tassani atuarfinni pulaarneqartuni atuartitsineq qanoq ingerlanneqartarnersoq misissorparput. Misissorparput atuartitsineq "ingerlanersoq", aamma atuarfik pillugu inatsisip tunngavii atorneqarnersut takusinnaanerlugu misissorparput. Aamma misissorparput *Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut* atuartitsinermi atorneqartillugit takuneqarsinnaanersut.

Malinnaanerup atuartitsinerup annertuumik assigiinngisitaarnera takutippaat, atuartitsinernit ingerlallartuniit, suliaqarfiulluartuniit, atuartut erseqqissumik peqataaffigisaanniit ersarissunillu ilikkagassatigut imaqartinneqartuniit akerlerluinnaanut. Tiimit malinnaavigineqartut ilaanni Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atorneqartut takuneqarsinnaasimapput, allanili naamik. Malinnaanerit aamma takutippaat ilinniartitsisut ilinniarsimasut – kalaallit qallunaallu – pitsaassutsimut inissisimaffiit illungiit tamaasa inissisimaffigalugit atuartitsisartut.

Atuarfinni 12-ni pulaarneqartuni atuartitsineq malinnaavigineqarpoq. Atuarfinni marlunni tiimit marluk malinnaavigineqarput, taamaalilluni tiimit atuartitsiffiusut katillugit 14-it atortussarsiffigineqarlutik. Ilinniartitsisut malinnaavigineqartut tamarmik – ataaseq kisimi pinnani – ilinniartitsisutut ilinniarsimapput, ilinniartitsisullu akuleriillutik kalaaliupput qallunaajullutillu. Alloriarfiit tamarmik pulaarneqarput, malinnaavigineqarpullu kalaallisut, qallunaatut, matematikkimik, sumiiffinni ataasiakkaani toqqagassanik inuiaqatigiilerinermillu atuartitsinerit. Immikkut isiginiarneqarput atuartitsinerup imarisaa, ilusiligaanera klassimilu ilikkariartornissamut avatangiiserisat. Malinnaanerit 12-t kingornisigut iliniartitsisoq malinnaavigisaq apersorlugu oqaloqatigineqarpoq. Apersuinermi annermik pineqarput ilinniartitsisup tiimimut pineqartumut anguniagai, ilinniartitsisullu tiimip ingerlaneranik naliliinera.

2.2 Atuartut ataasiakkaat piginnaasaat aallaavigalugit atuartitsineq – atuartut ataasiakkaat aallaaviginerat

Atuartut ataasiakkaat qitiutinnissaannik ilimagisaasut piviusunngortinneqassappata, atuartut ataasiakkaat piginnaasaat aallaavigalugit atuartitsineq ingerlattariaqarpoq.

Atuartut ataasiakkaat piginnaasaat aallaavigalugit atuartitsinermi pineqaannanngillat atuartut ilaasa allanit sukkanerusumik suleriaaseqarlutillu sukkanerusumik paasinnittarnerat imaluunniit ilikkakkamikkut allamut killiffeqarnerat. Aamma tassaanngilaq atuartitsinermi periuseq aaqqissueriaaserluunniit aalajangersimasoq. Danmarkimi ilisimatuut perorsaanikkullu ilisimasaqarfiit akornanni oqaatsimik paasinneriaaseq nalinginnaasoq, aamma assersuutigalugu EVA-p nalunaarusiaani "*Undervisningsdifferentiering som bærende pædagogisk princip"-imi (Atuartut ataasiakkaat piginnaasaat aallaavigalugit atuartitsineq perorsaanikkut tunngavittut pingaarnertut)* nassuiarneqartutut, pissutsit assigiinngitsut tallimat nikerartinnissaat naleqqussarnissaallu ilinniartitsisup eqqarsaatersuutigisariaqarpai, atuartunut ataasiakkaanut naleqqussakkamik atuartitsinissaq qularnaarumallugu. Pissutsit tallimat pineqartut ukuupput:

- Imarisaasut (sammisat, qulequttat)
- Periutsit (soorlu assigiinngitsunik ilikkariartoriaaseqarnermut naleqqussakkat)
- Aaqqissugaaneq (gruppikkaarineq, holdikkaarineq, sullivilersorluni atuartitsineq, marlukkaarineq, pissusilersuutit)
- Atortut (qanoq ittut, qanoq ajornakusoortigisut)
- Piffissaq (sivikitsumik sivisuumillu ingerlatsinerit, nikerartitsineq).

Apeqqutit immersuilluni akisassat aqqutigalugit ilinniartitsisut aperineqarput atuartut ataasiakkaat piginnaasaat aallaavigalugit atuartitsisarnersut, 91 %-illu akipput taamaaliortarnerarlutik[4] (tabelinik nalunaarusiami, immikkoortoq 2.8, tabel 44). Kisianni apersuinerni – tamannattaaq apeqqutigineqarmat – ilinniartitsisut tamarmik atuartut ataasiakkaat piginnaasaat aallaavigalugit atuartitsineq qanoq paasineqassanersoq, assigiinngitsuniik isumaqarfigigaat erserpoq. Arlallit tassaatippaat "ataasiakkaaraluni" atuartitsineq, soorlu atuartut assigiinngitsunik suliassinneqarnerat, sumut killinnerat apeqqutaatillugu. Assersuutigalugu illoqarfiit ilaanni ilinniartitsisup ima oqaatigaa: "Sukkanerit immikkut suliassinneqartarput. Angumersinngitsut angerlarlutik ilinniagassinneqartarput. Aamma killiffiit aallaavigalugit gruppiliortarpunga marlukkaaritsillungaluunniit, pikkorinnermut ajornartorsiornerusoq ikiortittarlugu." Tamanna aamma nunaqarfiit atuarfiini nalinginnaalluinnarpoq pisariaqartarlunilu, klassit arlalitsigut ukioqatigiiaanik pingasunik atuartoqartarmata. Kisianni atuartut ataasiakkaat piginnaasaat aallaavigalugit atuartitsineq taanaannaanani annertunerujussuuvoq.

[4] *Differentieret undervisning kalaallisut apeqqutini taaneqarpoq "Atuartunut naleqqussarlugu atuartitsineq".*

Ilinniartitsisut ikittuinnaat – katillugit 36 % -it – atuartut ataasiakkaat piginnaasaat aallaavigalugit atuartitsineq ingerlattarnagu akissuteqarput. Tamatumunnga patsisigisaat assigiinngeqaat, ersarissumillu inerniliineq ajornarluni. (Tabelinik nalunaarusiami, immikkoortoq 2.8, tabel 46).

2.2.1 Atuartut ataasiakkaat iliuusissatut pilersaarutaat aallaavigalugit atuartut ataasiakkaat piginnaasaat aallaavigalugit atuartitsineq

Atuartut ataasiakkaat piginnaasaat aallaavigalugit atuartitsissagaanni allatut ajornartumik ilisimasariaqarput, atuartut ataasiakkaat piginnaariigaat, unamminartitaat anguniagaallu suunersut. Tamanna anguniarlugu atuartut ilinniartitsisullu suleqatigiissapput atuartumut anguniagassaliorlutik, taamatullu suleriaatsit, atuartitsinermi periutsit sammisassallu suleqatigiinnikkut aalajangersarneqartussaallutik (atuarfik pillugu inatsimmi § 18). Tigusaasumik atuartup ilinniartitsisuni suleqatigalugit iliuusissatut pilersaarut suliarissavaa (§ 19). Iliuusissatut pilersaarut arlariinnik siunertaqarpoq – ingerlaavartumik naliliinermi atorneqassaaq, aamma atuartup nammineq ilikkariartornerminik eqqumaffiginnilernissaanut atorneqassaaq, tamannalu kapitali 3-mi erseqqinnerusumik allaaserineqarpoq. Aammattaarli ilinniartitsisumut sakkussaavoq, atuartitsinerup pilersaarusiornerani: "Atuartitsineq aaqqissuunneqassaaq, atuartut anguniagaat [iliuusissatut pilersaarummi] piviusungortinneqarsinnaanngorlugit."[5]

Immikkoortoq 3.3-mi atuartut ataasiakkaat iliuusissatut pilersaarutaanni, taakkunannga suliaqarneq itisilerlugu allaaserineqarpoq. Tassani ersippoq atuartut tamarmiunngivissut atuartitsissutini tamani iliuusissatut pilersaaruisiortartut, ilinniartitsisullu 26 %-iinnaat akisut atuartuutimik minnerpaamik affaat ukiumut marloriarlutik iliuusissatut pilersaarusiortartut, taakkualu atuartitsinermik aaqqissuunnissaanut atortaritik. 47 %-it akipput "ilaannikkut".

Ilinniartitsisut apersorlugit oqaloqatigineranni annermik iliuusissatut pilersaarutit atuartunut perorsaanikkut atorsinnaanerat isiginiarneqarpoq, ilinniartitsisullu marluinnaat oqarput atuartut iliuusissatut pilersaarutaat aallaavigisarlugit, ilinniartitsinissartik pilersaarusioraangamikku (immikkoortoq 3.2.1-imi tamanna annerusumik sammineqarpoq).

Taamaammat atuartut ataasiakkaat aallaavigalugit atuartitsisoqaraangat, tamanna – nalinginnaasumik – pineq ajorpoq atuartut iliuusissatut pilersaarusiaat aallaavigalugit.

2.3 Nikerartumik pilersaarusiorneq aamma atuartitsissutit akimorlugit atuartitsineq

Atuarfik pillugu inatsisip § 5-iani aalajangersarneqarpoq "alloriarfinni ataasiakkaani atuartut klassinut ukioqatigiiaanut imaluunniit ukioqatigiiaanngikkaluanut agguaanneqassapput atuartitsissutinilu ataasiakkaani atuartitsissutinillu akimuilluni ingerlatitsiffiusuni ingerlaqatigiinnilu nikerartuni, alloriarfimmi pineqartumi klassinit ataasiakkaanit arlalinnilluunniit atuartulinnik katitigaasuni atuartinneqassallutik, atuartut ataasiakkaat ilikkagassatut anguniagassanut naleqqiullugu pisariaqartitaat soqutigisaallu aallaavigalugit". Quppersakkami *Atuarfitsialak – periutsit atortussiallu* (Inerisaavik 2003) allaaserineqarpoq, atuartitsinerup aaqqissuunnissaa annertooq eqaatsumillu aaqqissuussiffiusoq, tassani alloriarfinni ataasiakkaani ilinniartitsisut qanoq iliorlutik tiimit ilinniartitsisunut, qulequttanut, holdionut il.il. semesterip ingerlanerani agguaassinnaanerat allaaserineqarpoq. Ilaatigullu allaqqavoq:

> *Ukiumoortumik piffissaq ilinniartitsiffissaq aallaavigalugu pilersaarusiorneq aamma isumaqarpoq ukiumi akunnerit atugassat ukiup atuartitsiffiusup ingerlanerani assigiinngitsorujussuarmik eqaatsorujussuarmillu ingerlanneqarsinnaasut sapaatip akunnikkuutartumik pinnani imaluunniit skemat siumut aalajangersimalluinnartut atornagit. Tamatuma ajornarunnaarsippaa nikerartumik periaaseqarnissaq, soorlu atuartitsissut ataaseq pilersaarusiorluni suliaqarnermut itisi lerinissamut piffissaqarnissamut atugassanik tiiminik amerlasuunik atuiffiusinnaalluni aammalu piffissap sivikinnerusup iluani sulianut tunngasunik pikkorissartitsinermut atuartitsisoqarsinnaalluni. Aamma periarfissaqalerpoq alloriarfiit suleqatigiit nammineerlutik isumaqatigiinniutigissagaat nalunaaquttap akunneri qassit atuartitsissutit*

[5] *Naliliisarneq uppernarsaasersuisarnerlu pillugit Namminersornerullutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 2, 9. januar 2009-meersoq pillugu ilitsersuut, q. 6.*

ataasiakkaat iluanni pilersaarusiorluni suliaqarnermut, suliffinni atuartitsinermut atuartitsissutillu akimorlugit atuartitsinermut atorneqassanersut (§ 9, imm. 4 peqqussummi). Soorunami ilikkagassatut anguniagassat aallaavigalugit taamaaliortoqassaaq.

Naliliinerup assersuutissaqartinngilaa atuarfinni pilersaarusiornermik taamatut suliaqartartoqartarnera. Nalinginnaanerusoq tassaavoq, atuartitsineq tunngaviusumik ima aaqqissugaasoq: "klasse ataaseq - ilinniartitsisoq ataaseq - tiimi ataaseq", ilaanneeriarluni sapaatip-akunnerinik aalajangersimasumik qulequtsiilluni sammisaqarfiusunik atuarfiup tamarmiusup pilersaarutaanut ikkuteriikkanik akunnilerneqartartoq. Assersuutigalugu apersuilluni oqaloqatigiinnerit ilaannit erserpoq, ilaat ukiumut ataasiarlutik sapaatip-akunnerani aalajangersimasumik qulequtsiillutik ingerlatsisartut, ilaanni marloriarlutik, atuarfimmilu ataatsimi nukarlerni akullernilu ukiumut sisamariartarput, angajullernilu ukiumut marluk-sisamariartarlutik. Tassani akulliit aamma qaammat ataaseq sullivilersorluni atuartinneqarnermik ingerlataqarsimapput. Sapaatip-akunneri aalajangersimasumik qulequtaqarluni ingerlatsiviusut atuartitsissutinik akimuiffiusarput, allalli atuartitsissut ataasiinnaq isiginiarnerusarlugu.

Aalajangersimasumik qulequtsiilluni suliniutinullu sammisumik ilinniartitsinerit – skemanik nalinginnaasunik allannguiffiusut - pillugit ilinniartitsisut isumaat assigiinngillat. Ataatsimut isigalugu oqartoqarsinnaavoq ilaasa iluarisimaaraat misilittagaqarfigilluarlugulu. Ilaasa annerusumik ingerlakkusukkaluarpaat, isumaqarlutilli ingerlakkuminaattut piffissaajaataallutillu imaluunniit isumaqarlutik skemap taamaaliornissartik akornusertaraa. Allat isumaqarput taamatut ingerlatsineq perorsaanikkut ingerlalluartanngiltsoq.

Ajornakusoortarneranut assersuutitut ilinniartitsisoq ataaseq oqaluttuarpoq aalajangersimasumik qulequtsiilluni ingerlatsineq kingulleq ukiut pingasut matuma siorna ingerlassimallugu, tassami piareersarnissaa piffissamik atuiffiusarpoq – "kisiannili ajortanngeqaaq. Atuartut nuannarisarpaat."

Annermik atuarfimmi ataatsimi ilinniartitsisut skema pituttuisuunerarpaat, tassuunakkullu aalajangersimasumik qulequtsiilluni atuartitsissutillu akimorlugit ingerlatsinissat pinngitsoortinneqartarlutik. Ilaat nikerarnerusumik aaqqissuussisarumagaluarpoq, akerlilerneqartarlunili: "Inuit [skema aalajangersimasoq] toqqissisimanartinneruaat. "Alla atuarfimmit tassanngaanneersoq oqarpoq "siunertamut tiiminik nassaarnissaq ajornakusoorpoq" aammalu "pilersaarusiornissaq pisariaqarluni".

Allat qularpasinnerupput. Assersuutigalugu nukarlerni ilinniartitsisut ilaat isumaqarpoq, aalajangersimasumik qulequtsiilluni ingerlatsinerit amerlavallaartut, tassuunakkullu atuartut paatsiveerusimaalersartut: "Tamanna mikinernut toqqissisimajunnaarsitsisarpoq, aalajangersimasumik sinaakkuteqarnissartik pisariaqartippaat." Alla isumaqarpoq "inituallaartut".

Nunaqarfiit atuarfiisa ilaanni atuarfiup pisortaa piareersariikkanik anguniagaqarluni apeqqutiginiakkatut oqaasertaliussaq aallaavigalugu sulisarnissaq annertunerusumik suliarisarusuppaa, klassillu pingasuusut ingiaqatigiittussanngorlugit skemaliorsimalluni, klassit akimorlugit annertunerusumik suleinissaq periarfissillugu. Aamma tiimit ataatsimoortinnerullugit sisamakkaarlugit ingerlanneqartarnissaat pilersaarusiorpaa, taamaaliornikkut atuartut ullup ingerlanerani nikittaqattaarpallaannginniassammata.

2.3.1 Atuartitsissutit akimorlugit atuartitsineq

Nikerartumik atuartitsinerup ilaa immikkut ittoq tassaavoq atuartitsissutit akimorlugit atuartitsinerpiaq, qulequtaq ataatsimoorussaq aallaavigalugu atuartitsissutit arlallit peqataatinneqarfiat. Qulaani taaneqartutut atuarfik pillugu inatsimmi piumasaavoq, aammattaaq atuartitsissutit akimorlugit atuartitsisoqarnissaa.

Apersuilluni oqaloqatigiinnerni iluatsitsisumik ingerlatsisimanernut assersuutit arlallit eqqaaneqarput, soorlu "umiarsualivik" pillugu, tassani kalaallit oqaasii, qallunaat oqaasii matematikkilu ilaatinneqarput. Kisianni arlalitsigut ersittarpoq, ilinniartitsisut apersorneqartut nalornisaraat, atuartitsissutit akimorlugit atuartitsinermut sorpiaat ilisarnaataavinnersut, aammalu suleriaatsinut atuartitseriaatsinullu allanut akimuiffiusunut paarlaattarlugu, assersuutigalugu alloriarfiit akimorlugit

atuartitsinermut, sapaatip-akunnerinut aalajangersimasumik qulequtsiilluni ingerlatsiffinnut, holdikkaarinermut ikaarsaariarnermi aaqqissuussinernut il.il. Tamatuma ilimanarsisippaa aatsaat piffissaq sivisungaatsiartoq qaangiuppat atuartitsissutit akimorlugit atuartitsineq nalinginnaalissasoq.

Apeqqutini immersuilluni akisassani ilinniartitsisut aperineqarput, qanoq akulikitsigisumik atuartitsissutit akimorlugit atuartitsinermut peqataasarnersut. Apersuilluni oqaloqatigiinnermi akissutit aallaavigissagaanni nalorninarpoq, ilinniartitsisut atuartitsissutinik akimuilluni atuartitsineq assigiimmik paasisimaneraat, taamaammat inerniliussat nalorninartoqangaatsiarput. Kisianni aperineqartut affaat inulaarlugit akipput tamanna qaqutigoortoq (37 %), aatsaallu 7. klassimi aalajangersimasumik qulequtsiilluni aamma/imaluunniit 10. klassimi (8 %) piareersariikkanik anguniagaqarluni suliaqarnermut atatillugu tamanna pisartoq, imaluunniit taamaaliortoqanngisaannartoq (2 %). Tamatuma saniatigut 23 %-it akipput tamanna ukiup atuarfiusup affaa inorlugu pisartoq. Kiisalu 19 % akipput tamanna ukiup atuarfiusup affaa sinnerlugu pisartoq, 11 %-illu oqarlutik tamatigorluinnangajak taamaaliortarlutik (Tabelinik nalunaarusiaq, immikkoortoq 2.8, tabel 39).

Atuartitsissutit akulikinnerpaamik akimuilluni ingerlatsinernut ilaasartut tassaapput kalaallit oqaasii, matematik aamma qallunaat oqaasii (taama tulleriinneqarlutik). Ilinniartitsisut atuartitsissutinik akimuillutik kingullermik ingerlatsinerminni atuartitsissutit suut pineqarnerinik apeqqummut 78 %-it akipput kalaallit oqaasii, 63 %-it matematik 55 %-illu qallunaat oqaasii ilaasimasut. Atuartitsissutit sinnerinut atatillugu 41 aamma 44 %-it akornanniipput, tuluit oqaasii eqqaassanngikkaanni, taakku taamaallaat 19 %-it atuartitsissutinik akimuillutik ingerlatsinermut kingullermut ilaatissimavaat. (Tabelinik nalunaarusiaq, imm. 2.8, tabel 40).

Nikerartumik aaqqissuussamik atuartitsinermisulli piffissaalatsineq aporfittut misigineqarpoq, kisiannili apersuilluni oqaloqatigiinnerni aammattaaq ilinniartitsisut eqqaavaat atuartitsissutinik akimuilluni sulinissaq atuarfimmi suleqatigiinnissamik (annertuallaamik) piumasaqaatitaqarfiusoq. Atuartitsissutinik akimuillutik atuartitsisartut annermik tassaapput klassimi atuartitsissutini arlalinnik atuartitsisartut, kisiannili ilinniartitsisut arlaliussaatillugit tamanna ajornarnerorpasippoq. Assersuutigalugu ilinniartitsisoq oqarpoq: "Kalaallit oqaasii, inuttut inerikkiartorneq aamma uumassuseqartulerineq akuleriisissallugit pissusissamisuuginnarpoq, *nammineq tiimeqarfigigaanni*." (EVA-p uingasumik allatai).

Aamma ilinniartitsisut marluk kinguneqarluartumik ingerlatsisinnaapput: Atuarfiit ilaanni ilinniartitsisut arlallit iluatsitsisarsimapput piareersariikkanik anguniagaqarluni sapaatip-akunnerinilui aalajangersimasumik qulequtsiilluni sammisaqarfinni klassut arlallit ataatsimoortillugit, tassanilu ilinniartitsisut marluullutik ilinniartitsisarlutik. Tamanna iluatsillugu ilaasa Atuartitseriaatsini Ilikkalertorfiusuni tunngaviit periutsillu atortarpaat, taakkumi atuartitsissutinik akimuilluni atuartitsinermi piareersariikkanillu anguniagaqarluni atuartitsinermi atoruminarnerusarput. Ilinniartitsisut ilaata ilaatigut erseqqissarpaa, ilinniartitsisut marluutillugit aaqqissuussinerni piginnaasanik assigiinngitsuinik atuinissaq ajornarunnaartartoq, assersuutigalugu ilinniartitsisup aappaa sammisaqartitsinermi sullivilersornikkut atuartitsinermik aaqqissuussinissamut periutsitigut misilittagaqarluarlunilu piginnaaneqarpat aappaa ilikkagassanut tunngasutigut tapiissueqarsinnaavoq. Matumunngarpiaq atatillugu piareersariikkanik anguniagaqarluni ingerlatsineq aamma sapatip-akunneri aalajangersimasumik qulequtsiilluni ingerlatsiffiusut ilinniartitsunut aammattaaq tassaasimapput imminnut suliamikkut kaammattoqatigiiffii.

Atuartitsissutit akimorluigit atuartitsineq arlalitsigut sapaatip-akunnerini aalajangersimasumik qulequtsiilluni ingerlatsiffiusuni arlalitsigut pisarput, ilinniartitsisulli ataatsip tikkuarpaa taamaattariaqangitsoq: "Atuartitsissutit akimorlugit atuartitsineq aalajangersimasumik qulequtsiilluta ingerlatsinitta avataanni pitsaanerulersinnaavoq. Immaqa ulapippallaartarpugut. Nalinginnaasumik atuartitsinermut ilaatinnerullugu eqqarsartariaqarpugut."

Nunaqarfiit atuarfiisa pulaarneqartut ilaanni suleqatigiinnerup pingaarutaa aammattaaq tikkuarneqarpoq, tassani ilinniartitsisut ilaat oqaluttuarmat siusinnerusukkut atuarfiup nukittoqutigilluagaasa ilagisimagaat qulequtakkaarisumik ilusiliilluni suleriaaseqarneq, tassani atuartut ilinniartit-

sisut peqatigalugit oqaluttuarpalaartumik ingerlatsinerit inerisartarsimallugit (periuseq storyline), tassanilu ilaatigut ullorsiutit atorneqartarlutik, atuartunut allaanerusumik soqutiginartumillu atuartitseriaaseq atuartitsissutinut arlaqartunut sammisoq atuartitsissutinillu arlalinnik peqataatitsisoq pilersikkiartuaarniarlugu. Tamanna ilinniartitsisup oqaluttuarnera malillugu ullumikkut annaaneqarsimavoq, ilaatigut ilinniartitsisut taarserarnerat pissutigalugu. Ilinniartitsisup taassuma isaanit isigalugu pissusiviusut malillugit periuseq aallaqqaataaniit inerisaqqittariaqarsimavaat.

Ilannguttariaqarportaaq ilinniartitsisut ilaasa – annermik angajullerni ilinniartitsisut – isuma nuannarivallaanngimmassuk. Ilinniartitsisoq ataaseq atuartitsissutit akimorlugit atuartitsinerup naapertuussusianut qularluni isummerpoq: "Immaqa ilaat annertunerusumik taamaaliorumapput, kisianni taava aalajangersimasumik anguniagaqartariaqarpoq. Ajunngivippoq atuartitsisutip ataatsip atuartitsissut alla tapersersinnaammagu, kisianni ajornartorsiutaavoq, atuartut atuartitsissutini peqataasuni tunngaviusumik ilisimasassat amigaatigippatigit." Ilinniartitsisoq alla angajullerni atuartitsisartoq oqaluttuarpoq, ilinniartitsisut nalinginnaasumik namminneq fagitik isiginiarnerusaraat, klassillu angajulliit allatut ajornartumik terminini inaarutaasumillu misilitsinnissat qitiutittariaqaraat.

Ilinniartitsisut annertunerusumik atuartitsissutinik akimuilluni atuartitsisarnissaq kissaatigaat

Naak atuarfinni apersuilluni oqaloqateqarnerit takutikkaluaraat ilinniartitsisut arlallit ulluinnarni atuartitsissutit akimorlugit atuartitsinermik iluatsitsiniapiloorlutillu ingerlatsiniapiloortartut, imaanngilaq taamatut suleriaaseqarusunngitsut. Ilinniartitsisut affangajaat annertunerusumik atuartitsissutinik akimuillutik sulerusupput, ikittuinnaallu annikinnerunissaanik kissaateqarlutik.

Apeqqutini immersuilluni akisassani ilinniartitsisut aperineqarput, atuartitsissutit akimorlugit atuartitsineq annertunerusoq annikinnerusorluunniit kissaatigineraat. Affaat ataatilaarlugit (46 %) akipput annertunerusumik atuartitsissutit akimorlugit atuartitsisarnissaq kissaatigalugu. Affaasa missaasa (49 %) maanna annertussusaa naammagisimaarpaat. Kiisalu ilinniartitsisut 5 %-iisa kissaatigaat annikinnerusumik atuartitsissutinik akimuilluni atuatrtitsisoqartarnissaa. Kisitsisit ataani tabelimi ersipput.

Tabel 1
Illit aalajangiisuussaagaluaruit taava atuartitsissutit akimorlugit atuartitsineq qanoq pilersaarusiussagaluarpiuk?

	Illoqarfimmi atuarfik (N = 229)	Nunaqarfimmi atuarfik (N = 53)	Katillugit (N = 282)
Kissaatigissagaluarpara suli annertunerusumik atuartitsissutit akimorlugit atuartitsisoqassasoq	48 %	40 %	46 %
Isumaqarpunga annertussusia naammattoq	47 %	57 %	49 %
Kissaatigissagaluarpara annikkinnerusumik fagit arlallit akimorlugit/aqqusaarlugit atuartitsineq ingerlanneqartassasoq	5 %	4 %	5 %
Katillugit	100 %	100 %	100 %

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi ilinniartitsisutut atorfeqartunut apeqqutai immersuilluni akisassat. Tabelinik nalunaarusiaq, imm. 2.8, tabel 4.1.

Ilinniartitsisut taama amerlatigisut atuartitsissutit akimorlugit atuartitsinermik annertunerusumik ingerlatsiumammata, apeqqutigineqarsinnaalerpoq taamatut atuartitsinissamut akimmisaarfiit suut misigisarneraat. Ilinniartitsisut annertunerusumik atuartitsissutinik akimuillutik ingerlatsiumasut aperineqarput suut akimmisaarfigisarneraat. Akissutit sallertut piffissaalatsineq suleqatigiinnginnerlu patsisaasutut tikkuarpaat:

Ilinniartitsisut 36 %-ii akipput ilinniartitsisut akornanni isumaqatigiittoqanngitsoq. 18 % akipput piffissaajarnarpallaartoq. Saniatigut 20 % aamma 19 % akipput atuartitsissutini ataasiakkaani ilikkagssatut anguniagassat angujuminaassisartut, atuartitssutillu ataasiakkaat akimuinermut iluarsartuutissallugit ajornakusoortoq. Kiisalu ilinniartitsisut 11 %-ii pisortaminnit tapersersorneqannginnerarput. Akissutit ataani tabelimi ersipput.

Tabel 2
(Atuartitsissutit akimorlugit atuartitsinissamut) misigaajuk akimmisaarfeqarlutik?

	Illoqarfimmi atuarfik (N = 105)	Nunaqarfimmi atuarfik (N = 19)	Katill. (N = 124)
Tamanna pillugu ilinniartitsisut akornanni isumaqatigiittoqanngilaq	38 %	26 %	36 %
Allat	34 %	26 %	33 %
Atuartitsissutini ataasiakkaani ilikkagassatut anguniagassat angunissaat ajornarpallaarpoq atuartitsissutit akimorlugit atuartitsiniaraanni	15 %	47 %	20 %
Atuartitsissutigisakka atuartitsissutinut akimorlugit ingerlatanut iluarsartuutissallugit ajornarpoq	20 %	11 %	19 %
Piffissaajarnarpallaarpoq	15 %	32 %	18 %
Tamanna pisortaniit tapersersorneqanngilaq	12 %	5 %	11 %

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi ilinniartitsisutut atorfeqartunut apeqqutai immersuilluni akisassat. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.8, tabel 42.
Nassuiaat: Akissuteqartut apeqqummut uunga arlalinnik akissuteqarsinnaasimapput taamaattumik akissutit amerlassusaasa katinneri 100 %-inik amerlanerupput.
Nassuiaat: Apeqqut una taamaallaa apeqqummut uunga:"Nammineq aalajangiisinnaasuuguit, atuartitsissutinik akiumuilluni atuartitsinerup annertussusia qanoq aaqqissuutissagaluarpiuk"-mut ima akissuteqartunut: "Kissaatigissagaluarpara suli annertunerusumik atuartitsissutit akimorlugit atuartitsisoqassasoq" apeqqutigineqarpoq.

2.3.2 Eqikkaaneq naliliinerlu – nikerartumik aaqqissuussineq aamma atuartitsissutit akimorlugit atuartitsineq

Atuartut ataasiakkaat nalinginnaasumik atuartitsinermik qanoq annertutigisumik misigisarnerat, qanorlu annertutigisumik atuartitsissutinik akimuisoqartarnersoq skemamilluunniit aalajangersimasumik sanioqqutitsisoqartarnersoq erseqqissumik oqaatigineq ajornarpoq. Kisitsisit apersuillunilu oqaloqateqarnerit tikkuarpaat aalajangersimasumik qulequtsiilluni sapaatip-akunnerini ingerlatsinerit atuartitsissutinillu akimuinerit nikerartumik annertussusilimmik atorneqartartut, kisianni apersuilluni oqaloqateqarnerit takutippaat, pissusiviusut malillugit ilinniartitsisorpassuit atuartitsissutinik akimuilluni atuartitsineq sunaanersoq nalornigaat, ilimanartumik sungiusimanginnera pissutigalugu. Aammattaaq apersuilluni oqaloqateqarnerit apeqqutillu immersuilluni akisassat tikkuarpaat, ulluinnarni killilimmik ingerlatsisoqartarneranut annertuumik pissutaasoq, taamaaliornissaq iliniartitsisut suleqatigiinnissaannik piumasaqaatitaqarfiummat, tamannalu iluatsikkuminaappasippoq. Ilaasa aamma atuartitsissutitigut unamminartutut isigivaat – piffissaajarnarpallaarluni, misilitsinnissamut atuartitsinermit piffissamik tigusisarluni imaluunniit atuartitsissutit akuleriisinnissaat ajornakusoorpallaarluni. Naammaginanngitsutut isikkoqarpoq, ilinniartitsisut ilaat isumaqarmata, atuartitsinerup nikerarnerusumik aaqqissuussinissamut skemat akornutaasartut, eqqarsaatigigaanni atuartfik pillugu inatsimmi allaqqasoq, tamanna periarfissaassasoq, taamatullu ilitsersuusiortoqarnikuummat annertuumik taamaaliornissamut kajumissaarisumik.

2.4 Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut

Piumasaqaataanngilaq ilinniartitsisut Atuartitseriaatsinik Ilikkalertorfiusunik taaneqartartut sulinerminni aallaavigissagaat. Kisianni tunngaviit Inerisaavimmit aallarnisarneqarnikuupput atuarfinnullu neqeroorutitut saqqummiunneqarlutik – atuarfik pillugu inatsisip piumasaqaataanik piviusunngortitsisumik atuartitsinerup ingerlannissaanut neqeroorutitut - aamma inuiaqatigiinnut kalaallinut kalaallillu kulturiannut naleqqussakkamik. Uani Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atuarfinni atorneqarnerannik naliliinermi, atuarfiit eqqortumik kukkusumilluunniit iliornersut nalilerniarneqanngilaq. Taamaaliortoqarpoq ilaatigut takuniarlugu, atuarfiit tunngavinnik pineqartunik

atuisinniarlugit suliniutit annertuut qanoq kinguneqarsimanersut, ilaatigullu misissorumallugu Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atorneqarnersut, taakkumi assersuutigalugu nikerartumik, atuartut ataasiakkaat piginnaasaat aallavigalugit atuartitsissutillu akimorlugit atuartitsinissamik piumasaqaatit piviusunngortinnissaannut sakkuusinnaapput ataatsit. Uani aallaqqaammut Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut suunerat allaaserineqarpoq. Tulliullugu atuartitsineq malinnaavigineqarnikoq misissorneqarpoq takujumallugu tunngaviit atuartitsinermi takuneqarsinnaanersut. Paasinarsimmat atuartitsinerup ilarujussua Atuartitseriaatsinik Ilikkalertorfiusunik atuiffiunngitsoq misissorneqarportaaq tamatumunnga suna pissutaanersoq.

Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut aamma CREDE-mik taaneqartarput, CREDE-lu tassaavoq ilisimatusarfik taakkunannga naleqqussaalluni inerisaaviusimasoq, tassalu Center for Research on Education, Diversity & Excellence. Ilisimatusarfik taanna siusinnerusukkut University of California, Berkely Graduate School of Education-imut ilaavoq, kingusinnerusukkulli University of Hawai'i at Mānoa-mut nuunneqarluni.

Inerisaaviup nittartagaani tunngaviit pineqartut atorneqalernerannut tunuliaqutaasoq allaaserineqarpoq:

> *Misilittakkat takutippaat ileqquusut malillugit atuarfimmi atuartut naammassinerminni naammaginartunik angusaqartanngitsut. Sinneruttut - ilinniagaqaqqinnissaminnut periarfissaqanngitsut amerlasaqaat.*
>
> *Misissuinerit takutippaat oqaatsit, inooqatigiissutsikkut attaveqarfiit nunap immikkoortuani sumiinneq pissutsillu kulturimut attuumassuteqartut atuartut atuarnerminni pissarsiaqartarnerannut sunniuteqartartut – ajornartorsioqqajaasullu atuarnerminnik unitsitseqqajaasarlutik.*
>
> *Malinnaanerit misissuinerillu aqqutigalugu CREDE-mi ilisimatuut atuartitsinermut ilusiliunneqarsinnaasut periuserineqarsinnaasullu paasisimavaat – atuartunut ajornartorsioqqajaasartunut sunniuteqarluartartutut paasinarsisimasut. Periutsit taakku tassaanngillat atuartitseriaatsit nutaat, kisiannili tassaallutik ilinniartitsisut misilittagaqarluartut akornanni "pitsaanerpaamik periutsitut misilittagaqarfigilluarneqalersimasut, kingusinnerusukkut ilisimatusarneq aqqutigalugu uuttorneqarlutillu misilinneqarsimasut.*[6]

"Atuartitseriaatsit ilikkalertorfiusut", "Atuartitsinermi tunngaviit sunniuteqarluartut" imaluunniit "CREDE"

Kapitalimi uani atuartitseriaatsimut sammineqartumut ilisarnaqutaavoq arlalippassuarnik taaguuteqarami. Inerisaaviup (ullumikkut) taasarpai Atuartitseriaatsit tunngaviit sunniuteqarluartut, taannalu taaguutaammat suut pineqarnerinik oqariartuuteqarluartoq, nalunaarusiami uani atorneqassaaq. Naliliinerup aallartinnerani atorneqarpoq Atuartitsissutit ilikkalertorfiusut, apeqqutinilu immersuilluni akisassani taamattaaq allassimammat, taakku nalunaarusiorineranni taaguut taanna taaguutigitiinnarniarlugu toqqarparput. Arlallit aamma taaguut "CREDE" atortarpaat, naak taanna eqqortumik tassaagaluartoq ilisimatusarfik - tunngaviit pineqaratik.

Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atuartitsinermi tunngavissanik arlaqartunik imaqarput (tuluttut taaguut "standard" atorneqarpoq), taakkunanilu ilaatigut pineqarput ilinniartitsisumik suleqateqarneq sammisaqaqateqarnerlu aqqutigalugit ilikkariartorneq, atuartitsissutit akimorlugit oqaatsitigut kaammattuinermik pilersitsineq, atuartut misilittagaasa ilaatinnerisigut atuartitsinermut ataqatigiilersinnerat, qaffasissumik ilimagisaqarluni sulineq, naliliineq utertitsisarnerlu aamma atuartut ikittunnguakkaarlugit ilikkariartornissamut kaammattuutaasumik ilinniartitsisup atuartullu akornanni oqaloqatigiinneq. Taakku saniatigut atuartitsinermi periutsit tigussaasut inerisarneqarsimapput, tunngaviit pineqartut ilaatinnissaat tigussaasumillu atornissaat siunertaralugu. Tamatumani periaaseq pingaarnerpaaq tassaavoq "sammisaqarfiusunik sullivilersorneq", tunngavimmigut allattarfissuaq atorlugu atuartitsinermit allaanerusoq. Kisianni pingaartuuvoq maluginiassallu-

[6] *Tunngavik: http://www.inerisaavik.gl/kl/fagit-suliniutillu/crede-pillugu/*

gu sammisaqartitsiffiusunik sullivilersorneq tassaaginnarmat tunngaviit atornissaannut periusaasinnaasunit arlalinnit ataaseq, Inerisaaviullu nittartagaani CREDE pillugu allatat atuartitseriaatsit assigiinngitsorpassuit allat allaaserineqarput.

Tunngaviit tallimat Inerisaaviup nittartagaani allaaserisani allaaserineqarput [7]. Ukuuppullu:

- Pilersitseqatigiilluni sammisaqaqatigiinneq
- Oqaatsinik, allannermik atuarnermillu ineriartortitsineq
- Oqaatsinik ataqatigiilersitsineq
- Ingerlatsinerit unamminartut nikerarluartumik itisuumillu eqqarsarsinnaanermik kaammattuutaasut
- Ilinniartitsineq oqaloqatigiinnerlu

Tunngavimmi 1, *pilersitseqatigiilluni sammisaqaqatigiinnermi* pineqarpoq atuartut tamarmik ilikkagassatigut killiffitsik apeqqutaatinnagu peqataanissaasa pilersitsiffiusumillu sammisaqarnissaasa siuarsarnissaat. Taamaammat isiginiarneqarpoq ilinniartitsisup naapertuuttumik ikorfartuinermigut atuartut isummaminnik paarlaasseqatigiinnissaannik, suliassanik isumaginninnissaannik eqqarsarnerminnilu pissusilersuutigisassaannik kaamattuinissaa – pilersitsilluni ataatsimoorussamik sammisaq aallaavigalugu. Imaapoq tamatumani pingaarnerpaaq tassaavoq, atuartut amerlasuut ataqatigiissakkamik suleqatigiinnerisa ataatsimoorussamik pilersitaqarneq nassatarissagaa.

Tunngavik 2, *oqaatsit atuarsinnaassutsillu inerisarnerat*, tassani ulluinnarni oqaatsit aamma sullivilersorluni atuarnermi suliamut atatillugu oqaatsit siuarsarlugillu kaammattornissaat isiginiarneqarpoq. Tunngaviuvoq, oqaatsit tassaasut sakkut tunngaviusut, silappaarissutsikkut ineriartornermik nalinginnaasumik ikorfartuisuusut, atuartullu ilikkariartornerannut atatillugu pingaartinneqarpoq eqqarsaatit isummersuutillu oqaatsitigut amerlalluinnassuseqartumik saqqummiussinnaanerisa tapersersornissaat.

Tunngavik 3, *ataqatigiilersitsineq*, pineqartoq tassaavoq, ilikkagassatut anguniakkat, atuartitsissutip ilinniartitsissutiginerata aamma atuartup nammineq angerlarsimaffimminit inuiaqatigiinnillu misilittagaasa imminnut ataqatigiisinnissaat. Uani qitiutinneqarpoq atuartitsinerup atuartunit susassarineqartutut atorneqarsinnaasutullu misigineqarnissaa, meeqqat atuarfiup avataani inuunerminni ilikkartagaasa atuartitsinerullu imminnut ataqatigiisilernerisigut. Uani annermik isiginiarneqarput atuartut angerlarsimaffinnit ilinniarnermik misilittagaqarpianngitsuneersut, ilisimasamikkut, eqqarsaatersortarnermikkut misilittakkamikkullu nalinginnaasumik ilinniartitsinerup tunngavigisartagaanit allaanerusunik ileqqulersuuteqartut.

Tunngavik 4, *sammisat unamminartut, nikerartumik itisuumillu eqqarsarsinaanermut kaammattuutaasut*, tassani pingaartinneqarpoq atuartut tamarmik qaffasissunik ilimagisaqarfigineqarnissaat, ilutigisaanillu pingaartuulluni atuartut iluatsitsinermik misiginissaat. Tunngavimmi tassungattaaq ilaapput atuartut suliaannik nalilersuinissaq atuartullu isummersorfiginissaat.

Tunngavik 5, *ilinniartitsineq oqaloqatigiinnerlu*, tassani pineqarpoq atuartut ilinniartitsisullu suleqatigiinni mikinerusuni qanimut suleqatigiinnissaannut sinaakkusiinissaq, ilinniartitsisup ammasunik apersuinermigut, tusarnaarnermigut, kaammaattuinermigut, nersualaarinermigut tamatigullumi atuartup nammineq ingerlaasianik ilikkariartorneranillu siuarsaanermigut atuartup ilikkariartorneranik ikorfartuinissaa. Tassani qitiusoq tassaavoq ilinniartitsisup ilisimasassanik nutaanik saqqummiisutut pissusilersorani, atuartumut apeqqutit oqaaseqaatillu aqqutigalugit unammilligassiinermigut atuartup nammineq eqqarsarnissaanut tunngavilersuinissaanullu ikiortitut inissisimanerunissaa.Inerisaaviup nittartagaani[8] CREDE pillugu allaaserisat ilaanni sullivinnik taaneqartartut atornissaat pineqarpoq. Ima allaaserineqarput:

[7] *Nittartakkami tunngaviit tallimat marlullu allat takussutissiarinerat naatsoq aallartinneqarsimavoq, siullilli kisimik allaaserineqarlutik, quppernerillu sinneri imaqaratik. Soorlu tak.: http://www.inerisaavik.gl/kl/fagit-suliniutillu/crede-pillugu/crede-pillugu/*

[8] *Meeqqanut assigiinngitsunik tunuliaqutalinnut atuartitsinermi sullivinnik pilersaarusiortarneq - Atuaqatigiinni atuartitsissutinilu tamani ilinniartitsisunut ilitsersuut. Allattut:* R. Soleste Hilberg, Ji-Mei Chang, Georgia Epaloose, R. William Doherty, Ward Shimizu aamma Vanessa Lee.

Sulliviit Atuartitseriaatsini Ilikkalertorfiusuni tunngaviit ilaatippaat

Sulliviit nalinginnaasumik sullivilersorluni ilinniartitsinermit arlalitsigut pingaarutilimmik allaassuteqarput. Siullertut pingaarnertullu Atuartitseriaatsini Ilikkalertorfiusuni tunngaviit ilaatinneqarput: ilinniartitsisut atuartullu isumaqarluartunik suliaqarlutik suleqatigiittarput, atuartut namminneq ilisimasaannik misilittagaannillu aallaavilinnik, suliamullu tunngatillugu oqaloqatigiittoqartarluni atuartup paasinninnerata annertusarnissaa siunertaralugu. Aappaattut sullivinni sulianut tamanut tunngaviusumik anguniagaavoq suliamut/ilinniagassamut tunngatillugu oqariaatsit atornissaasa, suliarinissaasa atornissaasalu siuarsarnissaat aamma nikerarluartumik eqqarsarsinnaanikkut pisinnaasat siuarsarnissaat. Pingajuattut sullivinni sammisat nammineq iliuuseqaqataaffigalugu suleqatigiinnissamut aamma annertuumik oqaloqatigiinnissamut kaammattuisuupput, peqataasut ulluinnarni oqaatsinik ilinniakkamullu atatillugu oqaatsinik ineriartortitsinissaat kaammattorumallugu. Sullivinni sammisaqarfiusuni pingaarnertut anguniagaavoq atuartitsinerup allanngornissaa, taamaaliornikkut ilinniartitsisup "sullivimmi pingaarnermi" atuaqatigiit ikittunnguit pitsaanerpaamik atuartissinnaammagit, atuartut sinnerisa sullivinni sammisaqarfiusuni allani namminneerlutik assigiinngitsunik – imminnut attuumasunik - suliaqarnerisa nalaanni. Sulliviit sammisaqarfiusut tamarmik assigiinngitsunik sammisaqarfiummata, atuartullu sullivinni suliaasussaallutik, tamarmik immikkut suleqatigiinni inuttakitsuni ilinniartitsisoq peqatigalugu sulinissaminnut periarfissaqarput.

Allaaserisami tassani erseqqissarneqarpoq sullivinnik sammisaqarfiusunik atuineq periutsitut periarfissarpassuarnit tassaaginnartoq periarfissaq ataaseq, aamma siunnersuutigineqarpoq sapaatipakunnerini arlalinni ingerlatsinerup ilaatut atorneqassasoq, ingerlatsinerup aallartinnerani klassip nalinginnaasumik atuartinnera il.il. ingerlanneqarsinnaalluni. Aammattaaq pingaartutut erseqqissarneqarpoq atuartitsinerit ingerlanerisa ataasiakkaat atuartut pillugit sinaakkuserneqarnissaat. Imaappoq pingaartuusoq, atuartitsinerit tamarmik ilusilersorluakkamik aallartinneqarlutillu naggaserneqartarnissaat, tiimip ilusissaa, imarisassai aamma ilikkagassatut anguniakkat erseqqissumik ilisaritinneqarlutik, atuartullu sunarpiaq ilinniassaneraat naggasiullugu eqikkaartarlugu.

2.5 Atuartitsinernik malinnaanerit

Atuartitsinermi tiimit ataasiakkaaginnaat malinnaavigigaanni, aalajangerneq ajornarpoq, assersuutigalugu qanoq annertutigisumik atuartut ataasiakkaat aallaavigineqarnersut. Tiimi ingerlatsinerup sivisunerusup ilagisarpaa, uagullu atuartup piginnaariigai, iliuusissatut pilersaarutai, siusinnerusukkut nalilerneqarneri imaluunniit ilinniartitsisup atuartitsinermini perorsaanikkullu isumaliutersuutai naluagut. Taamaammat malinnaanerit kisimiitillugit isiginiarneqassanngillat, kisiannili atuartitsinermik ingerlatsinerit tamarmiusut ilaattut.

IAtuartitsinerit malinnaaffigisat suussusilerlugit eqikkaarneranni Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atorneqarnerat takuneqarsinnaanersoq annertuumik pingaartinneqarpoq. Eqqaaneqareersutut tamanna paasineqassanngilaq atuartitsinerup eqqortuuneranik eqqunngitsuuneranilluunniit misissuinertut. Siullertut pissusiviusunik paasiniaaneruvoq takuniarlugu tunngaviit atorneqarnersut atorneqanngінnersulluunniit, taakkunannga piviusunngortitsiniarneq iluatsissimanersoq takussallugu soqutiginarmat. Tamatuma saniatigut Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atuartitsinernik malinnaanerni qitiusimapput, pissutigalugu taakkunani isiginneriaaseq tassaanerarneqartariaqarmat, atuartitsinermik nikerartumik atuartullu ataasiakkaat pisinnaasaat aallaavigalugit ingerlatsinissamut tigussaasumik periarfissaq. Taamaammat tamannarpiaq atuartitsinerup atuartunik ataasiakkaanik atuartullu piginnaasaannik assigiinngitsunik qanoq aallaaveqartigineranik ersersitseqataavoq. Kiisalu malinnaanerni aamma maluginiarparput atuartitsineq ataatsimut isigalugu "ingerlalluarnersoq" – tassungalu suut ilisarnaqutaanersut – atuartitsinermut ingerlalluanngitsumut naleqqiullugit.

1. klassimi atuartut malinnaalluartut, Sisimiut

2.5.1 Atuartitsineq malinnaavigisaq pingasunngorlugu avinneqarsinnaavoq

Tiimit atuartitsiviusut naliliinermut atatillugu malinnaavigineqartut pingasunngorlugit immikkoortiterneqarsinnaapput: atuartitsineq Atuartitseriaatsinik Ilikkalertorfiusunik annertuumik maleruaaffiusoq, atuartitsineq taakkunannga maleruaaffiunngitsoq, kisiannili ingerlalluartoq aamma atuartitsineq ingerlalluanngitsoq. "Atuartitsinerup ingerlalluartup" aamma "Atuartitsinerup ingerlalluanngitsup" taamatut immikkoortinneranni sallerpaatillugu pineqarput atuartitsinerup atuartitseriaatsitigut perorsaanikkullu sinaakkutigisaat. Pingaartinneqarpoq ilinniartitsisup klassimik aqutsineq ingerlanneraa, tamatumunnga ilanngullugit atuartitsineq ilikkagassallu ersarissunik anguniagaqarnersut, ingerlanneqartut aaqqissugaanersut ilikkariartornerlu ilusilersugaanersoq, atuartut sammisaqartinneqarlutillu kaammattorneqarnersut, aamma atuartut ilinniartitsisumiit naammaginartumik taperserneqarnersut.

Imaappoq pingaartinneqartut ilagaat, atuartunut erseqqissarneqartarnersoq, suut ilikkagassarineraat, suut atuartunit ilimagisaanersut, aamma tiimimi susoqarnissaa erseqqissarneqarnersoq. Saniatigut pingaartinneqarpoq atuartut malinnaalluarnersut, suliaminnut tunniusimanersut klassimilu suliassanut peqataanersut. Tamatumunnga atatillugu taamaalilluni "atuartitsineq ingerlalluartoq" paasineqassaaq tassaasoq klassip ilikkariartornissaanut avatangiiseqarfiusoq, atuartut paasisinnaallugulu ingerlalluarfigisaannik, aamma ilinniartitsisup atuartitsinermik annerusumik minnerusumilluunniit ersarissusilimmik aqutsiffigisaa, atuartitsinermi atuartitsissutit ataqatigiiffiillu apeqqutaatillugit. Klassimi eqqissiviinneq – soorlu atuartitsineq atuartulluunniit allat akornusersorlugit, oqalunnikkut imaluunniit atuarnerup nalaani inisamik qimatsinikkut – tamatumanissaaq ilaavoq.

Atuartitsineq pingaarnertigut Atuartitseriaatsinik Ilikkalertorfiusunik atuiffiusoq

Nalilinnermut atatillugu atuartitsinermik tamakkiisumik Atuartitseriaatsinik Ilikkalertorfiusunik atuiffiusumik malinnaasoqanngilaq, sullivinnik atuilluni ilinniartitsineq taakkununnga ilannguk-kaanni. Kisianni ilaat tamakkiisumik atuinissamut qanittuararsuupput. Malinaaffigisami ataatsimi taamaallaat "atuartup inuunermini misilittagaasa atuarfimmilu misilittagaasa ataqatigiisinnissaat" amigaataavoq. Tamatumani pineqarpoq qallunaat oqaasiinik atuartitsineq, aliortukkanik oqaluttuat quleqataralugit. Tiimi malinnaavigisaq sullivilersorluni aaqqissuussaavoq, ilinniartitsisup nerriviani oqaasilerineq ingerlanneqarluni (taggisit, oqaluutit pissusilerissutillu immikkoortinnissaat), atuartullu nerrivinni allani sulisut oqaatsinik sungiusarlutik oqaluttuarlu sammineqarsimasoq ikkussortakkat atorlugit atuartut ataatsimoorlutik paasiniarlugu il.il. Ilinniartitsisup tiimimi qanoq pisoqarnissaa allattarfikkut nassuiarlugulu allappaa, nassuiarlugulu tiimit siuliinut tullissaannullu

qanoq atanersoq, atuartullu namminneq ersinartumik filmiliornissaannik naggaserneqartussaasoq. Tiimimut ilisarnaqutaapput suliaqarneq malinnaalluarnerlu, ilinniartitsisumiillu ikittuinnarnik naqqiisoqartarluni naalakkiisoqartarlunilu. Ilinniartitsisoq atuartut iliuusissatut pilersaarutaannik peqanngilaq, atuartitsissutini tamani pilersaarusiornikuunngimmata. Atuarfiup atuartitsissutit ilaat atuartunut toqqartittarpai, namminneq iliuusissatut pilersaarusiorfigerusutaat.

Assersut alla 1. klassimi pivoq, taakku inuttut angitigisunik pappialanik inuusaliortussaapput suleqatigiikkaarlutik. Imaappoq sullivilersorluni atuartitsinerunngilaq, gruppitulli suleqatigiinnerulluni,. Gruppit marluusut tamarmik ilinniartitsisumik ilaqarlutik. Inuusuaaliassami meeqqat namminneq toqqarpaat suna suliariniarnerlugu (nujaasassaanik qilattagassianit qiortaaneq, qalipaaneq il.il.), ilinniartitsisullu meeqqat sukumiisumik oqaloqatigivaat inuussiassat immikkuualuttortai pillugit aamma atortussaat sakkussaallu pillugit. Meeqqat ataasiakkaat malinnaajunnaartooraangata, "uterteqqinneqartarput" – nutaamik erseqqissumik suliassinneqarlutik. Naggasiullugu inuusat atilersorneqarput, tamannalu allanneq pillugu oqaloqatigiinnermik nassataqarpoq. Tiimi naggaserlugu atuartut issiavimminnut uterlutik ilinniartitsisup aappaanit apersorneqarput, suliarisimasatik pillugit, nalilerpaallu sulilluarsimanerlutik. Meeqqat mikimmata ilinniartitsisut suli iliuusissatut pilersaarusiortissimanngilaat, kisiannili eqqumaffigilluarlugu meeqqat assigiinngitsuummata – ilaat sukkanerusumik suleriaaseqarput allat arriinnerusarlutik – tamakkulu atuartitsinerminni ilanngullugit eqqumaffigivaat.

Atuartut maliinnaalluarnerat suliamullu tunniussimassusiat atuartitsinerup iluatsitsiffiuneranut uuttuutigineqassappat, tiimini pineqartuni atuartut gruppini peqataalluarput. Klassimili allami pineqaneruvoq "atuartut eqqissisimasut, kisianni killilimmik malinnaasut (ilinniartitsisup oqarneratut)" – tamatumunngalu nassuiaataasinnaavoq, pineqarmata angajullerni atuartut, atuaqatimik saqqummiinerinut assigiiaartunut tusarnaartussat, taamaammallu sanioqqukkuminaattumik tiimip ingerlanerani utertaqattaarinernik tusarnaartut. Tiimimi tassani atuartut tiimip kingorna apersorneqarput, oqarpullu tiimi nuannersuusimasoq. Tiimimi anguniakkat suunerannik paasinninnerat ilinniartitsisup apersorneqarnermini nassuiaataanut naapertuulluinnarput. Atuartut aamma oqarput ilinniartitsisortik nassuiaallaqqinnerarlugu. Isumaqarput ilinniartitsisortik sukangasoq piumasaqartartorlu, tamannali iluarisimaarpat isumaqarlutillu ilinniartitsisortik pitsaanerpaasoq. Ilinniartitsisoq oqarpoq "soorunami" atuartut iliuusissatut pilersaarutaat atortarlugit, atuartitsinissani pilersaarusioraangamiuk.

Taakku tassaapput ilinniartitsinerit pingasut ilinniartitsinermut iluatsitsiffiusumut assersuutaasinnaasut, ilaatigut ilisarnaqutigalugu Atuartitseriaatsinut Ilikkalertorfiusunut qaninnertik. Ilinniartitsisut tiimimi erseqqissumik anguniagaqarput, atuartut sulerinissartik nalunngilaat suliassatillu peqataaffigilluarlugit, annertuumillu atuartut ilinniartitsisullu ingerlassaqarput.

Atuartitsineq Atuartitseriaatsinik Ilikkalertorfiusunik atuiffiunngitsoq ingerlalluartorli
Atuartitsinerit malinnaavigineqartut ilaat ersittumik imaluunniit toqqaannartumik Atuartitseriaatsinik Ilikkalertorfiusunik atuiffiunngillat, tunngaviit ilaasa atorneqarnerat eqqaassanngikkaanni, tassami tunngaviit ataasiakkaarlutik atuartitsinermik ingerlatsinermi sumiluunniit nutaajunatillu takornartaanngillat. Uani assersuutinut tamanut ilisarnaataapput klassimi suleqatigiilluartoqarnera klassillu eqqissisimanera. Tiiminut taakkununnga tamanut atuuppoq, ersarissumik ilusiliisoqarsimanera – atuartullu susoqarnissaa ilisimarpasillugulu sammisassat isumaat paasisimarpasippaat. Assersuutit ilaat aalajangersimasumik inissikkuminaannerulaarput, matematikkimik atuartitsineq pineqarmat, atuartut tamarmik immikkut atuagaqarlutik ingerlaffiat, taamaalillunilu ingerlaannaq takuneq ajornarluni assersuutigalugu atuartup tunuliaqutarisaanut misilittagaanullu attaviliisoqarnersoq. Kisianni matematikkimi atuakkat annertuumik Kalaallit Nunaanni ulluinnarisamit assersuutitaqarmata, tamanna atortut aqqutigalugit ilaatigut qularnaarneqarpoq. Kisianni takuneq ajornarpoq tamanna ilinniartitsisup eqqarsaatersuutaanut ilaasimanersoq. Aamma nalileruminaappoq atuartut ataasiakkaat qanoq annertutigisumik ilinniartitsisumit immersorneqarnersut, kisianni malinnaasoq isumaqarpoq, tiimini taakkunani ilinniartitsisut atuartunik (minerpaamillu atuartut ilaannik) nammineq eqqarsarnissamut aammattaaq ikiorsiisut, tamaasa ataasiakkaarlugit sivisunerusumik oqaloqatiginerisigut. Pineqartut akornanni ilinniartitsisut ilaasa atuartut iliuusissatut pilersaarusiortittarpaat, taakkuali atuartitsinermi sakkutut suli suli atorpallaarnagit.

Atuartitsineq ingerlalluanngitsoq
Kiisalu tiimit atuartitsiffiit malinnaaffigisat ilaqarput, atuartut annertuumik eqqissiviinnerinik malinnaannginnerinilluunniit ilisarnaquteqartunik. Ilaanni atuartut eqqissisimasarput tunngaviatigullu ilinniartitsisup piumasai suliarisarlugit, kisiannili ersarittarluni piviusut malillugit atuartitsineq malinnaavigisanngikkaat, iliniartitsisup samminngikkaangatik. Tiiminut taakkununnga ilisarnaataapput Atuartitseriaatsini Ilikkalertorfiusuni tunngaviit arlaannaalluunniit atorneqanngimmata, atuartitsinerlu ersarluttorujussuarmik ilusiligaammat ilusiligaanngivissorluniluunniit.

Tiimit malinnaavigisat ilaanni ilinniartitsisup oqaatsit kisitassani eqqarsaatigisarialinniikulasut isumaat atuartunut oqallisigeqquai. Atuartut gruppikkaarlutik oqaatsit oqallisigisussaavaat isumasiniarsaralugit isumagiunnagaallu saqqummiullugit, kisianni ersarippoq ilinniartitsisup suna pineraa paasinngikkaat. Allaqqinnaat pillugit oqaluuterusaaginnarput, allataqaratillu. Atuartut ilaat oqaatsip ilinniartitsisup atuagaata isumaa pillugu aperimmat, ilinniartitsisuata akivaa marloriarluni oqaatigereersimallugu, oqaatigeqqinniarnagulu. "Gruppikkaarluni sulineq" pilersaarutaasumiit sivisunerujussuuvoq, taamaalillunilu atuartut pappiarani agguaanneqarnikuni apeqqutit kingulliit suliarinngitsoorpaat. Apersorneqarluni oqaloqatigineqarnermini ilinniartitsisoq nassuiaavoq, atuartut naalaartikkuminaatsut. Atuartitsissutit Ilikkalertorfiusut atortanngilai piareersarnissaat sivisuallaartaqimmat. Aamma isumaqarpoq allannguinissaq ajornakusoortoq.

Tiimimi malinnaavigisami allami ilinniartitsisup takuniarpaa sammisassat siusinnerusukkut nassuiarneqareersimasut atuartunit pigiliunneqarsimanersut, taamaammallu tamarmik immikkut pappialakkut suliassinneqarput. Tamatumani aamma paasinarsivoq suliakkiissut naatsorsuutigisamit sivisunerujussuarmik suliarineqartoq, tiimip ingerlanerani allamik suliaqarnissamut piffissaaruttoorlutik. Atuartut suliakkiissutit suliarisinnaanngilaat, ilinniartitsisullu ataasiakkaarlugit ikiorniarsarivai. Atuartut ilaat misileerpianngillalluunniit, kisianni ilinniartitsisup aperisut sammineruai. Ilinniartitsisoq kalaallisut oqaluttanngimmat nassuiaatit annertuumik paasiuminarsagaapput, tamatigullu nassuiaariaaseq ataaseq atorneqartarluni. Takujuminaatsorujussuuvoq atuartut nassuiaatit isumassarsineraat. Naggataatigut piffissaq annertunngitsoq sinneruppoq, atuartullu qinnuigineqarput kisitsivitik tigoriarlugit ingerlaqqillutik kisitseqqullugit, kisianni atuartut "karsimi-kisitsivinnik-aallerneq" sivitsorsagaaramnikku kisivitsilluunniit ammanngitsoorpaat. Kingornatigut oqaloqatigiinnermi ilinniartitsisoq isumaqarpoq tiimi ajunngitsumik ingerlasoq. Nuannaarutigaa atuartut taama sivisutigisumik ataasiakkaarlutik suliassaminnik suliaqarsinnaammata, tamannami ajornakusoortittaraluarmassuk. Taamaattoq ilinniartitsisup oqaatigaa klassi "maligassiuilluartunik" atuartoqartoq, assut "naalattunik". Tiimip siunertaa pingaarneq tassaavoq atuartut sapinngisaasa paasinissaat, kisiannili tamanna naatsorsuutigisaasumit sivisuneroqaaq, ilinniartitsisullu nassuerutigaa ullaaq taanna atuartut "assut arriitsut".

Assersuutini uani pineqartuni ilisarnaqutaavoq, ilinniartitsisut arlallit namminneq isumaqarmata atuartitsineq ingerlalluarsimasoq. Ilinniartitsisut arlaannaataluunniit atuartut iliuusissatut pilersaarutaat atuartitsinermik aaqqissuunnerani atunngilaat.

Oqaatigineqareersutut pineqarput ilinniartitsisut ilinniarsimasut malinnaavigineri – ataaseq kisiat eqqaassanngikkaanni – assersuutinilu ilinniartitsisut qallunaat kalaallillu akuleriipput.

2.5.2 Tunngaviit tallimat atuartitsinermi atorneqarnerat

Atuartitsinerup malinnaavigisap ataatsimut isigalugu misissoqqissaarnerani, *Atuartitseriaatsillu Iikkalertorfiusut* qanoq atugaatiginerisa, sulliviit sammisaqarfiusut atugaanerisa, saniatigullu naammaginartumik klassi aqunneqarnersoq, tamatumunnga ilanngullugit erseqqissunik ilikkagassatut atuartitsinermilu anguniagaqarnersoq, atuartunik tapersersuisumik aqutsisoqarnersoq, atuartunik suliaqartitsisoqarnersoq kaammattuisoqarnersorlu aamma sammisat ilikkariartornerlu aaqqissugaanersut misissorneranni – soqutiginaatilinnik saqqummersoqarpoq.

Tunngavik 1: Pilersitsiffiusunik sammisaqaqatigiinneq taamaallaat tiimini pineqartuni siullerni takussaaneruvoq, atuartut ikkussortakkanik ataatsimoorlutik sammisaqarlutik (filmiliussamaarlutillu), ataatsimoorlutik katitikkanik assilialiorlutik imaluunniit imminnut saqqummiivigalutik. Amerlanerpaatigut atuartitsineq atuakkanik ilinniutinik aallaaveqartarpoq, atuartut ataasiakkaarlutik suliaqartinneqarlutik (nalinginnaasumik) matematikkimi imaluunniit oqaatsinik atuartitsinermi "tusarnaarit – atuarit – apeqqutit akikkit" iluseritinneqarlutik.

Tunngavik 2: Oqaatsititigut pisinnaasat – atuartitsinermik akimuilluni inerisarneqartut, ataatsimut isigalugu malugineqanngillat, tassami tamatumani atuartitsissutit akimorlugit atuartitsineq pisariaqarpoq, malinnaanermilu takuneqarani – assersuut ataaseq eqqaassanngikkaanni. (Tak. Atuartitsissutit akimorlugit atuartitsineq Imm. 6.3). Atuartitsinermi taamaattoq gruppini siullerni marlunni oqaatsitigut pisinnaasat sungiusarneqarput, ilinniartitsisoq atuartullu oqaloqatigiittarmata, atuartunut oqaatsit nutaat ilisaritinneqarfigisaannik – kalaallisut imaluunniit allamiut oqaasii atorlugit. Gruppip kingulliup assersuusiarinerani immaqa atuartitsinerit ilaanni ilinniartitsisumiit takorluugaagaluarpoq atuartut oqariaatsinik nutaanik ilinniarnissaat, kisiannili atuartut qisuarianngillat oqaatsillu atuiffiulluartumik atunngivillugit.

Tunngavik 3: Atuartup inuunermini misilittagaanik atuarfimmilu misilittagaanik ataqatigiissitsineq, uani ima paasineqarpoq, tiimimi qulequtaq atuartut ulluinnarisaminnit ilisimareertariaqanngikkaat, kisiannili ilinniartitsisup qulequtaq atuartut ilisimariigaannut assersuukkaa allatulluunniit attaveqaaseraa. Tiimini malinnaavigisani amerlanerni taamaaliortoqarpoq, kisianni aamma attaviiliisoqanngivissornera takussaavoq – soorlu assersuutini kingullerni.

Tunngavik 4: Unamminartunik nikerarluartumik eqqarsalersitsisumillu sammisaqarneq, tunngavik siulleq assigalugu qaqutigoorpoq. Tunngavik aallaavigalugu sammisat ilinniartitsisumit aqutaasariaqanngillat, kisianni sammisaqarfiusunik sulliveqarnermi assersuummi atortunik atuineq aamma meeqqat katiteralutik assilialiortut eqqaasanngikkaanni, atuartitsinerit malinnaavigineqartut tamarmik ilinniartitsisumit ilinniartitsisullu nassuiaaneranit (imaluunniit suliassanik ilisaritsineranit) atuartunullu apeqquteqartarneranit aqunneqarput. (Aamma atuartut matematikkimi atuakkaminnit aallaaveqarlutik ataasiakkaarlutik kisitsinerat eqqaassanngikkaanni – tamatumani unamminartunik sammisaqartoqarsimasinnaavoq). Atuartitsinerni amerlanerpaani ilinniartitsisup atuartunut apeqqutaanut (ilumut apeqquteqaruni) ilisarnaqutigaat piviusut pillugit apeqqutit ("xx qanoq isumaqarpa?", "xx ukioq suna piva?") imaluunniit apeqqutit taamaallaat aappimik naaggamilluunniit akisassat. Tiimini malinnaavigineqartuni ikittuinnarni ilinniartitsisoq atuartunut aperisarpoq suliakkiilluniluunniit, atuartup nammineq piviusunik katiterinissaanik imaluunniit piviusunik misilittakkanillu atuinissaanik pisariaqalersitsisunik imaluunniit isummerfigisariaqagaanik, nassuiaaffigisariaqagaanik assigisaanilluunniit iliuuseqarfigisariaqagaanik. Ilaanneeriarluni ilinniartitsisoq atuartut nammineq eqqarsarnissaasa kaammattornerisa akerlianik iliortarpoq, apeqqutigineqartoq nammineq akisarlugu, atuartoq nammineq akinissaanut piffissalernagu, imaluunniit atuartup apeqqut ajornarpallaarsoriniariaraalu akissutissaa oqaatigereertarlugu. Assersuutigalugu klassit ilaasa akissutitik allattaavinnut allattussaavaat, tamannalu pivoq ilinniartitsisup immersugassani assigiinngitsuni qanoq allannissaannik innersuussineratigut.

Tunngavik 5: Ilikkariartorfiusumik oqaloqatigiinneq – oqaloqatigiinneq aqqutigalugu ilikkariartorneq – oqaloqatigiinnikkut ilinniartitsineq – uani misissorparput ilinniartitsisup oqaasissani nassuiagassanilu "pilersaaruteqartinnerai" imaluunniit apeqqutigineqartut aamma qulequttat sammineqartut atuartuniit apeqqutit isummersornerillu aqqutigalugit sunniivigineqarnissaat periarfissaqartinneqarnersoq. Tamanna nalinginnaasumik assersuutini siullerni takussaavoq, kisiannili kingullerniunngitsoq. Uani eqqaaneqassaaq tiimit malinnaavigisat sisamat matematikkerfiummata, atuartut ataasiakkaarlutik suliaqarfigisaat, kisianni marluk ilinniartitsisunit kalaallinit ingerlanneqarmata, ilinniartitsisup atuartullu akornanni suliamut atatillugu oqaloqatigiinnissaq periarfissaqarpoq, tiimini marlunni ilinniartitsisunit qallunaanit ingerlanneqartuni tamanna periarfissaqarfigineqanngitsoq, taakkumi atuartullu annikitsuinnarmik oqaloqatigiissinnaapput (tamanna pillugu annertunerusumik Imm. 2.5.3 allaaserinnittoqarpoq).

Atuartitsinermi anguniakkanik imarisaasunillu sinaakkusiinissaq sulliveqarluni atuartitsinissamut ilitsersuutini ilaavoq, aamma tiimit tamarmik atuartunit ilisimaneqartunik qanorlu anguneqartiginerinik namminneq nalilersueqataaffigisaannik anguniagassaqarnissaannik takorluukkanut attuumassuteqarluni. Tiiminik malinnaanernit assersuutini ersippoq matumani pineqartoq "tamakkiisoq" – imaappoq tiimit ingerlanissaannik ilisarititsineq ataatsimoorlunilu inaarutaasumik eqikkaalluni naggasiineq – malinnaanerit ingerlaneranni ataasiaannarluni malugineqartoq. Arlalitsigut tiimit aallaqqaataaniilli sinaakkuseriigaasarput, taamaalillunilu atuartunut ersarilluartarluni tiimimi suna anguniagaanersoq, kisianni naggasiisoqarneq ajorpoq. Amerlanertigut "killilimmik sinaakkusiisoqartarpoq", imaappoq ilinniartitsisoq nassuiaasarpoq, ullumi susoqarnissaanik (nalinginnaalluni atuakkami kapitali sorleq sammineqassanersoq, imaluunniit suliassat qanoq ittut suliarineqas-

sanersut), imaappoq *sammisassaq* sunaanersoq nassuiarneqarluni, kisiannili ilutigisaanik nassuiarneqartanngilaq, tiimimi *ilikkagassatut anguniagassat* suunersut.

Klassimik aqutsineq uani paasineqassaaq tassaasoq ilinniartitsisup atuartitsinermik aaqqissuussillunilu ilusilersuinera aamma atuartut siunertamut naapertuuttumik sulinissaannik qularnaarinera, soorlu tiimi piffissaq eqqorlugu aallartillugu aamma sammisassat ilikkagassatut anguniagassat aallaavigalugit nikerartillugit. Tamatuma saniatigut pineqarput atuartunik ikorfartuisumik aqutsineq aamma atuartut sammisaqartinneqarlutillu kaammattorneqarnerat. Tassunga tunngatillugu maluginiarspagut, atuartitsinerup ingerlanera anguniakkanut naleqqiullugu pissusissamisuuginnartumik ingerlasutut siunertamullu naapertuuttutut isikkoqarnersoq, piffissamut immikkoortinneqarsimasumut naapertuunnersoq ataatsimullu isigalugu pisut ilinniartitsisup pilersaarutaanik aallaaveqarnersut. Tiimini malinnaaviusuni atuartitsinerup ilaa pisarnertut iluseqarsimavoq, atuakkami ilinniummi kapitali aallaaviulluni, taanna atuarneqartarpoq, apeqqutit sammineqarlutik atuartullu ataasiakkaarlutik sulisinneqarlutik. Tiimini allani ilusiliineq imaappoq atuartut ilisimallugu atuakkani tamarmik immikkut suliaqarfimminni siumut ingerlaartussaallutik. Assersuutini 1-imiit 4-mut ilusiliussaq allarluinnaavoq, tamatumani ilinniartitsisup sammisassat assigiinngitsut nikerartullu arlallit pilersaarusioreersimammagit, ullormi quleqataasoq aallaavigalugu oqaatsinik oqariartaatsinillu atuititsisumik, tiimilu tamakkerlugu piffissamik atuiffiusumik.

Sullivilersorluni atuartitsineq, uani tassaatillugit CREDE malillugu sulliviit sammisaqartitsiviit, taamaallaat tiimimi malinnaavigisami ataatsimi atorneqarput. Malinnaavigisami allami atuartitsineq nerrivikkaartumik aaqqissuussaavoq, kisianni pingaarnertut sammisaqarfimmik nerriveqarani, ilinniartitsisup nerrivianik atuartullu immikkut sammisaqarlutik suliaqarfigisaannik. Tamanna pivoq nunaqarfimmi atuarfimmi, atuartut 11-usut klassinut pingasunut atuaqatigiittunut agguagaallutik (ukioqatigiiaat 2-3-kkaarlutik). Ilinniartitsineq nerrivinni pingasuni pivoq, atuarfiup klassii pingasuusut tamarmik immikkut nerriveqarlutik, nerrivinnilu tamani ilinniartitsisoqarluni, nerriviit tamarmik matematikkimi immikkut qulequtaqarlutik. Taava atuartut klassikkaarlutik nerrivimmiit nerrivimmut nuuttarput.

Misissoraanni tiimit sorliit *sulinermi eqqissisimaffiusimanersut* – tamannami atuartut atuartitsinermit pissarsiaqarnissaannut piumasaqaatitut isigisariaqarmat – takuneqarsinnaavoq eqqissisimasumik sulisoqarnera aamma atuartitsinerup qanoq aaqqissugaanera imminnut attuumassuteqartut. Soorunami tunngavissat taama annikitsigitillugit ataqatigiinnerit pillugit aalajangeriivilluni inerniliinissaq mianersuuttariaqarpoq, kisianni maluginiagassaavoq atuartut eqqissillutik sulinerannut toqqaannarnerpaamik attuumassuteqarpasissoq tassaammat uani *klassimik aqutsinermik* taasarput. Tiiminullumi malinnaaffigineqartunut tunngatillugu pineqartut marluk imminnut malittariittutut isikkoqarput. Ilutigisaanik takuneqarsinnaavoq *atuartut peqataalluarnerpaaffii* ersarinnerpaasut Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut annertunerpaamik atorneqarfiini. Tamakku saniatigut pisarneq malillugu atuartitsinermit assersuutit marluk maluginiagassaapput (atuartut ilinniartitsisumit taperserneqarlutik ataasiakkaarlutik suliassanik suliaqarneri) – uummarissutut malinnaaffiulluartutullu, kisianni taakkununnga tunngatillugu pingaartuuvoq ilisimassallugu tassani pineqartut tassaammata nunaqarfinni klassit atuartukitsuararsuit. Taakkununnga ilisarnaqutaarpasippoq meeqqat sulinerminni ileqqorissaarnerunerat/ilinniartitsisunut - illoqarfinni iilinniartitsisunut naleqqiullugu - ataqqinninnerunerat, assersuutinilu ukunani ingerlatsisuupput ilinniartitsisut ilinniarluarsimasut suliaminnullu tunniusimalluartut. Tiimini ersernerluttumik amigartumilluunniit ilusilersukkani, ilinniartitsisup atuartunik oqaloqatiginniffiginngisaani, sammisat unamminanngippata kaammattuutaanaatillu, aamma atuartup inuunerminit misilittagaanut attaviliisoqarfiunngitsuni il.il. atuartut eqqissiviittarput, aqukkuminaallutik aamma/imaluunniit malinnaanatik ingerlataqaratillu.

2.5.3 Ilinniartitsisut qallunaat – atuartut oqaasiinik oqaasiliunngitsut

Qangaanerusoq meeqqat atuarfianni ilinniartitsisut ilarpassui qallunaajusarniartut maanna ilinniartitsisut 17 %-iinnaat qallunaajupput[9]. Imaappoq maanna atuarfimmi "inituallaarunnaarnikuupput", kisianni illoqarfiit atuarfiini qulingiluani amerlanerupput – illoqarfiillu atuarfiini 14-ini ikinnerullutik. (Tunngavik: *Meeqqat Atuarfiat 2013/14*, Inerisaavik 2014). Ilinniartitsisunut qallunaanut

[9] *Ilinniartitsisutkalaallisut oqaasiliunngitsut Kal. Nunaanni meeqqat atuarfianni ilinniartitsisut ilinniarsimasut 17 %-eraat. Forskolelærerit timelærerillu ilanngukkaanni kalaallisut oqaasiliunngitsut atuarfinni perorsaanikkut sulisut 13 %-eraat.*

tunngaviusumik unamminartoq tassaavoq atuartitamik amerlanerpaat oqaasiinik oqalussinnaannginnerat.

Atuartitsinermi malinnaavigineqartuni pingasunngorlugit avinneqartuni tamani ilinniartitsisut qallunaat kalaallillu peqataapput. Malinnaanerit takutippaat ilinniartitsisutut qallunaatut atuartullu ataatsimoorussanik tamakkiisunik oqaaseqaqatigiinnginneq qaangerneqarsinnaasoq atuartitsineq pilersaarusiorluagaq ilusilersorluagarlu aqqutigalugu, takusinnaasat malillugit atuartut ilikkagassatigut pissarsiffigilluagaannik. Kisianni aamma takuneqarsinnaavoq kingunerisinnaagaa atuartitsineq "kippakoq", atuartunik oqaloqateqarniarneq qallunaat oqaasii ajornaatsuararsuit taanikkaarinerusut atorlugit ilitsersuussinernut killeqarluni. Ilinniartitsineq taamaattoq ersarissunik anguniagaqarluni pilersaarusiugaananilu ilusilersugaanngippat, ilikkagassat atuartunut saqqummiunneqarsinnaasut killeqarpallaalissapput. Tiimit malinnaavigineqartut ilaanni ilinniartitsisut qallunaat atuartitsinerannit assersuutissaqarpoq, ilinniartitsisup iluatsitsinissamut piumasaqaataasa annikillisimanerinik, tassatuaalerlutik atuartut eqqissisimakannerlutik suliassiissutinik naammassisaqarnissaat, kisiannili pissusiviusut malillugit atuartunut ilisimasassanik nutaanik saqqummiisoqarani, atuartullu ilikkariartornerat tassatuaalluni namminneerluni suliassanik naammassisaqarniarsarineq.

2.5.4 Eqikkaaneq naliliinerlu – atuartitsineq malinnaavigineqartoq

Atuartitsinermit assersuutit malinnaaffigisat takutippaat:

- Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atorneqarnerat annikeqaaq
- Atuartitsineq allatut ilusiligaq – ingerlalluartorlu - takuneqarpoq
- Atuartitsineq ilusilersugaanngivissoq naammanngitsumik pilersaarusiugaq, ingerlalluanngitsorlu takuneqarpoq
- Atuartitsinerit ingerlalluartut ingerlalluanngitsullu ilinniarsimasunit ingerlanneqarput
- Ingerlalluartumik ingerlalluanngitsumillu atuartitsisut akuleriillutik kalaaliupput qallunaajullutillu.

8. klassimi qallunaat oqaasiinik tiimip naggataatungaa, Kangaatsiaq

2.6 Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut – paasissutissiarineri ingasaallugu annikillisarneqarput

Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut ullumikkut qanoq annertutigisumik atugaanerannut apeqqutaalluinnarpoq qanoq atuarfinni ilisaritinneqarsimanersut. Tamanna atuarfinni, naalakkersuisoqarfimmi, kattuffimmi il.il. sulisut oqaloqatiginerisigut ersarippoq, taamatullu atuarfiit pisortaasa ilaannik oqaloqateqarnermi. Takutippaat Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut annertuu-

mik oqilisarlugit paasissutissiarineqarsimasut, tassuunakkullu arlallit isumaqalersinneqarsimallutik tassaasut *sulliviit sammisaqartitsiviit,* aamma misigineqarsimapput nittarsaanneqartut *atuartitsinermi periutsitut ataatsitut eqqortutuatullu.* Tamanna tupinnanngitsumik arlalinni akerliunermik pilersitsisimavoq. Immikkoortumi uani Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut ilisaritinneqarnerat tamatumalu atorneqalernerannut sunniutaa erseqqissaavigineqarpoq.

2.6.1 Namminersornerullutik Oqartussanit suliniummik aallarnisaaneq

Namminersornerullutik Oqartussat/Inerisaavik suliniummik aallarnisaasuupput, Atuartitseriaatsillu Ilikkalertorfiusut toqqarneqarnerannut tunngaviullutik isummersuutit nunat tamat akornanni ilisimatuunit saqqummiunneqartut, sukumiisumik nalilersuinerit, paasisassarsiorluni angalanerit il.il., taakku tikkuussillutik pineqartut Kalaallit Nunaannut naleqqiullugu immikkut piukkunnaateqartut, aammalu ilisimatusarneq aqqutigalugu misiligarluarneqarsimallutillu uppernarsaasersorluagaasut.[10]

Kultureqarnermut, Ilinniartitaanermut, Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoq 2009-mi ukiakkut ataatsimiinnermi (UKA 2009/145) ima nassuiaateqarpoq:

> *Atuarfinnik aaqqissuusseqqinnerit tamarmik ataatsimut anguniagaqarfiupput – tassalu atuartitsinerup pitsanngorsarneqarnissaa atuartullu pineqartup ilikkagaqarnissaanik nukittorsaanissaq, tamannalu professor Roland Tharpip University of Californiameersup ima oqaatigaa: "Aaqqissuusseqqinnerit aningaasaqarnermut, klassit angissusiinik killilersuinermut, ilinniartitsisutut ilinniartitaanermut, nunami najoqqutarisanut anguniakkanullu, ilinniartitsisunik atorfinitsitsinermut, najukkami inuiaqatigiinnik suleqateqarnermut ilinniartitaanernulluunniit allanut tunnganeri apeqqutaatinnagit taakku klassini pineqartuni atuartitsinermi ilinniartitsinermilu malunniutinngippata atuartut ilikkariartornerannut sunniuteqarnavianngillat."*
>
> *Ukiumi atuarfiusumi 2006/007-imi Inerisaaviup atuarfiit suleqatigalugit atuartitsinermi ilikkarluarfiusumi tunngaviit piviusunngortinneqarnissaat aallartippaa. Ilinniartitsisorpassuit atuarfinnillu aqutsisorpassuit pikkorissartitsinernut peqataajumallutik nalunaarput. Taamaalilluta ilinniartitsisut aqutsisullu 658-it ukiup atuarfiusup 2008/09-p naanerani atuartitsinermi ilikkarluarfiusumi tunngaviit piviusunngortinneqarnerannut peqataapput. Pikkorissartitsinerit taakku klassini pineqartuni atuartitsinermi ilikkarluarfiusumi tunngavinnik piviusunngortitsinermut atatillugu ataatsimoortitsilluni ataasiakkaaralunilu coacherinermik malitseqartinneqassapput.*

Kaali Olsen, ullumi Namminersorlutik Oqartussani undervisningsinspektøriusoq, iluarsartuusseqqinnerup aallartinnerani Naliliinermut Immikkoortortaqarfimmi pisortaasoq, tunuliaqutaasut pillugit ima nassuiaavoq:

> *Canadami USA-milu takusagut tassaapput, maani taavanilu ilinniartitsisunngornianit perorsaanikkut teoriit assigiingajaat ilinniarneqartartut, kisianni takuagut teoriit taakku ulluinnarni atuartitsinermi allaanerulluinnartumik piviusunngortinneqartut. Atuartitsineq aaqqissugaavoq, ilikkariartornermi pisussat meeqqat atuartitat annerusumik aallaavigalugit pilersaarusiorluni. Tusartarparput #uagut aamma maani taamaaliortarpugut", kisianni Nunatsinni takuarput klassimik atuartitsineq – atuartut ataasiakkaat qitiutillugit atuartitsinerunngitsoq. Canadami atuarfinni siumukarfiunerusuni takuagut, atuartut ilikkariartornissaasa ingerlanissaasa immikkuualuttuarannguartaannut allaat pilersaarusioriikkat. Atuartut anitsiartarfimmut isernerminniit soraarnissaminnut aalajangersimasunik sinaakkuteqarput. Maani takusagut tassaapput, isumaqatigiissutigisanik sinaakkuteqartitsisoqanngingajavissoq. Atuarfinni ataatsimoorussamik perorsaanikkut eqqarsaatersunngillat, atuartitsineq nalaatsornerinnakkut pisarpoq, anguniakkanut sammivallaarani, pilersaarusorluagaananilu. Tamannaavorlumi allanngorterusutarput, ilaatigut ilikkagassatut anguniagassat, naliliisarneq iliuusissatullu pilersaarusiortarneq pillugit inatsisiliornikkut. Kiisalu Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atorlugit.*

[10] *Aamma assersuutigalugu takuuk Inerisaaviup nittartagaani: http://www.inerisaavik.gl/kl/fagit-suliniutillu/crede-pillugu/crede-imik-allaatigisat/ (20.12.2014 takuneqarpoq).*

2.6.2 Ilinniartitsisut allatut isigivaat

Ilinniartitsisut tungaanniit allatut isiginnittoqarpoq. Sivso Dorph, ilinniartitsisut kattuffiannut IMAK-imut siulittaasoq nassuiaavoq:

> *Atuarfimmik iluarsartuusseqqinnerup suliarineranut peqataavugut aallarnisaaqataallutalu, taamaammallu taanna ilassilluartuarnikuuarput. Kisianni kingusinnerusukkut CREDE-mik taaneqartalersut tapersersorpallaanngilagut, pissutigalugu taamani Namminersornerullutik Oqartussaasuni atorfillit, atuarfik pillugu peqqussutip atuutilernerata kingorna, Hawaiiliaramik Hawaii-miut aaqqissuussinerannik isumassarsitinneqarsimariarlutik "qaamaneq takummassuk" oqarlutillu "aap, tassa taanna Kalaallit Nunaannut naleqqulluinnarpoq" aamma oqarlutik "atuartoq qitiutinneqassaaq, tassa Kalaallit Nunaanni suleriaasissarput". Tamanna aamma isornartorsiorparput, peqqussutip pilersikkiartornerani suliamut ilaanngimmat. Kingusinnerusukkut saqqummerpoq, atorfillit Hawaii-mut angalanerat aallaavigalugu. Taava oqartoqartarpoq peqqussut CREDE-mik tunngavilik – isumqanngilagut taamaattoq. CREDE-mi tassaavoq periuseq, atuartitsinerup aaqqissuunneranut atorneqartoq. (...) Ilinniartitsisunit tusarparput oqaatsinik atuartitsinermut atorsinnaanngitsoq, tamatumani oqaatsit oqalunnerlu atortussaavagut, taamaammat atuartoqarpoq katataajuartunik. Taamaammat ilinniartitsisut - piviusut akornanni sulisut – uatsinnut nalunaarput eqqarsaataasut malillugit ingerlanngitsut.*

> Apersuisoq: *Kisiannimi CREDE tunngavinnik assigiinngitsunik tallimanik imaqarpoq, sullivilersorlunilu atuartitsineq tassaasinnaavoq taakkua ilaat annikinnerusoq - ?*

> *Saqqummiunneqarpoq allaanani Kalaallit Nunaanni atuartitsineq tamarmi sullivilersorluni atuartitsinerussasoq, ilinniartitsisullu taama kalerrinneqarput. Uagut isumaqanngilagut tamanna piviusorpalaartuusoq, ilinniartitsisut atuartitsinerminni suliamik ilisimasalittut saqqumininissaannut naleqqiullugu.*

> Apersuisoq: *Tunngaviimmi allat tassaniittut sumut pippat?*

> *Aap, kisianni tassa taamatut saqqummiunneqarput, taamatullu ilinniartitsisut paasivaat. Uagut isummernigut ilinniartitsisuniit nalunaarutigineqartunik tunngaveqarput.*

Ilinniartitsisut siulittaasuata oqaasiisa erseqqissumik takutippaat, Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut ilisaritinnerini periusaasimasut, equngasumik aallartinnermik kinguneqartitsisimasut. Ilaatigut ilinniartitsisut peqataatinneqanngimmata, ilaatigullu saqqummiussineq assigiiaarpallaarsimammat, sorpiaat pineqarnerat ajornanngitsutut paatsorneqartumillu paasineqartillugu. Inerisaavimmiit pikkorissartitsinerit allaaserinerisa tamatumunnga naapertuuttumik aamma takutippaat Atuartitseriaatsinik Ilikkalertorfiusunik ilinniartitsisunik ilinniartitseqqinnerni sulliviit sammisaqarfiusut qanoq atornissaat qitiutinneqartoq, tunngaviit tallimat pineqaratik.

Atuarfimmi pisortaq, Atuartitseriaatsinik Ilikkalertorfiusunik iluarisimaarinnilluaraluartoq, akerliuneq pillugu nassuiaavoq, siuliani pineqartumut assingusumik ilisaritsinermi periusaasimasunut tunngassuteqartumik – imarisaasunut pinnani:

> *Aap, ataatsimut isigalugu ilinniartitsisut Atuartitseriaatsinik Ilikkalertorfiusunik atuinissaat kissaatigivara. Kisianni tamatigut ernumaammertarpunga, pikkorissarnerni inoqarnikuummat "ernguseq illernartoq" nassarlugulusooq takkuttunik, inuillu periarfissaq eqqortutuaq saqqummiukkaangassuk, tamatigut qularisanngilara arlaannik pissuteqartumik kukkusut. Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut – qanorluunniit taaneqartaraluarnersut - ajoquteqanngivipput,kisiannili ataasiinnavik samminiaraanni arlaannik paatsuuisoqarsimassaaq. Ataatsikkut sakkussat assigiinngitsorpassuit sammisariaqarput. Pikkorissaatitsisorisarsimasatta namminneq ilinniartitaallutik misilittariaqaraluarpaat. Ilinniartitseriaaseq kisimi pineqanngilaq aamma ilisaritsinermi periutsit, imaritinneqartullu. Annertuumik nikerartitsisoqartariaqarpoq, naapertuuttuullutillu.*

Issuakkap takutippaa periarfissat nutaat ingasaallugit "tuniniarneqarsimanerisa" siunertamut naapertuuttuunnginnerat, sumiiffinni arlalippassuarni qularluni apeqqusiinermik nassataqartumik, immaqalu pikkorissarnerit atuartitseriaatsimut ataasiinnaavallaartumut sammisimasut.

Ilinniarfissuarmi malunnartumik Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut ilinniartitsisut akornanni assigiinngitsunik isummersorfigineqarput. Iliniartitsisut ilaat oqaluttuarpoq sungiusarlutik sulisunik ilitsersuisartut nalunaarnikuusut ilinniartitsisunngorniat Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut ilisimasaqarfiginerusariaqaraluaraat. Tamannali ilinniartitsisup allap malissinnaanngilaa. Ilutigisaanik illuatungaatigullu isumaqarpoq tunngaviit sumiluunniit atuuttut, aamma akerlerineqarsinnaanngitsut, illuatungaatigulli taakku pillugit ilinniartitsisanngilaq:

> *Piumasaqaataanerat sumiluunniit allaqqanngilaq. Taava sooq taamaaliussaagut? Uanga taamaaliortarpunga, kisianni aperineqaruma Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut imaluunniit CREDE ilinniartitsissutigisarnerikka oqassaanga naamik. Kisianni iliniartitsisutut periarfissat periutsillu tamaasa atortarpakka. Misiginikuuara ilinniartitsisut klassinik aqutsinermut sakkutut atussallugit nuannarigaat. Klassip aqutarineranut, pingaartitaqarnissamut, atuartut eqqissillutik issianissaannut nipangertinnissaannullu sakkutut? (...) Ilinniartut suliassiissutinut "nipangersaatinut" praktikkerfimminni atorneqartutut takusarpaat, assullu paatsuugallutik utertarlutik. Taava oqarfigisarpakka, ilinniartitsisut taakku suliaminnut tunngatillugu ima tunngavigissaarpasitsiginngitsut, namminneq pineqartoq isummerifigisinnaallugu. Ilinniartut apersuusersuinissaq ilinniartarpaat aamma periutsit teoriillu ilisaritinneqartut eqqarsaatersuutiginissaat - taamaammat paatsuugasarnerat pitsaasuuvoq.*

Ilinniartitsisup uani malunnartumik innersuussai tassaapput sulliviit sammisaqarfiusut kukkusumik eqqarsaatigisaanngitsumillu atorneqartut. Aammattaaq itisiliivoq:

> *Atuartuusuuguma tamatigullu sullivilersorfimmik sammisaqarlunga qatsussissagaluarpunga. (...) Isumaqarpunga ilinniartitsilluartoqartartoq ... Isumaqarpunga ilinniartitsisorpassuit tunngaviit atortaraat, taamaaliornertik ilisimanngikkaluarlugu. Suliaminnik aallaaveqarlutik oqallittuugunik isumaqarpunga paasilissagaluaraat taamaaliortarlutik.*

Soqutiginarpoq Ilinniarfissuarmi ilinniartitsisoq oqariartuuteqarmat iliuuseqartoqartariaqanngitsoq *tamanna piumasaqaataatinnagu*. Ilutigisaanik isumaqarpoq tunngaviit ajunngitsut. Taakku imminnut akerleriinngillat, immaqalu tassaalersinnaallutik immikkoortitsinerit, ilinniartunut paasiuminaassinnaasut.

Kingusinnerusukkut takusinnaasatsitut *"ilinniartitsisorpassuit tunngaviit atortaraat"*-nik oqarneq atuartitsinernik malinnaanernut oqaloqateqarnernullu naliliinermi ingerlanneqartunut imaallaannaq naapertuunnerarneqarsinnaanngilaq.

2.6.3 Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut pikkorissartitsissutigineri taakkunanilu sakkussat

Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut annertuumik ilinniartitseqqiluni suliniuteqarluni aallarnisarneqarput, taamaalillunilu ilinniartitsisut ilarpassui taakkunannga pikkorissarnikuupput (tamanna pillugu annertunerusumik tak. Imm. 2.6 aamma 2.7). Ilinniartitsisut pikkorissaqataasimanngitsut Atuartitsissutit Ilikkalertorfiusut pillugit atuarumagunik, itisileriumagunilluunniit, Inerisaaviup nittartagaa periarfissaraat. Kisianni tassani allaanngilaq suliniut pingaartinneqarlunilu salliutinneqartoq pineqanngitsoq: Atortussat nittartakkap saqqaani ersinngillat, qinigassaqarfimmi "Fagit suliniutillu" (qallunaatuuani "Projekter og fag") ataanniipput. Taassuma ataani qinigassaqarfiit allat ersipput. Qallunaatuuani aappaa qulequtaqarpoq *De syv standarder*[11], tassanilu tunngaviit siulliit marluk naatsuararsuarmik allaaserineqarput, sinnerili amigarlutik. Qallunaatuaani qinigassat aapparaat "Info om CREDE aamma allaaserisat"
. Tassaniipput allaaserisat assigiinngitsut tuluttuumiit nutsikkat, tunuliaqutsiisinnaallutillu assersuutitallit, kisiannili tunngaviit pillugit nittartakkami allaaserisat ilarujussuisut kalaallisut nutserneqarsimanngitsut imaluunniit Kalaallit Nunaanni pissutsinut

[11] *Tunngavinnut tallimanut (tuluttut: "standards") marluk ilanngunneqarput "maligissaaneq, issuagassiineq" aamma "atuartut aqutaannik sammisaqartitsineq."*

naleqqussarneqarsimanngitsut, taamaammallu ataqatigiiffimminni eqqumiiginarsinnaasut (soorlu assersuutigineqartut ilagaat nukappiaraq Mexicomioq, USA-mut nuuttoq qanorlu atugarisai immikkut ittut pitsaanerpaamik atuartinnerani mianerineqarsinnaanersut). Aammattaaq sullivinni sammisaqartitsivinni ingerlatsisinnaanermut ilitsersuuteqarpoq. Allaaserisani nutsikkani ersarilluinnarpoq Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut tassaannaanngitsut sulliviit sammisaqartitsiviit, aamma tunngaviit tassaasut pingaarnerpaat.

2.6.4 Eqikkaaneq naliliinerlu – Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut saqqummiunneqaneri

Atuarfik pillugu peqqussut pilersikkiartorneqarami sukumiisumik piareersarneqarpoq, isumasiuinerpassuit tusarniaanerillu atuarfimmik soqutiginnittut tamarmik peqataatinneqarfigisaat aqqutigalugit, kisiannili CREDE imaluunniit Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut qitiusumji aqutsisoqarfimmi atorfillit ilaannit ikinnerusunit nassaarineqarlutillu aallarnisarneqarput. Isummat tunuliaqutaasut suliamut naapertuuttuupput tunngavilersorluagaallutillu, kisianni ersarippoq suliniut timitalerneqarnialermat arlalitsigut ajutoortoqarsimasoq:

- Ilinniartitsisut Ilinniarfissuarlu peqataatinneqanngillat, taamaammallu piginneqataasutut misigileratik. Taamaannerata – aallarnisaasullu tungaanniit "qiimmattarluni pissuseqarnerup" isumalluarnerullu – suliniut "upperisarsiornertut" isikkoqalersippaa, tunngaviusumik isummatut,perorsaariaatsitut eqqortutuatut, ilaasa ajoqersuutigisaattut. Tamatumalu ilinniartitsisut/pisortat arlaqartut akornanni apersuusersuisumik/isornartorsiuisumik pissuseqarneq pilersippaa.
- Ilinniartitseqqinnerit annertuut aallartinneqarput, kisiannili tamatumani Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut ilaat ataaseq kisiat isiginiarneqarluni, tassalu sammisaqarfiusunik sullivilersorneq. Tamatuma nassataraa kukkulluni isumaqartoqalermat, tunngaviit tassaasut "atuartitsinermi periutsit", tamannalu ilaatigut pisortat ilinniartitsisullu arlallit akornannit "periutsinik atuinissamut kiffaanngissuseqarnerup" innersuunneqaqattaalernera kingunerivaa, taamatullu Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atorsinnaanngitsutut nalilernissaat ajornanngitsuararsuangortillugu, periuseq ataaseq ilinniartitsinermi unamminartunut tamanut atorneqarsinnaanngimmat.
- Suliniutit atortussanik paasiuminartunik isumasiuminartunillu malitseqartinneqanngillat, ilinniartitsisunut ikorfartuutaasinnaasunik. Inerisaaviup nittartagaa naammassineqanngilaq, ilinniartitsisorlu alapernaattoq innersuunneqarani, allaaserisat suut qanoq naleqarnersut, sumullu atorneqarsinnaanersut.
- Tunngavippiaasut – tunngaviit tallimat – naliliinermi arlaannaanilluunniit isornartorsiorneqanngillat.

2.7 Ilinniartitsisut – Tunngavitsialaat – ulluinnarni atornissaat ajornakusoortut

Apeqqutit immersuilluni akisassat atorlugit ilinniartitsisut akornanni paasiniaanermi, ilinniartitsisut aperineqarput "Atuartitseriaatsini Ilikkalertorfiusuni tunngaviit atorlugit atuartitsisarnersut"[12], taakkunanngalu 9 %-it akipput atuartitssutini tamani atortarlugit, 66 %-it atuartitsissutit ilaanni atotarnerarpaat, 25 %-iisalu atunngisaannarpaat (tabelinik nalunaarusiaq, imm. 2.5, tabel 26). Ilinniartitsisut illoqarfinneersut nunaqarfinneersullu assigiinngissuteqanngillat. Aamma akissuteqarsimasut ilinniarsimanerat ilinniarsimannginneralluunniit apeqqutaanngilaq. Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut qanorpiaq paasineraat apeqqutigineqanngilaq. Taamaammat akissutaasut nassuiarniarnerat nalorninartoqarpoq, tassami ilaatigut "tunngaviit malillugit atuartitsineq" assigiinngitsorpassuarnik paasineqarsinnaavoq, ilaatigut ilinniartitsisut sisamarterutaannaat misissuinermut peqataapput (ilimagineqartariaqarporlu ilinniartitsisut pimoorussinerpaat akissuteqartuni amerlanerussuteqartut), ilaatigullu ilinniartitsisut akissuteqartut isumaqarsimasinnaapput tunngaviit malillugit atuartitsisartutut akisariaqarlutik – tamakkulu nassatarisinnaavaat tunngavinnik atuinerartarlutik akissuteqartut amerlavalaarnerat. Atuartitsinernik malinnaanerit – immikkoortup siuliani eqqaaneqartutut – aamma apersuilluni oqaloqateqarnerit tikkuarpaat, ulluinnarni atuartitsinermi Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut annikitsuinnarmik atugaasut. Akerlianik aamma ilinniartitsisoqarsinnaavoq, tunngavinnik arlalinnik atuisunik, kisiannili apeqqummut naaggaartu-

[12] *Taaguut* Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut *paasissutissanik katersinermi atorneqarpoq, imaappoq immersugassani apersuillunilu oqaloqatigiinninnerni.*

nik, atuartitsinertik sullivilersorlutik aaqqissuuttannginnamikku. Assersuutigalugu pulaarnitta ilaanni ilinniartitsisoq oqaluttuarpoq Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut ilaleraluarlugit atuartitsinermi periutsit tigussaasumik atortarnagit: "Isummat tunngaviillu ajunngivipput. Teoreertaat eqqarsaatinniippoq."

Taamaammat Atuartitseriaatsini Ilikkalertorfiusuni tunngaviit nalinginnaasumik ilalerneqartut takuneqarsinnaagaluartoq, ilinniartitsisunik apersuilluni oqaloqateqarnerit takutippaat, nalinginnaasumik isumaqartoqartoq piviusunngortinnissaat ajornakusoortoq. Ajornartorsiutit ersersinneqartut immikkoortuni tulliuttuni itisilerneqassapput. Apersuilluni oqaloqateqarnerni ilinniartitsisut ataasiakkaat peqataapput Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut suunerinik ilisimasaqanngitsut. Taakku tamarmik qallunaajupput.

Atuarfinnut pulaarnerni arlalinnik assigiiaartunillu nalunaaruteqartoqartarpoq, ilinniartitsisut Atuartitseriaatsinik Ilikkalertorfiusunik ulluinnarni ingerlatsiniarnerminni unamminartut naapittagaat pillugit Ilinniartitsisut arlallit oqaluttuarput pikkorissarnernut peqataareernerminni periarfissat kajungeralugillu nuannarisimallugit, kisianni piffissami sivisunerusumi ingerlattuarnissaat ajornakusoorsimasoq, taamaammallu unittoortarsimallutik. Suleriaatsit tunngaviit innersuussaat atorlugit sulinissamut naleqqiullugu unamminartutut ilinniartitsisut tikkuagaat pingaarnertigut makkununnga tunngapput: perorsaanikkut aqutsineq, suleqatigiinneq aamma atuartut piginnaariigaat. Tamatuma saniatigut arlalitsigut isumaqartoqarpoq Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut nukarlernut naleqqunnerpaasut.

Ilaat isumaqarput tapersersorneqarnissaq suleqatigiinnerlu pisariaqartut
Apersuilluni oqaloqateqarnerni ilinniartitsisut arlallit oqaatigaat, Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atorneqassappata atuarfimmi ataatsimoorussamik kultureqarnissaq pingaaruteqartoq imaluunniit pisariaqartoq. Assersuutigalugu ilinniartitsisut ilaata oqaluttuarivaa, Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut ilisaritinneqareermata assut kajumissuseqarsimalluni, kisiannili qiimmatsassimaarnini nungukkiartorsimasoq, suleqatimi akornanni periarfissaq soqutigineqanngimmat. Atuarfimmi sulinikkut avatangiisini ataatsimoorussamik kultureqarnissaq, isumassarsisitaasarneq ikorfartoqatigiinneq amigaatigivai: "Aallaqqaammut sukataartorujussuuvunga. Maanna allaavoq. Ilinniartitsisuni kisiartaalluni atuisuuneq ajornakusooqaaq. Maanna nikerartitsiniarlunga atortarpakka."Ilinniartitsisup allap taamatulli erseqqissarpaa, suleqatigiinnissaq pisariaqartoq, namminerli takusinnaasai tassaallutik atuarfimmini ilinniartitsisut ataasiakkaarlutik sulisut.

Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atuarfimmi ataatsimoorluni suleqatigiinnissamik pisariaqartitsiffiunerat aammattaaq ilinniartitsisunit ersersinneqarpoq isumqartunik atuartut suleriaatsinik nutaanik attasitiinnassagaanni ataatsimoorluni suliniuteqarnissaq pisariaqartoq. Tamatumani isumaqarput ilinniartitsisut tamarmik amerlasuulluunniit atuisuusariaqartut, ilinniartitsisunut ataasiakkaanut iluatsissappata. Tamatumunngalu nalinginnaasumik pissutaatinneqartarpoq, atuartitsinermi sullivinni sammisaqartitsineq, nalinginnaasumik allattarfissuakkut atuartitsinermit atuartunut allaanerungaarmat, atuartut periutsimik attassitiinnarnissaat ajornakusoorpallaalissasoq, ullup atuarfiusup ingerlanerani periuseq taanna uterneqartuanngippat.Ilinniartitsisup ataatsip oqarneratut, nammineq isumaqarpoq, kikkut tamnarmik ataatsimut suliniuteqarnissaat pisariaqartoq.

Sumiiffinni arlalinni ilinniartitsisut tikkuarpaat, aqutsisut kulturip pineqartup siuarsarnissaanut apeqqutaasut. Nunaqarfimmi ilinniartitsisoq oqarpoq:

> *Uanga atuinera annikitsuararsuuvoq. Pikkorissareeratta sapaatip-akunneri marluk ingerlalluarpugut. Pisortanniit tapersersorneqarnissara ikorfartorneqarnissaralu amigaatigivara. Atuarfik ataatsimik kultureqartariaqarpoq.*

Ilaat isumaqarput atuartut pisinnaasaqareertariaqartut
Ilinniartitsisut arlaqartut isumaqarput Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atussagaanni atuartut aalajangersimasunik pisinnaasaqareernissaat pisariaqartoq imaluunniit atuartut ilaat iluanaarutisarsitinneqarnerusartut. Kisianni pineqartut sorpiaanerat assiginngitsunik isumaqarfigineqarpoq.

Ilinniartitsisut arlaqartut isumaqarput Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atornissaat ajornakusoortoq, namminneq isaanniit isigalugu, atuartut ilikkagassatigut pisinnaasakippallaarnerat pissutigalugu imaluunniit nammineerluni sulinermut (ilinniartitsisumit toqqartumik aqutaanngitsunut), gruppikkaarluniluunniit sulinissamut piumasarineqartumut naalasseriippallaarnertik pissutigalugu peqataasinnaanngitsut. Atuarfinnut pulaarnerit ilaanni ilinniartitsisoq allamik oqanngilaq: "Atuartuutikka saperput." Illoqarfimmi allami ilinniartitsisoq alla oqarpoq Atuartitseriaatsini Ilikkalertorfiusuni sullivilersoriaaseq pissutigalugu eqqissilluni atuartitsinissaq ajornakusoortoq: "Eqqissiviillioortoqarpallaartaqaaq, klassimi atuartut amerlagaangata." Akerlianik ilinniartitsisoq alla Atuartitseriaatsinik Ilikkalertorfiusunik angajullerni atuartitsinermini atuisalersimasoq oqaluttuarpoq, nammineq misigalugu eqqissiviillioortarneq annikillisoq, maannami atuartut tamarmik sullivinni inuttakinnerusuni sammisaqartinneqartarput, aammalugooq atuartut pitsaanerusumik attaviginerat nammineq misigivaa. Nerrivimmiik nerrivimmut nuukulanerit, atuartut malinnaaniarnerannut iluaqutaasutut misigivaattaaq. Kisianni ilutigisaanik oqaatigaa, sullivilersorluni sammisaqartitsinerup siunertaata atuartunut tunngavilernissaa pingaartuusoq.

linniartitsisut ilaat isumaqarput, sullivilersorluni sammisaqartarneq taamaallat atuartunut ilikkagassamikkut siuarsimasunut atorluarsinnaasoq, atuartunullu ilikkagassamikkut sanngiinnerusunut pitsaasuunngitsoq. Atuarfimmi pulaakkatsinni ilinniartitsisoq oqaluttuarpoq, assigiinngissutaa nammineq naliliinini naapertorlugu tassaasoq, atuartut pikkorinnerit malinnaalluartartut, atuatulli sanngiinnerusut sullivinni sammisaqarfiusuni suligaagamik katataasartut. Nunaqarfimmi ilinniartitsisup ima oqaatigaa: "Atuartunut ingerlalluartunut ajunngilaq, sanngiinnerusulli sanngiinneruleriaqqiinnartarput, uningaannalersoortaramik." Akerlianik ilinniartitsisut allat isumaqarput sullivilersorluni atuartitsineq taamaallaat atuartunut sanngiinnerusunut iluaqutaasoq, atuartullu pisinnaasaqarnerit unittoorsinnaasut. Illoqarfimmi ilinniartitsisup ima oqaatigaa: "Teori ajunngivippoq, kisianni pikkorinnernut pitsaanngilaq." Tamanna pillugu ilinniartitsisoq alla akivoq, namminermi periutsimik annertuumik atuisuuvoq "taamaammanuna Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atussagaanni sulerinissap ilisimanissaa pingaartuusoq. Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atornissaannut pingaartitassatsinnik oqaasertalersuinikuuvugut, assersuutigalugu atuartut issiaqatigiit ikioqatigiittassasut. Atuartoq sanngiinnerusoq saniliminit ikiorneqartassaaq. Ilinniartitsisugaanni aamma atuartut ataasiakkaarlugit oqaloqatigisariaqarput, killiffialu aallaavigalugu sulineq aaqqissuullugu."

Ilaat isumaqarput nukarlernut pitsaanerusut

Ilinniartitsisut ilaasa Atuartitseriaatsinik Ilikkalertorfiusunik atuinngitsut, atuinnginnerminnut pissutigitippaat isumaqaramik taamaallat nukarlernik atuartitsinermut atorsinnaasut. Assersuutigalugu oqarput atuarnit angajullernit – misilitsittussanit – piumasaqaataasunut naapertuutinngitsut – tamanna piffissaqarfigineqanngimmat. Illoqarfimmi ilinniartitsisoq ilaatigut oqaluttuarpoq, aallarteqqaarami periutsit atornissaannut assut kajumissuseqarsimalluni, kisiannili suleqatitaaminit ilisimatinneqarluni, angajullerni (atuartitsivissamini) atorneqarneq ajortut, isumaqaramik nukarlernuinnaq naapertuuttut. Taamaakkaluartoq klassiminut nutaamut ilisaritippai, atuartulli qisuariaataasa takutippaat aamma taakku ilinniartitsisoqatimisut isumaqartut, tamanna ilinniartitsisup quiagalugu ima issuarpaa: "'Aasit taakkorsuit!' – atuartut isumaqaramik meerarpaluppallaartut."

Taamaattoq oqaloqateqarluni apersuinernit aamma assersuutissaqarpoq, ilinniartitsisut Atuartitseriaatsnik Ilikkalertorfiusunik angajullerni iluatsitsillutik atuisimanerannik. Ilinniartitsisut ilaat oqarpoq: "Utoqqatsissutipalaajuinnarpoq angajullerni ilinniartitsisut ilaat oqartarmata angajullerni misilitsinnissaq misilitsinnissamullu piareersarnissaq pissutigalugit atorsinnaanngitsut."

Aammattaaq ilinniartitsisut arlallit Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atornissaannik paasinninnerannut atuartut ukiui apeqqutaatinneqarput, pisariaqartutut isigineqarluni atuartut mikinerminniilli misilereersimasariaqaraat. Apersuilluni oqaloqatigiinnerni ilinniartitsisut arlallit isumaqarnerarput, atuartut sullivinni sammisaqarluni suliaqarneq siusissumik ilinniarsimasariaqaraat, periutsit atuartunut atorsinnaassappata, tassami kingusinnerusukkut allannguinissaq atuartullu sinaakkutaasunik nutaanik sungiussinisaat ajornakusoortarpoq. Nunarfimmi ilinniartitsisup tamanna ima oqaatigaa: "Mikinnerminniilli periuseq ilinniartariaqarpaat." Imaluunniit illoqarfimmi ilinniartitsisup oqarneratut: "Ajunngivippoq mikineranniilli aallartissimagaanni. Angineruleraangata periutsimik ilinniartinnissaat ajornakusoorpoq."

Ilaat isumaqarput piffissaqarnissaq nukissaqarnissarlu pisariaqartut
Kiisalu ilinniartitsisut arlallit eqqaavaat, Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atuartitsinermi atorneqassappata piffissaqarluarnissaq piareersarnissarlu pisariaqartut. Ilinniartitsisut ilaata ima oqaatigaa: "Nukarlernut piffissaajarnarpallaaqaaq, nassuiagassat annertoqaat. Atussagaanni naleqqussarluartariaqarput."

Ilinniartitsisoq alla, illoqarfimmi ilinniartitsisuusoq aammattaaq erseqqissaavoq, piareersarnissaq piffissamik atuiffiusartoq, taamaakkaluartorli nammineq misilittagaqarluarluni: "Atuartitseriaatsit Ilikkalertofiusut atorlugit atuartut ataasiakkaat qanillineruneqartarput. Piareersarnissaat piffissamik atuiffiusarpoq, kisianni atuartut nuannarivaat."

2.7.2 Eqikkaaneq naliliinerlu – ilinniartitsisut Atuartitsissutinik Ilikkalertofiusunik atuinerat

Atuartitseriaatsit Ilikkalertofiusut atunnginnerinut nalinginnaasumik patsisaatineqartoq tassaavoq, atuartut pisinnaariigassat pisariaqartut amigaatigigaat imaluunniit atuinissamut naalasseriipplaartut. Tamanna immikkut soqutiginaateqarpoq, tassami Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut inerisarnerannut pissutaarpiarpoq, atuartut inooqatigiissutsikkut kulturikkullu pissutsit aamma nunap ilaani sumiinneq pissutigalugit ilikkariartornissaminut piginnaariikkamikkullu periarfissakilliortut iliniartinnerisa nukittorsarnissaat eqqaraatigalugu. Atuaqatigiiaat assigiinngisitaartut inooqatigiissutsikkullu unamminartut atuartunik suliaqarnermut attuumassuteqartut, tassarpiaapput Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atornissaannut qitiulluinnartitaasut.

Tamatuma saniatigut ilinniartitsisut isornartorsiuillutik oqaaseqartut amerlanerit ersersippaat Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut tassaatikkaat *sullivinni sammisaqartitsilluni atuartitsineq*. Tamanna ersertarpoq oqaraangata atuartut piumasaqaatinik maleruaasinnaasariaqartut, atuartut mikinerminniit sungiussisimasariaqartut, ingerlatsissagaanni ilinniartitsisut suleqatigiinnissaat pisariaqartoq, atuartut angajullit isumaqartut Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut meerarpaluppallaartut il.il. Tamakku tamarmik taamatut atuartitseriaaseqarnermut apeqqusiineruppput tutsuiginartut, ilinniartitsisup sullivinni suleqatigiiaat arlallit aqutarisussaammagit, nammineq tamaasa ataatsikkut nakkutigisinaanngikkaluarlugit, namminermi nerrivimmi allami issiassaaq atuartullu tassaniittut aallutaralugit. Annermik atuartut taamaaliorneq sungiusimanngippassuk. Kisianni apeqqusiinerit taakku arlaannaalluunniit pilersitseqatigiinnermut, oqaatsitigut pisinnaasat inerisarnerannut il.il. tutsinneqarsinnaanngillat. Taamaalilluni arlalitsigut ilimanaateqarpoq, Atuartitseriaatsinik Ilikkalertorfiusunik isornartorsiuinerup annersaa – taakkualu ulluinnarni atorneqarpiannginnerat – sorpiaat pineqarnerinik paatsuisimanermik peqquteqartoq.

Akerlianik ilinniutinik aallaaveqarluni, nalinginnaasumik allattarfissuakkut atuartitsinermut naleqqiullugu, Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut piareersartariaaneruneratpaasisaavoq akerlileruminaa ttoq. Annermik atornerisa aallartinnerani ukiuni siullerni.

2.8 Aqutsisut tapersersuipput - piumasaqaateqaratilli

Paasissutissarsiffigisat akimorlugit erserpoq, atuarfinni aqutsisut Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atornissaat tapersersoraat, kisiannili nalinginnaasumik atornissaat pillugit ilinniartitsisunut piumasaqaateqartanngitsut ilimagisaminnilluunnit erseqissunik oqariartuuteqartanngitsut. Tamanna pisortanut apeqqutit immersuilluni akisassat apersuillunilu oqaloqateqarnerit aqqutigalugit erserpoq, tamatumani Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut pillugit isiginninnerat taalkunanngalu suliaqarnermik ikorfartuinissamut naleqqiullugu pisortatut inissisimanerminnik paasinninnerat erseqqissarneqarmat.

Atuarfiit pisortaasa akornanni apeqqutit immersuilluni akisassat takutippaat, taakku akornannissaaq Atuartitseriaatsini Ilikkalertorfiusuni tunngaviit atornissaat annertuumik tapersersorneqartoq.

Tabel 3

Atuarfimmi pisortatut taamaattussaannartut isigaajuk "*atuartitsissut ilikkarluarfiusoq" atuarfimmi ilinniartitsisut atussagaat?*

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 19)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 26)	Katillugit (N = 45)
Aap, pingaartippara	8 (42 %)	12 (46 %)	20 (44 %)
Aap, ilaatigut atorneqarsinnaasutut pingaartippara	7 (37 %)	12 (46 %)	19 (42 %)
Naamik	4 (21 %)	2 (8 %)	6 (13 %)
Katillugit	19 (100 %)	26 (100 %)	45 (100 %)

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni pisortanut apeqqutai immersuilluni akisassat, 2014. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.7, tabel 41

Atuarfiit pisortaasa ilinniartitsisut atuartitsinerminni Atuartitseriaatsinik Ilikkalertorfiusunik atuinissaat qanoq pingaartitsigineraat apeqqutigineqarmat, 44 % (illoqarfiit atuarfiini pisortat 8 nunarfinnilu pisortat 12), akipput tamanna pingaartillugu, 42 % -illu akillutik ilaatigut atorneqarsinnaasutut pingaartitsillutik. Illoqarfinni pisortat 4 nunaqarfinnilu 2 (13 %) akipput atuarfinni ilinniartitsisut Atuartitseriaatsinik Ilikkalertorfiusunik atuinissaat pingaartinnagu.

Illoqarfinni nunaqarfinnilu atuarfiit pisortaat assigiikannersunik apeqqummut akissuteqarput. Naaggaarsimanermut tunngavilersuutit paasiniaraanni, takuneqarsinnaavoq pisortat ilaata ataatsip akisassani "Ilinniartitsisut piginnaaneqarfiginngilaat", marluk akipput naammaginartumik ilinniartinneqarsinnaasimanatik, ataatsillu "Nammineq qanoq iliornitsinnit pitsaanerunngillat" toqqarsimallugu (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.7, tabel 43). Pisortat kingullit marluk pineqartut ammasumik akissuteqarfissiami akissuteqarsimapput, taakkualu apersuilluni oqaloqateqarnermi isummersuutitut saqqummiunneqartunut naapertuupput. Assersuutigalugu atuarfiup pisortaa oqarpoq, Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut akerlerinagit, kisiannili killilimmik atugaanerat tassaatillugu ilinniartitsisut toqqaanerisa kingunerat: "Periutsinik toqqaasinnaanermut kiffanngissuseqarneq, suut tamarmik killilimmik. Ilinniartitsisut atuiumasut taamaaliortarput, isumassarsiatsialaallu tuniluuttarput." Apersuilluni oqaloqateqarnerni aammattaq pisortat arlallit periutsinik toqqaanissamut kiffaanngissueqarneq innersuuppaat. Assersuutigalugu pisortaq oqarpoq: "Ilinniartitsisumiit ilinniartitsisumut assigiinngillat. Atuartitsissutini tamani atunngilagut. Amerlanerit ilaat atortarpaat, kisianni sullivilersornerunngitsoq. Ilinniartitsisummi namminneq nalilertussaavaat suut pitsaanerpaanersut."

Atuarfiit pisortaasa akornani apeqqutinut immersuilluni akisassanut akissuteqaatip ammasup allap tikkuarpaa, aturfimmi aqutsisut misigisaraat, ilinniartitsisut kajumissuseqannginnerat, naak atuarfimmi Atuartitseriaatsiniik Ilikkalertorfiusunik pikkorissarnerit pingaartillugit salliutinneqarsimagaluartut: "Pikkorissartitsinerit amerlanikuugaluaqisut ilinniartitsisut Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atornissaannut kajumissuseqanngillat. Nukarlerni takussaalaartarput, tamatumali saniatigut naamik."

Apersuilluni oqaloqatigiinnerni isummat pineqartut itisilerneqarput. Pisortat marluk ilinniartitsisut pineqartunik atuinisaannik pingaartitsinnginneq ima ersersippaat:

> *Uanga akuliunneq ajorpunga. Immikkoortortaqarfimmi ataatsimoorussanik pingaartitaqarnissaq eqqartortarparput, ukiullu atuarfiusup aallartinnerani aalajangersartarlugit. Kisianni ilinniartitsisut nammineq aalajangissavaat qanoq iliorniarnerlutik. Isumaqarpunga misiliisartut, atuinerlu annertusiartortoq. Inuusuttunik amerlasuunik ilinniartitsisoqarpugut, taakkualu pineqartut ilaatillugit ilinniarnikuupput.*

Suli 100%-imik Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut tapersersunngilagut. Pinngitsaaliissutigineq ajorpagut. Ilaasa atortarpaat, kisianni periusissamik toqqaanissamut kiffaanngissuseqarput. Alloriarfinni 1-imi aamma 2-mi annertusiartorput.

Pisortap allap "ilaatigut atorneqarsinnaasutut pingaartitsineq" ima oqaasertalerpaa:

Angusaasartut pillugit Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut annertunerusumik atornissaat kissaatigivara, kisianni ilinniartitsisut tamarmik upperinngilaat. Atuarfittullu ilinniartitsissussarsiornermik ajornartorsiortartutut,ilinniartitsisut aallarsinnaanerat nassuerutigisariaqarpoq [taamaammat pisortap uteriiserfigerusunngilai]. Oqallisigisarnikuuagut, nalunngilaralu akisussaallunga. Eqqarsartarpunga assigiinngissutsit inissaqartinneqartariaqartut, uanniilli annerusumik saqqummiunneqartariaqarunarput. Pitsaasuunerammi qularnaartussaavara.

Pisortap allap pisortatut inissisimasut sangujoraarsimanerat oqaluttuaraa:

Pisortap siuliata soqutiginngilai. Taava atuinissatsinnik kissaatilimmik pisaarpugut, unitsiinnarpaali. Ilinniartitsisut akornanni suleqatigiinneq ingerlanerliorpoq, taamaammat piffissaq nalaarnerliorneqarpoq. Ataatsimoorluta oqallisiginikuunngilagut – taamaammat maangaannarput.

Kiisalu pisortaqarpoq apeqqusiinatik illersuisunik:

Atornissaat kaammattuutigisarpara, tamarmillu pikkorissarnikuupput. Atuartut nuannareqaat, tassaavoq ilinniartitseriaaseq pitsaanerpaaq. Aamma allereeraluarlutik ilikkarsinnaavaat. Aamma ilinniartitsisut qallunaat atorluarsinnaavaat. Eqqunngilluinnarpoq atuartut oqaloqatigisinnaanngikkaanni atorneqarsinnaanngitsut, kisianni ilinniartitsisut pikkorissuusariaqarput. Ilinniartitsisut tanmarmik immikkut atortarpaat, imminnullu isummersoqatigiittarlutik. Ilinniartitsisup ataatsip tamatigorluinnaq atorpai, Ilinniarfissuarmilu ilinniarsimallugit.

Pisortaq alla oqarpoq:

Uanga nammineq Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut tapersersugarisorujussuuakka. Ilinniartitsisut tamarmik Inerisaaviup pikkorissartistinerinut peqataanikuupput, pitsaassutsimillu inerisaasumik sulisoqarnikuulluta. Kisianni annermik alloriaarfinni 1-imi 2-milu atorneqarput. Ilinniartitsisut inuusuttut ilikkalertortaqaat nutaanillu atuisarlutik. Utoqaasaanerusut assut akerliunikuupput. Kisianni ilisimatusarnikkut takutinneqarnikuuvoq Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atuartut peqataatilernissaannut periusaasut pitsaanerpaat. (...) Ilinniartitsisut akornanni oqallisiginikuuagut taamatullu alloriarfinni aqutsisullu sapaatip-akunnikkaartumik ataatsimiinnitsinni, ilinniartitsisullumi annertuumik atortussiornikuupput. Kissaatiginerpaagaluarpara tamanit atorneqarnerunissaat. Taamaaliunnginneri assut uggornarpoq.

Ilanngunneqarsinnaavoq pisortaq, illuatungaatigut qangatut atuartitsisarneq assut isornartorsiorpaa, isumaqarluni atuarfimminni ilinniartitsisut ingerlakkaat. Imatut ilisarnaaserpaa: "Qupperneq 4 quppersiuk, suliassat suliarisigit, suliassat ajornarpallaalaarpata ataatsimoorluta allattarfissuakkut suliarissavagut!" Kisianni isumaqanngilaq, naalakkiginnarluni allannguisinnaalluni, aamma oqarnermisut "sunaluunniit ermusertut illernartutut" tuniniarneqartoq ernummatigilaartarnerarpaa. Isumaqarportaaq pisinnaasatigut ajornartorsiortoqartoq. Isumaqanngilaq ilinniartitsisut Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atornissaannut piareeqqasut, tassamigooq "ilikkagassatut anguniagassaq sunaanersoq paaserpiarsinnaanngilaat", isumaqarporlu alloriarneq siulleq tassaasariaqartoq atuartitsinissaminnik pilersaarusiortalernerat, isumaqarami ullumikkut taamaaliorneq ajortut. Aammattaaq apersuilluni oqaloqateqarnerup ilimanarsisippaa ilinniartitsisut inuusuttut tassaasut Atuartitseriaatsinik Ilikkalertorfiusunik atuikulanerusut.

2.8.1 Eqikkaaneq naliliinerlu – Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut pillugit pisortat isummerneri

Ataatsimut isigalugu ersippoq, pisortat tapersersuilluaraluartulluunniit, ilinniartitsisunut Atuartitsissutinik Ilikkalertorfiusunik atueqqusinissartik tunuarsimaarfigigaat. Ilimanartutut ersippoq tunuarsimaarneq tassaanerusoq, pisortat ilinniartitsisunik sunaagaluartumilluunniit naalakkiinissaminnut tunuarsimaarnerat, Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut pivallaanngikkaluarlugit. Tamanna ersarinnerpaavoq pisortap nammineq aalajangiisartutut akisussaasutullu inissisimanerminik oqaluttuartup piviusunngortitsiniarnerup ajornakusoornera aamma eqqaammagu. Aamma pisortaqarpoq Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut pillugit ersernerluttumik isummersortunik, taamaammallu pimooruppallaarnagit taakkunannga nittarsaassisunik. Taamaattoq arlaannaalluunniit toqqartumik akerliunngilaq. Apeqqutini immersuilluni akisassani taamaallaat ataaseq isumaqarpoq Tunngaviit ilinniartitsisut iliuuserisariigaannit pitsaanerunngitsut.

2.9 Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut sunniutaat

Perorsaanermi periuutsit ilikkalertorfiusut imaluunniit Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut meeqqat atuarfianni atuartitsinermut qanoq sunniuteqartigisimanersut uuttorneqarsinnaanngilaq. Atuartitsinermik malinnaanerup aamma immikkoortumi 2.6-imi kisitsisit ilinniartitsisut atuinerinut tunngasut takutippaat oqartoqarsinnaanngitsoq Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atuartitseriaatsitut atukulaneqarnerpaajusut.Tunngaviilli atorneqarsimagunik atuartut atuartitsinermit pissarsiaqarsimanerinut sunniuteqarsimasinnaapput. Ilinniartitsisut naliliineri malillugit sunniutaat pitsaasuusimapput.

Ilinniartitsisut Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfiani Atuatitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atuutilingikkallarmatali atorfeqarsimasut aperineqarput, tunngaviit atuartunut qanoq pissarsissutaatigisimanersut. Ilinniartitsisut amerlanerpaat (62 %) apeqqummut tassunga akipput ilaatigut pitsaasumik sunniuteqarsimasut. Ilinniartitsisut sisamararterutaat (25 %) akipput annertuumik sunniuteqarsimasut. 11 % akipput isumaqarlutik, pitsaasumik ajortumilluunniit sunniuteqarsimanngitsut, 2 %-illu akipput sunniuteqarnerlussimasut. Nunaqarfinni ilinniartitsisut illoqarfinni ilinniartitsisunut sanilliullutik annertuumik sunniuteqarsimaneraagajunnerupput (35 % aamma 23 %). Akissutit tabel 4-mi takuneqarsinnaapput.

Tabel 4

Isummat naapertorlugu "Atuartitsissut ilikkarluarfiusoq" atuartitsinermut atuartullu pissarsiaqartarnerannut qanoq sunniuteqarpa?

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 106)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 23)	Katillugit (N = 129)
Annertuumik pitsaasumillu sunniuteqarpoq	23 %	35 %	25 %
Ilaatigut pitsaasumik sunniuteqarpoq	64 %	52 %	62 %
Sunniuteqanngillat	11 %	9 %	11 %
Ilaatigut sunniuteqarnerluppoq	2 %	4 %	2 %
Annertuumik sunniuteqarnerlupput	0 %	0 %	0 %
Katillugit	100 %	100 %	100 %

Tunngavik: Danmarkimi Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi ilinniartitsisutut atorfeqartunut apeqqutai immersuilluni akisassiat. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.5, tabel 28. Nassuiaat: Apeqqut una taamaallaat apeqqummut "Atuartitsissutit ilikkarluarfiusut –ni periutsit naapertorlugit atuartitsisarpit?" -mut (Tabelinik nalunarusiaq imm. 2.5, tabel 26) "Aap"-imik apeqqummullu "Atuartitsissutit ilikkarluarfiusut Kalaallit Nunaanut eqqunneqarneri sioqqullugit ilinniartitsisutut sulivit?"–mut (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.5, tabel 27) "Aap"-imik akisimasunut apeqqutigineqarpoq.

Atuarfiit pisortaat aamma paasiniaavigineqarput Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atuartitsinermut atuartullu ilikkagaannut ataatsimut isigalugu sunniutaat qanoq nalilerneraat. Ilinniartitsisunut sanilliullugu pisortat akissutaat akuersaarpalunnerulaarput tassami pisortat tamarmik "annertuumik pitsaasumillu sunniuteqarpoq"-mik (26%) imaluunniit "ilaatigut pitsaasumik sunniuteqarpoq"-mik (74 %) akisimammata. (Tabelinik nalunaarusiaq, imm. 1.6, tabel 42). Illoqarfinni nunaqarfinnilu pisortat akissutaat assigiinngissuteqanngillat. (Oqaatigineqassaaq apeqqut assigiinngitsunik marlunnik paasineqarsimasinnaasimammat – "ilaatigut pitsaasumik sunniuteqarpoq" isumaqarsinnaavoq Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atorneqartut (taamaallaat) sunniuteqalaarsimasut aamma taamaallaat sunniuteqalaartut tamaat isigalugu annertuumik atorneqannginnamik).

2.10 Ilinniaatsinut Institutti aamma Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut

Ilinniaatsinut Instituttimi – tassa Ilinniarfissuarmi aamma Inerisaavimmi pisortat sulisullu nalilersuinermut atatillugu apersorneqarsimapput oqaaseqaataasalu misissueqqissaarnerup tikkuagaa ilalerpaat tassaasoq, Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut piviusunngortinniarneqarnerini ajornartorsiuteqarsimasoq, kiisalu tunngaviit puigorlugit sulliviit sammisaqartitsiviit qitiusutut isumaqarfigineqalersimasut. Kiisalu Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut sanngiitsumik inissisimanerannut peqqutaavissoq eqqoriarneqarpoq arlallimmi atuartitsissutinut tunngarpiartunik ilisimaarinninneq amigaateqarsoraat.

Ilinniaatsinut Instituttimi pisortat erngerlutik naqissuserpaat suliassartik tassaasoq meeqqat atuarfiata inatsisaata piviusunngortinnissaa. Inerisaavimmi immikkoortortami pisortaq, Lone Hindby oqarpoq: "Salliulluta ingerlatitsisuussaavugut nakkutigissallugulu ilumut piviusunngornersoq". Ilutigitillugu tikkuarpaat perorsaanikkut inatsisip perorsaanikkut suliassartai qitiusut suunersut assigiinngitsunik nassuiarneqartarsimasut. Assersuutigalugu "atuartoq qitiutillugu" imaluunniit "kulturimik tunngaveqarluni" atuartitsineq suunersoq, taannami ilisimatuussutsikkut eqqarsartaatsimut (teorimut) ilaavoq. Ilinniarfissuup pisortaa, Dorte Korneliussen, oqarpoq:

> *Ilinniarfissuaq akuleruppallaarsimanngilaq Inerisaavik iluarsaaqqinnermik aningaasaliissutinillu piginnittuummat, iluarsaaqqillunilu suliniut tamarmi Inerisaavimmi ingerlanneqarmat, Ilinniarfissuarlu suliap avalequtaaniittutut inissisimammat. Ilinniarfissuaq iluarsaaqqinnermut isorinnittuusimavoq, iluarsaaqqinnermili isumassarsianik ilinniarnermut ilanngussisimavoq, tamanna atorfinissutaasinnaasumik bacheloritut ilinniarnerup 2005-ernisap aallartinnerani suliassiissummut ilaasimammat ilinniarneq meeqqat atuarfiannik iluarsartuussinermut naapertuuttuussasoq. Aaqqiagiinngissutaasoq tassaavoq – immaqa siunertaanngikkaluartumik – peqqusinertut paasineqarsimammat ilinniarneq aalajangersimaqqinnaartumik ilusilerneqassasoq. Ilinniarfissuup tamanna qisuariarfigaa kiffaanngissuseqarluni atuartitseriaatsinik toqqaasinnaatitaaneq eqqarsaatersorsinnaanerlu illersugarigamiuk. Aaqqiagiinnginneq aallaqqaataaniilli pivoq iluarsaaqqinnermullu pimoorussilluni ingerlatsisoqarsimanani. Ilinniarfissuaq suliamut peqataatinnissaanut paarlaallugu isornartorsiugaasimavoq, Ilinniarfissuarmillu isumannik paasiniaanngivilluni assuarineqartarsimavoq "peqataannginnerarlugu" – immaqa misigisoqarsimalluni ilaluarineqartutut. Ilinniartitsisunngorlaat periutsit imaluunniit tunngaviit tallimaasut ilisimavaat – taakkulu tunngaviit immini pitsaasuupput. Taakkua sanitigut periutsit assigiinngitsut ilisimalerlugillu ilinniartussaavaat taakkuninngalu isorinnissinnaallutillu eqqarsaatiginnissinnaassapput. Sulinermillu misileraatillutik aaqqissueqqinnerup sunniutai takoreeraangamikkit taamaaliorsinnaalersarput.*

Pisortap tassa uppernarsarpaa, suliniutip aallaqqaataanili suliamut tamarmiusumut akerliusoqalersitsisoqarsimasoq, aamma Ilinniarfissuarmi, saqqummiunneqarnerani periusaasimasoq peqqutigiinnarlugu. Kisianni tassa tunngaviit akerlilersorneqanngillat. Taavami sooruna ulluinnarni pitsaanerusumik ingerlanngitsut? Ellen Jensen Karlsen, Inerisaavimmi immikkoortortami pisortaq oqarpoq:

Takusinnaavarput ilinniartitsisut atuartitsinermut pilersaarusiornissartik ajornakusoortikkaat, tamannali Atuartitseriaatsinut Ilikkalertorfiusunut attuumassuteqanngilaq, iluarsaaqqinnerulli tunngaviisa ilagalugu. Ilinniartitsisut aamma isumaqartarput pikkorissarnermi ataasiinnarmi Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut ilikkarneqarsinnaasut, soorlu periusiinnartut imaluunniit atuartitseriaasiinnartut isigineqarlutik, naak ilisimatuussutsikkut paasinnitaasiullutillu (teori) perorsaanermi tunngaviusut. Isumaqarpungattaaq Inerisaaviup atuartitsineq pitsaasoq qanoq iliorluni piviusunngortissanerlugu eqqarsaatigilluarsimanngikkaa.

Lone Hindbyp tunngaviit tallimaasut sullivittut sammisaqartitsivittut paasissutissiissutigineqartarsimanerannut isuma uppernarsarpaa tunngaviillu ilaasa sooq ajornakusoortinneqarneri nassuiarlugu:

Akissutigineqartuniit paasivara imarisaa pinnagu annerusumik iluseq piviusunngortinniarneqarsimasoq. Assersuutigalugu oqaloqatigiinneq ilinniarfiusoq qitiuvoq – oqaloqatigeeriaaseq sokratiskiusoq. Aamma itisilerlugu sammineqarsimanngilaq oqaatsit ineriartortarneri qanoq pisarnersut, atuartitsissutini suliamut tunngatillugu oqaatsit suunersut, qanoq taakku oqaatsinik ulluinnarsiutinik allaanerunersut, sooq atuartitsissummut taaguutinik ilikkannginnermi oqaatsit atuartitsissummullu tunngasunik oqaatsit pingaartuusut il.il. Tassa paasinninnermut tunngasut. Aamma oqaloqatigiinneq atorlugu atuartitsisoqarsinnaanngilaq ilaatigut tamanna (...) ilisimaarinngikkaanni. Pikkorissarnerni amerlasuuni atuartitsinermut sinaakkusiisarneq, naggasiisarneq il.il. sukannersumik malinneqartarsimapput – atuarfinnullu pigaanni takuneqarsinnaasarpoq ilutsitut imaqanngitsutut ingerlanneqartoq.

Ilinniartitsisut ilaasa oqarnerat Atuartitseriaatsit ilikkalertorfiusut atorneqassappata ilinniartitsisut akornanni suleqatigiinnissaq pisariaqartoq, Lone Hindbyp, ukiorpassuarni ilinniartitsisutut sulisimasup, taamannak oqarneq assinganik isumaqarsoraa:

Tamanna paasinngilara ... Tunngaviit ilinniarititsisutut kisimiikkaluarlunga atorluarsinnaavakka amerlasuulli assersuutigalugu nerrivimmiit nerrivimmut nikittaarluni atuarnertut paasisimavaat tamannalu paatsoorneruvoq.

Pisortat, Ilinniarfissuarmi ilinniartitsisut Inerisaavimmilu siunnersortit oqaluttuunneqarput, atuartitsinernik malinnaanerit paasinartoq, ulluinnarni atuartitsinernik assersuutissaqartoq Atuartitseriaatsinik Ilkkalertorfiusunik atuiffiunngivissunik. Sumiiffinni pingasuusuni nassuiaatigineqartut assigiipput. Tamanna pillugu Lone Hindby oqarpoq:

Atuartitsinermut pitsaasumut suna atuartitsissutigineqarnersoq apeqqutaavoq...ilinniartitsisorpassuit atuartitsissuterpassuarni ilisimasaqarfiginngisaminni soqutigisarinngisaminnilu atuartitsisarput. Suliamut qaammasaqanngikkaanni – sammisaq ilisimasaqarfiginagu – tamakkiisumik isiginnittoqarsinnaanngilaq atuartullu qisuariaataat aallaavigalugit atuartitsissummi sammineqartunik aqutamik oqaloqatiginnittoqarsinnaanani.

Ilinniarfissuarmi ilinniartitsisoq, Inerisaavimmi siunnersortip oqaatigisaata assingajaanik oqarpoq: "Suliamiguna ilisimasaqarneq amigaataasoq. Qularutiginngilara ilinniartitsisut suliaminnik ilisimasaqarluartuusariaqartut atuartut taamatut iliortinnissaannut. Atuartitsissummut ilisimasaqarluartoqartariaqarpoq. Tamakkiisumik isiginnissinnaaneq."

2.11 Eqikkaaneq naliliinerlu – atuartitsineq

Atuarfimmik iluarsaaqqinnerup tungavigaa atuartitsinermut nutaarluinnarmik pullaveqalernissaq. Meeqqat atuarfiat pillugu inatsimmi ersippoq atuartitsineq atuartup pisariaqartitaanut naapertuuttuussasoq, atuartunut tamanut unamminartuussasoq atuartullu ilinniartitsisuni suleqatigalugit iliuusissatut pilersaarusiaani anguniagassat aalajangersarsimasat malillugit atuartitsineq piareersarneqassasoq. Nalilersuinerup takutippaa atuarfimmi tamanna suleriaasiulersimanngilluinnartoq nalinginnaanerpaasoq. Ilinniartitsisut ikittuinnaat atuartitsinertik atuartut iliuusissatut pilersaarutaat aallaavigalugit pilersaarusiortarpaat. Amerlanerpaat ilikkagassatut anguniagassat aallaavigi-

sarpaat - kisianni atuartunut ataasiakkanut anguniagassatut atornagit – qangaanerusoq pisarneq malillugu atuartitsinermi malitassatut atornerusarlugit. Atuartitsinerni malinnaavigineqratuni atuartut ataasiakkaat pisinnaasaat aallaavigalugit aasigiinngisitaartumik atuartitsineq takussaanngingajavippoq – taamaallaat pisariitsumik atorneqartarluni atuartut matematikkimi immikkut atuakkerlugit sulisinneqartarnerisigut.

Kapitalimi aamma Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut sammineqarput atuarfimmu annertuumik pingaartinneqarlutik suliniutaasimammata, pikkorissaanernillu annertuunik il.il. ilaqarsimammata, kiisalu tunngaviit atorneqarneri atuarfik pillugu inatsimmi siunertarineqartunik piviusunngortitsiniarnermi periutsit ilagisinnaammatigit. Nalilersuinerup takutippaa ilinniartitsisut pisortallu akornanni Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut ilisimaneqarluartut. Ilutigitillugu ersarippoq Atuartitseriaatsit ilikkalertorfiusut pingaarnertigut ajunngitsutut isigineqartut.

Ilinniartitsisut ilaasa isornartutut imaluunniit unamminartutut tikkuagaat tassaapput, Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut namminneq atuartitsinerminni killeqartutut misigisaramikkit. Assersuutigalugu unamminartutut ilaatigut tassaasorineqarput nukarlerni atuartunut taamaallaat naleqquttuusut, suleriaaseq atuartunit pigiliunneqassappat siusissukkut ilikkarneqartariaqartoq imaluunniit atuartunut sanngiitsunut eqqissiviitsunulluunniit suleriaaserusutaq tulluutinngitsoq. Paasinninnerilli taakkua ilinniartitsisunit tamanit isumaqatigineqanngillat akerlilerneqarlutillu ilinniartitsisoqarmat periuutsimik angajullerni, atuartunut sungiussisimanngitsunut imaluunniit meeqqanut eqqissiviitsunut atuisunik. Paasinninnerit aamma ilimanarsisippaat Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut aamma sulliviit sammisaqartitsiviusut paarlaanneqartartut.

Pingaartumik pasinninneq atuartunut inuuniarnikkut atuartitsissutinilu unammilligassaqartunut Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atoruminaatsuusut imaluunniit atorneqarsinnaanngitsut ajornartorsiutitaqarpoq upperiuminaallunilu tunngaviimmi meeqqat taakkorpiaat atugarissartikkumallugit ilikkagaqaqqullugillu inerisarlugillu toqqarneqarsimapput.

Atuarfinni tikkuarneqarpoq, ilinniartitsisorpassuit suleqatiminnit kaammattorneqarnissaq suleqatigiinnikkullu kulturi, Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atorlugit ineriartortitsinissamut kajumilersitsisoq, maqaasigaat. Ilinniartitsisut arlaqartut atuarfiup pisortaanit aamma tapersersorneqarnerunissaq maqaasivaat, illuatungaatigullu pisortat oqariartuutigaat Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atorneqarnissaannut kaammatuinissamut tapersersuinissamullu tunuarsimaartarlutik. Ilinniartitsisut amerlanerusut Atuartitseriaatsinik Ilikkalertorfiusunik atuartitsinerminni atuerusulissappata, pisortat suliassamik tigusisariaqarput perorsaanikkullu pisortaanertik atorlugu suliamut tapersersuillutillu suleqatigiinnissamut ilinniartitsisut ujartugaannut pitsaanerusunik periarfissiillutik.

Atuartitsinermik nalilersuinerup pingaarnerpaatut takutippaa, atuarfik pillugu inatsisip atuartitsinerup meeqqat ataasiakkaat piginnaanereriigannik pisariaqartitaannillu tunngavippiamigut aallaveqarnissaanik aalajangersai, taamaallaat killilimmik atuutilersimasut.

Tulliatut naliliinerup takutippaa, naak atuarfimmi atuarfiullu avataani Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut suunersut tamarluinnangajannit ilisimaneqarsorineqaraluartut, paatsuuisimasorpassuaqartoq assigiinngitsunillu paasinnittoqartoq – iluatsittumillu atuinernik ikittuinnarnik assersuutissaqartoq. Taamaammat oqaatigineqarsinnaanngilaq Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atuutilersinneqarsimasut, imalu atorneqartigilersimasut nalilerneqarsinnaalluni atuuffissaminni atuunnersut, taamatullu aamma atuarfimmi angusanut pitsaanngitsunut "pisuutinneqarsinnaangitsut". Akerlianik, nalinginnaasumik isumalluartumik isigineqarneri peqqutigalugu, isumatusarnerussaaq suliniut "aallarteqqissallugu" – allarluinnarmik periuseqarluni tunngaviit saqqummiunnerisigut, tunngaviit tallimat (imaluunniit arfineq-marluk) salliullugit sulliviillu sammisaqartitsiviit tunulliullugit qitiutitsinikkut. Ilinniartitsisunik pikkorissaanernut nukippassuit atorneqareersimammata ersarimmallu kissaatigineqartut malillugit sunniuteqarsimanngitsut paasissutissiisarnerup aallaanerusup ingerlannissaa eqqarsaatigineqartariaqassaaq – paasissutissiineq pisortat aqqusaarlugit ingerlasoq sumiiffinnilu ataasiakkaani pisussaaffiliisumik perorsaanikkut ineriartortitsinermut tapertaasoq. Sunarpiaq pineqarnersoq ilinniartitsisunut tigussaasunngorlugu takussutissiariniaraanni atuartitsinerit pitsaasut filmiliarinissaat eqqarsaatigineqarsinnaavoq, taakkua ilinniartitsisut inaanni, alloriarfinni ataatsimiinnerni il.il. oqallinnissamut aallaaviusinnaammata.

Sullivilersorluni atuartitsineq- 3. klasse, Tasiilaq

Nunaqarfiup atuarfiani klassit pingasut tamarmik matematikkerput, Akunnaaq

5. klassimi qallunaatut atuartitsineq – Apeqqusiorneq akissuteqarnerlu sungisaarpaat, Narsaq

3 Anguniakkat nalilersuinerlu

Ilikkagassatut anguniagassat, iliuusissatut pilersaarutit, alloriarfinni misilitsinnerit – atuarfimmik iluarsaaqqinneq amerlasuunik, annertuunik nutaanillu eqqussivoq. Nalilersuinerup takutippaa atortut nutaat taakkua atuarfinni atorluarneqalersimasut apeqqutaavorli atuartitsinermik eqqarsaatigilluagaanerusumik ineriartornermillu siunertarineqartut kinguneqarsimanersut.

3.1.1 Anguniakkat malillugit nalilersuinermullu atortut nutaat

Atuarfimmik iluarsaaqqinnermi 2002-mersumi qitiusoq tassaavoq nalilersuinermik ukkassineq. Atuarfimmi naliliisarneq uppernarsaasiortarnerlu pillugit Namminersornerullutik Oqartussat nalunaarutaata nr. 2, 9. januar 2009-meersup ilitsersuutaani nassuiarneqarpoq naliliisarnermi kulturi siuarsarneqartussaq "imaqartoq atuarfimmi namminermi naliliinernik (formative) aamma atuarfiup avataaniit kisitsisitigut naliliinernit sanillersuunneqarsinnaasunik". (qup. 11). Nalilersuineq taamaalilluni atuartut ataasiakkaat ilikkariartornerinut inerikkiartornerannullu atugassatut isigineqarpoq, ataqatigiissaarluakkamik ilinniartitsisup atuartut suliatigut naammassisaannik unamminartitaannillu malinnaaneratigut atuartitsinermik naleqqussaajuarnissaq siunertaralugu kiisalu atuarfiup qanoq pingaarnertigut ingerlaneranut nakkutiginninneranut atortussiaalluni. Ilutigitillugu pingaartinneqartorujussuuvoq atuarfimmi namminermi nalilersuinermi peqataanissaat namineerlutik ilikkariartornerminni peqataalluaqqullugit ilisimaarinneqqullugillu.

Nalunaarut immikkuualuttorpaalunnik aalajangersagaqarpoq, nalilersuinerullu qitiutitai tassaapput:

- **Atuartitsineq ilikkagassatut anguniagassat aallaavigalugit aaqqissuunneqassaaq**
- **Atuartut nammineerlutik iliuusissatut anguniagassiortarnerisigut peqataatinneqarneri**
- **Atuartitsinerup ineriartorneranik uppernarsaasiisarneq – immikkut ittumik alloriarfinni misilitsinnertigut aamma inaarutaasumik misilitsinnertigut.**

Nalunaarut aamma atuarfiup angerlarsimaffiullu attaveqarnerannut tunngavoq tamannali kapitalimi angajoqqaanik suleqateqarnermut tunngasumi sammineqassaaq.

Atuarfik pillugu inatsit nalilersueriaatsimik annertuumik imaqarpoq pingaarnertigullu ukuninnga siunertaqartinneqarpoq:

Atuartitsinerup pitsaassusaanik qulakkeerinninnissaq:
- Ilinniartitsisut, atuartut angajoqqaallu suna atuartut ilinniassagaat ilisimaniassammassuk ilikkagassatut anguniagassanik aalajangersaanikkut
- Atuarnerup ingerlanerani tamarmiusumi ilikkagassatut anguniagassat anguneqarsimanerinik misiliisarnikkut (alloriarfinni misilitsinnerit).

Atuartitsinermik pitsaanerpaamik qulakkeerinninneq:
- Ilinniartitsisut atuarfiup avataaniit killiffissiortarnerisigut (alloriarfimmi misilitsinnerit)
- Ilinniartitsisut ingerlaavartumik atuartitsinerannik nalilersuisittarnerisigut
- Ilinniartitsisut atuartut ataasiakkaat angusaannik ingerlaavartumik eqqarsaatiginnittarnerisigut atuartitsinermullu tulluussaasinnaanngornerisigut atuartunullu naapertuuttumik killiffissiuisarnerisigut.

Atuartut namminneq ilikkariartornerminnut anguniakkaminnullu ilisimaarinnilernissaat:
- Atuartut iliuusissatut anguniagassaminnik ataasiakkaarlutik ilusilersuinerisigut
- Atuartut namminneerlutik anguniakkamik angusimanerannut naliliisinnerisigut.

3.2 Ilikkagassatut anguniagassat

Atuartitsinerup ilikkagassatut anguniagassat malillugit ilusilertalernera atuarfimmik iluarsaaqqinnermi nutaaliorneruvoq. Atuartut ilikkariartornerinut anguniakkat alloriarfiit siunertaasigut, atuartitsissutit siunertaasigut aamma ilikkagassatut anguniagassatigut sanarfineqarsimapput.[13]

Alloriarfiit siunertaat tassaapput alloriarfinni ataasiakkaani atuartitsinermi siunertat pingaarnerit. Alloriarfinni siunertat atuarfiup siunertaanik tunngaviinillu itisiliisuupput, perorsaanikkullu alloriarfinni pingasuusuni ilisarnaataasut nalunaarutigineqarlutik. Alloriarfiit siunertaasa atuartitsissutit atuartitsissutillu qanitariit akimorlugit ilisimasassatigut tunngaviusumillu piginnaasassatigut atuartunut qaffasissutsikkut ilimagineqartut nalunaarpaat. Atuartitsissutit siunertaasa atuartitsissutini ataasiakkaani atuartitsissutinilu qanitariissuni auarnermi tamarmiusumi atuartitsinerup siunertaat allaaseraat. Ilikkagassatut anguniagassat atuartitsissutini ataasiakkaani atuartitsissutinilu qanitariissuni immikkoortitaakkani alloriarfiit pingasuusut naanerani ilisimasassatigut piginnaasassatigullu killiffigineqarsimasussatut ilimagineqartut allaaseraat.[14] Ilikkagassatut anguniagassat ingerlaavartumik nalilersuinermut, ilinniartitsisut ingerlatassaannut tunngaviliisuussapput kiisalu alloriarfiit siulliit marluk naammassinerini nalilersuinermi aallaaviussallutik.

Ilikkagassatut anguniagassat piuneri ilinniartitsisunit ilisimaneqarluarput amerlanerpaallu oqaatigaat atuartitsinerup pilersaarusiornerani aallaavittut atortarlugit. Tamanna atuarfinni apersuilluni misissuinernit erserpoq. Atuarfinni amerlanerni ukiumut, ukiup affaanut sapaatillu akunnikkaartumik ilinniartitsisut pilersaarusiortussaapput tamannalu ilikkagassatut anguniagassat aallaavigalugit ingerlanneqartarpoq. Ilinniartitsisulli ilai "atuartut atuakkaminni killiffii" aallaavigalugit atuartitsineq pilersaarusiortarpaat.

Ilinniartitsisut ilikkagassatut anguniagassat assigiinngitsumik isigaat. Ilai isumaqarput anguniagassat piviusorsiortuunngitsut – pingaartumik qallunaat aamma tuluit oqaasiinut tunngatillugu – sumiiffikkaartumilli assigiinngissuteqartoqarpoq – assersuutigalugu anguneqarsinnaaneri ilitsoqqussasaralugu kitaamiusut oqaluffiunngitsuni piviusorsiunnginnerarneqarlutik (Tunumi Qaanaamilu).

[13] *Atuarfimmi atuartitsissutini atuartitsissutinilu qanitariissuni alloriarfiit siunertaat kiisalu atuartitsissutit siunertaat ilikkagassatullu anguniagassat pillugit Namminersornerullutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 16, 24. juuni 2003-meersoq*

[14] *Ilikkagassatut anguniagassat iluseq una atorlugu oqaasertalersorneqarsimapput:"Nukarlerni-/akullerni-/angajullerni alloriarfiup naammassinerani Ilimagineqarpoq atuartut ilikkassagaat…/ilisimasaqarfigissagaat…/ilisimallugulu atorsinnaagaat…/ilisimassagaat…/sungiussimassagaat…/paasisimagaat…" il.il*

Ilaannit aamma allattorsimaffittuinnaq tigulaariffigineqarsinnaasutut paasineqarput, allanit ilinniartitsisup sammitissimasassaatut isigineqarlutik (atuartut tamarmik pinngitsooratik pigiliussimasassarinngikkaat) allallu aamma eqqortumik paasillugit tassalu atuartut ataasiakkaat ilikkagassaasa allattorsimaffiattut, tassa imaalluni piginnaaneriligassaasa ilisimaligassaasalu nalunaarsorneqarfiattut.

Ilinniartitsisut ilaannit unamminartinneqarpoq ilikkagassatut anguniagassat alloriarfikkaartumik ukioqatigiinnut tamarmiusunut ilusilerneqarsimaneri, taamaannerisa paatsiveerunnartippaat, atuarfiillu ilaanni allaat anguniakkat aggulunneqarsimapput ukioqatigiikkaartunngorlugit. Ilaasa tunngavilersuutigaat nunami tamarmi assigiimmik ingerlasoqartariaqaraluartoq – aamma atuartunut atuarfimmut allamut nuuttunut ajornannginnerussammat, allalli isumaqarput sumiiffinni ilinniartitsisunit namminneerlutik suliarineqartarnissaat pingaartuusoq.

3.2.1 Ilikkagassatut anguniagassat malillugit sulineq

Atuartitsineq pillugu immikkoortumi 2.2-mi misissorneqarpoq ilinniartitsisut atuartitsinerminni atuartut atasiakkaat aallaavigisarneraat. Aallaavik taanna ilikkagassatut anguniagassanut- atuartitsinerup umerfiisut taaneqarsinnaasunut – atavoq. Ilinniartitsisut apersorneqartut taamaattumik atuartitsinermut pilersaarusiornerminni suna aallaavigisarneraat aperineqarput. Tassunga tamarluinnangajammik akipput ilikkagassatut anguniagassat, ilaasa oqarnerisut "biibilerput". Assigiingitsunik periuseqartoqarpoq nalinginnaasuuvorli ukiumoortumik imaluunniit ukiup affakkaartumik ilikkagassatut anguniagassat aallaavigalugit pilersaarusiortoqartarnera, ulluinnarni pilersaarusiornermi soorunami pilersaarusiaq pingaarneq aallaavigineqartarpoq kisianni aamma "atuartut sumiinneri", "maanna sammisavut" imaluunniit atuartut suna pereersimaneraat aallaavigineqartarluni. Ilinniartitsisoq ataaseq oqarpoq: "Ilikkagassatut anguniagassat aallaavigalugit pilersaarusiullaqqippallaanngilanga, maanna ingerlassagut aallaaviginerusarpakka". Ilinniartitsisup allap ilikkagassatut anguniagassat atortarnerarpai aamma "atuartup piginnaanereriigai". Aperineqarami qanoq ililluni atuartup piginnaanereriigai suunersut ilisimanerai akivoq "atuartut ilisarisimaannarpakka".

Apersorneqartut akornanni marluinnaat akipput atuartut iliuusissatut pilersaarutaat atuartitsinissaminnik piareersarnerminni aallaavigisarlugit. Tamanna pillugu aperineqarami aappaa akivoq "soorunami". Marluullutik nassuiaapput atuartut ataasiakkaarlutik iliuusissatut pilersaarusiortartut tamannali ilikkagassatut anguniagassat aallaavigalugit klassimi ataatsimoorluni suliarineqartoq. Ilinniartitsisup aappaa oqarpoq atuartut assigiikannersunik anguniagassiortarnerarlugit taamaattumik atuartitsinermi piviusunngortinneqarsinnaanerat ajornanngitsoq.

Ilinniartitsisut ilaannut unaminartoq tassaavoq ilikkagassatut anguniagassat alloriarfikkaartumik suliarineqarsimaneri. Ilinniartitsisunut tamanna piuminaatsuuvoq arlallillu oqaatigaat atuartunut atuarfimmut allamut nuuttunut tamanna ajornakusoornartuusartoq. Atuarfinni amerlasuuni taamaammat ilikkagassatut anguniagassat ukioqatigiikkaarlugit aggulunneqarnissaat toqqarneqarsimavoq.

3.2.2 Ilikkagassatut anguniagassat piviusorsiorpat?

Nalinginnaasumik isumaqartoqarpoq ilikkagassatut anguniagassat angujuminaatsuusut - pingaartumik allamiut oqaasiini marluusuni, tassa qallunaat aamma tuluit oqaasiini.

Apeqqutit akisassat atorlugit misissuinermi illoqarfinni atuarfiit pisortaat aamma ilinniartitsisut angajullernik atuartitsisartut aperineqarput isumaqarnersut atuartitsissutini ataasiakkaani ilikkagassatut anguniagassat "10 klassip naammassinerani atuartut 80 %-iinit anguneqarsimanissaat piviusorsiortuunersoq".

Tabel 5

10. klassimi atuarnerup naammaasilernerani ilikkagassatut anguniagassat naam-massisallugit qanoq piviusorsiortigaa 10. klassimi atuartut 80 %-iinut?

	Illoqarfinni atuarfiit	
	Pisortat (N = 18-19)	Ilinniartitsisut (N = 46-69)
Kalaallisut	16 (84 %)	82 %
Inuiaqatigiilerineq	16 (84 %)	67 %
Matematikki	16 (84 %)	58 %
Upperisat eqqarsaqqisaarnerlu	15 (83 %)	63 %
Inuttut inerikkiartorneq	15 (79 %)	67 %
Pinngortitalerineq	13 (68 %)	57 %
Tuluttut	9 (47 %)	32 %
Qallunaatut	8 (42 %)	41

Tabelip takutippaa ilinniartitsisut nalinginnaasumik atuarfiit pisortaannit ilikkagassatut anguniagassat piviusorsiortuunerat pillugu qularnerusut. Atuartitsissutini sisamaasuni – kalaallit oqaasii, inuiaqatigiilerineq, matematikki kiisalu upperisalerineq aamma eqqarsaqqissaarneq – pisortat 80 %-ii sinnerlugit isumaqarput piviusorsiortuusoq atuartuutimik 80 %-iisa ilikkagassastut anguniagassat 10. klassi naammassigunikku angusimassagaat. 79 %-it isumaqarput inuttut inerikkiartornermi piviusorsiortuusoq.

Ilinniartitsisut 80 %-ii sinnerlugit aamma kalaallit oqaasiini ilikkagassatut anguniagassat piviusorsiortuusut isumaqarput - inuiaqatigiilerinermi, matematikkimi, inuttut inerikkiartornermi aamma upperisalerinermi eqqarsaqqissaarnermilu taamaallaat 58 %-ip aamma 67 %-ip akornanniittut isumaqarlutik.

Qallunaat tuluillu oqaasiinut atatillugu kisitsisit allanit appasinneroqaat. Pisortat taamaallaat 47 %-iisa ilinniartitsisullu 32 %-iisa tuluit oqaasiini ilikkagassatut anguniagassat piviusorsiortuusoraat. (Qallunaat oqaasiini kisitsisit taamak tulleriisillugit tassaapput 42 aamma 41 %.)

Atuarfiit pisortaat atuartitsissummi ataatsimi arlalinniluunniit ilikkagassatut anguniagassat atuartut 80 %-iinit anguneqarsinnaannginneraasimasut piumaffigineqarsimapput peqqutaasoq tikkuaqqullugu. Peqqutaasut pingasut taaneqarajunnerpaasut tassaapput, anguniakkat qaffasippallaartut (pisortat arfineq-marluk), atuartut naammattumik piareersartannginnerat (pisortat arfinillit) kiisalu ilinniartitsisut naammatunik piginnaasaqannginnerat, atuartitsinerup nalaani eqqissiviilliornerit imaluunniit atuartut atuanngikulavallaarneri (tamarmik pisortanit sisamanit toqqarneqarsimasut) (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.8, tabel 62).[15]

Assiliaq tamanna ilinniartitsisunik apersuinerni ilalerneqarpoq itisilerneqarlunilu. Ilinniartitsisut amerlasuut ilikkagassatut anguniagassat amerlavallaarsoraat, eqqarsaatersuutaannaanerarneqarput (teori) taamaallaat Nuummi angussallugit piviusorsiortut:

> *Ilikkagassatut anguniagassat eqqarsaatersuutaapput (teoriupput) Piviusoq tamaanngilaq. Inuuniarnikkut ajornartorsiutit annertoorujussuupput. Nuummiit pissutsit allaanerujussuupput, Nuuk aamma suliffiginikuuara. Avataaniit atuartut ikiorserneqarsinnaaneruppput.*
>
> *Immaqa ilikkagassatut anguniagassat amerlavallaarput. Ajornakusoorpoq. Inerisaavik uatsinnut attaveqanngippallaaqaaq, meeqqavut sumiinnersut sunalu amigaatigineripput*

[15] *Ilinniartitsisut assinganik aperineqarsimapput kisitsisilli atorneqarsinnaanngillat akisut ikippallaaqimmata.*

naluaat. Atugassaritaasut assigiinngiiaartut ilisimanngilaat piviusorlu atugarput qanoq ippiarnersoq ilisimasaqarfiginagu. Ilikkagassatut anguniagassat alloriarfinnilu misiliutit illoqarfinnut annernut tulluunnerupput.

Nuummi apersuinikkut taamatut oqarneq ilalerneqarpoq tassanimi killormut ilikkagassatut anguniagassat immikkut ajornartorsiutaasutut isigineqanngillat. Apeqqutit akisassat atorlugit atuarfiit pisortaannik misissuinermi Nuummi atuarfiit pisortai tallimaasut nuna tamakkerlugu akissutit "isumalluarpalunngeqataannik" akissuteqarput. Nuummi pisortat taama amerlatigingajattut atuartitsissutini tamani - qallunaat oqaasii minillugit – atuartut 80 %-iisa ilikkagassatut anguniagassaanik angusinissaasa piviusorsiortuuneranik isumaqarput. Kalaallit oqaasiini aamma matematikkimi allaat agguaqatigiisillugu amerlanerulaartut piviusorsiunnginnerarlugit akisimapput. (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 3, tabeli 1). Kalaallit oqaasinut tunngatillugu aamma tamanna naapertuuppoq Nuummi kalaallit oqaasiinik ilitsoqqussaralugu oqaaseqanngitsut arlaqarmata tamannalu sumiiffinni allani qaqutigoornerummat.

Qallunaat aamma tuluit oqaasiini ilikkagassatut anguniagassat sumiiffinni arlalinni taakkartoqqajaaneqarput pingaartumik nunaqarfinni avinngarusimanerusunilu. Ilinniartitsisoq aamma pisortaq illoqarfinni mikisuneersut oqarput:

Qallunaat aamma tuluit oqaasii ulluinnarni atukulaneqannginnamik ajornarput. Amerlanernut tamanna ajornartorsiutaavoq. Kukkuneqanngitsunik atuarsinnaallutillu allassinnaapput, oqarsinnaanatilli. Qallunaat aamma tuluit oqaasiini anguniakkat ilitsoqqussaralugu oqaaseqartunut anguniagassiaapput.

Qallunaatut anguniakkat qaffasissupilorujussuupput. Maani oqaaseq taanna toqungavoq.

Inerisaavimmi siunnersorti ilaliivoq qallunaat tuluillu oqaasiini ilikkagassatut anguniagassat atuartut ilitsoqqussaralugit oqaaserinngikkaat eqqarsaatigineqarsimanngitsoq. Ilinniartitsisut qallunaat aamma tuluit oqaasiinik atuartitsinermut isiginnittaasaat aamma piginnaasaat immikkoortumi O-mi, allamiut oqaasiinik atuartitsinermi, qulaajarneqassaaq.

Atuartitsissutilli allat aamma taaneqarput, assersuutigalugu fysik aamma kemi, tassani ilinniartitsisoq oqarmat anguniagassat ataasiakkaat qaffasippallaartut, kisiannili aamma apeqqutaasoq atuartut qanoq atuartinneqarsimanersut. Atuartitsissutini ataasiakkaani ilinniartitsisussaaleqinerup, soorlu fysikkimi, malitsigisinnaasarpaa atuartut akunnerit atuartitaaffissaraluatik pinngitsoortarmatigit. Kiisalu tikkuarneqarpoq – aamma Nuummi – atuartitsissutini minnerusuni, sapaatip akunneranut akunnermi ataasiinnarmi atuartitsiviusartuni, ilikkagassatut anguniagassat angujuminaattartut. Tassunga aaqqiissutaasinnaasoq tassaavoq kalaallit imaluunniit qallunaat oqaasiisa atuartitsissutiginerini atuartitsissutit akimorlugit atuartitsinermut atuartitsissutit minnerusut akuutinneqarsinnaaneri, tassuuna eqqunneqarsinnaapput, ilinniartitsisoq oqarpoq.

Apersorneqartut arlallit iserfigaat ilikkagassatut anguniagassat anguniarnerini ajornartorsiutit atuarnerup ingerlarnga tamaat eqqumaffigineqartariaqarnerinut aamma tunngassuteqartoq. Pisortaq ataaseq isumaqarpoq aallaqqaataaniilli pimoorullugit sukumiisumillu suliarineqartannginneri pissutaasoq. Angajullernut ilinniartitsisup oqaaseqaataanit tamanna ilalerneqarpoq, nassuiaavorlu 8. klassimi atuartileqqammisamini ilikkagassatut anguniagassat nalunarpallaaqimmata atorsinnaanagit. Ukiup siuliani atuaqatigiit ilinniartitsisortik peqatigalugu "læringscirkler" atortarsimagaluarpaat, ilikkagassatut anguniagassat sorliit ilikkarusunnerlugit immersortarlugit ilikkareersimasatillu qalipattarlugit. Kisianni "paasinnginnamikkit ilaannai qalipattarpaat". Ajornartorsiulli 1. klassimili aallartissinnaavoq. Nukarlerni ilinniartitsisoq illoqarfeeqqami avinngarusimasumeersoq oqaluttuarpoq ilikkagassatut anguniagassat tamarmik anguneqarsinnaanngitsut atuartut ilarpassui meeqqerivimmiinnikuunngimmata atualeqqaarnerminnilu aqerluusamik tigummiaqarsinnaanngimmata titarnerlu malillugu qiortaasinnaasanngimmata. Oqarneratut, "4. klassi tikitsinnagu suna tamarmi angumerineqarsinnaanngilaq".

Aammami ilikkagassatut anguniagassat "piviusorsiortuuneri" inaarutaasumik misilitsinnerni uuttorneqartarput, atuartitsissutinilu amerlasuuni agguaqatigiisillugu angusarineqartartut pitsaasuunngillat, nalilersuinerulli massuma taakkuninnga paasiniaaqqissaarnissaq suliassarinngilaa.

3.2.3 Ilikkagassatut anguniagassat assigiinngitsunik paasineqartarneri

Ilinniartitsisut tamarmik ilikkagassatut anguniagassat qanoq paasineqassanersut assigiimmik isumaqarfiginngilaat. Tamarmik isumaqanngillat pinngitsoorani malitassaasut. Ilinniartitsisoq ataaseq isumaqarpoq "katalogiusoq, siammasippallaarlunilu annertuallaartoq", imminullu aperaluni "ilitsersuutaanera" qanoq paasisariaanersoq (immaqa uani ilikkagassatut pilersaarutinut paarlaassisoqarpoq taakkua qanoq atuartitsisoqarsinnaaneranut siunnersuutaammata). Ilinniartitsisoq alla oqarpoq "immikkoortut" tamaasa tamakkerunnarnagit "sammisassalli" tamakkerumaarlugit. Qallunaaq ilinniartitsisunngorlaaq oqarpoq atuartut sumiinneri aallaavigisarlugu atuartitsisarluni. Tusarsimavaa ilikkagassatut anguniagassat "siunnersuutaannaasut". Kiisalu ilinniartitsisup allap "piviusorsiornerit" aallutissallugit toqqarsimavaa.

3.2.4 Inerisaavik ilikkagassatut anguniagassat pillugit

Inerisaavimmi atuartitsissutini siunnersortit ilaat nassuiaavoq ilikkagassatut anguniagassat 2014-imi ukiakkut iluarsartuuteqqinneqartussaagaluartut Inerisaavimmili pisortat paarlaanneranik peqquteqartumik kinguartoorsimasoq.

Atuartitsissutini siunnersortit ilisimavaat ilinniartitsisunut amerlasuunut ajornakusoortoq ilikkagassatut anguniagassat tigussaasunngortinnissaat – anguniakkanut immikkuualuttunut, sulinermi anguniakkanut sammisanullu ilikkarfiusunut, kiisalu anguniakkat ilaat "immaqa qaffasinaalaagaasut". Piffissalli ingerlanerani atorneri oqiliartortussaapput, assersuutigalugu matematikkimi atuakkat nutaat tamarmik taakkuninnga toqqaannartumik aallaaveqarmata (sulili ilinniartitsisunut tulluarsaanermik suliassartaqassaaq). Atuartitsissutinut siunnersortit aamma misigipput ilinniartitsisut amerlasuut ilikkagassatut anguniagassat eqqortumik atortanngikkaat, ilaatigullu tikkuarlugu ilinniartitsisut "katalogiinnartut" "isumassarsiorfissaannartullu" isumaqarnerat ilikkagassatut pilersaarutinut akulerussuussinermik peqquteqarsinnaasoq. Aamma isumaqarput ilinniartitsisut inuusunnerit Ilinniarfissuarmi ilikkagassatut anguniagassat atornissaat ilikkartaraat, utoqqaanerusulli "pisarnertik malillugu ingerlasartut".

Pisortaasimasup alloriarfinni ilikkagassatut anguniagassat ilinniartitsisut amerlasuut kissaataat malillugu ukiukkaarlugit aggulullugit ilikkagassatut anguniagassanut ilitsersuutinik suliaqarsimagaluarpoq, siunnersortilli qularaat taamatut iliorneq eqqortuunersoq. Siunnersortit ilaata tamanna imatut nassuiarpaa: "Ilinniartitsisut suliamik ilisimaarinninnerannut innersuusserusuppugut anguniakkanut annikitsualukkaanut pituttornaveersaarluni".

Iliinniartitsisut amerlasuut ilikkagassatut anguniagassanik nassuiaajuminaatsitsippata - siunnersortit malillugit – aamma tamanna oqaloqatigiissutigineqartannginnerinik peqquteqarpoq, assersuutigalugu atuarfimmi assigiinnik suliaqartut akornanni

3.2.5 Eqikkaaneq naliliinerlu – ilikkagassatut anguniagassat

Ilinniartitsisut nalinginnaasumik ilikkagassatut anguniagassaqarnera taakkualu siunertaat ilisimalluarpaat. Saqqummerporli atuartup *ilikkagassaatut* allattukkatut tamanit paasineqanngitsut katalogitulli atuartitsinermi sammisassanik toqqaaffigineqarsinnaasutut isigineqartut. Ilinniartitsisut ilaasa sammineqartussat ilikkagassatut anguniagassani aallaaveqartut eqqartullatsiaannarsimaneri naammagigaat soorunami aamma naammaginanngilaq. Ilinniartitsisutut pingaarluinnarpoq ilisimassallugu anguniagassat atuartup ilikkagassaanut anguniagassaammata atuartitsinerup imarisassaanut anguniagassaanatik. Ajoraluartumillu tamanna tamatigut pisanngilaq.

Ilinniartitsisut amerlasuut atuartitsineq pingaarnertigut piareersaraangamikku ilikkagassatut anguniagassat eqqumaffigisarpaat ilimanarlunili ulluinnarni tamanna annikinnerusumik pisartoq. Tamassuma aarlerinarsisippaa akunnerni atuartitsiviusuni annikippallaartunik pisoqartarnera, naggataatigullu ilikkagassatut anguniagassat angujuminaassisillugit. Atuartitsinerit misissuinermi isiginnaarneqartut takutippaat atuartitsisoqartartoq ilikkagassanik anguniagassanik (anguniakkanillu aggulutanik) malinniffiunngitsunik, tak. imm. 2.5.

Naak nalilersuinerup massuma sammisarinngikkaluaraa, inaarutaasumik misilitsinnerit tikkuussipput ilumut ilikkagassatut anguniagassat anguneqarnissaat piviusorsiortuunersoq imaluunniit anguneqartarnersut, ilinniartitsisulli ikinngeqisut qallunaat aamma tuluit oqaasiini ilikkagassatut anguniagassat piviusorsiortuunngissoraat.

3.3 Atuartut ataasiakkaarlutik iliuusissatut pilersaarutaat

Inatsit malillugu atuartut tamarmik atuartitsissutini tamarmiusuni ilikkariartornerminnut iliuusissatut pilersaarusiortussaapput. Tamanit tamanna malinneqanngilaq atuartulli iliuusissatut pilersaarusiortarnerat siammarluarsimavoq, sumiiffinnilu atuarfiit ikittuinnaapput taakkuninnga atuingivissut. Ilinniartitsisut pingaarnertigut ajorinngilaat isumaqarlutillu atorneri isumaqarluartut, qularnanngitsumik pitsaasumik qaninnerusoq ungasinnerusorlu isigalugu sorusunneri sussanerilu pillugit oqaloqatiginissaannut peqqutissaqalersitsisarmata. Kisianni aamma isorinnittoqarpoq siunertarlu maleqqissaarlugu ilaatigut aamma atorneqartarlutik.

Atuartut atuartitsissutini tamani iliuusissatut pilersaarusiornissaanni ilaatigut siunertaavoq namminneerlutik ilikkariartornertik pillugu ilisimannilernissaat angusassaminnillu naammassinnissinnaaniassammata. Iliuusissatut pilersaarummi anguniakkat atuartitsinermi ilikkagassatut anguniagassanik/anguniagassanik immikkuualuttunik aallaaveqassapput aamma "ersarissumik piviusorsiortumillu suliarineqartarnissaat, atuartut namminneq qanoq qanorlu annertutigisumik anguniagassatut siunniussatik angusimanerlugit nalilersuisinnaaqqullugit". (nalunaarummut ilitsersuut, qupp. 6).

Atuartut ukiumut ikinnerpaamik marloriarlutik iliuusissatut pilersaarusiortassapput pilersaarullu angerlarsimaffimmut nassiunneqassalluni atuarfiup angerlarsimaffiullu akornanni oqaloqatigiinneq pitinnagu. Angajoqqaat anguniagassanik imaluunniit qanoq ilillutik meerartik anguniagassaminik angusiniarnerani ikiorsinnaanerlugu siunnersuuteqarsinnaapput. Atuartoq ingerlaavartumik iliuusissatut pilersaarummini anguniagassanut naleqqersuussilluni naliliisassaaq taakkualu aqqutigalugit ilikkariartortarnini ilisimasaqarfigilissallugu anguniakkanilu angusimanerlugit nalilertassallugu. Inerisaavik iliuusissatut pilersaarusiornissamut, imminut nalilernissamut il.il immersugassanik ilitsersuutinillu ataatsimut Angusakkamik taaneqartunik pilersitsisimavoq.

3.3.1 Iliuusissatut pilersaarutit atorneqarneri

Apeqqutinik akisassanik misissuinermi pisortat atuarfinni 45-ruunersuut peqataaffigisaannit atuarfiit 19 atuartitsissutini tamani ukiumut marloriarlutik, nalunaarut malillugu, atuartut iliuusissatut pilersaarusiortittarpaat:

Tabel 6

Atuartut ataasiakkaat peqatigalugit ukiumut marloriarlusi atuartunut iliuusissanik pilersaarusiortarpisi?

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 19)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 26)	Katillugit (N = 45)
Aap, atuartitsissutini tamani	6 (32 %)	13 (50 %)	19 (42 %)
Aap, atuartitsissutini amerlanerni	5 (26 %)	6 (23 %)	11 (24 %)
Aap, atuartitsissutit ilaanni	8 (42 %)	5 (19 %)	13 (29 %)
Naamik	0 (0 %)	2 (8 %)	2 (4 %)
Katillugit	19 (100 %)	26 (100 %)	45 (100 %)

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni pisortanut apeqqutai immersuilluni akisassat, 2014. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.7, tabel 48

Tabelip takutippaa - atuarfiit pisortaasa ilisimasaat malillugit, illoqarfinni atuarfinni 32 %-it nunaqarfinnilu 50 %-it pallillugit nalunaarut malillugu iliuusissatut pilersaarusiortoqartartoq, massa illoqarfiit atuarfiini 42 %-it atuartitsissutit ilaannani taamaaliortartut. Assigiinngissutit immaqa illoqarfinni atuaqatigiit malunnaatilimmik amerlanerunerinik peqquteqarsinnaapput taamaalilluni ilinniartitsisunut ataasiakkaanut pilersaarusiornissaq angumeriuminaattarluni. Atuarfiit pisortai akinngitsut "aap, atuartitsissutini tamani", aperineqarput taamaaliortannginnerannut peqqutaasoq pingaarneq suunersoq, illoqarfimmilu pisortanit aqqaneq-marluusunit arfineqpingasut akipput piffissartornarpallaarnerarlugu. Nunaqarfinni atuarfiit pisortaannit aqqaneq-

marluusunit marluk kisimik assinganik akisimapput. Nunaqarfinni pisortanit aqqaneq-marluusunit arfinillit akipput pilersaarusiortannginnermut peqqutaasoq pingaarneq tassaasoq "atuartut taamatut iliortikkuminaannerat" (illoqarfinni pisortaat aqqaneq marluusut taamaallaat marluk assinganik akipput) Ataasiakkaat akinissamut periarfissaq "atuartitsissutini tamani pisariaqanngilaq" toqqarsimavaat.(taamannak tulleriillutik pisortat marluk aamma pingasut) Kiisalu apeqqutini akisassani akinissamut periarfissaq una ilaavoq: "Siunertaa takujuminaappoq" Illoqarfinnili atuarfiit pisortaannit taanna toqqarneqanngilaq nunaqarfinnilu pisortanit aqqaneq-marluusunit ataatsip toqqarsimallugu. (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.7, tabeli 49). Kingulliup takutippaa iliuusissatut pilersaarutit isumaannut siammasissumik tapersersuisoqartoq tamakkiisumilli atorneqalernissaannut ajornartorsiuteqartoqartoq.

Iliuusissatut pilersaarutit ilinniartitsisut misissuinermi apeqqutinik akissutaat malillugit
Soorlu siornatigut taaneqareersoq iliuusissatut pilersaarutit siunertaat pingaarnerit pingasuupput – ilinniartitsisup atuartitsinermik pilersaarusiornerani aaqqissuussineranilu atorneqassapput, atuartup nammineerluni ilikkariartornini pillugu ilisimasaanik annertusaassapput aammalu atuartup anguniakkaminik angusisimaneranut nalilersuinermi tunngaviussallutik. Ilinniartitsisut misissuinermi akissutaat malillugit nalilersuinermi annermik atorneqartarput, annikinnerusumik atuartitsinermut pilersaarusiornermut atuartullu nammineerlutik ilikkariartornerminik eqqarsaatiginninneranut atorneqartarlutik.

Ilinniartitsisut affangajaat oqarput atuartuutitik tamarmik ukiumut marloriarlutik iliuusissatut pilersaarusiortarnerarlugit. Ilinniartitsisut 74 % -ii oqarput ikinnerpaamik atuartuutimik affaat taamatut iliortarnerarlugit. (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.9, tabeli 47).

74 %-it taakkua pingajorarterutaasa atuartitsinermik aaqqissuussinerminni iliuusissatit pilersaarutit tamatigut atortarpaat. Ilinniartitsisut misissuinermi peqataasut taakkua 26 %-eraat. (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.9, tabeli 48). 74 %-ini taakkunani ilinniartitsisut tamangajalluinnarmik atuartut iliuusissatut pilersaarutaat atuartut ilikkariartornerisa uppernarsaasersonerinut atortarpaat (ilinniartitsisut misissuinermi peqataasut tamarmiusut 69 %-ii) (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.9, tabeli 48), ikinnerpaalli isumaqarput atuartut iliuusissatut anguniagassatik ilikkariartornermik anguniakkamillu eqqarsaatigineranut annertuumik atortaraat. (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.9, tabeli 49). Ilinniartitsisut misissuinermut peqataasimasut 25 %-iisa akissutaannit tamanna takutinneqarpoq.

Immikkuualuttut iserfigigaanni misissuinerup takutippaa ilinniartitsisut 14 %-ii akisut atuartuutitik tamarmik iliuusissatut pilersaarusiortanngitsut. Allat 13 %-it akipput taamaaliortoqanngivissornermiit amerlanerit, kisianni affai ataallugit. 27 % isumaqarput affaasa sisamaagaangamillu pingasut akornanniittut massa 47 %-t akisut atuartut tamarmik iliuusissatut pilersaarusiortartut. Nunaqarfimmi aamma illoqarfimmi ilinniartitsisut akissutaasa assigiinngissutaat taasassaanngillalluunniit. (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.9, tabeli 47). Akerlianik ilinniartitsisut Kalaallit Nunaanni ilinniarsimasut aamma Danmarkimi ilinniarsimasut akissutaat assigiinngitsorujussuupput. Ilinniartitsisut nunatsinni ilinniarsimasut 47 %-ii akipput atuartuutitik tamarmik ukiumut marloriarlutik iliuusissatut pilersaarusiortartut, Danmarkimi ilinniarsimasut taamaallaat 28 %-it taamatut akisut. Akerlianik ilinniartitsisut Kalaallit Nunaanni ilinniarsimasut 10 %-ii akipput "naamik", Danmarkimi ilinniarsimasunut kisitsit 31 %-iusoq.[16] Nassuiaat tassaasinnaavoq iliuusissatut pilersaarusioqatigiissagaanni atuartumut oqaatsitigut attaveqatigiilluarsinnaaneq pisariaqassasoq, ilinniartitsisumullu qallunaamut tamanna aporfiusinnaavoq (Tabelinik nalunaarusiaq imm.3.1, tabeli 2). Ilinniartitsisut ilinniarsimasut ilinniarsimanngitsullu akissutaat aamma assigiinngissuteqarput. Ilinniartitsisut ilinniarsimanngitsut akornanni amerlanerupput akisut atuartuutitik tamarmik iliuusissassatut pilersaarusiortartut aammali amerlasuut akipput taamaaliortoqartanngitsoq. Akerlianillu ikinnerupput akissutissat akornanniittunik akissuteqartut. (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 3.1, tabeli 3).

[16] Misissuinermi ilinniartitsisut oqaasi imaluunniit inuiaassusaat apeqqutigineqanngillat, taamaallaat sumi ilinniarsimanersut apeqqutigineqarluni. Naak ilisimagaluarlugu kalaallit ilinniartitsisut ilaat Danmarkimi ilinniarsimasinnaasut akerlianillu, ilimagaarput Kalaallit Nunaanni ilinniartitsisut ilinniarsimasut tamangajammik kalaallisut oqaluttuussasut Danmarkimilu ilinniarsimasut taamaannatik. Misissuinermi peqataasuni 206-t Kalaallit Nunaanni ilinniarsimasuupput, 32-illu Danmarkimi ilinniarsimasuullutik.

Ilinniartitsisut akisimasut ikinnerpaamik atuartuutimik affaat iliuusissatut pilersaarusiortartut aperineqarput atuartitsinermut aaqqissuussinerminni taakkua atortarneraat. 35 % -it oqarput taamaaliortuaannarlutik (misissuinermi ilinniartitsisut tamarmiusut 26 % -ii), 64 %-it akipput ilaatigut taamaaliortarlutik, (tamarmiusut 47 %-ii), aamma 1 %-it naaggaarput. (Tabelinik nalunaarusiaq imm.2.9, tabeli 48). Ilinniartitsisut atuartitaat iliuusissatut pilersaarusiorsimagaangata, illinniartitsisut kalaallit Qallunaallu assigiinngissuteqanngillat qanoq annertutigisumik atuartitsinerup aaqqissorneranut atortarnerinut. (Tabelinik nalunaarusiaq imm.3. 1, tabeli 4). Akerlianik ilinniartitsisut ilinniarsimanngitsut amerlaneruppput taamatut atuisartut. Taakku akornanni 48 % -it akipput atortuaannarlugit ilinniarsimasullu akornanni 32 %-it taamatut atuisarput. Eqimattani taakkunani marluusuni atuinngivissut amerlaqatigiikannerput (Tabelinik nalunaarusiaq imm.3.1, tabeli 5).

Iliuusissatut pilersaarutit oqaatigineqareersutut aamma isumagaat atuartoq ilikkariartornini anguniakkanilu pillugit eqqarsaatersuuteqalernissaa. Ilinniartitsisut taamaammat aamma aperineqarput tamanna pisarsorineraat. Misissuinermi atuartut iliuusissatut pilersaarusiortartut ilinniartitsisuisa 12 %-ii akipput tamanna annertuumik pisarsoralugu. (Misissuinermi peqataasut tamarmiusut 7 %-ii). 50 %-it akipput "Ilaatigut" (tamarmiusut 39%-ii), 26 %-it "annikinnerusumik", aamma 5 % "Naamivik" (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.9, tabeli 49). Illoqarfinni nunaqarfinnilu akissutit assigiinngissuteqanngillat kisianni ilinniartitsisut ilinniarsimanngitsut ilinniarsimasunut sanilliullutik iliuusissatut pilersaarutit atuartunit atorneqakulanerunerarpaat. (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 3.1, tabeli 6).

Akerlianik ilinniartitsisut iliuusissatut pilersaarusiortartunik atuartitaqartut 94 %-ii akipput meeqqat ilikkariartornerata uppernarsaasersorneranut iliuusissatut pilersaarutit namminneq atortarlugit. (Ilinniartitsisut peqataasut tamarmiusut 69 %-ii). Aamma tassani ilinniartitsisut Kalaallit Nunaanni Danmarkimilluunniit ilinniarsimasut akissutaat nikingassuteqarput, tassami ilinniartitsisut nunatsinni ilinniarsimasut 96 %-ii akipput iliuusissatut pilersaarutit taamatut atortarlugit (Kalaallit Nunaanni ilinniartitsisunngorsimasut misissuinermi peqataasut tamarmiusut 74 %-ii) uffa Danmarkimi ilinniarsimasut 71 %-iusut (imaluunniit Danmarkimi ilinniartitsisunngorsimasut misissuinermi peqataasut tamarmiusut 31 %-ii) (Tabelinik nalunaarusiaq imm.3.1, tabeli 7). Ilinniartitsisut ilinniarsimanngitsut ilinniarsimasutulli atukulatigivaat (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 3.1, tabeli 8).

Misissuinermi ilinniartitsisut atuartut tamarmik iliuusissatut pilersaarusiortannginnerarlugit akisimasut tamassuma peqqutaanik aperineqarput. Tassani illoqarfinni nunaqarfinnilu ilinniartitsisut akissutaat annikitsuinnarnik assigiinngissuteqarput (Tabelinik nalunaarusiaq imm.2.9, tabeli 51), taamatuttaaq ilinniartitsisut ilinniarsimasut ilinniarsimanngitsullu akissutaat imminnut qanipput (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 3.1, tabeli 9). Ilinniartitsisut kalaallit qallunaallu akissutaat kingumut assigiinngissuteqarput:

Tabel 7
Suut unammillernartutut patsisitullu misigaagit atuartut tamarmik allakkiamik namminneq iliuusissamik pilersaarusiortanngimmata?

	Kal.Nunaanni ilinniartitsisutut ilinniagaqarneq (N = 97)	Qallunaat Nunaanni ilinniartitsisutut ilinniagaqarneq (N = 22)	Katillugit (N = 119)
Atuartunut nalunarpallaarpoq	51 %	73 %	55 %
Atuartut sumut atussanerlugu naluaat	31 %	50 %	34 %
Allat	30 %	18 %	28 %
Misigaara anguniagaq ersernerluttuusoq	21 %	36 %	24 %
Atuartunut piffissaajarnarpallaarpoq	23 %	27 %	24 %
Uannaut piffissaajarnarpallaarpoq	14 %	27 %	17 %
Isumaqarpunga atortussiarineqarsimasoq suliarissallugu ajornarpallaartoq	14 %	23 %	16 %

Tunngavik: Danmarkimi Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi ilinniartitsisutut atorfeqartunut apeqqutai immersuilluni akisassiat. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 3.1, tabel 10.
Nassuiaat: Akissuteqartut apeqqummut uunga arlalinnik akissuteqarsinnaasimapput.
Nassuiaat: Apeqqut una taamaallaat apeqummut "Atuartitatit qassit ukiumut marloriarlutik namminneq iliuusissatit pilersaarusiortarpaat" –mut "minnerpaamik 3/4"-mik, "Minnerpaamik affaat "-mik, "Minnerpaamik 1/4"-mik, " ¼-mik ikinnerusut" -mik imaluunniit "Pilersaarusiortoqartanngilaq"-mik akissuteqarsimasunut apeqqutigineqarpoq.

Tabelimi takuneqarsinnaavoq ilinniartitsisut nunatsinni ilinniarsimasut aamma Danmarkimi ilinniarsimasut amerlanersaat isumaqartut atuartut ilaasa iliuusissatut pilersaarusiortannginnerannut peqqutaasoq pingaarneq tassaasoq atuartunut nalunarpallaarnera. Misissuinermi ilinniartitsisut Kalaallit Nunaanni ilinniarsimasut affai (51 %) aamma Danmarkimi ilinniarsimasut 73 %-ii taamatut isumaqarput. Amerlanerpaat tulliatut tikkuarneqartoq qimerlooraanni siulianut assinguvoq, tassanimi atuartut sumut atussanerlugu nalugaat Kalaallit Nunaanni ilinniarsimasut 31 %-iinit Danmarkimilu ilinniarsimasut 50 %-iinit tikkuarneqarpoq. Amerlaqatigiingajattut (23 % aamma 27 %) isumaqarput atuartunut piffissartornarpallaartoq, uffa eqimattani taakkunani marluusuni siunertaanik nalorninarsorinnillutik akisut assigiinngingaatsiartut. Kalaallit Nunaanni ilinniarsimasut 21 %-iisa tamanna oqaatigaat Danmarkimilu ilinniarsimasut 36%-iisa oqaatigalugu. Eqimattani marluusuni taakkunani ikinnerumaartut isumaqarput atortussat (Angusakka) paasiuminaappallaartut.

Atuartut iliuusissatut pilersaarutaat pillugit paasinninnerit assigiinngitsut – ilinniartitsisunik apersuinerit
Apersuinertigut sooq ilinniartitsisut ilaasa iliuusissatut pilersaarusiorneq atuartuutiminnut atortarneraat aamma sooq ilaasa atortannginneraat sukumiinerusunik akissutissarsiniarneqarpoq. Atuarfiit ilaanni ilinniartitsisut tamarmik atugaraat, atuarfiit ilaanni ilinniartitsut ilaannannit atorneqarpoq atuarfinnilu allani atorneqanngivilluni.

Illoqarfimmi atuarfimmi angisuumi malunnartumik periutsimik atuilluarfiusumi ilinniartitsisoq nassuiaavoq atuartut ilikkariartortarnerup nigalia (læringscirkel) atorlugu, atuaqatigiit peqatigiillutik, ilikkagassatut anguniagassat aallaavigalugit iliuusissatut pilersaarusiortartut. Oqarpoq:

> *Atuarfik aallartikkaangat atuaqatigiinni ilikkariartornerup nigalianik immersuisarpugut (læringscirkeliliortarpugut). Assersuutigalugu atuarneq ilinniarneqartussaavoq, kukkunaveersaarneq, pissusilerissut … taava qaammatit pingasut-sisamat qaangiukkaangata atuartut ataasiakkaarlugit iliuusissatut pilersaarusiortarpagut. Taava ilikkarsimanngisatik ikunga nuuttarpaat. Taava iliuusissatut nammineerlutik pilersaarusiortarput. Aprilimi-majimi ilikkarsimasaat nalilersortarpagut – oqaloqatiginerisigut. Taava ilikkariartornerup nigali (læringscirkeli) saqqummertarparput pilersaarutitillu ilikkarsimaneraat misissorlugu. Taava ukioq naassaaq klassimullu tullermut nuussaagut. Taava læringscirkelitoqaq saqqummertarparput, ataasiakkaarlugit oqaloqatigalugit nutaamillu læringscirkeliliortarluta.*

Nunaqarfimmi ilinniartitsisoq assinganik nassuiaavoq:

> *Siusinnerusukkut atuartut ilinniarusutatik suugaluartulluunniit malillugit iliuusissatut pilersaarusiortarput, aamma sunngiffimminni. Maanna atuartitsissutikkaarlugit agguarnikuuagut. Ilikkariartornerup nigalii (Læringscirkler) atortarpagut. Ilikkagassatut anguniagassat takutittarpagut atuartullu nammineerlutik ilikkariartornerup nigalia (læringscirkeli) immersortarpaat. Angajoqqaat takusarpaat – tamanna pitsaasuuvoq – inimilu atuarfiusumi iikkamut nivinngarneqartarpoq.*
>
> *Uanga klassinni oqaloqatigiissutigisarparput, aamma piffissap ingerlanerani cirkilit qalipattarpagut. Klassinni atuartut isumaqarmata suli ilikkanngisaqarlutik suli qalipaalinngilagut. Ukiaanerani atuanngiffeqalerpat qalipaalissaagut. Tamanna isumaqarluarpoq. Atuartut sorusunnersut ilisimallugu uagutsinnut ilinniartitsisunut piumassuseqartitsivoq. Soqutaanngilaq suliarerusutaat assigiinngikkaluarunik, piffissap ingerlanerani tamaasa angumerissaqqaarpagut. Ilikkagassatut anguniagassat takutinnikuuakka akuttunngitsumillu ilikkarniassammatigit taasarlugit..*

Nunaqarfimmi ilinniartitsoq alla oqarpoq:

> *Nigalik atorlugu pilersaarusiornerup (cirkelplan) atornissaa ilinniarparput. Atuartut paasisinnaavaat. Ileqqulersuutaannik allannguiniarluta pilersaarusiornitsinni aamma atortarparput. Malugisinnaavarput iluaqutaasoq.*

Apersuinertigut malunnarpoq læringscirkelip periutsitut atorneqarnera naammagisimaarneqartoq. Ilinniartitsisoq oqarpoq piffissamik atuinartuusoq suliamulli sammiviliilluartartoq. Ilinniartitsisoq alla allaat isumaqarpoq atuartut tamarmik ilikkagassatut anguniagassat angussappatigit "pinngitsoorneqarsinnaanngitsoq".

Sumiiffinni tamani taamak aalajangersimatigisumik atorneqanngilaq. Atuarfiit ilaanni atuartut namminneq assersuutigalugu aalajangertarpaat atuartitsissutini sorlerni iliuusissatut pilersaarusiorusunnerlutik.

Ilinniartitsisorpaaluilli aamma iliuusissatut pilersaarutinut isorinnittuupput taamaattumillu atortarnagit. Ilai isumaqarput iluaqutaasussanut naleqqiullugit piffissaajarnarpallaartut, sumiiffiilli aamma ilaanni qularutigineqarpoq qanoq isumaqartiginersut. Ilinniartitsisoq assersuutigalugu oqarpoq atuartut erseqqissaaviginissaannut pitsaasuusinnaasut, akulikitsumilli sorusunnerlutik nalusarpaat taamaattumik "ilinniartitsisup suna ilimagisarineraa misiliillutik paasiniarsariinnartarpaat". Arlaqartut tikkuarpaat atuartut paasiuminaatsittaraat ilikkagassatut anguniagassat suunersut taamatullu aamma nammineerlutik ilikkariartornertik eqqarsaatersuutigiuminaatsittarlugu aamma nukittuffitik sanngiiffitillu nalileruminaatsittarlugit imminullu anguniagassiuunnissaq ajornartittarlugu. Atuartut tunngaviusunik ilikkagassaqareermata annikitsuinnarnillu nammineerlutik toqqaanissamut periarfissaqarmata, tamannalu aatsaat sianisuumik pisinnaammat atuartup tunngaviusumik ilikkagassai inissippata, ilinniartitsisoq ataaseq isumaqarpoq iliuusissatut pilersaarusiortarneq isumaqanngilluinnartoq: "Naluaammi ilikkagassatik suunersut imaluunniit periarfissat suunersut". Arlallit aamma tikkuarpaat atuartunut minnernut ajornartuusoq. Kiisalu, ilaat isumaqarput, atuartitsineq atuartut iliuusissatut pilersaarutaat assigiinngiiaartorujussuit aallaavigalugit aaqqissoruminaassinnaasartoq.

Pisortaq ataaseq iliuusissatut pilersaarutinut isorinnilluinnarpoq. Isumaqarpoq "taartuinnaasoq" piffissaajaataannaallunilu. Misilittagai malillugit anguniakkat ileqqulersuutinut tunngannerulerajupput. ("piffissamik eqquisinnaaneq pikkoriffiginerulerusuppara" il.il.). Iliuusissatut pilersaarutit isumagigaluaraat atuartut angusassanik toraagaqarnerulernissaat, "imminut annikitsuinnarnik piumasaqarfiginermut" allanngorsimanerarpaa. Tassunga atatillugu isummerfiginngilaa iliuusissatut pilersaarutit ilusaat pisuunersoq imaluunniit ilinniartitsisut atorneqarnerisa qanoq innerinut akisussaaffeqarnersut. Aamma ilinniartitsisut eqqortumik atuinissaannik pisortatut nammineerluni akisussaasuulluni qulakkeerinnittussaanera isiginiarneqarsinnaavoq. Tamanna pillugu toqqaannartumik aperineqanngilaq, oqaaserisaasali ataqatigiinnerat aallaavigalugit isu-

maqarpoq, iliuusissatut pilersaarutit ilinniartitsisunit qaffasissutsimut kissaatigisaasumut piginnaasakinneq peqqutigalugu kivinneqarsinnaanngillat.

Assersuut tigussaasoq qimerlooraanni malunnarpoq anguniakkat sorpassuarnut tunngasuusut, ileqqulersuutillu initutinneqartut. Atuartup iliuusissatut pilersaarutaa assersuutitut imatut isikkoqarpoq (nigalimmiit skemamut nuussaq – nigaliit silarliit skemami qulliupput):

Kalaallisut	**Qallunaatut**	**Assassorneq**	**Matematik**	**Meeraqatima akornanni**	**Angerlarsimaffinni**	**Sunngiffinni**
Apersuineq	Inuup taaguutai	Titartaanermi periaatsit assigiinngitsut	Angissutsit	Naamersinnaaneq ilikkarusuppara	Erruineq	Arsarneq
Allanneq	Atortut taaguutaat	Sanaassamut atortussanik katersineq	Sumiiffiit	Nuanniillioruma oqarlunga	Sanerneq	Timersorneq
Tusarnaarneq	Uumasut taaguutaat	Isumassarsianik sananeq	Ullorsiutit	Ikioqqugaangama oqartarnissara	Pujoralaajaaneq	Erqisisimaarneq
E-mailerneq	Ileqqut	Illut ilusaat	Ilutsit		Iganeq	Nuannaarneq

Assersuutip ersarissarpaa ilinniartitsisup anguniagassiorneq aqunnerusariaqaraa nalunaarummi ilikkagassatut anguniagassanik/anguniagassanik immikkuualuttunik aallaaveqarnissamik piumasaqaatit kiisalu "ersarissumik piviusorsiortumillu suliarineqartarnissaat, atuartut namminneq qanoq qanorlu annertutigisumik anguniagassatut siunniussatik angusimanerlugit nalilersuisinnaaqqullugit" maleruarniarlugit (nalilersuisarneq uppernarsaasiisarnerlu pillugu nalunaarutip ilitsersuutaani qup. 6). Assersuummi sammisat ilai (kolonnit kingulliit pingasut) atuartitsinerup ilikkagassatut anguniagassaanut tunngassuteqaratillu anguneqarsimaneri aalajangeruminaapput ("allanneq", "ileqqut/ileqqulersuutit", "arsarneq", "ilorrisimaarneq" il.il). Atuartup annerusumik sammisaat suut peqataaffiginiarnerlugit allassimavai anguniakkat suut ilikkarusunnerlugit pinnagit.

Kiisalu nunaqarfimmi atuarfiup pisortaata tikkuarpaa atuartuutimi iliuusissatut pilersaarusiorminaatsitsinerannut pissutaasinnaasoq immaqalu itinerusumik kulturimut tunngasuusoq: "Meeqqat tamarmik sinnatoqarput, oqaloqatigiissutigiumanaguli". Tassani aamma ilinniartitsisup suliassaraa -meeqqap sinnatui akerlilinngikkaluarlugit - atorsinnaasunngortinnissaa tigussaasunngorlugu oqaasertalersorneratigut.

Iliuusissatut pilersaarutit atuartunut toqqaannartumik isumaat
Ilinniartitsisut apersorneqartut arlaqartut isumaqarput iliuusissatut pilersaarutit atuartunut ilisimannilersitsisuusut. Angajullerni ilinniartitsisoq oqarpoq atuartut iliuusissatut pilersaarutitik malinnaaffigisussaagaat anguniakkatillu angunerlugit alaatsinaallugu - angunngikkunikkit eqqarsaatigisussaavaat sooq angunnginnerlugit. Oqarpoq aallaqqaammut atuartunut puullaaqinalaarsimasoq, isumaqartorli: "Ilinniagasserisanngikkunik susoqassasoq takusinnaavaat". Ilinniartitsisoq alla qularnerulaarpoq isumaqarluni eqqumaffigineqartariaqartoq atuartut imminnut nalilernerat ilinniartitsisup imminnik naliliineranik sunnerneqarsimasartoq – atuartullu nammineerluni eqqarsaatiginninnerinagu. Ilinniartitsisup ataatsip atuartut takusimannginnerarpai iliuusissatut pilersaarutiminnik misissueqqittut. Imminnulli anguniagassiortarnerat pitsaasuusoq isumaqarluni.

9. klassimi atuartut iliuusissatut pilersaarusiortuaannartut tamanna pitsaasuunerarpaat "suna ilinniassanerlugu ilisimasaramikku". Ataatsilli aamma tikkuarpaa ilaanni "annilaarnalaartartoq paasillugu suna sapernerlugu!" Atuartut oqaluttuarput suliarinerinut piffissaq sivisooq atortarlugu, angajoqaamik aamma takusaraat misissuataarisarnerili assigiinngitsuusut.

Iliuusissatut pilersaarusiornermi nalilersuinermilu atortussiat
Atuarfiit pisortaasa tamangajammik (misissuinermi peqataasuni illoqarfinni pisortat tamarmik nunaqarfinnilu pisortani 26-iusuni 25-it) nalunaarutigaat atuartut ilikkagaannik nalilersuinerminni

Angussakka atortarlugit. Taakkua saniatigut ataasiakkaat sumiiffimminni namminneq atortussiaminnik atuisarput (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.7, tabeli 50). Atuarfinnut pulaarnermi paasineqarpoq immikkoortup siuliani eqqaaneqartutut Angusakkami iliuusissatut pilersaarusiorfissat ilikkariartortarnerup nigalianik (læringscirkel) taarserneqartartut. Ilikkariartornerup nigaliani pisinnaasat piginnaaneqarfinnut assigiinngitsunut "lagkagip aggornerinut" allanneqartarput, ilikkaqqaagassat qeqqanut qaninnerutillugit malitsigisassaalu avasinninngorlugit. Piginaasassat anguneqaraangata allaffissiat pineqartut qalipaaserneqartarput.

Ilikkariartornerup nigalia pillugu Inerisaavimmi sulisut oqaluttuarput atortussiaq taanna Dafolo-mit Danmarkimeersumit ingerlaavartumik nalilersuinissamut atugassatut ineriartortinneqarsimasoq. "Lagkagip aggorneri" atuartitsissutini ataasiakkaani piginnaaneqarfiusussanik takussutissiisuupput. Atortut pikkorissarnerni sanaajunngillat ilinniartitsisunngorniarfinnilu ilinniartitsissutaasaratik atussagaannilu suliamut qaammaasaqarluartariaqarpoq. Sulisut paasisimavaat periuseq, eqqarsaatit tunuliaqutaasut paasivinngikkaluarlugit, issuarlugu atorneqartartoq.

3.3.2 Angajoqqaat aamma Angusakka

Iliuusissatut pilersaarutit kingornalu Angusakka atorlugit nalilersuinerit siunertaat pingaartoq tassaavoq angajoqqaat meeqqamik ilikkariartornerat anguniagaalu pillugu paasissutissinneqarnissaat taamaalillutik angerlarsimaffimminni qitornartik tapersersorsinnaanerussammassuk. Taannartaali - angajoqqaanik apersuineq aallaavigalugu - pissusissamisut ingerlanngilaq.

Angajoqqaat misiginngillat Angusakka atorlugu meeqqamik atuarnerminni qanoq ingerlaneranut tunngasunik tigussaasunik aamma qanoq ilillutik meeqqaminnut tapersersuisinnaanerminnut tunngasunik ilisimatinneqartarlutik. Anaanaq ilinniarluarsimasoq oqarpoq Angusakkami nalunaarutit qanoq atornissaat erseqqarluttoq. Nammineq pinngitsoorsinnaanerarpaa. Tigussaasunik iliuuseqarfigisinnaasaminik paasissutissinneqartannginnerarpoq – angajoqqaatallu qanoq iliussanersoq tikkuussisoqartarani.

Angajoqqaat aappariit oqaluttuarput ukioq ataaseq ingerlasinnaasartoq atuarfiup-angerlarsimaffiullu akornanni oqaloqatigiinnermut qaaqquneqanngivillutik. Isumaqarput angajoqqaat amerlasuut nalugaat qanoq ilillutik meeqqatik tapersersorsinnaanerlugit. Maanna illoqarfimmi najugaqarput, nunaqarfimmili aamma najugaqarnikuusimapput tassanilu atuarfimmi anguniakkat ersarinnerullutillu aalajangersimanerusimapput.

Aamma illoqarfinni allani marluusuni angajoqqaat oqaluttuarput iliuusissatut pilersaarusiortarnermut Angusakkamillu atuinermut ilinniartitsisut apeqqutaasartut. Ilitsersuutinik tigussaasunik pissarsisimanngisaannarnerarput. Ilinniartitsisut atuartut nalinginnaasunik nersualaaginnartarpaat. Meeqqamut unamilligassaqarsimasumut angajoqqaaq; aamma nersualaarneqaannarpoq.

Ilinniartitsisut amerlasuut nalilersuineri itisiligaanngippallaarnerarlugit angajoqqaap iisummernera Inerisaavimmi siunnersortip ilalerpaa angajoqqaallu atuartullu iliuuseqarfigisinnaassappatigit tigussaanerusuusariaqarlugit.
Apeqqutini akisassani ilinniartitsisoq allappoq atuarfimmi unamminartut annerpaat pingasuusut ilagigaat Angusakkami "meeqqat piginnaasaasa anguniagaasalu oqaasinngortinnissaat". Ilinniartitsisut annerusumik taamaaliortannginnerannut peqqutaasinnaavoq ajornakusoortitsineq.

3.3.3 Eqikkaaneq aamma naliliineq – atuartup iliuusissatut pilersaarutai

Apeqqutit akisassat atorlugit misissuinerup takutippaa atuartut tamarmiunngilluinnartut atuartitsissutini tamani nalunaarutip peqqusinera malillugu iliuusissatut pilersaarusiortartut. Ilaasa suliarisarpaat ilinniartitsisullu ilaasa siunertaat malillugit atortarlugit – atuartitsinissamik aaqqissornerani imaluunniit atuartut ilikkariartornerinut uppernarsaasiatut, ilaallu aamma naliliipput atuartut ilikkariartornerminnut anguniakkaminnullu eqqarsaatiiginninnermut atortaraat. Kisianni ikinnerpaamik amerlaqataat taamaaliortanngillat – atuartunut nalunarpallaarsorigamikku, isumaqarsorinnginnamikku imaluunniit iluaqutaaneri sulinassusaannut sanilliullugu annertuallaaqimmat.

Atuarfinnut pulaarneq naapertorlugu pingaartumik iliuusissatut pilersaarutit nunaqarfinni pitsaasumik atorneqarput, assersuutigalugu inip atuarfiusup iigaani nivingatinneqartarlutik ilinniarti-

tsisullu iluarisimaarinnittutut isumaqarlutik. Tamanna peqquteqarsinnaavoq atuartut ilinniartitsisut isummerfigisassaat ikinnerujussuummata suliassarlu taamaalilluni oqinnerulerluni. Sumiiffinni minnerni meeqqat ukioqatigiiaani ataaseq – marluunnaasarput – atuartitsinerlu atuartunut ataasiakkaanut samminerusareerluni.

Iliuusissatut pilersaarutit tigussaasut takuneqarsinnaasimasut ilaatigut isorinnittut uparuaatigisaat ilalerpaat, tikkuarneqartarmat atuartut anguniagassiaat siunertarisat malillugit tamatigut suliarineqartanngitsut. Assersuutigalugu annertuallaarsinnaasarput (atuartup siuariartornini takusinnaasarnagit), ileqqulersuutinut tunngallutik (ilikkariartornermut tunngassuteqaratik), angorusutat appasinaagaasarlutik (atuartoq ilikkalertornissmut kaammattorneqarani akerlianik arriippallaamik siuariartornermut aalajangerneqarluni).Eqqumiipporli isorinnittut arlaanaataluunniit taanngimmagu ilinniartitsisup suliassarisariaqaraa atuartut iliuusissatut pilersaarusiaat isumanitsinniarlugit ilitsersuisarnissaat.

Isikkivik qaffaallalaaraanni kapitalilu una immikkoortoq 6.1.2-mi (Ilinniartitsisut pisortallu unammillernartunut nassuiaataat) atuartunik allaaserinniffiusumut naleqqersuukkaanni eqqarsarnarpoq sumiiffinni arlalinni atuartut kajumissuseqanngitsutut atuarnerullu isumaanut isumassaqartitsinngivissutut saqqummiunneqartarmata. Iliuusissatummi pilersaarutit kajuminnerulersitseqataallutillu siunertaqarnerulersitseqataasussaagaluarput.

Ilinniartitsisunut apequtit akisassat akissutinik soqutiginartunik akissuteqarfiupput, erserpormi iliuusissatut pilersaarutit atorneqarneri paasineqarnerilu nunaqarfinni illoqarfinnilu ilinniartitsisunit kiissalu ilinniartitsisunit ilinniarsimasunit ilinniarsimanngitsunillu assigiittorujussuusut, massa ilinniartitsisut Kalaallit Nunaanni Danmarkimiluunniit ilinniarsimasut akornanni atorneqarneri paasineqarnerilu malunnaatilimmik assigiinngissuteqartut. Ilinniartitsisut qallunaat iliuusissatut pilersaarutit suleqatiminnik kalaallinik malunnaatilimmik atugarinnginneruaat. Assigiinngissutsimut peqqutaasoq imaaliallaannarlugu eqqoriassaagaanni tassaasinnavoq ilinniartitsitsisut qallunaat killilerneqartartut atuartitatik itinerusumik oqaaseqatiginnginnamikkit tamatumalu peqatigalugit iliuusissatut pilersaarusioqatigisinnaaneri ajornarnerulersittarlugu.

3.4 Alloriarfinni misilitsinnerit aamma nalilersuinerit allat

Alloriarfinni misilitsinnerit atuarfimmik iluarsaaqqinnikkut eqqunneqarput. Nuna tamakkerlugu kalaallit oqaasiini, qallunaat oqaasiini matematikkimilu 3. klassip kingorna (tassa nukarliit atuarfiata naammassinerani) aamma kalaallit oqaasiini, qallunaat oqaasiini, matematikkimi tuluillu oqaasiini 7. klassip kingorna (tassa akulliit atuarfiata naammassinerani) allattariarsorluni misilitsittoqartarpoq. Misilitsinnerit aatsaat ukiuni kingullerni sungiunneqarlutik atuarfinni tamanni ingerlanneqartarput.

Alloriarfinni misilitsinnerit arlariinnik siunertaqarput. Ilitsersuut malillugu[17] ukua nassuiaatigineqarsinnaapput:

Alloriarfinni misiliutit:
1 Atuartup ataatsip ilikkariartornera ineriartorneralu tapersissavaat
2 Ilinniartitsisoq atuartitsinermik pilersaarusiornerani tapersissavaat, alloriarfimmi tullermi atuartunik tigusinermini paasissutissinneratigut
3 Atuartitsinermut ingerlanneqarsimasumut nalilersuutaassapput siunertaralugulu ukiumi tullermi atuartitassanut atuartitsinermik naleqqussaanisssaq pitsanngorsaanissarlu
4 Atuarfiit atuarfinnut alllanut assersuussinnaaqqullugit qitiusumiillu atuartitsisutini ineriartorneq malinnaaffigisinnaasumallugu nuna tamakkerlugu paasissutissanik sanillersuunneqarsinnaasinik pissarneq.

Immikkoortumi takuneqarsinnaavoq siunertaq 4 annermik malinneqalersimasoq, ilaatigullu siunertaq 2, uffa siunertat 1 aamma 3 katitigaanerusut.

[17] Naliliisarneq uppernarsaasersuisarnerlu pillugit Namminersornerullutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 2, 9. januar 2009-meersoq pillugu ilitsersuut, Inerisaavik, september 2009.

Apersuinerit pingaarnertigut takutippaat alloriarfinni misilitsinnerit ilinniartitsisut pisortallu akornanni eqqumaffigineqartorujussuusut, angusallu pitsaanngitsut ilungersunartutut iliuuseqarfigineqartariaqartutullu isigineqartut. Tassanngaanniilli atuarfiit ilinniartitsisullu akornanni iliuuseqartarnerit assigiinngillat. Ilinniartitsisut pingajorarterutaasa assersuutigalugu alloriarfinni misilitsinnerni angusat - nalilersuinerilluunniit allat - atuartitsinermik allanngortinnissaannut atunngisaannarsimavaat (tak.siunertaq 3), apersuilluni misissuinermit erserpoq (Tabelitut nalunaarusiaq imm. 2.13, tabeli 58).

3.4.1 Pingaarnertigut alloriarfinni misilitsinnerit inernerinik atuineq

Alloriarfinni misilitsinnerit piffissami sivisuumi atuarfinnit ingerlanneqaannarniarlutik Inerisaavimmut nassiunneqartussatut isigineqarsimapput (tak. siunertaq 4-mi siulleq). Inernerit aamma qiviaqqittarsimanngilaat. Ullumikkut atuarfiit akunnerminni sanilliussinermut atortarpaat, kommuninilu aqutsiviit atuarfiillu pisortaasa angusaasut eqqumaffigisorujussuuaat. Sumiiffinni amerlasuuni alloriarfinni angusaat pitsaanngitsut tunuliaqutaralugit iliuuseqarfigineqartussat toqqarneqartarput (siunertap 4-p sinnera).

Atuarfiit pisortai nalilersuinermut atatillugu apersorneqarsimasut tamarmik alloriarfinni misilitsinnerit nakkutigisarpaat, immikkullu iliuuseqartoqartariaqarsorigaangamikku ilinniartitsisunut ingerlateqqiisarlutik. Atuarfimmi pisortaq assersuutigalugu oqarpoq angusat appariartortut, qaffatsikkusullugulu. Alloriarfinni misilitsinnerit ilaatigut qulaarsimavaa 3. klassimi atuartut atuarsinnaanngitsut, tamannalu iliuuseqarfigineqassaaq. Nassuiaavoq atuarfimmi – takkutinngikkallarami – ilikkagassatut anguniagassat eqqumaffigineqarsimanngitsut, maannali eqqumaffigineqalersimasut. Alloriarfinni misilitsinnerit pisortanut aamma takussutissiisarput atuartunut ilinniartitsisoqarnersoq angusalulluinnartunik, assersuutissaqarporlu ilinniartitsisut atuartitsissutini aalajangersimasuni alloriarfinni misilitsinnermi angusalunneq peqqutigalugu atuartitsiunnaarsinneqarsimasunik. Alloriarfinni misilitsinnerit inernerisa aamma atuarfimmi aqutsisut, siornatigut tunngaviusumik isummersimanerat atuaqatigiiaani tamani atuartitsissutini tamani atuaqatigiit ikittuaraannarnik ilinniartitsisoqartassasut, atuartitsinerup qaffasissusaanik appartitsivallaarsimasoq isumaqartilersimavaat. Maanna aqutsisut ilinniartitsisut atuartitsissutini piginnaaneqarfii aallaavigalugit inississortalersimavaat isumaqartoqarpullu taamaaliornerup kingorna angusat pitsanngoriarsimasut. (Alloriarfinni suleqatigiinneq pillugu imm. 5,2 takuuk)

Apersuinertigut siunnersuuteqartoqanngilaq ilinniartitsisut atuaqatigiilluunniit ataasiakkaat "qaffassaaniaraanni" qanoq iliortoqassanersoq.

Apersorneqartut akornanni ilinniartitsisoq ataaseq misilitsittarnernut isorinnippoq. Tikkuarpaa atuartut atuartitsissutini atuagarsorfiusuni taamaallaat misilitsittarnerat akunnattoq. Atuartut ilai taamaaliornikkut atuagarsornikkut piumaffigineqartoortartut naak allanut pikkorinnerugaluartut, isumaqarpoq. Tamannali uuttortarneqartanngilaq – tamannalu equngasumik pilersitsisarpoq. Ilinniartitsisoq alla isumaqarpoq misiliutit, periuseq atuartut sulinerminni sungiusimanngisaat atorneqartarmat, kukkunissamullu annilaangalertarmata, assilissamik kukkusumik pilersitsisartut. Akerlianik ilinniartitsisut allat, alloriarfinni misilitsinnerit akuttuallaarsoralugit misiliutinik allanik, pingaartumik atuffarissutsimut misiliutinik tapertaqartarput.

3.4.2 Alloriarfinni misilitsinnerit nalilersuinertut

Ilinniartitsisut ilaasa alloriarfimmi misilitsinnerit nalilersuutitut atortarpaat – tak. siunertaq 3. Nunaqarfimmi ilinniartitsisoq oqarpoq:

> *Inernerit atortalernikuuagut. Siornatigut soqutigivallaanngilakka, isumaqarpungali iluaqutaalersimasut. Minitaqarsimanersugut paasisarpara atuartitsineralu aaqqiallartarlugu.*

Atuartitsinerup sunniutaanik malussarniutitut nalinginnaasumik atorneqartarnersoq takuniarlugu apeqqutini akisassani ilinniartitsisut aperineqarput: "Alloriarfinni misilitsinnerit inernerisa nalilersuinerilluunniit allat atuartitsininnik allannguisippaatsit?"

Tabel 8

Alloriarfinni misilitsinnermi angusaasut imaluunniit atuartut qanoq ilikkagaqartigineerinik misiliinerit allat pissutigalugit atuartitsinerit allanngortittariaqarsimaviuk?

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 207)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 53)	Katillugit (N = 260)
Aap, arlaleriarlunga	36 %	43 %	37 %
Aap, ataasiarlunga	28 %	15 %	25 %
Naamik	36 %	42 %	37 %
Katillugit	100 %	100 %	100 %

Tunngavik: Danmarkimi Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi ilinniartitsisutut atorfeqartunut apeqqutai immersuilluni akisassiat.Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.13, tabel 59.

Tabelip takutippaa misissuinermi iliinniartitsisut 37 %-ii nalilersuinerit, soorlu alloriarfimmi misilitsinnerit malitsigisaanik atuartitsinerminnik allanngueriarsimanngitsut, uffa allat 37 %-it arlaleriarlutik taamaaliortarsimasut. Pineqartuni nunaqarfinni ilinniartitsisut illoqarfinni ilinniartitsisunit amerlanerupput, kingulliit toqqagassaq qiterleq "Aap ataasiarlunga" toqqarajunnerullugu. Apeqqummut tassunga Danmarkimi Kalaallillu Nunaanni ilinniarsimasut assigiingajalluinnartumik akisimapput (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 3.1, tabeli 11). Akerlianik ilinniartitsisutut ilinniarsimasut ilinniarsimanngitsullu akissutaat assigiinngissuteqarluarput:

Tabel 9
Alloriarfinni misilitsinnermi angusaasut imaluunniit atuartut qanoq ilikkagaqartigineerinik misiliinerit allat pissutigalugit atuartitsinerit allanngortittariaqarsimaviuk?

	Ilinniartitsisutut ilinniarsimasut (N = 219)	Ilinniartitsisutut ilinniarsimanngitsut (N = 41)	Katillugit (N = 260)
Aap, arlaleriarlunga	40 %	24 %	38 %
Aap, ataasiarlunga	27 %	15 %	25 %
Naamik	32 %	61 %	37 %
Katillugit	100 %	100 %	100 %

Tunngavik: Danmarkimi Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi ilinniartitsisutut atorfeqartunut apeqqutai immersuilluni akisassiat.Tabelinik nalunaarusiaq imm. 23.1, tabel 12.

Tabelip takutippaa ilinniartitsisut ilinniarsimasut 40 % -iisa atuartitsinertik arlaleriarlutik nalilersuinerup malitsigisaanik allanngortittarsimagaat uffa misissuinermi ilinniarsimanngitsut 24 % -ii kisimik taamaaliortartut. Ilinniarsimanngitsut 61 % -ii apeqqummut naaggaarput. Ilinniarsimasut taamaallaat 32 %-ii. Tamassuma qularnanngitsumik takutippaa ilinniartitsisut ilinniarsimasut sakkussaasivimminni toqqagassaqarnerusut atuartitsinermillu pisariaqarpat allannguisinnaallutik, akerlianillu ilinniarsimanngitsut assinganik periarfissaqaratik.

3.4.3 Alloriarfinni misilitsinnerit siumut sammisumik atorneri

Alloriarfinni misilitsinnerit siunertaat normu 2, tassaasoq iliinniartitsisut alloriarfimmi tullermi nangitsisussat atuartut piginnaasareriigaannik ilisimasaqalersinnissaat, apersuinerit malillugit atugaangaatsiarpasippoq.

Pisortap imatut oqaluttuaraa:

> *Alloriarfimmiit alloriarfimmut- illinniartitsisuniit ilinniartitsisunut allanut ikaarsaartitsinermi, alloriarfimmi misilitsinnerit ilinniartitsisut nutaat piareersimanissaannut atorneqartarput. Arlaannik tusiapittoqarpat holdinut akunnernik atuartitsiviusunik ilinniartitsisut marlunngorlugit tunisisoqarsinnaaavoq, meeqqat ilaannut immikkut pikkorissaalaarnikkut il.il. ka-*

Ierriutigineqartut siulliit pitsaasuupput. Akerlianik ilinniartitsisuusimasut nalilersornerinut atorneqartanngillat. Tamanna suliniutigisariaqarpaat.

Atuarfinni amerlasuuni alloriarfiit pingasuusut immikkoorluinnarlutik ingerlanerat, ilinniartitsisut alloriarfiit akimorlugit suleqatigiinnatik attaveqatigiinnatillu unammillernarsinnaavoq. Ilaanikkut aamma pisarpoq, 4. imaluunniit 8. klassimi klasselærerit tigusisuusut alloriarfinni misilitsinnerit atuartuutimik ingerlassimasaat pillugit ilisimatinneqartannginnerat.

3.4.4 Alloriarfimmi misiliutit atuartunut ataasiakkaanut tapersiineri

Alloriarfinni misiliutit qanoq annertutigisumik atuartut ataasiakkaat ilikkariartornerinut ineriartornerinullu tapersiutitut atorneqartarnersoq erseqqinngilaq, tak. siunertaq normu 1) Sumiiffinni arlalinni ilisimatitsissutigineqarpoq atuartut ataasiakkaat angusaat pigineqanngitsut, soorlu aamma angajoqqaaqartoq oqartunik pissarsiarisinnaanagit. Tamanna paatsoorneruvoq immikkoortumi tulliuttumi itisilerneqartussaq.

Apeqqutini akisassani ilinniartitsisut aperineqarput: "Alloriarfinni misilitsinnerit imaluunniit atuartut ilikkariartornerinik nalilersuinerit allat atuartunut atuartitsissutini sanngiinnerusut eqqumaffiginninnerulersippaatsit?"

Misissuinermi ilinniartitsisut 55 % -iisa tamanna akivaat "Aap arlaleriarlunga", uffa 22 %-ii akisut "Aap, ataasiarlunga", aamma 22 %-ii naaggaartut. Nunaqarfinni illoqarfinnilu atuarfiit akissutaasa assigiinngissutaat taasassaanngilaq (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.3, tabeli 59) aamma ilinniartitsisut Danmarkimi Nunatsinnilu ilinniarsimasut akissutaat taamaallutik. (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 3.1, tabeli 13). Ilinniartitsisut ilinniarsimanngitsut ilinniarsimasunit "Aap, arlaleriarlunga" akissutigikulanngineruLaarpaat assinganillu naaggaakulanerulaarlutik, assigiinngissuserli taanna naatsorsueqqissaarnikkut qulakkeerneqarsinnaanngilaq (signifikantiunngilaq) (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 3.1, tabeli 14).

3.4.5 Alloriarfimmi misiliutit ingerlanneqarneri

Atuarfiit pisortaat ilinniartitsisullu nalinginnaasumik alloriarfinni misilitsinnernut iluarisimaarinnipput, pisortalli aamma ilinniartitsisut akornanni akerliusoqartarneranik oqaluttuarsinnaapput. Misiliutit tassani pineqarpallaarpasinngillat ingerlanneqartarneralli piveqarnerulluni. Ilinniartitsisut ilaat oqarput misiliutinut atatillugu "isertukuluttoqarpallaartoq". Inerneri ingerlaannartumik pisanngilaat, paasisinnaanngilaallu atuartut ataasiakkaat angusaat angajoqqaallu pisinnaannginnamikkit. Aamma atuartut 8. klassimi tigugaangamikkit 7. klassimi alloriarfimmi misiliutini angusaat ilisimasanngilaat. Pisortaq isumaqarpoq ingerlaaseq atuisunut atoruminaatsuusoq – ilinniartitsisunullu atornissaa piuminaalluni.

Atuarfimmi ilinniartitsisut oqarput aqutsisut alloriarfimmi misilitsinnermi angusanut akulerutsikkumanngikkaatsik "Inerisaavimmut nassiussassaanneri" patsisiliullugu. Atuarfiilli aqutsisui isumaqarput ilinniartitsisut soqutiginngikkaat.

Piviusorli tassaavoq ukiuni kingullerni ingerlanneqarnera imaalluni, ilinniartitsisut misiliut kukkunersioriarlugu suliat kukkunersiukkatik Inerisaavimmut nassiutissagaat taassumalu kingorna "atuartut taakkualu ilinniartitsisui allat angajoqqaavilu atuartup naammassisai angusaalu pillugit ilisimatissallugit".[18] Taasuma saniatigut Inerisaavik regnearkiliorsimavoq ilinniartitsisup angusanik allattuiffigisinnaasaanik, siunertaralugu angusat ataatsimoortinnerullugit misissoqqissaarlugillu atuartunut ataasiakkaanut atuaqatigiinnullu atorneqarsinnaalernissaat. Regnearkip taassuma angusaasut ingerlaannartumik ilinniartitsisumut takutissinnaavai, taamaalilluni Inerisaaviup angusanik suliarinninnissaa sivisusinnaasartoq utaqqisariaqassanagu. Inerisaavimmili atorfillit ilisimalluarpaat regnearki atuisunut atoruminarpianngitsoq ilinniartitsisullu atussallugu ajornakusoortikkaat. Ilitsersuutilli aamma tikkuarpaa ilinniartitsisut "atuartut alloriarfinni misilitsinnerni angusaat, ingerlaavartumik naliliinermit, 3. klassimi atuartup nammineq suliaminik saqqummiussineranit aammalu 7. klassimi aalajangersumik sammisaqarluni suliaqarnermit paasissutissanik ilallugit, atuarfiup ineriartortitsinerani" atussagaat, isumagissagaallu "ilinniartitsisut 4. klassinngortussanik tigusisussat atuartut 3. klassimi alloriarfinni misilitsikkamik angusaannik ilisimatinneqarnissaat

[18] *Tak. Alloriarfinni misilitsinnerni Najoqqutassat*:
http://www.inerisaavik.gl/fileadmin/user_upload/Inerisaavik/Trintestmappe/A25_Retningslinjer_for_Trintest_2015_ka.pdf

isumagiuk. Tamanna aamma pissaaq 7. klassimit 8. klassimut ikaarsaariartunut". Ilinniartitsisut ilai misigigunik angusat takoqquneqanngitsut angajoqqaanullu takuteqquneqanngitsut tamanna toqqaannartumik kukkusumik ingerlatsineruvoq.

3.4.6 Ingerlaavartumik nalilersuineq

Naliliisarneq uppernarsaasiortarnerlu pillugit nalunaarut naapertorlugu ilinniartitsisut ingerlaavartumik atuartut pissarsiaat nalilersortassavaat, tamannalu pisaaq atuartitsinermik pilersaarusiornissamut tunngavissaqarluarumalluni aamma atuartut nalilerlugillu ilitsersorsinnaajumallugit. Pisortat apersornerini paasinarpoq atorneqarneri assigiinngisitaartorujussuusut, atuarfiit ilaanni aalajangersimasumik pisarlutik allani atorneqanngivillutik.

Illoqarfimmi atuarfimmi pisortaq oqarpoq:

> *Ingerlaavartumik nalilersuisarneq piunngilaq. Amerlanerpaamik ilinniartitsisut sisamararterutaasa ingerlattarpaat. Suliamut ilisimaarinnittortaasa – sinnerisa saperpaat. Aamma ukiumoortumik pilersaarusiorsinnaangillat – qaaginnarsiortuusarpullu. Ilikkagassatut anguniagassat suunersut naluaat nalilersuisanngillallu. Tamanna aamma ilinniartitsisunut allamiunut atuuppoq.*

Illoqarfimmi atuarfimmi angisuumi pissutsit allaalluinnarput. Pisortaa oqarpoq:

> *Ingerlaavartumik nalilersuisarneq isumaqatigisorujussuuarput. Ilikkagassatut pilersaarutit ukiukkaarlugit aggulunnikuuagut. Piumasaqaatitit ersarissuupput pilertortumillu tapersertariallit paasisarpagut. Ingerlaavartumik nalilersuineq pingaartorujussuuvoq. Ilinniartitsisut misiliuteeraliortarput, paasiniaqqissaarneqartarpoq sooq ilaasa sammisimasatik ilikkartannginneraat. Atortussaannik tuniniarsarisarpagut, assersuutigalugu atuaqatigiit nalunaarsuiffeqartinnerisigut (klasselog) takutittarlutigulu suliaq ilinniartitsisunut qanoq Angusakkalerinermi oqilisarneqarsinnaanersoq. Atuaqatiigiit pillugit suleqatigiit (klasseteams) aamma ukioqatigiit pillugit suleqatigiit (årgangsteams) sakkutut atortussaavaat. Tamangajammik atortarpaat.*

Sumiiffinni allani aamma assigiinngiiaarneruvoq. Illoqarfimmi atuarfimmi allami atuarfiup pisortaa oqarpoq:

> *Tamarmik ingerlaavartumik nalilersuisanngillat. Alloriarfinni marlunni ilinniartitsisut pikkorissorujussuupput, alloriarfimmi ataatsimi kingulliulaarput. Aammami ilinniartitsisut pikkorluttut tassaniikkamik. Ilinniartitsisut ilaat aaqqissuussillaqqinngillat – tamannalu takuneqarsinnaavoq. Amerlanerilli nalilersuinermik ingerlatsinertik angajoqqaanullu attaveqarnertik aaqqissorluarsimavaat.*

Illoqarfiup atuarfiani ulluinnarpalaartumik ingerlanneqarnerusarpoq: "Ingerlaavartumik atuartuutigut eqqartortarpagut – 'ingerlalluarpat?', 'una pitsaanerusinnaava?'," pisortaq nassuiaavoq. Kiisalu illoqarfimmi atuarfimmi minnerusumi pisortaq nassuerpoq amigaataanerarlugu:

> *Ingerlaavartumik nalilersuineq atortorinngilarput, Angusakka kisiisa. Eqqartornikuuarput. Taamaattarusoqaagut, amigaatigeqaarput. Aamma immikkoortitaarluta sulinerusaratta.*

Nalinginnaasumik pissutsit paasissaqarfigiumallugit atuarfiit pisortaat apeqqutinik akisassanik misissuinermi aperineqarput isumaqarnersut ilinniartitsisut taamatut iliortartut – " "Isumaqarpit ilinniartitsisut ulluinnarni atuartut ilikkariartornerata ingerlaavartumik nalilersorlugu suliarisaraat (iliuusissatut pilersaarutit uppernarsaasersuinerup saniatigut)? Pisortat 52 %-ii akipput ilinniartitsisut tamarmik imaluunniit amerlanersaat taamaaliortartut, (illoqarfinni atuarfiit pisortaat 47 % aamma nunaqarfimmi atuarfimmi pisortat 56 %). Illoqarfinni atuarfiit pisortaasa 53 %-ii aamma nunaqarfinni atuarfinni pisortat 40 %-ii isumaqarput ilinniartitsisut ilaasa suliarisaraat. Nunaqarfimmi atuarfiup pisortaa ataaseq isumaqanngilaq ilinniartitsisunit suliarineqartartoq. (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.7, tabeli 51).

Innerisaavik atuarfinni inerisaalluni suliniutinut peqataasarpoq, assersuutigalugu ingerlaavartumik nalilersuisarnermut najoqqutassanik suliaqarfiusunut. Siunnersortit sumiiffiit ilaanni iluatsittunik naammattoorsisarput, atuarfiilli ilai nikeriarneq ajorput – immaqa ilinniartitsisut utoqqaanerusut qunusuissuseqanngitsut peqqutaallutik, imaluunniit "piffissaqanngineq", "atuartut amerlapput" imaluunniit amigartumik suleqatigiinnermik siunertaqaqatigiinnginnermilluunniit suliassaq kivisiinnarneqartarmat.

3.4.7 Nalilersuinerup pingaassusaa

Nalilersuineq immini soqutiginaateqanngilaq – soqutiginartua tassaavoq arlaannut atorneqartarnersoq, tassa nalilersukkap inerisarnissaanut tunngavissatut. Atuarfiit pisortaat taamaattumik aperineqarsimapput pilersaarusiorluakkamik uppernarsaasersuisarneq nalilersuisarnerlu atuarfiup pingaarnertigut atuartitseriaasaanut, perorsaariaasaanut (pædagogik), ingiaqatigiikkaartitsineranut (holddeling) assingusunulluunniit allannguinernik malitseqarsimanersoq.

Tabel 10

Aaqqissuussaasumik uppernarsaasiorneq aamma naliliisarneq atuarfimmi pingaarnertigut atuartitsinermik, pamersaanermik, ingiaqatigiikkaartitsinermik (Holddeling) imaluunniit assigisaanik allannguisitsisariaqarsimava?

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 19)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 26)	Katillugit (N = 45)
Aa, annertuumik	2 (11 %)	3 (12 %)	5 (11 %)
Aap, ilaatigut	13 (68 %)	13 (50 %)	26 (58 %)
Annikinnerusumik	2 (11 %)	5 (19 %)	7 (16 %)
Naamik	2 (11 %)	5 (19 %)	7 (16 %)
Katillugit	19 (100 %)	26 (100 %)	45 (100 %)

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni pisortanut apeqqutai immersuilluni akisassat, 2014. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.7, tabel 53.

"Aaqqissuussaasumik uppernarsaasiorneq aamma naliliisarneq" taamaallaat ingerlaavartumik nalilersuinermut tunnganani aamma alloriarfinni misilitsinnernut, inaarutaasumik misilitsinnernut il.il. tunngavoq. Pisortat akissutaat malillugit illoqarfinni atuarfiit marluk (11 %) nunaqarfinnilu atuarfiit pingasut (12 %) nalilersuinerit atorlugit atuarfiup pingaarnertigut suleriaasaanik annertuunik allannguisimapput, uffa atuarfiit sisamat aamma atuarfiit qulit (22 % aamma 38 %) annikitsuinnartigut imaluunniit allannguisimanngivillutik.

3.4.8 Eqikkaaneq aamma naliliineq – alloriarfimmi misilitsinnerit aamma ingerlaavartumik nalilersuineq

Alloriarfimmi misiliutit sisamanik siunertaqarput. Inerisaaviup ataaseq isumagaa angusanik nuna tamakkerlugu katersuinermigut, misissueqqissaarnermigut siammarterinermigullu. Taassuma kingorna atuarfiit namminneq aalajangissavaat angusat taakkua atussanerlugit, tamannalu annertuumik pisarsorinarpoq – pingaarnertut atuartitsissutini angusaluffiusuni iliuusissanik aalajangersaanikkut. Aamma alloriafimmi misilitsinnerit ajorsimappata ilinniartitsisunik atuartitsissutini aalajangersimasuni atuartitsisussaajunnaartitsisoqarsinnasarpoq.

Siunertat allat pingasuusut atuarfiit nammineerlutik kivitassaat assigiinngiiaarnerusunik piviusunngortinneqartarput. Atuarfiit pulaarneqartut ilaanni ataatsimi alloriarfimmi misilitsinnerit atortarpaat 1) ilinniartitsisup tigusisussap atuaqatigiit inissisimanerat ilisimaniassammagu, 2) ilinniartitsisup tunniussisup atuartitsinini aaqqiallassinnaammagu, aamma 3) atuartup ataatsip nalilerneranut. Taamaanngippat assiliaq nalinginnaasoq tassaavoq siunertaq ataaseq marlulluunniit atuarfinni piviusunngortinneqartarlutik.

Nalinginnaasuunnguatsiarpoq 4. aamma 8. klassimi illinniartitsisut atuartitsinerminnik aaqqissuussinerminni alloriarfinni misilitsinnerni angusaasunik atuisarneri, sumiiffiilli ilaanni alloriarfiit akorn-

anni attaveqatigiittannginneq peqqutigalugu tamanna qatangiinnartarpoq. Apeqqutit akisassat atorlugit misissuinermi ilinniartitsisut ilinniarsimasut 40 %-ii akipput angusat atorlugit atuartitsinertik nalilersorsimallugu, malitsigisaanillu atuartitsinerminnik allannguisimallutik alloriarfimmi misilitsinnermi angusat peqqutigalugit. (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 3.1, tabeli 12). Ilinniartitsisut amerlasuut suliatik iluatsinngikkaangata aqqutinik nutaanik misiliinissamut ammarpasipput. Ilinniartitsisut ilinniarsimanngitsut ilinniarsimasunut naleqqiullutik atuartitsinerminnik allannguinnginnerusarput.

Apeqqutit akisassat atorlugit misissuinermi ilinniartitsisut affai sinnerlutik akipput alloriarfinni misilitsinnerni atuartulluunniit ilikkariartornermikkut pissarsiaannik nalilersuinerit allat atorlugit, arlaleriarlutik atuartut atuartitsissutini sanngiiffeqartut eqqumaffiginerulertarsimallugit. ((Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.13, tabeli 60). Ilutigitillugu ilinniartitsisut apersorneqartut arlallit oqaatigaat atuartut ataasiakkaat angusaat nalilersuinermut malitseqartitsinermullu atoruminaatsittarlugit - pingaarnertut suleriaatsit peqqutigalugit - angusaasut pissarsiarisinnaasannginnamikkit. Tamannali paatsoorneruvoq, apeqqutaavorlu suleriaatsit kisimik ajornartorsiutaanersut (regnearkimik, paasissutissanik atugassaminnik aallerfissaminnik atuiuminaatsitsineq (kukkunersiuissummik))imaluunniit ajornartorsiut itinnerunerpa suliassap siunertaanik suliassartaanillu paasiuminaatsitsinermiinnerulluni. Aamma atuarfiup aqutsisuisa suliassap naammassinissaanut naammattumik tapersersuinnginneri kaammattuinnginnerilu sunniuteqaqataasinnaapput.

Naak "atortutigut ajutoornerit" arlalissuugaluartut aamma atuarfeqarpoq alloriarfinni misilitsinnerit atornissaat malillu annertigut atuisunik, Inerisaavimmilu nalilersuinermut siunnersortit isumaat malillugu Kalaallit Nunaat "nunanut allanut naleqqiulluni misiliutit atorlugit formativimik nalilersuinernik atuinermigut siuarsimangaatsiarpoq", kisianni siammarterillaqqinerorusupput. Tikkuarpaattaq ilinniartitsisut sulinerminni kajumissusaannut angusat imminnut pingaarutillit pissarsiarisinnaaneri.

Atuartitsinerup ingerlaavartumik nalilersortarneranut tunngatillugu, apersuilluni oqaloqateqarnerit takutippaat ulluinnarni ingerlatsinermi siammaassimaneq annertoqisoqs – atuarfimmit eqqaaneqartumiit, ilinniartitsisut tamangakammik atuiffigisaanniit, atuarfinnut pissusiviusut naapertorlugit ingerlatsiviunngitsunut. Taakkua akornanniipput atuarfiit ilinniartitsisut ilaannassa atuiffigisaat. Ilinnartitsisoqarpoq pisortaminnit pikkorilluinnartutut nalilerneqartunik. Pisortat akornanni apersuinerit takutippaat taakku affaat inulaarlugit isumaqartut *ilinniartitsisut ilaannaat* ingerlaavartumik naliliinermik artuisartut (Tabelinik nalunaarusiami, imm. 1.7, tabel 51). Maluginiagassaasumik atuisartut ikipput - eqqarsaatigigaanni inatsisitigut piumasaasoq, taamaammallu pisortat oqaqqajaasinnaasut soorunami tamanit atorneqartarnerarlugit. Akerlianik pisortat 69 %-ii isumaqarput aaqqissuussaasumik uppernarsaasersuisarnerup naliliisarnerullu pingaarnerusutigut allannguutit atuarfimminni nassatarisimagaat (Tabelinik nalunaarusiaq, imm. 1.7, tabel 53).

Ataatsimut isigalugu maluginiakkat tassaapput, atuarfinnik 202-mi iluarsartuusseqqinneq aqqutigalugu naliliisarnissamik aaqqissuussineq ulluinnarni atorsinnaasoq pilersinneqarsimasoq, kisiannili sumiiffinni amerlanerni aaqqissuullakkamik nalinginnaasumillu suli atulerneqarsimanngitsoq. Minnerpaamik alloriarfinni misilitsinerit maluginiarneqalersippaat atuartut atuarnerminni killiffiit aalajangersimasut angusassarigaat – inaarutaasumik misilitsinnerinnaanngitsumi. Taamaattoq aatsaat ukiuni kingulliunerusuni atuarfiit alloriarfinni angusaasunut isummersornissamut periarfissaqalerlutillu atuartitsinerup nalilernissaanut sakkutut atuisinnaalersimapput.

Naak erseqqikkaluartoq atuarfimmiit atuarfimmut aamma minnerunngitsumik ilinniartitsisumiit ilinniartitsisumut assigiinngitsunik atuisoqartoq, oqartoqarsinnaavoq nalinginnaasumik naliliisarniikkut kultureqalernissamut paasinninnermulluunniit tunggavissanik pilersitsisoqarsimasoq. Suli aqqutissaq isorartuvoq ilaatigut ulluinnarni aporfissatut iluseqartunik qaangertaruiaqartunillu ilaatigullu ilinniartitsisut pingajorarterutaannut ullumikkut peqataanngitsunut siammaassinissap tungaatigut

Atuarfimmi nunaqarfimmi nukarliit matematikkerput, Ikamiut

1.klasse-mi pilersitseqatigiilluni sammisaqaqatigiinneq, Sisimiut

4 Atuartut

Naliliinerup matuma suliakkiissutiginerani, qulequttat misissugassat allaaserineranni, ersippoq *meeqqat immikkut pisariaqartitsisut* immikkut isiginiarneqassasut. Taamaammat qulaajarneqarpoq ilinniartitsisut, pisortat aamma PPR-it, atuarfiup meeqqanik taakkunannga naammaginartunik atuartitsinikkut neqeroorsinnaanera pisariaqartumillu isumassuisinnaasusia pillugit qanoq isummersornersut. Meeqqanut taakkununnga atuartitsinerup aaqqissugaanera, nukissarisat il.il. apeqqutigineqarput, apeqqutini immersuilluni akisassani aamma apersuilluni oqaloqatigiinnerni, PPR-llu allaffi sisamat tamarmik oqaloqatigineqarput. Tamatuma inernera kapitalimi uani kingusinnerusukkut immikkut sammineqassaaq. Tassami naliliinerup suliarinerani paasinarsivoq, atuartut *ataatsimut isigalugit* tassaasut qitiusumik qulequtarisassat. Apeqqutini immersuilluni akisassani ilinniartitsisut oqaatigineqareersutut qinnuigineqarput, atuarfimminni ukiuni makkunani suut unamminarnerpaatut pingasutut isiginerlugit oqaatigeqqullugu. Unamminartuutullu annerpaatinneqartutut, ilinniartitsisut affaasa sinnerisa taavaat atuartut. Imaanngitsoq atuartut immikkut pisariaqartitsisut, kisianni atuartut pissusilersortarnerannik ajornartorsiutit. Taamaammat kapitali aallarnerlugu suna pineqarnersoq misissorneqassaaq.

4.1 Atuartut naapertuutinngitsumik pissusilersortut

Ilinniartitsisut apeqqutini immersuilluni akisassani qinnuigineqaramik atuarfimmut unamminartutut isigisatik annerpaat pingasut namminneq allaqqullugit, imaappoq akissutissatut toqqagassat allariikkat atornagit, namminnerli allallutik, allataqartunit 203-nit 122-t atuartunik ajornartorsiuteqartarneq allappaat. Taakku suleqatigiinniarnermi ajornartorsiuteqarnermik, pisortanik ajornartorsiuteqarnermik aningaasaqarnikkut ajornartorsiornermik il.il. tikkuaasimasunit amerlaneroqaat. (Tabelinik nalunaarusiaq, imm. 3.2, tabel 2). Atuartuni unamminartoqarneranik tikkuaallutik akissutaasut, sisamanngorlugit immikkoortiterneqarsinnaapput. Taakkualu ataani tabelimi takutinneqarput.

Tabel 11
Apeqqummut atuartunut tunngasumut - "ukiuni makkunani illit atuarfinni suut pingasut unamminarnerpaajuppat"-mut ilinniartitsisut ammasumik akissutaat

	Illoqarfinni ilinniartitsisut	Nunaqarfinni ilinniartitsisut
Atuartut pissusilersornermikkut ajornartorsiutaasarnerat	72	12
Isumaginninnermut attuumassutilinnik ajornartorsiuteqarneq	20	1
Atuartut piginnaasaat	16	7
Atuartut immikkut pisariaqartitsisut	10	8
Allat	4	2
Katillugit	122	30

Tunngavik: Danmarkimi Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi ilinniartitsisutut atorfeqartunut apeqqutai immersuilluni akisassiat. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 3.2, tabel 2.

Kisitsinermi ersippoq, ilinniartitsisut illoqarfinneersut 72-it nunaqarfinneersullu 12-t atuartut pissusilersornerinut attuumassuteqartunik atuarfiup unamminiagassaasut annerpaatut pingasutut tikkuussisut. Allaaserivaat atuartut eqqissiviittut imaluunniit kamaqqajaasartut, atuarfimmik ilinniartitsisunilluunniit ataqqinninnginneq, uumisaarisarnerit, atuanngitsoortarnerit, malinnaanngin-

nerit kajumissuqanngingnerillu aamma aalajangersimasumik aallutaqarsinnaannginneq suleqatigiissinnaannginnerlu. Katillugit ilinniartitsisut 21-t isumaginninnikkut ajornartorsiutit agajoqqaanillu tapersersorneqanngingneq eqqaavaat (naapertuutinngitsumik pissusilersornertut ersertartut), 23-t eqqaavaat atuartut ilikkagassatigut qaffasissusiat appasippallaartoq imaluunniit kivinnissaat ajornakusoorpallaartoq, kiisalu ilinniartitsisut 18-it eqqaavaat atuartunik immikkut pisariaqartitsisunik siunertamut naapertuuttumik atuartitsiniarnermi ajornartorsiutit.

Kisitsisit procentinngungaanngillat, tassami akissutaasut EVA-mit assigiissarneqarnikuupput, kisianni ersippoq pissusilersorneq illoqarfinni ilinniartitsisut - nunaqarfinni ilinniartitsisunut naleqqiullugit - pingaartinnerugaat. Nunaqarfinni ilinniartitsisut – naleqqiussinermi – atuartut ilikkagassamikkut killiffiat atuartullu immikkut pisariaqartitsisut atuartinnissaat unamminarnerutippaat.

Angajoqqaat isiginninnerat
Angajoqqaat apersorneqartut ilaat aammattaaq ilinniartitsisut atuartunut tunngatillugu unammisassaat pillugit isummersorput. Akuerivaat atuartitsinermi piffissaq annertuallaartoq meeqqanik perorsaanermut atorneqartarmat, ilinniartitsisullu meeqqanik ajornartorsiutilinnik suliaqarnissaminnut sakkussakippallaarnerat. Taamaattoq angajoqqaat ilaata eqqumiigivaa tamakku – oqarneratuut - "pikkorissarnerpassuit peqataaffigisartakkamik ilaanni" ilinniarsimanngippatigit. Ilutigisaanik ataatsip tikkuarpaa, pineqartoq ilinniartitsisup kisimiilluni isumagisassarinngikkaa – susassaqarfimmit ikiorteqarnissaq ikorfartorneqarnissarlu pisariaqarlutik. Susassaqarfik tamatigut najuuttuaannanngitsutut isikkulik. (Tamanna kapitali 6-imi suleqatigiinnermut tunngasumi aamma kapitali 7-imi atuarfiup aqutsisuinut tunngasumi sammineqarpoq). Kisianni tamatumunnga peqatigitillugu angajoqqaat ilinniaritsisut tunngaviusumik atuartunik isiginneriaasiannut akerliupput. Angajoqqaaq – aamma nammineq ilinniartitsisuusoq – tamanna pillugu ima oqarpoq:

> *Imaalisarpoq, ajornartorsiut meeqqamiilluni – imaluunniit angajoqqaat iliuuseqarfigisariaqarlugu. Amigaatigineqarpoq oqarnissaq, una ataatsimoorfimmi pivoq, ataatsimoorfiullu aaqqittariaqarpaa. (...) Ajornartorsiutit aaqqikkuminaattarput oqaannaraanni "uaniippoq". (...) Eqqarsartarpunga uagut atuarfittut atuartunik taakkunannga pilersitseqataalluinnarluta. Isiginngitsuusaaginnarlugit, qisuariarfiginagit ... Tamanna paninnut tunngatillugu ernummatima annersaraat. Pissusipiluit pigiliukkuminartorujussuupput. Allanngornissaa tatiginngilara, taamaammat apeqqutaaginnarpoq uagut angajoqqaatut angerlarsimaffitsinni illuatungiliisinnaanersugut.*

Angajoqqaaq alla nangillugu oqarpoq:

> *Tamatuma ingerlalluannginnera nassuerutigiumaneqanngilaq. Pisuuteqattaattoqarpoq. Ilinniartitsisut angajoqqaat pisuutippaat atuartut atuariartoraangamik piareersimasanngippinerinut. Angajoqqaat ilinniartitsisut pisuutippaat, eqqortumik ilinniartitsisinnaanngippinerarlugit. Politikerit inatsisiliornerup tunuanut toqqorsimaarput.*

Imaappoq angajoqqaat misigivaat, ilinniartitsisut ingerlalluanngitsumut akisussaaffitsik – uani atuartunut tunngatillugu - tigunngikkaat.

4.1.2 Naliliineq – atuartut naapertuutinngitsumik pissusilersortut
Atuartut pissusilersornerat – tamatumarpiaap ilinniartitsisunit atuarfimmi unamminarnerpaatut isigineqarnera annilaajummernarpoq. Imaassinnaavoq qulliunerusutigut inuiaqatigiit ajornartorsiornerannut ersiutaasoq, atuartut taama amerlatigisut inooqatigiinnikkut attavigiinnermut, soorlu atuarfimmut, peqataanissartik ajornakusoortimmassuk, sulilu ajornermik: ilikkariartornissaminnut kajumissuseqanngimmata. Akerlianilli aamma oqartoqarsinnaavoq, ilinniartitsisorpassuit atuartuutigisaminnut ilikkariartornermi avatangiisissanik siunertamut naapertuuttunik pilersitsinissartik ajornakusoortippasikkaat. Atuarfiup – imaappoq ilinniartitsisut, pisortat aalajangiisartullu – suliassaraat paasiniassallugu, qanoq iliorlutik ilikkariartornissamut avatangiisit pilersissanerlugit, ilinniarnermik atuartunut isumaqalersitsillunilu kajumilersitsisumik, aamma suliamut tamatumunnga angajoqqaanik pitsaanerpaamik qanoq iliorluni tapersersuilersitsisoqarsinnaanersoq. Soorlu angajoqqaat ilinniartitsisullu ataasiakkaat naliliinermi uparuaraat, atuarfiup nammineq meeqqanik

pineqartunik pilersitseqataaneranut akisussaaneq qimarratiginiarneqarpasippoq isiginngitsuusaarneqaqqajaallunilu. Tamannalu immaqa tassaavoq siunissami suliniutissaq pingaarnerpaaq.

Atuarfiit allannguiniarlutik iliuuseqarsinnaanerat illoqarfimmi atuarfimmi angisuumi pisortap misilittagaqarfigaa. Oqaluttuarpoq meeqqat eqqissiviittut angajoqqaavinik arlippassuariarluni oqaloqateqartarsimalluni, tamannalu iluaqutaasimasoq. Atuarfik aserorterisoqartarneranik annertuumik ajornatorsiuteqarnikuuvoq, tamannalu angajoqqaat ilaasa angerlarsimaffimminni atuarfimmik eqqartuinerluttarnerannut attuumassuteqarsorivaa. Ajornartorsiulli tamanna annikillisinneqarsimavoq. Aammattaq tikkuarpaa atuartut eqqissisimanerulersimasut ilinniartitsiut atuartut taakku samminissaannut pikkorinnerulersimammata, ilaatigut imminut tatigisumik allallu ataqillugit attaveqaqatigiinneq aqqutigalugu (assertiv kommunikation).

Tamanna oqaatigiariarlugu meeqqat immikkut pisariaqartitsisut saassavagut, tassalu meeqqat ataavartumik pisinnaasakillisimanertik, sumiginnagaasimanertik imaluunniit misigisaminnik kingunipilutsitsinertik pissutigalugit immikkut pisariaqartitsisut, taamaammallu atuartitsinermut nalinginnaasumut malinnaanissaminnik ajornakusoortitsisut. Misissussavarput atuarfiup qanoq sullittarnerai.

4.2 Meeqqat immikkut pisariaqartitsisut

"Meeqqat immikkut pisariaqartitsisut" meeqqanut meeqqat allat assigalugit atuartitsinermut nalinginnaasumut peqataanissaminnik assigiinngitsunik peqquteqarlutik ajornartorsiuteqartunut ataatsimoortumik taaguutaavoq. Imaappoq meeqqat taakku ilinniartitsisumik tapersersorteqarnissaq, atuartitsinerup immikkut aaqqissuunnissaa, immikkut isumassorneqarnissaaq assigisaalluunniit "immikkut pisariaqartippaat".

Oqariaaseq ataatsimoortumik sorpassuarnut taaguutaammat, qulequttatut itisileriffiginissaa ajornakusoorpoq – periutsit eqqarsaatigalugit – tassami immikkut pisariaqartitatut pissutsit assigiingitsorpassuit taaneqarsinnaapput: timikkut tarnikkulluunniit pissutsinut tunngasut, ataavartumik sivikinnerusumilluunniit nappaatit, inunnut ataasiakkaanut tunngasut allanulluunniit attuumassuteqartut – atuartitsinermi tamarmik assigiinngitsunik ersiuteqartartut, ilinniartitsisumillu assigiinngitsunik piumasaqaatitaqartut. Taamaalilluni meeqqat kikkorpiaat qanorlu amerlatigisut pineqarnersut imaaliallaannaq aalajangiunneq ajornarpoq. Meeqqat ilaat taperserneqarnissaminnut innersuutaapput, immaqa ajoqutaannik suussusiliisimaneq tunngavigalugu, kisianni aamma meeraqarpoq erseqqinnerusumik paasiniaavigineqarnissaminnik utaqqisunik, taamaammallu (suli) ikiorserneqanngitsunik, kisitsisinullu suli ilaanngitsunik. Kiisalu meeraqartarpoq pisariaqartitamikkut nalinginnaasumik taperserneqartariaanngikkaluarlutik atuartitsinermi "inituunik".

Pineqartut tamakku tamaasa naliliinermi paasiniarsarivagut. Ilinniartitsisut ulluinnarni atuartitsinerminni suliassamik misigisartagaat aallaavigalugit, meeqqat immikkut atuartitaasussatut innersuunneqartartut erseqqinnerusumik misissorpagut - tamatuma aaqqissugaanera aamma piginnaasat, atuarfinni meeqqanut taakkununnga isumalluutaatinneqartut. Kiisalu misissorpagut meeqqat sumiginnakkut, immikkut aaqqissuussamik atuartinneqarnissaminnik pisariaqartitsingitsut, kisiannili atuartitsinermik pissarsiaqassagunik isumassorneqarnissaminnik pisariaqartitsisut.

Meeqqat qasserpiaat pineqanersut misilillugu paasiniarparput atuarfiit pisortaat ima aperalugit: " Atuarfimmi atuartut amerlassusaannut naleqqiullugit qassit ajornartorsiuteqarpat (ilikkagaqarnissaannut toqqissisimanerannullu sunniteqartumik)?" Imaappoq uani immikkut isiginianngilarput meeqqat ajoqutaat suussusilerneqarsimanersoq, tapersersorteqarnersut allatulluunniit iliuuseqarfigineqartarnersut – apeqqutigiinnarparput "ajornartorsiuteqarnersut"

Tabel 12
Atuarfimmi atuartut amerlassusaannut naleqqiullugit qassit ajornartorsiuteqarpat (ilikkagaqarnissaannut toqqissisimanerannullu sunniteqartumik)?

	KUJATAA (N = 8)	NUUK (N = 8)	QEQQA (N = 4)	DISKO (N = 9)	AVANNAA (N = 6)	TUNU (N = 5)	Katillugit (N = 40)
0-5 %	2 (25 %)	1 (13 %)	0 (0 %)	4 (44 %)	3 (50 %)	0 (0 %)	10 (25 %)
6-10 %	2 (25 %)	2 (25 %)	1 (25 %)	3 (33 %)	3 (50 %)	2 (40 %)	13 (33 %)
11-15 %	0 (0 %)	0 (0 %)	2 (50 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	2 (5 %)
16-20 %	0 (0 %)	1 (13 %)	0 (0 %)	1 (11 %)	0 (0 %)	1 (20 %)	3 (8 %)
21-25 %	1 (13 %)	3 (38 %)	0 (0 %)	1 (11 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	5 (13 %)
Over 25 %	3 (38 %)	1 (13 %)	1 (25 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	2 (40 %)	7 (18 %)
Katillugit	8 (100 %)	8 (100 %)	4 (100 %)	8 (9 100 %)	6 (100 %)	5 (100 %)	40 (100 %)

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni pisortanut apeqqutai immersuilluni akisassat , 2014.Tabelinik nalunaarusiaq imm. 3.1, tabel 17
Nassuiaat: Kisitsisit uani tabelimiittut pilersinneqarput apeqqutinut "Atuartut ajornartorsiutillit (ilikkariartornerannut toqqissisimanerannullu sunniutilimmik) qassit atuarfimmiippat?" aamma "Meeqqat katillugit qassit atuarfimmiippat?" akissutaasut kattunnerisigut.
KUJATAA= Kommune Kujalleq. NUUK=Nuuk aamma Paamiut nunaqarfiilu. QEQQA= Qeqqata Kommunia. DISKO= Diskobugtimi illoqarfiit nunaqarfiillu Kangaatsiaq ilanngullugu. AVANNAA= Uummannaq, Upernavik Qaanaarlu nunaqarfiit ilanngullugit. TUNU=Tunumi illoqarfiit nunaqarfiillu

Atuarfiit amerlanersaanni meeqqat ajornartorsiutillit 10 % ataateqqavaat. (Atuarfinni 10-ni 5 %-iupput taannaluunniit ataallugu, atuarfinnilu 13-ini 6-10 %-iullutik). Meeqqat 10 % -iisa assigaat klassimi 20-nik atuartulimmi atuartut marluk. %-innguinerni tullerni atuartut ikittuinnaapput, kisianni malunnarnerpaavoq atuarfinni arfineq-marlunni pisortat nalunaarsuisimammata atuartut 25 %-ii sinnerlugit ajornatorsiuteqartut. Taakkua assigaat klassimi 20-nik atuatulimmi meeqqat tallimat.

4.2.1 Meeqqat immikkut pisariaqartitsisut – ilinniartitsisut isaannit isigalugit

Apeqqutit immersuilluni akisassat atorlugit misissuineq naapertorlugu ilinniartitsisorpassuit suliassaq tamanna paatsuuganartippaat. Tamanna ataani tabelimi ersarilluarpoq, tassani takutinneqarmat illoqarfiit atuarfiini ilinniartitsisut (misissuinermut peqataasut) affaat isumaqartut meeqqat immikkut pisariaqartitsisut atuartitsinerminni naammaginartumik periarfississinnaanagit. 47 % akipput naammaginartumik taamaaliorsinnaallutik amerlaqataalli aamma akillutik "naammaginanngitsumik" taamaaliorsinnaallutik. Nunarfiit atuarfiinit kisitsisit malunnaatilimmik allaanerupput – taakkunani ilinniartitsisut 75 %-ii akipput meeqqanut immikkut pisariaqartitsisunut naammaginartumik periarfissiisinnaallutik, 19 %-iinnaallu akillutik "naammaginanngitsumik".

Tabel 13
Qanoq misigisimavit meeqqanik immikkut pineqarnissaminnik pisariaqartitsisunik atuartitsininnut ilanngullugit iluamik isumaginissaannut qanoq annertutigisumik periarfississinnaaneritit?

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 136)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 32)	Katillugit (N = 168)
Naammaginartumik	47 %	75 %	52 %
Naammaginanngitsumik	47 %	19 %	42 %
Naluara	6 %	6 %	6 %
Katillugit	100 %	100 %	100 %

Tunngavik: Danmarkimi Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi ilinniartitsisutut atorfeqartunut apeqqutai immersuilluni akisassiat. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.15, tabel 71. Nassuiaat: apeqqut una taamaallaat apeqqummut "Ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi meeqqanik immikkut pineqarnissamik pisariaqartitsisunik atuartitsisimavit?" –mut "Aap"-imik akisimasunut apeqqutigineqarpoq.

Meeqqat immikkut pisariaqartitsisut atuartinnissaat meeqqanut taakkununngaannaq naleqqiullugu unamminartoqanngilaq, kisiannili aamma klassip sinnerata naammaginartumik atuartinnissaanut ataqatigiissikkuminaassinnaalluni. Apeqqutit immersuilluni akisassat atorlugit misissuinerup takutippaa illoqarfinni ilinniartitsisut misissuinermut peqataasut 45 %-ii isumaqartut meeqqat immikkut pisariaqartitsisut piffissap atorneqartup affaata sinnerani atuartitsineq ajornakusoortilersaraat. Nunaqarfinni ilinniartitsisunut tunngatillugu 22 %-iupput:

Tabel 14
Nalinginaasumik atuaqatigiinnik tamarmiusunik atuartitsininni tiimini atortakkanni, atuartut immikkut pisariaqartitsisut akuunerat pissutigalugu, atuartut sinnerisa ilikkagassaraluannik naammattumik tunniussinnaasaraluannut tiimit qassit atunngitsoortarlugit misigisimavit?

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 136)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 32)	Katillugit (N = 168)
Tiimit 0-24 % -iini	27 %	47 %	31 %
Tiimit 25-49 % -iini	28 %	31 %	29 %
Tiimit 50-74%-iini	35 %	19 %	32 %
Tiimit 75-100 %-iini	10 %	3 %	8 %
Katillugit	100 %	100 %	100 %

Tunngavik: Danmarkimi Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi ilinniartitsisutut atorfeqartunut apeqqutai immersuilluni akisassiat. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.15, tabel 72. Nassuiaat: apeqqut una taamaallaat apeqqummut "Ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi meeqqanik immikkut pineqarnissamik pisariaqartitsisunik atuartitsisimavit?" –mut "Aap"-imik akisimasunut apeqqutigineqarpoq.

Ajornartorsiut itisilernerulaassappat "meeqqat immikkut pisariaqatitsisut" qanorpiaq isumaqartinneqarnersoq killilerniartariaqarpoq. Tunngaviatigut assigiinngitsorujussuit marluupput:

- Meeqqat ataavartumik pisinnaasakillinikut, soorlu timikkut tarnikkulluunniit ineriartornerminni akornutillit imaluunniit ilikkarniarnerminni pisinnaasakilliortut, immikkullu aaqqissuussamik atuartinneqarnissamik taperserneqarnissamilluunniit pisariaqartitsisut. Meeqqat taakku annertusisamik immikkut atuartinneqarnissamut imaluunniit immikkut atuartinneqarnissamut innersuunneqatarput (imaluunniit innersuunneqartariaqaraluarlutik).
- Meeqqat misigisimasaminnik kingunipilutsitsinerup imaluunniit sumiginnagaanerup kingunerinik malinnaaniapiloortut imaluunniit atuartitsinermi nalinginnaasumik sinaakkutaasartunik malittarisassanillu maleruaaniarnerminni ajornartorsiortut. Meeqqat taakku tunngaviatigut ilikkariatornerminnik ajornatorsiuteqanngillat, kisiannili ilinniartikkuminaassinnaallutik.

Meeraq atuarfimmi atuartitsinermut malinnaassagaangat, soorunami ilinniartitsinikkut unamminartut assigiinngitsorpassuit pilersarput, apeqqutaalluni meeraq ilikkariartornermigut ajornartorsiuteqarnersoq aamma/imaluunniit meeqqamut imminermut atuartunullu allanut akornutaasumik pissusilersortarnersoq.

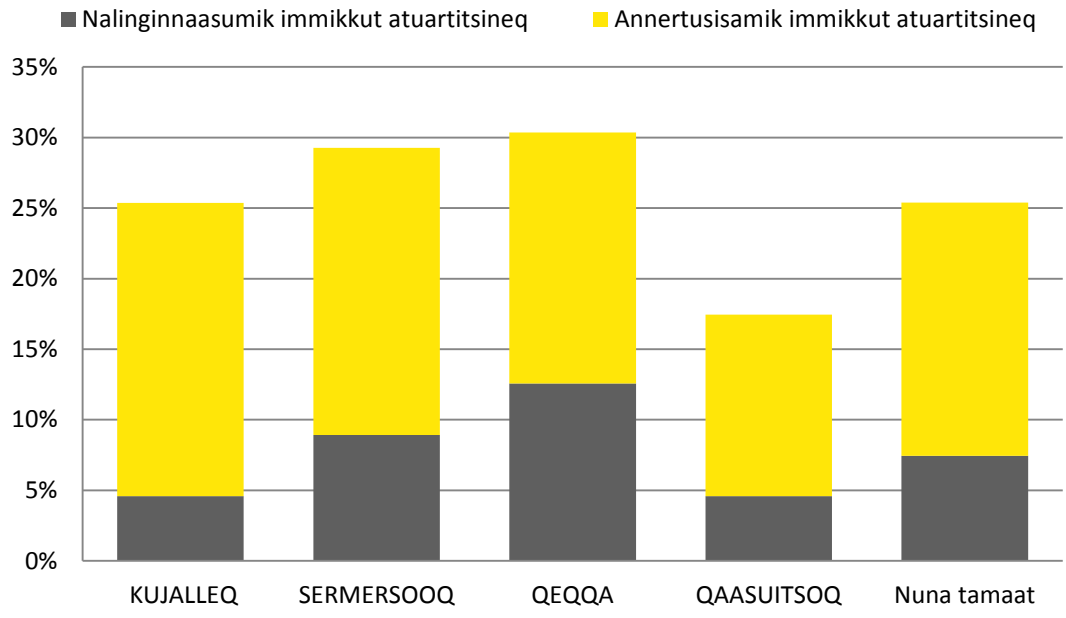
Naliliinerup pingaarnerusutigut takutippaa, meeqqat pisinnaasakillinikut ilinniartitsisut pisortallu tungaanniit immikkut unamminartutut misigineqarneq ajortut. Arlalitsigut ilimanarsivoq meeqqanut taakkununnga tapersiilluni aaqqissuussinerit neqeroorutillu naammaginartumik ingerlasut. Kisianni aamma meeqqap, ilinniartitsisutut immikkut ittunik neqeroorfigerusutap, misissorneqarnissaa/ajoqutaata suussusilernissaa sivisoorsuarmik (ilaanni ukiut arlallit) utaqqineqarsinnaanerarlugu soriarsinnaanngitsutut misigisimasarnerit tusarssaapput, taamatullu meeqqat pitsaanerpaamik sullinnissaannut suliamik ilisimasalittut piginnaasat amigaataasut. Kisianni apersuilluni oqaloqateqarnerit aallaavigalugit oqaatigineq ajornarpoq, pineqartut ilumut tassarpiaanersut meeqqat ajoqutaat suussusilerneqarsimasut imaluunniit ilaanni meeqqat naapertuutinngitsumik pissusilersortartut pineqarnersut. Immaqa tamarmik pineqarsinnaapput. Immikkut klassini ilinniartitsisut atuarfinni apersuilluni oqaloqateqarnernut amerlanernut peqataapput, suliamullu tunniusimaneq annertooq takutillugu.[19] Imm. 4.3-mi meeqqanut taakkununnga neqeroorut misissorneqassaaq – immikkut atuartitsineq.

Akerlianik meeqqat sumiginnakkat atuarfiit ilaanni assut inituppput. Tamatumani annertuumik anersaaruluutaapput meeqqat taakku atuartikkuminaanneri, ikiornissaannut periarfissat ajorpallaarneri, pisariaqartumik tapersiiniutissat pigineqanngimmata, aamma ilinniartitsisut misigisimammata taamaaliornissamut naammattunik piginnaasaqaratik. Tamanna erseqqinnerusumik misissorparput immikkoortoq 4.4-mi.

4.3 Immikkut atuartitsineq

Meeqqat qassit immikkut atuartitsinermut innersuunneqarsimanerannut soorunami apeqqutaavoq meeqqat qassit pisariaqartitsinersut. Kisianni matumunnga atatillugu "pisariaqartitsineq" uuttorneqarsinnaasumik annertussuseqanngilaq, kommunillu assigiinngitsut assigiinngitsunik periuseqarsinnaapput, imaappoq "pisariaqartitsineq" qaqugukkut ikiorsiinissamik nassataqassanersoq assigiinngitsunik killilernqarsinnaalluni.

Takussutissiaq 1
Immikkut atuartitsinermut tiimit tiimit atuartitsiviusut tamarmiusut %-iattut

Tunngavik: Meeqqat Atuarfiat 2013/14, Inerisaavik 2014.

Diagrammimut tunngaviupput uannga kisitsisit: *Meeqqat Atuarfiat 2013/14,* Inerisaavik 2014, kommunillu akornanni assigiinngissutsip angissusia takutillugu. Qaasuitsup Kommuniani – immikkut atuartitsinerup annikinnerpaaffiani – tiimit atuartitsiviit 18 %-ii pineqarput, qaffasinnerpaavorlu Qeqqata Kommunia, 31 %-imiittoq. Aamma nalinginnaasumik immikkut atuartitsinerup annertusisamillu immikkut atuartitsinerup agguaanneri assigiinngillat. Takussutissiami takutinneqarpoq Qeqqata Kommuniani nalinginnaasumik immikkut atuartitsineq immikkut atuartitsinerup tamarmiusup 41 %-erigaa, tamanna Kommune Kujallermi 19 %-iinnaasoq.

Atuarfiit ataasiakkaat misissoraanni – Inerisaaviup kisitsisaatai atoqqillugit – takuneqarsinnaavoq tiimit immikkut atuartitsinermut atorneqartut atuartitsinermi tiiminut tamanut naleqqiullugit atuarfimmi appasinerpaaffianni 9 %-imiit qaffasinnerpaaffianni 44 %-imut nikerartut. Tamanna attuumassuteqarpoq illoqarfinni arlalinnik atuarfeqartuni klassit immikkut atuartitat atuarfimmut ataatsimut katersorneqarsimanerannut, kisianni illoqarfiit ataasiinnarmik atuarfillit aamma misissoraanni immikkut atuartitsinermut tiimit 16 %-imiit 41 %-imut nikerarput. Tamanna arlalippassuarnik peqquteqarsinnaavoq – peqqutaasinnaasut ilagaat qaqugukkut atuartup immikkut atuartinneqarnissamik pisariaqartitsinera pillugu assigiinngitsunik isummertarneq, immikkut atuartitsinerup allatigulluunniit tapersiinerup assigiinngitsunik nassuiartarneri aamma nassuiaataasinnaasut ilagaat, aamma peqqutaasinnaavoq atuarfiit annikinnerusumik immikkut atuartitsisartut immikkut atuartitsinermik neqeroornissaminnut nukissaqarnersut (aningaasatigut ilinniartitsisullu piginnaasaasigut). Tamanna immikkut misissorneqanngilaq, eqqaaneqarlunili takutikkumallugu, atuarfinni atugassarititaasut periutsillu assigiinngitsorujussuusinnaasut. Nunaqarfinni atuarfiit kisitsisitigut takussutissiariuminaapput, tamatumani kisitsisit annikitsut annertoorujussuarmik nikisitsisinnaammata.

Meeqqat immikkut atuartitaasussatut innersuunneqartut %-inngornerat aamma assigiinngisitaartorujussuuvoq. Apeqqutini immersuinikkut akisassani atuarfiit pisortaat aperineqarput atuartut qassit immikkut ittumik atuartinneqarnissamut innersuunneqarsimanersut. Akissutaat tabelimi tulliuttumi ersipput, takuneqarsinnaalluni atuarfinnit 43-nit 33-ni 10% ataateqqagaat, atuarfiillu sisamaannaat amerlanerpaanik (15 % qaangerlugit) innersuussisimasut. Imaappoq atuarfiit arfineq-marluk 25 %-nik amerlanerusunik ajornartorsiutilinnik meeraatillit, uani suussutsinut arlalinnut siammaassimassapput.

Tabel 15

Atuarfimmi atuartut amerlassusaannut naleqqiullugit qassit immikkut ittumik atuartinneqarnissamut innersuunneqarsimappat?

	KUJATAA (N = 8)	NUUK (N = 8)	QEQQA (N = 5)	DISKO (N = 10)	AVANNAA (N = 6)	TUNU (N = 5)	Katillugit (N = 43)
0-5 %	4 (44 %)	3 (38 %)	1 (20 %)	6 (60 %)	5 (83 %)	1 (20 %)	20 (47 %)
6-10 %	3 (33 %)	3 (38 %)	3 (60 %)	1 (10 %)	1 (17 %)	2 (40 %)	13 (30 %)
11-15 %	1 (11 %)	2 (25 %)	1 (20 %)	2 (20 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	6 (14 %)
15 % qaangerlugit	1 (11 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	1 (10 %)	0 (0 %)	2 (40 %)	4 (9 %)
Katillugit	9 (100 %)	8 (100 %)	5 (100 %)	10 (100 %)	6 (100 %)	5 (100 %)	43 (100 %)

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni pisortanut apeqqutai immersuilluni akisassat, 2014.Tabelinik nalunaarusiaq imm. 3.1,tabel 18
Nassuiaat: Kisitsisit uani tabelimiittut pilersinneqarput apeqqutinut "Atuarfimmi atuartut qassit immikkut ittumik atuartinneqarnissamut innersuunneqarsimappat?" –mut aamma "Meeqqat katillugit qassit atuarfimmiippat?" –mut akissutaasut kattunnerisigut.

4.3.1 Immikkut ittumik atuartitsinerup aaqqissugaanera

Pisortat aammattaaq aperineqarput immikkut ittumik atuartitsineq qanoq aaqqissugaanersoq – klassit toqqissisimaffiit, ilinniartitsisut tapersersortit il.il. Inerneri Tabelinik nalunaarusiami imm, 1.11, tabel 112-imi aamma 113-imi takuneqarsinnaapput. Tassani takuneqarsinnaavoq illoqarfinni atuarfinnit 19-init 16-it immikkut klasseqartitsineq atortaraat, 13-illu atuartitsinermi nalinginnaasumi tapersersortimik ilinniartitsisoqartitsisartut. Illoqarfinni atuarfiit qulingiluat immikkut toqqissimaffiusunik imaluuniit AKT-klassinik ingerlatsipput. Nunaqarfiit atuarfiini atuarfinnit 23-nit arfinillit immikkut klasseqartitsissapput, qulingiluat ilinniartitsisunik tapersersorteqarlutik, nunaqarfinnilu atuarfiit 11-t immikkut ittumik atuartitsineq "allatut" aaqqissuuttarlugu.

Meeqqanut nalinginnaasumik immikut atuatitassanut neqeroorutit ullumi holdnik nikerartunik pilersitsisarnermik tunngaveqarpoq. Atuartut ataasiakkaat ilinniartitsisumik tapersersorteqartinnerinut taarsiullugu ullumi aningaasaliisoqartarpoq klassip holdinut mikinernut agguaannissaanut, tassuunakkullu atuartut pisariaqaritaat assigiinngitsut mianerineqartarlutik. Tamannali atuarfinni tamani atorneqanngilaq. Illoqarfiit atuarfiini pisortat 15-it apeqqutini immersuilluni akisassani akissutimikkut nalunaarpaat atuartitsinermi holdit nikerartut atortarlugit, sisamallu akipput taamaaliortaratik. Nunaqarfiit atuarfiini pisortat akissuteqarsimasut affaat, imaappoq pisortat 13-it taamaaliortarnerapput affaat taamaaliortanngitsut (Tabelinik nalunaarusiaq, imm 1.6, tabel 36). Pisortat angertut aperineqarput atuartut ingiaqatigiit (holdit) allanngorartut atuartitsinermi atorunikkit *pingaarnertut* pissutigineraat atuartitseriaatsimut tunngasut imaluunniit ulluinnarni atukkanut aaqqiissutaasinnaammat taamaaliortarnersut. Illoqarfinni atuarfiit pisortaat 15-usut tamarmik akipput "Atuartitseriaatsinut tunngasut" pissutigalugit taamaaliortarlutik, nunaqarfinnilu atuarfiit pisortaannit 12-init 12-it akipput Atuartitseriaatsinut tunngasut" pissutigalugit taamaaliortarlutik ataaserlu "Ulluinnarni atukkanut aaqqiissutaasinnaammat" taamaaliortarnerarluni (Tabelinik nalunaarusiaq, imm. 1.6, tabel 37).

Kiisalu pisortat aperineqarput atuartut ingiaqatigiit (holdit) allanngorartut pilersitsittarnerisa nassatarineraat allanik tunulliussisariaqarneq aningaasassaaleqilerneq pissutigalugu, tamannalu illoqarfinni atuarfiit pisortaannit 15-init marluk (assigalugu 15 %-it), nunaqarfinnilu pisortanit 13-init tallimat (assigalugu 38 %-it) angerpaat (Tabelinik nalunaarusiaq, imm. 1.6, tabel 38).

4.3.2 Peqataatitsineq (ilanngutsitsineq)

Peqataatitsineq (ilanngutsitsineq) Kalaalit Nunaanni meeqqat atuarfianni malunniukkiartulerpoq, kisiannili ersarippoq atuarfinni pisortat ilinniartitsisullu sammisorsuunngikkaat. Oqaaseq imminermini apersuinerni eqqaaneqanngilaq, aamma meeqqanut pisinnaasakittunut neqeroorutit pioreersut qanoq annertutigisumik *peqataatitsinngitsutut* sunniuteqartarnersut aammattaaq ukkaneqarpallaanngilaq. Annertuumik ukkanneqartoq tassaavoq meeqqat eqqortunik pitsaassutsimikkullu naapertuuttunik neqeroorfigineqartarnersut, isiginiarneqarlunilu meeqqat – aamma meeqqanut immikkut klassini atuartunut atatillugu – inaarutaasumik misilitsinneq angussaneraat, aamma klassimut nalinginnaasumut attuumassuteqarfigisimasaminnut sapinngisamik annertunerpaamik attaveqarnissaat. Sumiiffinni arlalinni assersuutigalugu meeqqat immikkut klassini atuartut timersornermi, sumiiffinni ataasiakkaani toqqagassani il.il. atuartitsinermut nalinginnaasumut peqataatinneqartarput. Tassunga atatillugu eqqaasariaqarpoq Danmarkimi peqataatitsineq pillugu oqallinnermut assersuussinnginnissaq sissuertariaqarmat, tassami Kalaalit Nunaanni meeqqat tunngaviatigut Danmatkimisut annertutigisumik *peqataatinngitsoorneqartanngillat*, maanimi immikkut atuarfeqanngilaq "avataanut inissinneqarfigisinnaasaannik" – atuarfik ataaseq annertuumik innarluutilinnut naatsorsuussaq eqqaassanngikkaanni. Imaappoq ulluinnarisap ilagivaa, meeqqat tamarmik illoqatigineqartarnerat. Ingerlatsivimmi pisortap oqarneratut: "Peqataatinngitsoorsinnaanngilagut, allamummi innersuussinnaanngilagut." Taamaakkaluartoq soorunami eqqumaffigisariaqarpoq meeqqat klassini nalinginnaasuni atuartinneqartussaagaluartut immikkut klassini atuartinneqanngitsissaat, klassini nalinginnaasuni peqataatinnissaannut piginnaasaqanngitsinneq nukissaqanngitsinnerluunniit pissutigalugit.

Apeqqutini immersuilluni akisassani pisortat aperineqarput, peqataatitsinermik qanoq suliaqartarnersut. Tamatumunnga illoqarfinni atuarfiit pisortaasa 47 %-ii nunaqarfinnilu pisortat 46 %-ii akipput taamaaliortaratik imaluunniit aatsaat aallarteqqarmerlutik. Illoqarfinni atuarfiit pisortaat qulit akipput peqataatitsinermik suliaqartarlutik, atuarfinnilu arfineq-pingasuni tamanna pisimavoq atuartut immikkut klassiniit klassinut nalinginnarnut nuunnerisigut. Nunaqarfiit atuar-

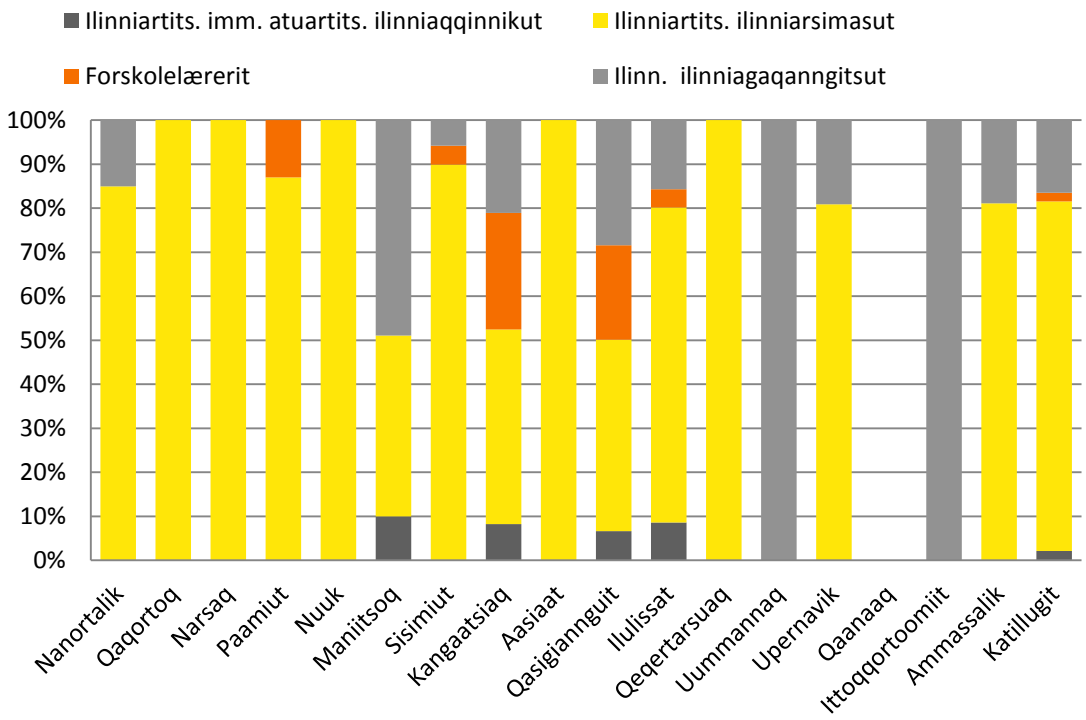
fiinit 13-init sisamat aamma taamaaliorsimapput. Nunaqarfiit atuarfiinit 13-init tallimat immikkut klassit atorunnaavissimavaat, illoqarfinnili taamaaliortoqarsimanani. Akerlianik illoqarfiit atuarfiini marlunni peqataatitsinermut atatillugu ilinniartitsisut ikorfartuisussat ilinniartinneqarsimapput atorfinitsinneqarlutilluunniit, atuarfimmilu ataatsimi ilinniartitsisut tamarmik peqataatitsineq pillugu pikkorissartinneqarsimallutik. Nunaqarfiit atuarfiini taamaaliortoqarsimanngilaq (Tabelinik nalunaarusiaq, imm. 1.12, tabel 114).

Aammattaaq pisortat aperineqarput ilinniartitsisut nalinginaasumik piginnaasaqarnermikkut peqataatsitsinermi (ilanngutitsisnermi) qanoq iliuuseqarnissamut pisariaqartitatik pigineraat. Tamatumunnga illoqarfinni atuarfinni pisortanit 19-init marluk (11 %), nunaqarfinnilu pisortanit 24-nit sisamat (17 %) akipput "annerusumik" taamaattut, taavalu 37 %-it (illoqarfinni) aamma 54 %-it (nunaqarfinni) akillutik "ilaatigut". Illoqarfinni pisortat qulit (53 %) akipput "minnerusumik" imaluunniit "naamerluinnaq", nunaqarfinni pisortat taama akisut arfineq-marluusut (29 %). (Tabelinik nalunaarusiaq, imm 1.12, tabel 119).

4.3.3 Immikkut atuartitsinermik piginnaasat

Atuarfinni ataasiakkaani piginnaasat immikkut atuartitsinermi atorneqarsinnaasut assigiinngeqaat. Nalinginnaasumik immikkut atuartitsineq ilinniartitsisutut ilinniarsimasunik annertuumik isumagineqartarpoq, illoqarfinnili marlunni (nunaqarfiinilu) aamma forskoleærerinik. Illoqarfinni marlunni ilinniarsimanngitsuinnaat taama suliaqarput. Ataani diagrammimi qanoq agguaassimanerat tiimit amerlassusaannut naleqqiullugu takutinneqarpoq:

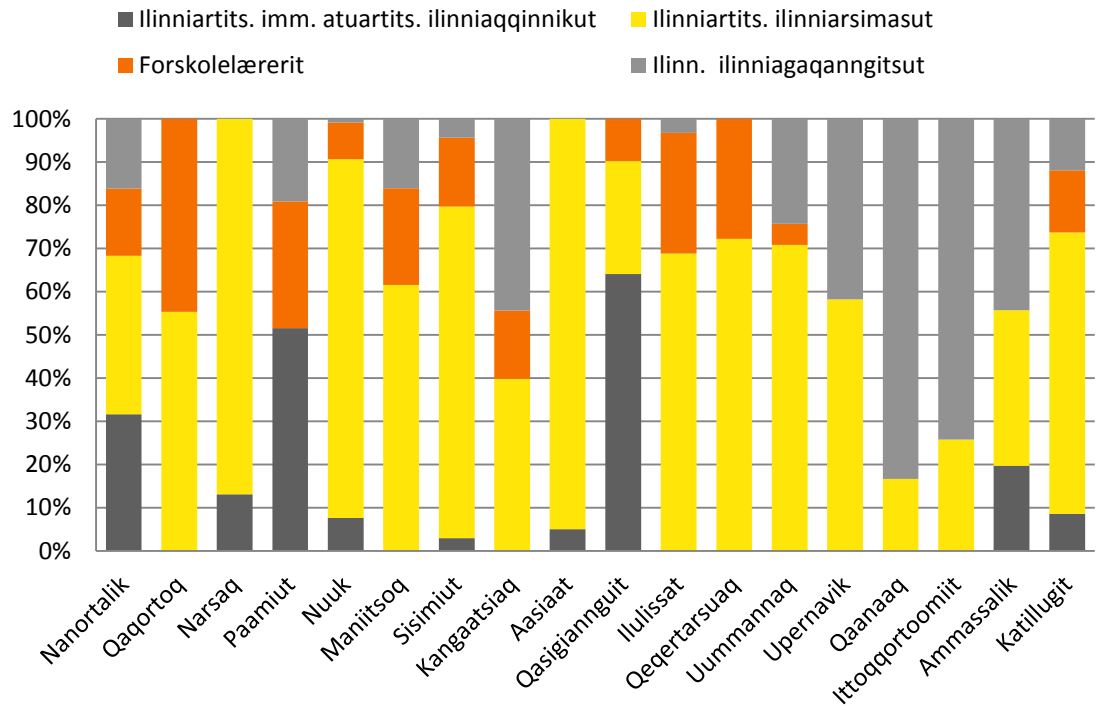
Takussutissiaq 2
Ilinniartitsisut ilinniagaat – nalinginnaasumik immikkut atuartitsineq, tiimit atuartitsiviit

Tunngavik: Meeqqat Atuarfiat 2013/14, Inerisaavik 2014.

Annertusisamik immikkut atuartitsineq misissoraanni, illoqarfinni tallimani (illoqarfinni nunaqarfinnilu atuarfiit ataatsimoorteqqillugit), annertusismik immikkut atuartitsinerup 40 %-ia sinnerlugu ilinniartitsisutut ilinniarsimanngitsunit isumagineqarpoq, illuatungaanilu illoqarfinni marlunni annertusisamik immikkut atuartitsinerup 50 %-ianik annertunerusoq iliniartitsisunit iliniarsimasunit ilassutaasumillu immikkut perorsaanikkut ilinniagalinnit isumagineqarluni. Ilinniartitsisut tallimat taamaattunik ilinniartitsisoqanngivipput.

Takussutissiaq 3
Ilinniartitsisut ilinniagaat – annertusisamik immikkut atuartitsineq, tiimit atuartitsiviit

Tunngavik: Meeqqat Atuarfiat 2013/14, Inerisaavik 2014.

Ataatsimut isigalugu kisitsisit takutippaat, taamaallaat nalininginnaasumik immikkut atuartitsinerup 2 %-ia annertusisamillu immikkut atuartitsinerup 9 %-ia ilinniartitsisunit ilinniarsimasunit ilassutaasumillu immikkut ilinniagaqarsimasunik isumagineqartartut, aamma atuartitsinerit pineqartut 17 %-ia 12 %-ialu ilinniarsimanngitsunit isumagineqartartut. Taamaalillutik ilinniartitsisut ilinniarsimasut (ilassutaasumik ilinniagaqanngitsut) aamma forskolelærerit katillugit nalinginnaasumik immikkut atuartitsinerup 81 %-ia annertusisamillu immikkut ilinniartitsinerup 79 %-ia isumagisarpaat.[20]

4.3.4 Ilinniartitsisut meeqqat immikkut ittumik atuartittariallit pillugit

Ilinniartitsisunit nalinginnaasumik kissaataasoq tassarpiaavoq meeqqat ajoqutaat suussusilikkat immikkut pisariaqartitaat pillugit annertunerusumik ilisimasaqarnissaq, taamatullu mamiagineqarpoq meeqqat ajoqutaat suussusilikkat ilisimasaqarluarluni sullinneqarsinnaasannginnerat. Assersuutigalugu iliniartitsisoq oqarpoq: "Meeqqat immikkut pisariaqartitsisut pillugit klassini nalinginnarni ilinniartitsisunut pikkorissarnerit amigaatigivagut. Ilinniartitsisunngornianik ilinniartitsinermi amigaataapput." Ilinniartitsisoq alla oqarpoq:

> *Ilinniartitsisoq siunnersuisartoq nuannareqaara, meeqqat pissusilersornermikkut ilikkarniarnermikkullu ajornartorsiutillit isumassortarmagit. Siunnersortarpaatigut. Qujanartumik taakkununnga isumaginniffissat s-klassit pilersinneqarnikuupput. Kisianni malinnaallutik pisariaqartitaannik nassuiaasinnaasunik amigaateqarpugut. Meeqqat ilaasa ajoqutaat suussusilerneqarnikuupput – sullinneqassanatilli.*

S-klassit pineqartut tassaanngillat klassit immikkut atuatitsiviit nalinginnaasut (meeqqanut ilikkarniarnermikkut ajornartorsiutilinnut), kisiannili tassaanerullutik "pissusilersornermut klassit", atuartut atuartuunissaminnik ilinniarfii, tamatumalu kingorna klassinut nalinginnarnut nuunnissaminnut piareersarfii.

[20] *Atuarfiit pisortaat aperineqarput Atuarfimmi ataatsimik amerlanernilluunniit ilinniartitsisoqarnersoq meeqqanik timikkut pisinnaasakillisimasunik/tarnikkut pisinnaasakitsunik/naqinnernik ilisarsisinnaanngitsunik/sumiginnakkanik isumaginninnissamut ilinniarsimasunik, kisianni akissuteqartut ikippallaaqimmata, kisitsisit atorsinnaanngillat. (Tabelinik nalunaarusiaq, imm. 1.11, tabelit 108-111.)*

Illoqarfiup atuarfiani mikinerusumi ilinniartitsisoq isumaqarpoq, nalinginnaasumik immikkut atuartitsineq atorunnaarsillugu holdikkaarilluni atuartitsineq sapaatip-akunneranut arfinilinnik tiimeqarfiusoq eqqunneqarmat, atuartut eqqugaasimasut. Atuarfimmi isumaqarput tamanna naammanngilluinnartoq – aamma oqarnerattut "inissaqartinnissaannut ilinniarnikuunnginnamik".

PPR-mi siunnersortip uppernarsarpaa ilinniartitsisut nutaat immikkut atuartitsinermik ilinniagaqanngitsut, taamaammallu atuartut "ajornakusoortut" inissaqartittanngikkaat isumaqarluni. Siunnersortip pineqartup ilassutigaa, nukissat sillimmatigisat aamma assigiinngittaqisut, tak. takussutissiaq 1-3, atuarfiillu ilaat ajornartorsiugaatsiartut. Meeqqat ilaat allatut ajornartumik atuarfimmut nutaamut nuuttariaqartarput, naammaginartumik neqeroorfigineqarumallutik.

Atuarfimmi ataatsimi peqataatitsinermik qulequtaq saqqummerpoq, ilinniartitsisut oqarmata misigisimallutik "kommunit Namminersorlutillu Oqartussat uagutsinnut "ajakkaat"". Ilinniartitsisut naapertorlugit pisortat isumaqarput "atuartut klassiminniiginnarnissaat ilikkagassaniit pingaarnerusoq, inooqatigiinnikkut pissutsit salliutinneqarmata". Taamatut pingaarnersiuineq ilinniartitsisut akerlilissallugu qunugivaat, atuartullu pineqartut isumaginissaannut ikioqqusaratik. Taamaalioraluarunillumi aningaasassaqartinneqanngilaq – ilinniartitsisut oqarput.

PPR-mi atorfillit qulequtaq tamanna pillugu allaanerusumik isiginneriaaseqarput, taakkulu immikkoortoq 4.5.1-imi saqqummiunneqarput.

4.4 Meeqqat sumiginnakkat

"Meeqqat sumiginnakkat" taaguutaavoq imartooq, uanili atorneqarluni meeqqanut imminnit ilimagisaasut naapertorlugit atuartinneqarnissaminnut atuarfimmilu inooqataanissamut pisariaqartumik isumassorneqarnissamik amigaateqartut. Tigussaasutigut sumiginnaaneq tassaasinnaavoq meeqqat naammattumik nerisimanngitsut imaluunniit naammattumik sinissimanngitsut, atuarfimmi suliassaminnut naleqqiullugu angajoqqaaaminnit nakkutigineqaratillu tapersersorneqanngitsut, angajoqqamik atornerluisuunerannik nanertugaasut, imaluunniit innarlerneqarsimanerminnik kingunipilutsitsisut. Ilinniartitsisut tungaannit takuneqartartoq tassaavoq meeraq naalaarumanngitsoq, malinnaasinnaanngitsoq ilikkariartoranilu, immaqalu pissusilersornermigut atuartitsinermik akornusersuisoq (naapertuutinngitsumik pissusilersorneq sumiginnagaasimanermit peqquteqartariaqanngilaq, kisianni meeqqat sumiginnakkat arlalitsigut naapertuutinngitsumik pissusilersorsinnaasarput). Apersuinerit naapertorlugit meeqqat sumiginnakkat atuarfimmi isumaginissaat annertuumik unamminartuuvoq. Atuarfinni pulaarneqartuni tamani ilinniartitsisut tamanna misigisanngilaat, kisiannili sumiiffiit ilaanni initoqaat, taakkunanilu ilinniartitsisut suliassartik nalornivaat, misigisimallutillu suliassaq kisermaappallaarlugu. Ilisarnaqutaavoq tapersiinermik aaqqissuussinerit atuarfiit periarfissarisaat nikerakulammata. Atuarfinni arlalinni eqqartorneqartarpoq aaqqissuussineq qanittukkut sipaarniarneq pissutigalugu unitsinneqartoq, aaqqiissutissallu nutaat pilersinneqalersut. Taamaattoq sumiiffiit ilaanni ingerlatsisoqarpoq ingerlalluartunik aalaakkaasunillu. Assersuutigalugu illoqarfiup atuarfiani angisuumi ilinniartitsisut oqaluttuarput, atuarfimmi isumaginninnermi siunersorteqalerneq assut iluaqutaasimasoq, taamatullu PPR-mit pisariaqartitsinertik naapertorlugu tamakkiisumik ikorfartorneqarlutillu siunnersorneqartarput – taamatullu atuarfiup aqutsisuinit.

4.4.1 Isumaginnittoqarfiup suliassaa – imaluunniit atuarfimmi ikorfartortit?

Illoqarfimmi annertuumik inuttut ajornartorfiusumi pisortaq oqarpoq, meeqqat sumiginnakkat tassaasut "nukissanik atuilussinnarfiunerpaat".Isumaqarpoq atuartinniaraluarnerat iluaqutaangitsoq, pisariaqartitaat tunngaviunerpaat matussuserneqaqqaarsimatinnagit. Ajornartorsiut taama angitigaangat isumaginnittoqarfik akuliuttussaavoq, kisianni "suliassap

isumaginissaa ajornakusoortippaat", oqarpoq. Atuarfik ukiumut 80-100-nik meeqqat pillugit nalunaaruteqartarpoq, tassa atuatuutaasa sisamararterutaasa missaat. Atuartut ilaat ukiumut arlaleriarlutik nalunaarutigineqartarput. Atuarfik ikorfartuiniutinik arlalinnik peqarnikuuvoq – soorlu kaammattuisartut il.il. – kisianni ukiualunnguit qaangiutiinnartut sipaarneqartarput. Maanna pisortap atuarfiup namminerisaminik isumaginninnermi siunersorteqalernissaa qilanaarivaa.

Atuarfinni arlaqartuni ikorfartuutit assigiinngitsut ujartorneqarput – psykolog,isumaginninnermi siunnersorti, kaammattuisartut, klassit toqqissisimaffiit il.il. – arlalitsigullumi aaqqissuussinerit taamaattut siusinnerusukkut atuuttarsimagaluarput, sipaarniarnerilli pissutigalugit unissimallutik. Aammattaaq ilinniartitsisup siunnersortip isumagisinnaasai ikiuuffigisinnaasaalu assigiinngillat. Sumiiffiit ilaanni misilittagaqarluartuusarput, allanili inuttaasut taarsikulasarlutik, tiimit fagillu agguaannerinut ilaatillugu inuttalerneqartarmat, nutaallu misilittagaqanngitsullu tupinnanngitsumik annikinnerusunik tunniussaqarsinnaasarput. (Ilinniartitsisut siunnersortit pillugit annertunerusumik tak. Imm. 4.5.2).

Atuarfiit ilaanni ilinniartitsisut isumaqarput ajornartorsiut annertusoq, naak atuartunik kaammattuisartoqarluni ilinniartitsisunik siunnersuisartoqaraluartoq. "Ilaanni allaaneq ajorpugut inunnik isumaginnittoqarfik – aporaannerit aaqqiiviginiarnerat, kingunipilutsitsinerit inuttullu ajornartoornerit isumagisariaqartarpagut. Initoqaat – tamakku tassaapput ajornartorsiutit avataaneersut, atuarfimmut eqqunneqartut. Atornerluineq, sumiginnaaneq. Tamakku piffissaajaatigisaqaagut. "Ilinniartitsisut ilaat atuartut ajornartorsiutaannik kisimiillutik isumaginnittussatut misigisimasarput. Tapersersorteqarnermut amerlanernik tiimiliisoqarnissaa imaluunniit atuartut nalinginnaasumik klassiminnik allaanerusumik piffissap ilaani neqeroorfigineqartarnissaat kissaatigingaluarpaat.

Asserluinnaanik atuarfinni allani arlalinni ilinniartitsisut oqaluttuarput isumaginninnermi suliassat atuartitsinermit piffissaajaataasartut. Kissaatigingaluarpaat inunnik isumaginnittoqarfiup suliassat suliarissagaat, suliassammi oqimaattuupput, sivisusaqaallu. Aamma maani aaqqissuussisarsimagaluarput, maanna sipaarneqartunik, maannalu inunnik isumaginninninermi siunnersorti, psykologi immikkullu ilinniartitsisoq kissaatigingaluarpaat. AKT-mi ilinniartitsisoqarput, kisianni psykologitut ilinniagaqanngillat.

Illoqarfinni angisuuni ilinniartitsisut marluk oqarput:

> *Nammineq nammakkiutinnginnissaat ajornakusoorpoq. Maannali ilikkarnikuuara suliassaannaasoq. Pissusiviusut takulerlugit tupannaqaaq, annermik atornerluinermut sumiginnaanermullu tunngatillugu.*
>
> *Imminut pisuuteqqajaanartarpoq, kisianni immikkut atuartitsisutut ilinniagaqanngilagut. Ilinniarfissuarmi ilinniarneq ajorpagut.*

Ilinniartitsisoq oqarpoq "isumaginninnermi siunnersortitut sulinermut piffissarujussuaq atortarparput", suleqataatalu nalornini saqqummiullugu nangippaa: "Killissarput sumiippa, ilinniartitsisutut suniarpunga?!"

Nunaqarfiit immikkut piginnaasaqarput

Nunaqarfinni inuit illoqarfinni inunniit pisuujunerunngillat imaluunniit annikinnerusumik suliffissaaleqinatik, taamaakkaluartoq inooqatigiissutsikkut allatut ittumik ataqatigiittoqarpoq pissutsillu takujuminarnerusarlutik, tamatumalu meeqqat ajornartorsiutillit isumaginissaat ajornannginnerulersissinnaavaa.

Nunaqarfimmit oqaluttuaq nuannersoq

"Taamaalluta nukappiaraateqaratta pissusilersornermigut ajornartorsiulaartumik, iliuusissatut pilersaarusioqatigivarput angajoqqaavi ilaatillugit, taavalu sapaatip-akunneri allortarlugit ataatsimeeqatigiinnernik malitseqartitsivugut qaammatini pingasuni. Taava aaqqippoq. Tamanna angajoqqaat assut nuannaarutigivaat."
Apersuisoq: "Tamatumani PPR-miit ikiorneqarpisi?"

"Naamik, PPR akuutinneqanngilaq."

Nunaqarfiit tikeraarneqartut ilaanni atuarfiup pisortaata aammattaaq sumiginnaanermik ajornartorsiutit annertusiartornerat takusinnaagaluaraa, inuillu immikkut ilinniagallit atuarfiup ikiortigisinnaasai ungasikkaluartut, soorluuna ajornartorsiutit annertuallaannginnerusut. *Meeqqanik eqqissiviitsunik* ajornartorsiuteqarneq annikinneroqaaq – tamanna tiimini atuartitsivinni malinnaavigineqartuni ersarippoq, ilinniartitsisullumi oqaluuserisarpaat. Pisortat ilaata ima oqaluttuaraa: "maani meeqqat eqqissiviinnerpaat illoqarfinni meeqqat eqqissisimanerpaat assigiinnarpaat" – naak najukkami ilinniartitsisut, illoqarfimmi sulinikuunngitsut, tamanna upperiuminaatsikkaluaraat. Pisortaq alla oqarpoq, illoqarfimmi atuarfiup nunaqarfiillu atuarfiisa ataatsimoorlutik ataatsimiinnerini nunaqarfiit allat aamma atuartut eqqissiviitsut eqqartortaraat, kisianni"maani taamaanngilaq. Illoqarfimmi mikinerusumi ilinniartitsisuuffiginikuusanni meeqqat atuarnissartik kajungerinngilaat. Maanili kajungerivaat. Assut atuarusupput, aamma arlaannaalluunniit sapernarneraalluni piumajunnaartanngilaq. "Nunaqarfimmi allami illoqarfimmiit meerarsiaqartarneq iluatsitsiffiusimavoq. Taakku klassinit immikkut atuartitaneersuupput, nunaqarfimmili klassimi nalinginnaasumi inissaqartinneqarlutik, ataatsikkut amerlavallaanngikkaangamik.

4.5 Meeqqanut immikkut pisariaqartitsisunut tapersiiniutit

4.5.1 PPR – Pædagogisk-Psykologisk Rådgivning

PPR kommunini sisamani tamani allaffeqarluni inissisimavoq, taamaammat atuarfiit quliinnaat PPR-p allaffianik illoqarfeqateqarput, taamaammallu siunnersortit atuarfiit sinnerini 67-ini meeqqat alakkassagunikkit angalasariaqartarput. Tamanna ilaatigut atuarfiit pisortaasa PPR-mik misigisartagaasigut ersippoq.

Tabel 16
Oqariartuut una isumaqatigaajuk imaluunniit isumaqatiginngiliu?

	PPR-imi sulisoq ajornangitsumik attaveqarfigineqarsinnaavoq		Ajornanngitsumik PPR-imi sulisoq orniguttarpoq meeqqamik takutitassaqaraangatta		Ajornanngitsumik PPR-i piffissaqartarpoq meeqqamik misissuinissamut		PPR-imi ajornanngitsumik ilinniartitsisumut ilitsersorneqarnissaminut oqaloqatigiinnissamullu piffissamik inniminniisoqartarsinnaavoq	
Illoqarfimmi atuarfeqarfiusumi PPR-mik allaffeqarpa?								
	Aap	Naamik	Aap	Naamik	Aap	Naamik	Aap	Naamik
Isumaqataavunga	4 (57 %)	20 (61 %)	3 (43 %)	5 (15 %)	2 (29 %)	9 (27 %)	4 (57 %)	11 (33 %)
Ilaatigut isumaqataavunga	3 (43 %)	10 (30 %)	3 (43 %)	13 (39 %)	4 (57 %)	10 (30 %)	3 (43 %)	13 (39 %)
Isumaqataavallaanngilanga	0 (0 %)	3 (9 %)	1 (14 %)	9 (27 %)	0 (0 %)	8 (24 %)	0 (0 %)	6 (18 %)
Ismaqataanngilanga	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	6 (18 %)	1 (14 %)	6 (18 %)	0 (0 %)	3 (9 %)
Katillugit	7 (100 %)	33 (100 %)	7 (100 %)	33 (100 %)	7 (100 %)	33 (100 %)	7 (100 %)	33 (100 %)

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni pisortanut apeqqutai immersuilluni akisassat, 2014. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 3.1, tabel 19

Tabelimi qulaaniittumi takuneqarsinnaavoq atuarfiit pisortaat illoqarfinni PPR-qarfinniittut atuarfiillu pisortaat illoqarfinni PPR-qarfinniinngitsut naligiimmik isumaqartut "PPR-imi sulisoq ajornanngitsumik attaveqarfigineqarsinnaasoq" – tamannami 57 %-it aamma 61 %-it isumaqatigaat. Taamatut attaveqarneq qularnanngitsumik telefonikkut mailikkulluunniit pinerusarpoq, tamatumanilu sumiinneq apeqqutaavallaanngilaq. Kisiannili nammineq najuulluni attaveqarnermut tunngatillugu assigiinngittoqarpoql.

Naak " Ajornanngitsumik PPR-i piffissaqartarpoq meeqqamik misissuinissamut" oqariartuuteqartut amerlaqatigiikanneraluartut (29 % aamma 27 % isumaqataammata), illoqarfinni PPR-ip allaffeqarfiginngisaani amerlanerit "isumaqataanngillat" imaluunniit "isumaqataavallaaratik", tassalu 42 %-it sinneri 14 %-iusut. Assigiinngissut suli annerulerpoq " Ajornanngitsumik PPR-imi sulisoq orniguttarpoq meeqqamik takutitassaqaraangatta" apeqqutigineqarmat – tamannami PPR-qarfinni atuarfiit pisortaasa 43 %-iisa isumaqatigaat, PPR-qarfeqanngitsut 15 %-iinnaasa tamanna isumaqatigigaat. Taakku 45 %-ii isumaqataavallaanngillat imaluunniit isumaqataanatik. "PPR-imi ajornanngitsumik ilinniartitsisumut ilitsersorneqarnissaminut oqaloqatigiinnissamullu piffissamik inniminniisoqartarsinnaavoq" pillugu akissutit siulianitut iluseqarput.

Ataatsimut isigalugu atuarfiit pisortaasa 48 %-ii *isumaqanngillat* PPR-imi ajornanngitsumik ilinniartitsisumut ilitsersorneqarnissaminut oqaloqatigiinnissamullu piffissamik inniminniisoqartarsinnaasoq, 45 %-illu *isumaqaratik* "ajornanngitsumik PPR-i piffissaqartartoq meeqqamik misissuinissamut". Qularnanngitsumik tamanna meeqqat immikkut pisariaqartitsisut sullinniarneranni kipiluttunaqutaasut ilagisassavaat.

PPR-it allaffiini sulisut aamma namminneq nukissaalatsinerit/suleqatissaaleqinerit ungasissutsillu kipiluttunartittarpaat, atuarfiit tamakkerlugit pitsaasumik sullinnissaannik ajornakusoortitsilersarmata.

4.5.2 Ilinniartitsisoq siunnersorti

Illoqarfiit atuarfiini tamani *immikkut atuartitsinermut iliniartitsisoq siunnersorti* meeqqanut immikkut pisariaqartitsisunut naleqqiullugu ataqatigiissaarisutut akisussaaffeqarpoq. Atuarfinni assigiinngitsuni atorfiup allaaserinera assigiinngilaq, kisianni tunngaviatigut eqqarsaataavoq iliniartit-

sisoq siunnersorti tassaassasoq suleqatiminik ikorfartuillunilu siunnersuisartoq, PPR-mullu akunnermiliuttuulluni. Assersuutigalugu taakkuusinnaapput PPR-mut innersuussinernik katersuillutillu ingerlatitseqqittuusut, aamma PPR-mi sulisut atuarfimmut alakkaanissaanik aaqqissuussisut. Nunaqarfinni atuarfiit aammattaaq illoqarfimmi ilinniartitsisoq siunnersorti aqqusaagassaraat

PPR-it allaffiini sisamani oqaloqateqarnikkut erserpoq PPR-it ilinniartitsisut siunnersortit pinngitsoorsinnaanngikkaat. Kommunit ilaanni PPR-mi pisortap aammattaaq ilinniartitsisut siunnersortit unamminartoqarfiit annerusut ilaattut taavai. PPR-mi pisortat tamarmik eqqaavaat ilinniartitsisut siunnersortit pitsaassutsimikkut nikerartut. Ilaat misilittagaqarluartuupput pikkorillutillu, kisiannili aamma arlallit nutaajupput, taarseraatikulanerilu ajornartorsiutaalluni, taamatullu suleqatigiinniarnermut pisarissersuutaavoq suliassat periusaallu atuarfinni ataasiakkaani assigiinngimmata. Nalinginnaavoq suliassaminnut immikkut ilinniarsimasannginnerat, taakkunanngalu ilinniartitsineq PPR-imut suliaavoq pingaartoq. Kisianni suleriaatsinik sungiussisimalluartillugit, assersuutigalugu meeqqamik suliaq aallartereerneqarsinaaasarpoq, PPR-imut suli innersuussisoqannginnerani.PPR-imi pisortaq nassuiaavoq, atuarfiit suleqatigerusullugit, aamma pinaveersaartitsilluni sulianut tunngatillugu, kisiannili "piffissaq kingullerpaaq atorlugu" suliassaqalertuaannartarlutik.

PPR-imut innersuussinerit

Aamma eqqaaneqarpoq innersuussinermi periusissat tamatigut malinneqartanngitsut. Innersuussinerit arlalitsigut amigaateqartarput, PPR-imi sulisut nassuiaapput, piaarpallaamik annikippallaamillu tunngaveqartumik nassiunneqartarlutik. Innersuussinermi ersittussaavoq misiliinerit suut atuarfiup atuartumut ingerlassimanerai (soorlu atuarsinnaanermik misiliineq, perorsaanikkut misiliutit), aamma suut allatigut ingerlanneqarsimanersut. Kisianni arlalitsigut ersittarpoq misiliisoqarsimanngitsoq. PPR-imi sulisut tamanna isigivaat tassaasoq ikiortissamik pisariaqartitsinerup ersiutaa. Innersuussutinut aamma ilisarnaqutaasarpoq, arlalitsigut allanneqarsimasarmata ilinniartitsisut oqaloqatigeeqqarsimanngikkaluartut. Assersuutaasinnaavoq innersuussineq, taamaallaat meeqqap oqaatsitigut ingerlanerliornerata paasisimaneranik imaqartoq, innersuussinermi eqqaanngikkaluarlugu perorsaanikkut allatulluunniit eqqarsaatersuutit saqqumisimanersut. Imaappoq PPR-ip aggersannginnerani ajornartorsiut atuarfimmi aaqqiiviginiarneqarsimanngitsoq. Ilinniartitsisut namminneq meeqqanik misiliisariaqarnerannut pissutaavortaaq, PPR akuliutsinnagu tamakku misilinneqaqqaarsimanngippata PPR piffissaajaannassammat.

Tassunga assingusumik PPR-mi sulisut ilaata tikkuarpaa, atuarfinnit ataasiakkaanit innersuussinerit amerlassusaat nikerartut, tamatumalu assigiingitsunik meeqqanik isiginneriaaseqarneq takutikkaa. Tamatuma aamma PPR-imik isiginneriaatsit assigiinngitsuunerat takutippaa - "immikkut ilisimalittut" imaluunniit "siunnersortitut". "Immikkut ilisimalittut" isiginneriaatsip innersuussutit amerlavallaat nassatarisarpai. Tamatumani isumaqartoqartarmat PPR aggeqquneqarsinnaasoq meeqqat ajoqutaannik suussusiliisussatut, nammineq ajornartorsiut qaangerneqarniassammat. PPR-ip kissaatigineruaa siunnersortitut inissisimanissaq, tassuunakkut siunnersuisinnaajumallutik ajornartorsiut namminneq "tigunngikkaluarlugu".

Soqutiginarpoq ilinniartitsisut ilaat akerlerluinnaanik isumaqarmata – PPR innersuussummik piumasaqartartoq meeraq pillugu siunnersuitigani. Ilinniartitsisut taakku PPR siunnersortaanerusut atorukkaluarpaat, soorlu takkullutik meeqqap malinnaavigineratigut, tassanngaanniillu oqaloqatigiittoqarneratigut.

PPR-mi pisortaq isumaqarpoq atuarfiit ingerlalluarnerusut aamma tassaasut pisortarissaanerit.

4.6 Eqikkaaneq naliliinerlu, atuartut

Ersarippoq kalaallit meerartaat annertuallaamik sumiginnagaallutillu innarligaasartut. Aamma ersarippoq meeqqat naapertuuttumik tapersornissaannut aningaasatigut isumalluutit killeqartut. Taamaammat paasiuminarpoq pisortat ilinniartitsisullu amerlasuut, naammaginartumik atuartitsisinnaannginneq puullaaqissutigimaassuk, inuttut ajornartorsiutit qaangerniaqqaagassat amerlangaarmata.

Kisianni aaqqiissutissanik eqqarsassagaanni, pingaartuuvoq atuarfiup pisortaatut ilinniartitsisutulluunniit ima inerniliinnginnissaq inuttut ajornartorsiutit aaqqinneqaqqaartinnagit susoqarsin-

naanngitsoq,imaluunniit PPR-it inunnillu isumaginnittoqarfiit annertunerusunik aningaasaliiffigeqqaartariaqartut. Soorunami tamatuma sorpassuit ajornannginnerulersissavai, kisianni aamma atuarfinni pitsanngorsaanissaq inissaqarpoq – tamanna naliliinermi arlalinnik assersuutissaqarpoq

Ilinniartitsisut PPR-nilu sulisut tikkuarpaat ilinniartitsisut meeqqat immikkut pisariaqartitsisut pillugit Ilinniarfissuarmiit ilisimasakippallaartartut. Meeqqat taakku nalinginnaasumik atuartitsinermi isumagineqassappata, ilinniartitsisut pisariaqartunik piginnaasaqartariaqarput. Tamatumani ilinniartitsisunik ilinniartitsineq ilinniartitseqqinnerlu pineqarput. Kisianni ilinniartitsisup ataatsip aamma tikkuarpaa aamma "nammineerluni annertuumik iliuuseqartoqarsinnaasoq, meeqqat ajoqutaat suussusilerneqarsimatillugit. Ilinniartitsisut ataasiakkaat piareersarnissaq pissutsinillu paasiniaanissaq namminneq annertuumik akisussaafigaat."

Ilinniartitsisut arlallit aamma eqqaavaat namminneq akisussaallutik. Illoqarfimmi mikinerusumi inuttut ajornartorsiorfioqisumi ilinniartitsisoq isumaqarpoq, pingaartuusoq iluatsissinnaanngitsunut tamanut meeqqat tunuliaqutaasa utoqqatsissutiginnginnissaat. "Uagut aamma atuartitsineq soqutiginarnerulersinniarsinnaavarput," oqarpoq. Periarfissat allat tassaasinnaapput anguniagaqarluarnerusumik piginnaanngorsaanerit – soorlu imminut tatigisumik allanillu ataqqinnittumik attaveqaqatigiinnermik pikkorissarnerit imaluunniit ersarissutigut PPR-ilu isumasioqatigiinnerit – soorlu atuarfiit assigiinngitsut marluk iluatsitsisumik taamaaliorsimasut. Ilinniartitsisut siunnersortit pingaarnerutinneqarnerat – soorlu ukiut tamaasa nutaanik taarserneqartannginnerisigut – tamannami tassaasinnaammat akeqanngitsumik piginnaanngorsaaneq – misilittagaqassusiissa qaffassanerat aqqutigalugu.

PPR-imi sulisut atuarfiit meeqqanik innersuussinerminni assigiinngitsorujussuarnik periuseqartarnerinik meeqqanillu tapersiinernut assigiinngitsorpassuarnik tiimiliisarnerannik misigisarsimassasa tikkuarpaat, ilinniartitsisunit ataasiakkaanit, atuarfimmit, inunnik isumaginnittoqarfimmit PPR-millu suut ilimagisaanerisa ataatsimoornerusumik qulaajarnissaat pissutissaqartoq. Ilinniartitsisut arlallit nalornivaat suna suliassarinerlugu, suliassaq isumaginninermi sulianut qanikkaagaat, tamannalu pillugu malittarisassaliuunneqarlutillu paasiniarnissaanut ikiorserneqartariaqaraluarput.

Kisianni siulliullugu pissutissaqarsinnaavoq perorsaanikkut oqallisigissallugu, sooq ilinniartitsisut aperineqartut affaasa atuartut pissusilersornerat atuarfiup unammilligassaatut annerpaatut isigineraat. Sillimmatigisat pinnagit, piginnaasat pinnagit tapersiiniutit pinnagit – kisiannili atuartut pissusissamittut pissusilersunngitsut salliutillugit.

Kiisalu pissutissaqarpoq atuartitsineq pillugu kapitalip uterfiginissaa. Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut annermik toqqarneqarnerput ilisaritinneqarlutillu tassaatillugit atuartunik kajungilersikkuminaatsunik imaluunniit nalinginnaasumik atuartitsinermi malinnaatikkuminaatsunik atuatitsinissamut sakkuusinnaasutut siunnersuutit, kisiannili annikitsuinnarmik atorneqarlutik. Tamanna apersuilluni oqaloqatigiinnerni eqqaaneqanngilaq, kisiannili oqallisigeqqinneqarsinnaalluarluni.

5 Ilinniartitsisut

Nalilersuinerup takutippaa atuarfinni aqutsisut ilinniartitsisullu amerlasuut misigigaat atuarfimmi pitsaasumik suleqatigiittoqartoq. Kisiannili suleqatigiinngittarneq, suliassat suliarineqarsinnaanerannit pitsaannginnerusumik suliarineqartarnerannut patsisaagajuttutut aamma taaneqakulavoq. Tassunga peqatigitillugu atuarfippassuarni ilinniartitsisut pisortallu taarseraattartorujussuupput, tamannalu atajuartitsinnginnermik kinguneqarsinnaasarpoq suleqatigiinnernullu ajoqutaasinnaalluni. Nalilersuinerulli takutippaa ilinniartitsisut atuarfinni qanoq aaqqissuisarnerat aamma unammilligassaqarfiusoq. Tassami ilinniartitsisut pisortallu uparuarpaat alloriarfiit suleqatigiillu ilusiligaanerat ilinniartitsisut atuartitseriaasiannut suleqatigeeriaasiannullu aamma unammilligassaqarfiusartut. Ilaat aamma isumaqarput suleqatigiinneq naammaginartumik salliutinneqanngitsoq. Tamanna assersuutigalugu takuneqarsinnaavoq ilinniartitsisorpassuit atuartitsissutit akimorlugit atuartitsilernissamik ajornakusoortitsisarnerisigut. Naggasiullugu ilinniartitsisut kalaallit qallunaallu akornanni – atuarfinni ilinniartitsisut qallunaat amerlagaangata – ilaatigut imminnut ungasittoqartarpoq akerleriittoqartarluuniluunniit.

5.1 Suleqatigiinneq ataatsimut isigalugu

Atuarfinni suleqatigiinneq ataatsimut isigalugu pisortat ilinniartitsisullu iluarisimaarluarpaat. Atuarfinni pisortat akornanni apeqqutinik akisassanik immersuisitsilluni misissuinermi atuarfinni pisortanit 43-sunit 19-it assersuutigalugu akipput (44 %) atuarfimmi suleqatigiinneq ataatsimut isigalugu naamma-gisimaarlugu, 23-llu (53 %) naammagisimaarinninnerullutik. Illoqarfimmi atuarfimmi pisortaq ataaseq naammagisimaarinnippallaanngilaq. Naammagisimaarinninnginnermik arlaannaalluunniit akinngilaq.

Tabel 17
Atuarfimmi nalinginaasumik suleqatigiinneq pillugu qanoq naammagisimaarinnitsigaat?

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 19)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 24)	Katillugit (N = 43)
Naammagisimaarpara	6 (32 %)	13 (54 %)	19 (44 %)
Amerlanertigut naammagisimaarpara	12 (63 %)	11 (46 %)	23 (53 %)
Amerlanertigut naammaginngilara	1 (5 %)	0 (0 %)	1 (2 %)
Naammaginngilara	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)
Katillugit	19 (100 %)	24 (100 %)	43 (100 %)

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni pisortanut apeqqutai immersuilluni akisassat, 2014. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.10, tabel 87

Atuarfimmi ataatsimoortoqarneranik misigisitsisumik atuarfimmi suleqatigiittoqarnersoq apeqqutigi-neqarmat atuarfinni pisortanit 42-sunit pisortat aqqaneq-marluk (29 %) akipput annertuumik taamaat-toqartoq, 24-llu (57 %) ilaatigut taamaattoqartoq. Atuarfinni pisortat katillugit arfinillit (15 %) naliliip-put annikinnerusumik suleqatigiittoqartoq suleqatigiittoqanngivittorluunniit. Tamanna atuarfinni pisortat akornanni apeqqutinik akisassanik immersuisitsilluni misissuinerup takutippaa. Illoqarfinni nu-naqarfinnilu atuarfinni pisortat annertuumik assigiinngisuteqanngillat, eqqarsarnarporli nunaqarfinni atuarfinni pisortat sisamat atuarfimminni (mikisumi!) ataatsimoornermik misigilersitsisumik su-leqateqartoqarneranik isumaqanngilluinnarmata. Kisitsisit tabelimi ataani takuneqarsinnaapput.

Tabel 18
Illit naliliinerit tunngavigalugu qanoq annertutigisumik atuarfimmi suleqatigiittoqarpa ataatsimoornermik misigititsisumik?

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 19)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 23)	Katillugit (N = 42)
Annertuumik	6 (32 %)	6 (26 %)	12 (29 %)
Ilaatigut	12 (63 %)	12 (52 %)	24 (57 %)
Minnerusumik	1 (5 %)	1 (4 %)	2 (5 %)
Taamaattoqanngilagut	0 (0 %)	4 (17 %)	4 (10 %)
Katillugit	19 (100 %)	23 (100 %)	42 (100 %)

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni pisortanut apeqqutai immersuilluni akisassat, 2014. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.10, tabel 93

Atuarfinni pisortat aamma aperineqarput ilinniartitsisut ilinniartitsisoqatimik ilisimasaannik isumalluutaannillu qanoq annertutigisumik atuisarnersut. Tassani pisortanit 43-sunit 15-it (35 %) akipput tamanna annertuumik pisartoq 26-llu (60 %) akillutik tamanna ilaatigut pisartoq, atuarfimmi pisortaq ataaseq (2 %) akivoq tamanna annikitsumik pisartoq atuarfimmilu pisortaq ataaseq (2 %) akivoq taamaattoqanngivittartoq. Tassa ataatsimut isigalugu pisortat 95 %-ii naliliipput atuarfimmi ilinniarti-tsisut ilinniartitsisoqatimik atuartitsissutini ilisimasaat isumalluutaallu atortaraat (tabelinik nalunaarusi-aq imm. 1.10, tabeli 9).

Ilinniartitsisut aamma suleqatigiinnerminnik nalileeqqullugit qinnuigineqarput, uani aamma pissutsit annertunertigut ajunngillat. Apeqqutinik akisassanik immersuisitsilluni misissuinermi ilinniartitsisut 88 %-ii naammagisimaarinnipput (45 %) imaluunniit naammagisimaarinninnerullutik (43 %). Ilinniartitsi-sut 12 %-ii naammagisimaarinninnginnerupput (10 %) naammagisimaarinatilluunniit (2 %).

Tabel 19
Atuarfimmi ilinniartitsisut akornanni suleqatigiinneq qanoq naammagisimaartigaajuk?

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 230)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 54)	Katillugit(N = 284)
Naammagisimaarpara	43 %	54 %	45 %
Annertunertigut naammagisimaarpara	45 %	35 %	43 %
Annertunertigut naammagisimaanngilara	9 %	11 %	10 %
Naammaginngilara	3 %	0 %	2 %
Katillugit	100 %	100 %	100 %

Tunngavik: Danmarkimi Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi ilinniartitsisutut atorfeqartunut apeqqutai immersuilluni akisassiat. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.18, tabel 84.

Kisitsisit takutippaat illoqarfinni nunaqarfinnilu atuarfinni ilinniartitsisut akornanni naammagisimaarinninnerat annikitsuinnarmik assigiinngissuteqartoq. Kisiannili nunarfinni atuarfinni ilinniartitsisut illoqarfinni atuarfinni ilinniartitsisunut sanilliullugit naammagisimaarinninnerupput.

Apeqqutinik akisassanik immersugassani ilinniartitsisut aamma qinnuigineqarput atuarfimmi unammilligassat annertunerit pingasut suunerinik isummatik allaqqullugit, tassani illoqarfinni atuarfinni ilinniartitsisut 29-t nunaqarfinnilu atuarfinni ilinniartitsisut tallimat oqaatigaat tassaasoq suleqatigiit suleqatigiinnerat (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 3.2, tabeli 2) (imaassinnaavoq taakku 33-t ilaat qulaani tabelimiittut iluarisimaarinninnginnerminnik iluarisimaarinninnginnerunerminnilluunniit oqaaseqartut)

Sammisaq suleqatigiinneq ilinniartitsisunik apersuinermi sammineqarpoq. Suleqatit issiaqatigitillugit ajortumik oqaaseqarnissaq ajornakusoorsinnaavoq, ataatsimullu isigalugu annertunerusumik pitsaasumik suleqatigiittoqarnera takuneqarsinnaavoq. Amerlasuut assersuutigalugu oqaatigaat alloriarfinni namminneq atuartitsivimminni pitsaasumik suleqatigiittoqarneranik isumaqarlutik,

allalli suleqatiginerat ajornartorsiutitaqartoq. Ilinniartitsisut taarseraannerat ilinniartitsisullu napparsimaqattaartartut su-leqatigiinnermi unammilligassatut aamma oqaatigineqarput. Pisortap ataatsip oqaatigaa ilinniartitsisut pisoqqat nutaallu akornanni akerleriittoqarsinnaasartoq, "atuarfitoqqap Atuarfitsialaallu akornanni" akerleriinnertut oqaatigaa.

5.2 Alloriarfinni suleqatigiinneq

Atuarfik pillugu inatsit 2003-meersoq malillugu atuarfik alloriarfinnut pingasunut agguagaavoq, tassaallutik atuartut nukarliit 1., 2. aamma 3. klassiniittut, ukiuni sisamani atuartut akulliit 4., 5., 6. aamma 7. klassiniittut atuartullu angajulliit 8., 9. aamma 10. klassiniittut. Tamassuma saniatigut peqqussummi nutaami naatsorsuutigineqarpoq atuartitsinerup ilaa holdini taarseraattuni atuartitsissutillu akimorlugit ingerlanneqartassasoq, tamannalu immikkoortumi tullermi itisilerneqassaaq.

Alloriarfikkaarinermut siunertaq inatsimmut oqaaseqaatini nassuiarneqarpoq:

"Taamatut ilusiliinerup qularnaassavaa atuartut, ataatsimooqatigiinni erseqqissuni inissinneqarlutik alloriarfiillu naammassineri tamaasa inaarutaasumik nalilerneqartarlutik, atuarnerminnik ingerlatsisarnissaat, taamaaliornikkullu ingerlaavartumik atuartut ataasiakkaat atuarnerata ilikkagaqarniarneratalu siunertalimmik piareersaasiorneqarnissaa." (Uannga issuagaq: *Siunnersuut uunga: Atuarfik pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. x, xx.xx.2001-imeersoq,UKA 2001/35 q. 7.*)

Alloriarfinnut agguaaneq aallaavigalugu atuarfippassuit toqqarpaat ilinniartitsisut ataasiakkaat siusinnerusumut sanilliullugu piffissap atuartitsivissap annertunersaani suleqatigiinni alloriarfimmi ataatsimi inississinnaagaat, taamaammallu alloriarfinni taakkunani ilinniartitsisoqatigiit suleqatigiinnerussasut. Tassa ilinniartitsisut klassitik meeqqat atuarfiat tamakkerlugu ilinniartinneq ajorpaat, alloriarfinniiginnartarlutilli.

Atuaqatigiit ilinniartitsisoqatigiillu ilinniartitsisut ataasiakkaat suliaqarfigisassaat taamatut aaqqissuussinermi erseqqarissorujussuarmik sinaakkuserneqarput. Tamassumani klassit ataasiakkaat alloriarfiillu ataasiakkaat pillugit ilinniartitsisut akunnerminni qanimut suleqatigiissinnaalersinneqarput. Ilinniartitsisut tamarmik alloriarfinni tamani klassini assigiinngitsuni atuartitsisarpata, ilinniartitsisut ataasiakkaat assersuutigalugu ukioqatigiiaat alloriarfiillu pillugit ataatsimiinerpassuarnut assigiinngitsunut peqataasassapput. Aammattaaq ilinniartitsisut alloriarfinni assigiinngitsuni atuartitseriaatsinillu taakkununnga atasuni immikkut ilisimasaqalersinnaanissaat alloriarfinnut atassuteqarnerup kinguneraa.

Ilinniartitsisulli arlallit misigaat alloriarfinnut agguataarineq eqaatsuunngitsumik ingerlasoq, tamassumalu ilaatigut kinguneraa ilinniartitsisut atuartitsissutini immikkut ilinniakkaminni atuartitsissutiniluunniit pitsaasumik piginnaasaqarfigisaminni atuartitsinatik, klassini ataasiakkaani atuartitsissutini amerlasuuni tamaniluunniit akuttunngitsumik atuartitsisariaqartarnerat. Atuarfimmi ataatsimi assersuutigalugu taamaallaat angajullerni nipilersortoqartarpoq taamaallaallu nukarlerni sanasoqartarluni, tassa atuartitsissutini taakkunani marlunni tamani ataasiinnarmik ilinniartitsisoqarmat. Alloriarfikkaarinerup ersarissumik iluaqutissartaa, tassalu ilinniartitsisut qanimut suleqatigiinnerusinnaanerat, ilinniartitsisut arlallit naapertorlugit ulluinnarni ingerlanngilaq. Ilinniartitsisoq nutaaq isumaqarpoq suleqatigiinneq unammilligassat annertunersarerpiarigaat. Atuartitsissutini qulingiluani atuartitsisinneqalernikuuvoq, isumaqarporlu allanit ikiorneqarani.

Oqaatigineqassaaq ilinniartitsisut alloriarfimmut ataatsimut atassuteqartillugit aalajangersimasunik agguarneqartartut, atuartullu taamaalillutik alloriarfinnut nuukkaangamik ilinniartitsisui taarsertarlutik, tamassumanilu alloriarfinnut agguarneqarnerat nammineq malinneqartarani. Soorlu peqqussum-mut/inatsimmmut oqaaseqaatini ersittoq tamanna atuarnerup tamarmiusup imarisaatigut agguaanertut aallaaviusumik eqqarsaataaginnarpoq.

Alloriarfiit pingasut – qeqertat pingasut

Atuarfinnut pulaarnernut atatillugu apersuinerit takutippaat alloriarfiit aaqqissuussaanerat atuarfinni suleqatigiinnerup qanoq inneranik ilinniartitsisut isumaqarnerannut pingaaruteqartorujussuaq. Arlallit oqaatigaat atuarfik atuarfittut pingasutut immikkoortutut misiginartoq. Illoqarfiit

ilaanni atuarfimmi ilinniartitsisoq assersuutigalugu oqarpoq "alloriarfiit taakku pingasut qeqertatut pingasutut isikkoqarput". Pingaartumik atuartut piffissami atuarfianni imminut atassuteqartitsineq alloriarfinnullu ikaarsaariartarnernik suliaqartarneq isumaa malillugu tunulliunneqartarmata alloriarfiit akornanni pitsaanerusumik suleqatigiinnissaq ilinniartitsisup ujartorpaa. Atuarfik tassunga peqatigitillugu ukiuni kingullerni alleriarnikuummat ilinniartitsisoq malillugu tamassuma kinguneraa atuarfinni ilinniartitsisut ullumikkut annikinnerungaartumik imminnut atassuteqartarput. Sumiiffiilli ilaanni pitsaaqutigaa alloriarfinni ataasiakkaani pitsaasumik qanimullu suleqateqatigiittoqarnera.

Illoqarfimmi allami atuarfimmi ilinniartitsisut oqaluttuarput atuarfimminni pissutsit aamma taamatut innikuusut, kisiannili alloriarfinnik aaqqissuussaaneq maannakkut imatut qeratanerujunnaarnikuuvoq ilinniartitsisut alloriarfimmi ataatsimiiginnarunnaartalernikuullutik, tamassumanilu alloriarfiit akornanni suleqatigiinneq eqaannerulersinneqarluni. Aammattaaq 3. aamma 4. klassit kiisalu 7. aamma 8. klassit akornanni suleqatigiinnermi tiimit atassuteqartitsiviusut atuutilersinneqarput, taamaalilluni ilinniartitsisut atuartunik alloriarfimmut tullermut ingerlatitseqqiisut ilisimasatik ilinniartitsisunut atuartut alloriarfimmi ingerlaqqiffianneersunut ilisimatitsissutigisinnaallugit. Tamanna aamma immikkut klassit klassillu nalinginnaasut akornanni atuuppoq, tassa atuartut immikkut klassimiit klassimut nalinginnaasumut illuatungaanullu nuukkaangata ilinniartitsisut ataatsimeeqatigiinnissartik pisariaqartittarpaat.

> *Alloriarfiit siusinnerusukkut imminnut ungasinnikuupput. Ullumikkut atuartitsissutini pikkoriffigisatsinni atuartitsinissaq pingaartipparput. Tamanna siusinnerusukkut allaanikuuvoq. Alloriarfimmi ataasiinnarmi ilinniartitsisuuneq imaanngilaq pitsaanerusoq. Alloriarfiit akornanni nuuttarneq pissutsinik paasinnitsitsisarpoq.*

Aamma illoqarfimmi allami atuarfimmi aaqqissuussaaneq qeratanerujunnaarnikuuvoq, taamaalilluni ilinniartitsisut amerlanerusut alloriarfinnit ilinniartitsisuuffigisaminnit allaanerusuni maannakkut atuartitsisarlutik. Suleqatigiinneq taamaalilluni alloriarfiit malillugit suli aaqqissuussaammat, alloriarfimmi ataatsimi suleqatigiit ataatsimiinnissaannut ilinniartitsisut tamaasa katersornissaasa ajornakusoornera unammilligassaqarfiuvoq.

Pissutsinik isiginneriaaseq alla tassaavoq alloriarfiit aaqqissuussaanermi immikkoortortaammata suliassat suliassaqarfiillu taakkununnga agguaanneqarnikuusut aammalu alloriarfimmi immikkoortortamiluunniit aqutsisumit aqunneqartarlutik. Illoqarfimmi mikinerusumi atuarfimmi ilinniartitsisut uparuarpaat immikkoortortani aqutsisut perorsaaneq atuartitsissutillu pillugit pisariaqartumik oqallitsitsiniarnissamik suliassartik naammattumik ingerlatinngikkaat. Ilinniartitsisup assersuutigalugu pakatsilluni oqaatigaa ataatsimiittarnerat qanoq ittuunissaat pillugu ilatsiinnartoqartoq angusaqarniartoqaranilu. Ilinniartitsisup assersuutigalugu uparuarpaa ataatsimiinnginnerni ullormut oqaluuserisassanik allattoqarneq ajortoq alloriarfinnilu aqutsisut ataatsimiinnerit pitsaavallaanngitsumik piareersartaraat ilusilersorlugillu. Aammattaaq malugisarpaa ataatsimiinnissat ualikkut ingerlanneqartartussat ilinniartitsisut angerlareersimaneri pissutigalugu pinngitsoortartut. Allani oqaatigineqarpoq alloriarfinni ataatsimiinnerit ajunngitsumik ingerlasartut, soorunami ersarissumik ullormut oqaluuserisassaqarpat, tamannalu alloriarfimmi aqutsisup kisimi akisussaaffigisariaqanngikkaa: "Uagut iliuuseqarnissatsinnut pikkorinnerusariaqarpugut. Atuartitsissutit pillugit oqaloqatigiinnerusariaqarpugut. Allat piginnaasaat atorluanngippallaartarpagut."

Nunaqarfimmi mikisumi atuarfimmi unammilligassat allaanerupput. Atuarfimmi ilinniartitsisut ikitsut suleqatinik amerlanerusunik suleqatissaqanngingneri nakooqueqartoq unammilligassaqarfiusorlu malugisarpaat. Assersuutigalugu aqutsisoq isumaqarpoq ulluinnarni sulinerup iluamik ingerlanissaanik sulisut suleqatigiinneri pitsaaquteqartoq: "Suleqatigiilluarpugut. Taamatut ikitsigaluni iluaqaaq. Suut tamaasa pillugit attaveqatigiittarpugut. Suleqatigiinnili suleqatit siunersueqatigisinnaasat aamma amigaataasinnaasarput. Suliamik ingerlatsinermi isumassarsianik paarlaasseqatigiittarluni suleqatigiinneq amigaatigaara, tamannalu amerlanerunngikkaanni ajornakusoorsinnaavoq." Ilinniartitsisoq oqaluttuarpoq nunaqarfimmi atuarfiup illoqarfimmi atuarfiup intranetianut atassuserneqarnissaa suliniutigineqartoq, taamaalilluni oqallittarfiit aqqutigalugit illoqarfimmi atuarfimmi ilinniartitsisunik suleqateqartarneq ineriartortinneqarsinnaaniassammat.

Apeqqutinik akisassanik immersuisitsilluni misissuinermi atuarfimmi pisortat aperineqarput allori-arfinni suleqatigiinneq atuartitsissutinilu suleqatigiittut suleqatigiinnerat qanoq nalilerneraat. Allo-riarfinni suleqatigiinneq atuartitsissutini suleqatigiit suleqatigiinnerannit pitsaanerungaartoq nali-lerneqarpoq, tamassumanilu alloriarfiit atuarfimmi "qeqertatut" ingerlalluarsinnaallutik, tamas-sumanili "tukimut" suleqatigiinneq pilliutigineqartartoq.

Atuarfimmi pisortanit 43-usunit 24-t (56 %) akipput alloriarfinni suleqatigiinneq ingerlalluartoq, pisortallu 17-t (40 %) akipput ajorisassaanngitsumik ingerlasoq. Nunaqarfimmi atuarfimmi pisortaq ataaseq (4 %) akivoq pitsaavallaanngitsumik ingerlasoq pisortarlu ataaseq akivoq atuar-fiani alloriarfinni suleqatigiittoqanngivissortoq. Kisitsisit tabelimi 20-mi ataaniittumi takuneqarsin-naapput.

Tabel 20
Qanoq ingerlava: alloriarfinni suleqatigiinneq?

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 19)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 24)	Katillugit (N = 43)
Ajunngilaq	13 (68 %)	11 (46 %)	24 (56 %)
Naammaginarpoq	6 (32 %)	11 (46 %)	17 (40 %)
Naammaginarpallaanngilaq	0 (0 %)	1 (4 %)	1 (2 %)
Taammaattoqanngilagut	0 (0 %)	1 (4 %)	1 (2 %)
Katillugit	19 (100 %)	24 (100 %)	43 (100 %)

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni pisortanut apeqqutai immersuilluni akisassat, 2014. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 11.10, tabel 88

Atuarfinni pisortat akerlianik naliliipput atuartitsissutini ilinniartitsisoqatigiit (kalaallisut ilinniartitsi-sut, matematikimi ilinniartitsisut il.il.) suleqatigiinnerat ajornerungaartoq. Atuarfimmi pisortanit 42-sunit 14-it (33 %) akipput suleqatigiinneq ingerlalluartoq. 19-it (45 %) akipput ajorpallaan-ngitsoq atuarfinnilu pisortat qulingiluat (21 %) akipput ingerlalluarpallaanngitsoq. Arlaannaal-luunniit akinngilaq atuartitsissutini ilinniartitsisoqatigiit suleqatigiinngivissortut. Kisitsisit tabelimi ataaniittumi takuneqarsinnaapput.

Tabel 21
Qanoq ingerlava: fagini assigiinni ilinniartitsisut suleqatigiinnerat?

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 19)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 23)	Katillugit (N = 42)
Ajunngilaq	3 (16 %)	11 (48 %)	14 (33 %)
Naammaginarpoq	9 (47 %)	10 (43 %)	19 (45 %)
Naammaginarpallaanngilaq	7 (37 %)	2 (9 %)	9 (21 %)
Taammaattoqanngilagut	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)
Katillugit	19 (100 %)	23 (100 %)	42 (100 %)

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni pisortanut apeqqutai immersuilluni akisassat, 2014. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.10, tabel 89

Nunaqarfinni atuarfinni pisortat illoqarfinni atuarfinni pisortanut sanilliullugu alloriarfinni suleqati-giinneq pitsaannginnerusoq naliliisut ilinniartitsisutini ilinniartitsisut suleqatigiinnerat pitsaanerusoq isumaqarput. Uani annertuumik assigiinngissuteqartoqarpoq, tassa nunarfinni atuarfinni pisortat 48 %-it isumaqarmata ilinniartitsissutini ilinniartitsisut suleqatigiinnerat pitsaasumik ingerlasoq – illoqarfinni atuarfinni pisortat taamaalaat 16 %-it taamatut isumaqartut, illoqarfin-nilu atuarfinni pisortat 37 %-ii akerlianik isumaqarput tamanna iluarpallaanngitsoq. Nunaqarfinni atuarfinni pisortat taamaallaat 9 %-ii taamatut akipput. Immaqa tamanna takussutissaavoq illo-qarfinni atuarfinni alloriarfinnik agguaaneq imatut annertutigisoq ilinniartitsissutini ilinniartitsiso-qatigiit suleqatigiikkunnaarsinneqarlutik, nunaqarfinnilu atuarfinni alloriarfiit imatut agguangaan-ngitsigisut ilinniartitsisut tamarmik atuaqatigiiaani tamani annertunerusumik annikinnerusumil-luunniit atuartitsisarlutik.

Ilinniartitsisummi aamma oqaatigaat atuarfimmi ilinniartitsisut atuartitsissutit assingini atuartitsisartut ataatsimeeqatigisarnerannut sanilliullugu alloriarfimmi ilinniartitsisuuffigisaminni suleqatitik akulikinnerusumik ataatsimeeqatigisarlugit. Apeqqutinik akisassanik immersuisitsilluni misissuineq naapertorlugu illoqarfinni atuarfinni ilinniartitsisut 85 %-ii nunaqarfinnilu atuarfinni ilinniartitsisut 70 %-ii alloriarfinni suleqatigiinnermut atatillugu minnerpaamik qaammammut ataasiarlutik ataatsimiittarput (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.18, tabel 86), atuartitsissutinilu suleqatigiinnermi kisitsisit taakku 39 %-iupput 47 %-iullutillu (sinneri akuttunerusunik ataatsimiittarput ataatsimiinngivissortarlutilluunniit). (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.18, tabel 88). Tassani aamma ersippoq nunaqarfinni atuarfinni ilinniartitsisut illoqarfinni atuarfinni ilinniartitsisunut sanilliullugu atuartitsissutini ilinniartitsisoqatigiit suleqatigiinnerat salliutinnerugaat. Tamassuma saniatigut nunaqarfinni atuarfinni ilinniartitsisut atuaqatigiikkuutaani suleqatigiinnermi peqataasarnerannut sanilliullugu (57 %-ii) illoqarfinni atuarfinni ilinniartitsisut atuaqatigiikkuutaani suleqatigiinnermi akulikinnerusumik peqataasarput (72 %-ii minnerpaamik qaammammut ataasiarlutik) (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.18, tabel 86). Alloriarfianni suleqatigiinnerup pingaartinneqaneruneranik imaluunniit atuartitsissutini ilinniartitsisoqatigiit suleqatigiinnginnerannik naliliinermut nassuiaat tassaasinnaavoq piareersarneq aqqutigalugu alloriarfinni suleqatigiinnermut isumalluutinik atuarfinni tamani atugassiisoqartarnera, atuarfippassuillu ilinniartitsisoqatigiit atuartitsissutinik suleqatigiinerannut atugassiisoqarsimannginnera – annikitsuinnarmilluunniit atugassiisoqarsimanera.

5.3 Ilinniartitsisut kalaallit qallunaallu akornanni suleqatigiinneq

Ilinniartitsisut qallunaat kalaallillu akornanni suleqatigiinneq nalilersuinermi aallaavittut sammisaanngilaq, taamaammat apeqqutinik akisassanik immersuisitsinermi apersuinerniluunniit tamanna apeqqutiginngilarput. Sammisaq illoqarfinni qallunaanik amerlanerusunik ilinniartitsisoqarfiusuni apersuinerit ilaanni piareersagaangitsumik saqqummerpoq, tamannalu malunnartumik initoqimmat uani oqaatigaarput.

Atuarfinni suleqatigiinneq aamma ilinniartitsisut oqaatsitigut kulturikkullu tunuliaqutaannit sunnerneqarpoq, tassani qallunaat ilinniartitsisut Kalaallit Nunaanni ilinniartitsisut inaanni ikinnerussuteqarlutik, naak siusinnerusumut sanilliullugu ikinnerungaaraluarlutik, atuarfinni perorsaanermik suliaqartunit tamarmiusunit ullumikkut taamaallaat 13 %-iullutik. Assigiinngitsorujussuarmilli agguagaapput, taamaalilluni Kitaani illoqarfinni angisuuni atuarfinni qallunaat ilinniartitsisut ataasiakkaaginnaallutik, avinngarusimasunilu illoqarfinni atuarfinni amerlanerullutik. Apersorneqartulli ilaat uparuaapput amerlassusaat apeqqutaavallaanngitsoq. Aamma qallunaat ilinniartitsisut ikitsillugit ilinniartitsisunut kalaallinut atassuteqarnermi aaqqiagiinngittoqarsinnaavoq. Tamanna assersuutigalugu atuarfimmi qallunaat ilinniartitsisut amerlavallaanngiffianni kalaallip ilinniartitsisup oqaaseqarneratigut takussutissinneqarpoq: "Angajullerni ingerlalluarpugut, tassanimi qallunaanik ilinniartitsisoqanngilaq (…)."

Suleqatit oqaaseqatigisat nalinginnaasumik peqatigineqartarput. Kalaallit ilinniartitsisut amerlanerit qallunaatut pikkorikkaluartut ilinniartitsisut inaanni nammineq oqaatsit atorlugit oqaloqatigiittoqartarpoq, tamassumanilu ilinniartitsisut ulluinnarni ilaatigut marlunngorlugit avinneqartarput. Tamannali suleqatigiinnermi nammineq ajornartorsiutaassagunanngilaq. Oqaatsitigut aporfiit saniatigut apersorneqartut ilaat isumaqarput qallunaat ilinniartitsisut Kalaallit Nunaanni suligaangamik pissutsinik kiisalu suliamik ingerlatsinermi inatsisitigullu sinaakkutit naammattumik ilisimasaqarfigineq ajoraat imaluunniit kulturimi allami sulinertik nassuerutigisarnagu. Qallunaat kalaallillu ajornakusoortumik atassuteqarsinnaanerat, ilaatigut paqumigisatut iluseqarsinnaavoq. Tamanna nalilersuinermut atatillugu aatsaat inuit ataasiakkaarlugit apersorneqarneranni qaqinneqartarneratigut ersereerpoq imaluunniit ilinniartitsisut kalaaliinnaat ataatsimoortillugit apersorneranni. Sammisaq ilinniartitsisut inaanni ilinniartitsisut assigiinngitsut taakku akornanni ammasumik oqallisigisallugu ajornakusoorunarpoq.

Illoqarfimmi atuarfimmi pisortaq qallunaat ilinniartitsisut pillugit ajortumik misilittagaqarpoq, Kalaallillu Nunaanni qallunaat ilinniartitsisut isornartoqartillugit. Atuarfimmi pisortaq, nammineq qallunaajusoq, qallunaat ilinniartitsisut ilai nuna pinngortitarlu misigisaqarfiginiarnerullugit Kalaallit Nunaannukartartutut isigai. Isumaa malillugu Kalaallit Nunaanni ilinniartitsisutut suliniaraanni

aallaavik tamanna ilaanni eqqunngitsuusinnaavoq: "Ilaat Kalaallit Nunaat misigisaqarfiginiarlugu maaniipput sulinissarlu pinnagu. 'Nunamit allamit suliartortuunertik' paasisimanngilaat."

Ajornartorsiutip ilaa soorunami tassaavoq oqaatsitigut akimmiffiit, tassani ilinniartitsisut qallunaat kalaallillu tamatigorluinnangajak qallunaatut oqaloqatigiittarmata, tassa kalaallit ilinniartitsisut qallunaatut oqalussinnaammata paasisarlutillu qallunaallu ilinniartitsisut amerlanerpaartaat kalaallisut oqalussinnaanatik. Tamassumani ilinniartitsisut qallunaat piginnaaffeqarnerusarput oqaatsitik atorlugit oqalussinnaalluaramik, naak kulturikkut nunamilu najugaqarfimminni allamiikkaluarlutik. Attaveqaqatigiittarneq tamatumani qallunaat inuiaassutsikkut tungavii atorlugit pisarpoq oqaatsillu oqartussaaneq sunnersinnaasarpaat, tassa ilinniartitsisut kalaallisut ilitsoqqusaralugit oqaaseqartut qallunaatut oqaatsit ilitsoqqussarinagit nalunngisat atorlugit qallunaat oqaloqatigisarmatigit.

Atuarfimmi pisortaq tamassumunnga attuumassutillimik nassuiaavoq ilinniartitsisut qallunaat sulianik ingerlatsineq pillugu siunnersuuteqaraangata pingaartumik ilinniartitsisut kalaallit akerliliinissaminnut tunuarsimaartartut. Pisortap isumaa malillugu kalaallit ilinniartitsisut akerliunatik anngaaginnartarput, tamannalu ugguareqaa: "Uanga ilinniartitsisulluunniit qallunaat oqaaseqaraangata anngaaginnartarput." Pisortallli misilittagaraa ilinniartitsisoqatigiit akisussaaqatigiileriartornerat isummaminnillu anitsisinnaalernerat peqatigalugu ajornatorsiut piffissap ingerlanerani annikilliartulernikuusoq.

Illoqarfimmi mikinerusumi ilinniartitsisoq qallunaaq nassuiavoq kulturi tunngativalugu paatsooqatigiittoqartarsinnaasoq aporfissaqartarsinnaasorlu. "Malugisarpara, isumaq 'uagut – ilissilu' tunngavigalugu isummersortoqartartoq. Toqqaannartumik oqaluttoqarneq ajorpoq, isumaqarpungalu kalaallit suleqatit qanoq eqqarsarnersut nalorninartartoq." Ilinniartitsisoq taanna aamma nassuiaavoq malugisarlugu atuarfimmi kalaallit ilinniartitsisut qallunaat pillugit pigiliutiinnakkanik isummersortartut, isumaalu malillugu kalaallit qallunaallu suleqatigiinneranni aaqqiagiinngittoqartalerneranut tamanna pissutaasartoq.

Illoqarfimmi atuarfimmi pulaarneqartumi ilinniartitsisut qallunaat kalaallillu suleqatigiinnerat ajornartorsiuteqarfiusorujussuuvoq. Tassani illinniartitsisut atuarfimmilu pisortaq oqaluttuarput suleqatigiinneq ajortuusoq, allaallumi amerlasuunik assortuuttoqartartoq. Suleqatigiinnissaq ikioqatigiinnissarlu "kulturerineqanngillat". Apersuinerni uparuarneqarpoq kalaallit qallunaallu akornanni pissutsit ajornartorsiutit ilagisorujussuugaat. Kalaallit ilinniartitsisut ilaat misigisimasarput ilinniartitsisut qallunaat ilisimasaqarnerusutut pissusilersoqqajaasartut, tamatumani "Danmarkimi imatut iliortarpugut" tunngavigalugu sulisarlutik. Isumaqarput qallunaat ilinniartitsisut Kalaallit Nunaanni pissutsinik tikikkaangamillu Kalaallit Nunaanni atuarfeqarfiup allaaneruneranik ilisimasaqarpiannginnerannut tamanna takussutissaasoq. Atuarfimmi iliniartitsisumik qallunaamik nutaamik apersuinermi tamanna uppernarsarneqarpoq.

Illoqarfimmi mikinerusumi allami ilinniartitsisoq qallunaaq taamatut misigisimavoq, tassa siulini amerlasuut "isumassarsialatsiaqartartorujussuusimasut", suleqatimilu kalaallit tamassuminnga qatsussisimanerat paasilluarsinnaava. Nassuiaavoq tamassumunnga peqatigitillugu *isumassarsisimagaanni* imminut noqikkuminaattartoq.

Atuarfimmi allami pisortap aaqqiagiinnginnerit tassunga assingusut ammasumik iliuuseqarfigisimavai tamakkulu atuarfimmi aaqqinniarneqarnikuupput. Pisortaq isumaqarpoq ilinniartisisut inaanni marlunngorlutik avillutik issiakkajuttoqartaraluartoq tamanna ajornartorsiutaavallaarunnaarnikuusoq. Atuarfimmi pisortap erseqqissarpaa ilinniartitsisut timelærerillu akornanni suleqatigiinneq aamma ajornartorsiutaanikuusoq. Tamassumunnga iliuusaa tassaavoq tamanna pillugu atuarfimmi ammasumik oqaloqatigiisitsisarneq akerleriinnerillu aaqqinniarneqarneranni sakkunik aalajangersimasunik assigiinngitsunik atuisarneq.

5.4 Ilinniartitsisut taarseraannerat sulinngitsoortarnerallu

Angajoqqaat apersorneqartut oqaatigaat ilinniartitsissut taarseraannerujussuat tiimillu atuarfiussat amerlasuut ilinniartitsisut napparsimanerat pissutigalugu taamaatiinnarneqartarnerat ajornartorsiutaasoq. Atuarfimmi pisortat apeqqutinik akisassanik immersuitsilluni misissuinermi

akissutaat malillugit pisortat 32 %-ii isumaqarput ilinniartitsissut taarseraannerat atuartut ilikkagaqartarnermi pissarsiaannut ajoqutaasut (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.9, tabel 63). Tamassuma saniatigut pisortat affaat sinnerlugit akipput ukiumi atuarfiusumi 2013/14-imi tiimit atuarfiusussat ikinnerpaamik 3 %-ii taamaatiinnarneqartut (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.6, tabel 44). Tiimit 3 %-ii atuartut ataasiakkaat ullut atuarfissaat arfinillit assigaat. Atuarfinni pingasuni 11 %-it sinnerpaat, taakkulu atuartut ataasiakkaat ullut atuarfissaat 22-t assigaat.

Ilinniartitsisut taarseraannerat
Ilinniartitsissut akuttunngitsumik taarseraannerat atuartunut ilinniartitsissutinik nutaanik suleriaatsinillu nutaanik sungiussiniartussanut ajornartorsiutaapput, kiisalu ilinniartitsisut nutaat tamarmik atuartitsisut taakkulu piginnaasaat unammilligassaallu ilikkarniartussaasarlugit. Illoqarfimmi mikisumi ilinniartitsisup uparuarpaa atuartut assigiinngitsorpassuarnik ilinniartitsisoqartarnikuusut, tamassumalu"eqqissilluni sulinissamik sungiussinngitsoornerat" kingunerigaa. Tamanna aamma atuarfimmi ilinniartitsisut suleqatigiinneranni ajornartorsiutaavoq. Pisortaq ataaseq oqarpoq "ukiut tamaasa pissutsit uteqqittariaqartarput".

Ajornartorsiut pingaartumik avinngarusimasuni amerlasuunit qimanneqartartuni ajornartorsiutaavoq, taakkununngalu piginnaasalinnik nutaanik ilinniartitsisussasiornissaq ajornakusoorsinnaavoq.

Soorlu siornatigut oqaatigineqareersoq ilinniartitsisut taarseraannerat ajornartorsiutaasutut angajoqqaanit uparuarneqarpoq.

Atuarfinni pisortanik apeqqutit akisassat atorlugit misissuinerup takutippaa, pisortat 9 %-ii (illoqarfinni atuarfiit marluk aamma nunaqarfimmi atuarfiit marluk) isumaqartut atuarfimminni taarseraanneq imatut annertutigisoq "atuartut ilikkagaqartarnermi pissarsiaannut ataatsimut isigalugu ajoqutaasarluni". 23 %-it isumaqarput ilaatigut ajoqutaasoq, 14 %-illu akipput "annikinnerusumik". 55 %-it isumaqarput ajornartorsiutaanngitsoq. (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.9, tabel 63). Nunap immikkoortuinut agguarlugit imatut isikkoqarput:

Tabel 22
Isummat malillugu illit atuarfinni ima ilinniartitsisunik taarserartoqartigisarpoq tamanna allaat atuartut pissarsiaannut nalinginaasumik sunniuteqartarluni?

	KUJATAA	NUUK	QEQQA	DISKO	AVANNAA	TUNU	Katillugit
Aap, annertuumik/Aap, ilaatigut	3	1	1	2	3	4	14
Aap, annikinnerusumik/Naamik	5	7	4	8	4	2	30
Katillugit	8	8	5	10	7	6	44

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni pisortanut apeqqutai immersuilluni akisassat, 2014. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 3.1, tabel 20

Kisitsisit annertunngillat, takuneqarsinnaavorli taarseraanneq Kujataani, Avannaani Tunumilu, tassa avinngarusimasuni, ajornerusumik isigineqartoq.

Ilinniartitsisut aperineqarmata 64 %-ii akipput ilinniarlutik naammassinermik kingorna atuarfimmi allami atorfeqarsimallutik (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.16, tabel 74). Uani ilinniartitsisut ilinniarsimasut ilinniarsimanngitsullu assigiinngitsorujussuupput, tassa ilinniartitsissutut ilinniarsimasut 70 %-iinut ilinniartitsissutullu ilinniarsimanngitsut 37 %-iinut tamanna atuummat (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 3.1, tabel 21). Qallunaat kalaallillu ilinniartitsisutut ilinniarsimasut immikkut isigigaanni, qallunaat ilinniartitsisut ilinniartitsisutut ilinniarsimasut 97 %-ii siornatigut atuarfimmi allamiinnikuupput (takuneqarsinnaanngilaq Danmarkimi imaluunniit Kalaallit Nunaanni atuarfimmi allamiissimanersut) tamannalu kalaallit ilinniarsimasut 66 %-iinut atuuppoq (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 3.1, tabel 22).

Ilinniartitsisut atuarfimmi ataatsimi suliinnavissimanngitsut sooq nuunnerannik aperineqarput. Uani amerlanersaat – 51 % - akipput "nutaanik misigisaqarusullutik". 29 %-ii "illoqarfim-

mut/nunaqarfimmut uungarpiaq" nuukkusukkamik, 26 %-illu akipput "inuttut pissutsit pissutigalugit illoqarfimmut/nunaqarfimmut allamut nuullutik". (Pingasut tikillugit akissuteqartoqarsinnaavoq, taamaammat ilinniartitsisoq ataaseq tunngavilersuutit taakku arlallit atorpai). Ilinniartitsisut aamma atuarfimmi qimataminni naammaginngisaqannginnerminnut pissutaasunik allassallutik periarfissaqarput, akisulli 10 %-ii ataallugit taamaaliornissartik toqqarpaat (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.16. tabel 75).

Siunissamut isiginiarsarilaarniarluni ilinniartitsisut aamma aperineqarput atuarfimmi maannakkut atorfeqarfigisaminni ukiut pingasut qaangiuppata atorfeqaannassanerlutik naatsorsuutigineraat. 59 %-ii angerput, 14 %-ii naaggaarput 28 %-iilu akipput "naluara" (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.16, tabel 76). Uani aamma ilinniartitsisut kalaallit ilinniarsimasut qallunaallu ilinniarsimasut naatsorsueqqissaarinermi assigiinngitsorujussuupput, tassa kalaallit ilinniarsimasut 66 %-iisa atuarfimmi tassani atorfeqaannassallutik naatsorsuutigimmassuk, tamannalu ilinniartitsisunut Danmarkimi ilinniarsimasunut 28 %-iinut atuulluni (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 3.1, tabel 23).

Tiiimit taamaatiinnarneqartut

Ilinniartitsisut sulinngitsoortarnerat tiimillu taamaatiinnarneqartartut angajoqqaat atuarfimmik isiginninneranni initoorujussuupput. Ajornartorsiutip annertussusia atuarfimmi pisortat akornanni apeqqutinik akisassanik immersuisitsilluni misissuinermi takussutissinneqarpoq, tassani pisortat 17-it (55 %-iisa) oqaatigaat tiimit atuarfiusussat 3 %-ii amerlanerusulluunniit 2013/14-imi atuarfiunngitsoortut. Atuarfinni pingasuni 11 %-it sinnerpaat. Tamanna tabelmi ataaniittumi ersippoq.

Tabel 23
Ukiumi atuarfiusumi 2012/2013-imi tiimit atuartitsissutigineqartussaagaluartut skemaliussat qassit piviusunngortinneqanngitsoorpat?

	Illoqarfinni atuarfiit (N= 16)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 15)	Katillugit (N = 31)
0-2 %	6 (38 %)	8 (53 %)	14 (45 %)
3-5 %	7 (44 %)	3 (20 %)	10 (32 %)
6-8 %	2 (13 %)	0 (0 %)	2 (6 %)
9-11 %	0 (0 %)	2 (13 %)	2 (6 %)
Over 11 %	1 (6 %)	2 (13 %)	3 (10 %)
Katillugit	16 (100 %)	15 (100 %)	31 (100 %)

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni pisortanut apeqqutai immersuilluni akisassat, 2014. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.6, tabel 44
Nassuiaat: Kisitsisit uani tabelimiittut pilersinneqarput apeqqutit "Ukiumi atuarfiusumi 2013/2014 –imi tiimit atuartitsiffiussaangaluartut skemaliussat qassit piviusunngortinneqanngitsoorpat?" –mut aamma "Ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi tiimit atuartitsivissat qassit skemaluunneqarpat?" -mutakissutaasut kattunnerisigut.

Tabelmi takuneqarsinnaavoq atuarfinni 14-ini tiimit atuarfissat 2 %-it ikinnerusulluunniit taamaatiinnarneqartariaqarsimasut, taakkulu illoqarfinni atuarfinnut arfinilinnut nunaqarfinnilu atuarfinnut arfineq-pingasunut agguagaapput. Atuarfinni qulini tiimit 3-5 % taamaatiinnarneqarsimapput. Tamassuma assigaa atuartunut ataasiakkaanut ullut atuarfiit arfinilinniit qulinut. Atuarfinni arfineq-marlunni suli amerlanerupput. Aammattaaq malugiuk apeqqut pisortanit 45-init immersugassami akissuteqarsimagaluartunit taamaallaat 31-t akisut.

"Taartaasartunik amigaateqarpugut" illoqarfinni atuarfinni pissutaanerpaajuvoq. Tamassuma assigaa illoqarfinni atuarfinni pisortat 85 %-ii (11), nunaqarfinnili atuarfinni pisortat taamaallaat 26 %-iullutik (5). Nunaqarfinni silap ajornera pissutaanerpaajuvoq – nunaqarfinni atuarfinni pisortat 63 %-ii (taamatut allapput), illoqarfinnili atuarfinni pisortat taamaallaat 8 %-it (1) taamatut akillu-

tik. Immikkoortuni tamani aqutsisoq allappoq (Ilinniartitsisut nalunaaruteqaratik sulinngitsoortarnerat) taamaatitsiinnartarnernut pissutaanerpaajusoq (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.6, tabel 45). Kisiannili "taartaasartunik amigaateqarneq" aamma tassaasinnaavoq napparsimaneq imaluunniit allamik pissuteqarluni sulinngitsoorneq. Atuarfinni pisortat kisitsisit taakku qanoq isumaqarfigineraat aperineqanngillat aammalu tamatigoornerusumik pilersaarusiorneq atorsimaneraat aperineqaratik.

Tiiminik taamaatitsiinnartarneq angajoqqaat soorunami isornartoqartippaat. Illoqarfimmi atuarfimmi angisuumi angajoqqaaq imatut oqarpoq:

> *Atuartuni akullerni taarseraattoqartorujussuaq takusarnikuuarput. (…) Tiimit atuanngiffiit imatut amerlatigipput taartaasartullu tiimii imatut amerlatigipput tujorminaannarluni (…) Meeqqat sinaakkutissaqanngillat. Atuartut nalunaaruteqaratik atuanngitsoortartorujussuupput. Ilinniartitsisut nalunaaruteqaratik sulinngitsoortartorujussuupput. Tiimit atuanngiffiit amerlapput. Peqqussut malillugu ingerlatsisoqarsinnaanngilaq, tassami taanna pimoorullugu malinneqanngimmat.*

Atuarfinni pisortat ajornartorsiut ilisimavaat apersuinernilu oqarlutik ilinniartitsisunik atorfeqartoqartoq pitsaassusilimmik suliniuteqanngitsutut isumaqarfigisaminnik taamaammallu taakku soraarsikkusukkaluarlugit. Tamannali ajornakusoorsinnaavoq, ilinniartitsisut atorfeqarnerminni illersugaammata imaluunniit ilinniartitsisunik allanik nassaarnissap ajornakusoorsinnaanera pissutigalugu. Kingulleq illoqarfiit ilaanni ajornartorsiutaavoq, tamannalu avinngarusimasuni ajornartorsiutaagajuttarluni. Pisortaq ataaseq oqarpoq:

> *Ilinniartitsisoq piumasaqaatinik malinninngippat soraarsinnissaa ajornakusoorsinnaasorujussuuvoq. Naak HR aqqutigalugu mianersoqquneqaraluartoq, allatullu iliuuseqartoqaraluartoq (…) Assassorluni sulisoq iluamik sulisinnaanngitsoq ingerlaannaq soraarsinneqarsinnaavoq allamillu nassaarluni. Tamanna meeqqat eqqarsaatigalugit uggornarpoq … Piffissaq tamassumunnga atortartorujussuusarparput. Ilinniartitsisut taamaattut pitsaanerusumik sulilersinniartarpagut, taamaaliorsinnaasaratali taakkulu nammineerlutik soraarumasaratik. Tamanna ajornartorsiutiginerpaavara! Aamma akissarsiassatik piinnarlugit sulisut. Ilikkagassatut anguniakkat soqutigineq ajorpaat. Klassini aqutsisinnaanngillat, meeqqat eqqissiveqanngitsut aqussinnaanngilaat, assersuutigalugu atuartitsinerup allanngorartumik ingerlannissaanut nukissaqanngillat. Isumaqarput suut tamarmik ajornakusoortut… Avataani allanik pikkorissorpassuaqarpoq atuartitserusuttorujussuarnik! Taakku sulisorilersinnaagutsigit vikarit taamatut amerlatigisut atorfissaqartissanngikkaluarpagut.*

Ilinniartitsisut ilaasa suliffimminnik paarinnisinnaanngnnerat ajornartorsiutaammat pisortap allap tupigusuutigaa:

> *Tamanna tulluartorujussuugaluarpoq, angajoqqaat atorfeqartitaraat, meeqqamik atuartinneqarnissaannut iluamillu atuartinneqarnissaannut akissarsiaat angajoqqaat akilertarpaat. Suliffik paarisinnaanngikkaanni allamik nassaartoqartariaqarpoq. Arlaannaalluunniit nakorsamut oqarneq ajorpoq "Pilattaanissannut takkunnissat eqqaamaniariuk"! Atuarfiup nammineq pillutik piuneranik ilaasa eqqarsartarnerat tupaallaatigisorujussuuara.*

Sulinngitsoortarnerit ikilisinniarsariniarlugit atuarfik ataaseq "peqqissuseq pillugu oqaloqatigiittarnermut" periutsimik aalajangersimasumik atuutilersitsinikuuvoq. Ilinniartitsisoq pingasoriarluni napparsimappat atuarfiup pisortaanik atuarfiulluunniit pisortaata tullianik peqqissuseq pillugu oqaloqateqassaaq, tassani suliaq pissutaanersoq il.il. apeqqutigineqartarluni. ilinniartitsisut tamanna - pisortaq malillugu - iluarisorujussuuaat. Semesterimi ataatsimi napparsimasimanngitsut ilinniartitsisut inaanni nersualaarneqartarput. Taamatut aaqqissuussineq nutaajusorujussuummat sunniuteqarnersoq oqaatigissallugu siusippallaarpoq.

Atuarfimmi aalaakkaasunik ilinniartitsisoqartumi – angusaqarluarfiusartumilu – ilinniartitsisoq oqaluttuarpoq:

Aalaakkaasumik ingerlatsineq pingaaruteqartorujussuuvoq. Atuarfiit allat tusaamanerluppagut, inuit napparsimasarput sulinngitsoortarlutillu taartaasartoqarlunilu assigisaallu – tassani uagut aalaakkaasunik ilinniartitsisoqarnikuuvugut, meeqqat taamaalillutik toqqissisimanikuupput, ilisarisimavaatigut. Ulluinnarni pitsaasunik pisoqartarnera nalunngilaat. Tamanna pingaaruteqartorujussuuvoq.

Atuarfimmi tassani pisortaq ilinniartitsisunut erseqqarissunik aalajangersimasunillu ilimasuuteqartar-poq, piffissallu ingerlanerani inuiaqatigiinni ikitsuni tamanna ajornakusooraluartoq aamma sor-aarsitsisarnikuulluni. Tamannali iluaqutaanikuuvoq atuarfillu ataqqineqartorujussuulluni.

5.5 Suleqatigiilluarnerulernissamut suliniutit

Suleqatigiinnissamut ataatsimut tungaveqarnissaq qulakkeerniarlugu tunngaviit naleqartitalluunniit atuarfinni arlalinni ineriartortinneqarnikuupput. Atuarfinni naleqartitanik suliaqarnermi suleqatigiinnermut suliffimmilu tarnikkut avatangiisit pitsanngortinneqarsimanerinut aqutsisut ilinniartitsisullu apersuinerni assersuuteqarput. Atuarfiit pulaarneqartut ilaanni piffissami sivisuumi sullivimmi ajortunik avatangiiseqarfiunikuusumi atuarfimmilu sulisut ilaasa tarnikkut ajornartorsiuteqarfiginikuusaanni pisortap erseqqissarpaa, naleqartitanik ilinniartitsisullu inaanni silaannaap pitsanngorsarnissaanik suliaqarnikkut atuarfimmi pitsaanerusumik ineriartortitsisoqalersimasoq. Nersuiniartarnikkut, kajumissuseqalersitsisarnikkut pitsaasunillu suliniuteqarnikkut pisortaq malillugu ilinniartitsisut sulinngitsoortarneri ikilisinneqarsimapput. Atuarfimmi ilinniartitsisut aamma naliliipput suleqatigiinneq ukiuni marlunni kingullerni pitsaanerulersimasoq. Oqarput: "Takorluukkanik immikkullu suliassatsinnik suliaqarnerput suleqatigiissitsilernikuupput. Tamanna pingaarnerpaajuvoq. Atuarfimmik suli pitsaanerulersitsiniarnerput kajumilersitsilernikuuvoq. (…) Taakku suleqatigiilluta ilusilersorpagut. Tamakku uagut, ilinniartitsisut, suliaraagut – qulliunerusunit suliarineqanngillat."

Atuarfimmi allami pulaarneqartumi aqutsisut ilinniartitsisullu aamma misigaat sullivimmi tarnikkut avatangiisinik isiginninniarneq kinguneqarluarsimasoq atuarfimmilu suleqatigiilluarnerup qulakkeernissaanut tapersiisimasoq. Uani atuarfimmi pisortap erseqqissarpaa atuarfimmi ilinniartitsisut tamarmik IMAK-ip imminut nalilersortarnermik suliniutaanik suliaqarsimasut aammalu IMAK-ip "suliamik ingerlatsinermi maligassaa" isummerfigisimallugu, tamannalu atuarfiup naleqartitaasa sulisullu suliamik ingerlatsisinnaassusiisa akornanni suliamik ingerlatsinissap suliamillu ilisamasaqarluni ingerlatsilluarnerup qulakkeerneqarnissaannut tapersiisimasoq.

Ilinniartitsisut aqutsisullu tamassuma saniatigut erseqqissarpaat atuarfimmi sulisut sinniisaat sullivimmi tarnikkut avatangiisinik suliaqarnermi pingaaruteqartut. Aqutsisut ilaatigut erseqqissarpaat aqutsisut sulisullu sinniisaasa suleqatigiilluarnerat illorrisimaarnerup ilinniartitsisullu atuarfimmi sulisoriinnarnissaasa qulakkeernissaannut pingaaruteqartoq.

Atuarfinni pulaarneqartuni arlalinni assersuutissaqarpoq sullivimmi ajortumik avatangiiseqarneq assersuutigalugu MUS-ip (sulisut ineriartornissaat pillugu oqaloqatigiittarnerup) ilinniartitsisullu sinnissaasaasa angusaqarniarlutik suliniuteqarnerisa salliutinneqarnerannik kinguneqartinneqartartoq.

Atuarfiit pulaarneqartut ilaanni sulisut sinniisaat sullivimmi tarnikkut avatangiisinik suliaqartorujussuuvoq, tamassumalu ilinniartitsisut ilorrisimaarnermut suliamillu nuannarinninnermut iluaqutaasorujussuunera erseqqissarpaat. Tassunga peqatigitillugu atuarfimmi pisortap erseqqissarpaa sulisut sinniisaannik suleqateqarneq ajunngitsuusoq, MUS-ilu siusinnerusumut sanilliullugu maannakkut pingaartinneqarnerusoq. Assersuutissaqarporli ilinniartitsisoq ataaseq isumaqartoq sumiiffimmi sulisut sinniisaat uungaannaq isigisartoq, taamaaliornerminilu suleqatigiinneq ajornakusuulersinnerugaa, assersuutigalugu ataatsimiinnernut tiiminik atugassiisarnissamik kimigiisertarnermigut. Ataatsimiittoqaleraangallu nuanniitsumik nipaattoqalersarpoq imaluunniit suliassat ullormut oqaluuserisassanut eqqortumik inissinneqarsimannginnerat pissutigalugu ilaasa malitassat maleqqusarlugit aalajangiisoqanngitsoortittarlugulu.

Atuarfimmi allami MUS SU-milu sulineq pingaartinneqartorujussuupput. Ilaatigut MUS ingerlanneqartarpoq. MUS-ip ingerlanneqanngitsoortittarlugulu.

ranni atuarfimmi pisortap ukiut tamaasa malinnaasarneratigut. Atuarfimmi pisortaq malillugu atuarfimmi suleqatigiilluartoqarpoq, tassungali peqatigitillugu erseqqissarpaa taamaakkaluartoq aaqqiagiinngitsoqartartoq ilinniartitsisunillu naammaginngiisoqartarluni. Terlinganiik inuit oqaluuserinagit isumaqatiginngisap tiimit 24-t qaangiutsinnagit aaqqiagiinnginnermik iliuuseqaqqusilluni aaqqissuussinerup atuutilersinneratigut aqutsisut tamanna qaangerniarsaraat. Taamaaliortoqanngippat aqutsisut akuliutitinneqassaput. Taava aqutsisup pineqartoq ornissinnaavaa. Taamaattoqanngippat puigorneqassammat. Tamatuma qularnaassavaa ilinniartitsisut akornanni attaveqarnerliornerit aporaannerillu ima annertutigilinnginnissaat allaat atuarfimmut tamarmut sunniullutik. Aqutsisut tamanna atuutilersippaat, sulisulli aaqqissuussineq iluarisorujussuuaat.

Aaqqissuussamik suleqatigiiffiusartut, Perorsaanermut Siunnersuisoqatigiit aamma suleqatigiinnermut ataatsimiititaliaq, isigigaanni, atuarfinni pisortat isumaqarput Perorsaanermut Siunnersuisoqatigiit ingerlalluarnerpaajusut. Illoqarfinni atuarfinni pisortanit 19-iusunit aqqaneq-marluk misissuinermi isumaqarput Perorsaanermut Siunnersuisoqatigiit ingerlalluartut arfineq-marlullu isumaqarlutik ajorisassaanngitsumik ingerlasut. Nunaqarfinni atuarfinni Perorsaanermut Siunnersuisoqatigeeqarfiusuni pisortanit 21-iusunit aqqanillit isumaqarput ingerlalluartut qulillu isumaqarlutik ajorisassaanngitsumik ingerlasut (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.10, tabeli 91). Suleqatigiinnermut ataatsimiititaliat naammagineqannginnerupput. Illoqarfinni atuarfinni pisortat qulingiluat isumaqarput ingerlalluartut, arfineq pingasut isumaqarput ajorisassaanngitsumik ingerlasut, marlullu isumaqarlutik ingerlalluarpallaanngitsut. Nunaqarfinni atuarfinni pisortat akornanni 41 %-it akipput "Ajunngilaq" 59 %-illu isumaqarlutik "Naammaginarpoq" (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.10, tabeli 92).

APV

Atuarfinni pisortat aamma aperineqarput APV (sullivinnik nalilersuineq) "pitsanguiniarluni atorneqartartutut" nalilerneraat. Atuarfinni pisortat arfineq-pingasut isumaqarput annertuujusoq, 16-it akipput "Ilaatigut", aqqanillit "annikinnerusumik" pingasullu "Naamerluinnaq". Akissutini ersippoq APV nunaqarfinni atuarfinnut sanilliullugu illoqarfinni atuarfinni atorneqarnerusartoq - pisortat katillugit 21 %-ii akipput "annertuumik", illoqarfinni atuarfinni pisortat 37 %-ii nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat 5 %-ii taamatut akipput. (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.10, tabeli 95).

Atuarfinni pisortat APV pingaartippallaanngikkaluaraat ilinniartitsisut pingaartitsinerupput. Aperineqarput APV-p atuarfimmi suleqatigiinnermut aamma sullivimmi tarnikkut avatangiisinut qanoq pingaaruteqartigisutut isigineraat, 28 %-illu akigaluartut ilisimanagu, atuarfimmiinnginnerarlugu nalulluguluunniit, 48 %-ii akipput pingaaruteqartoq. 22 %-ii isumaqarput pingaaruteqanngitsoq, 3 %-ilu isumaqarput ajortuusoq. (Tabelinik nassuiaammi imm. 2.18, tabeli 93).

5.6 Ilinniartitsisut – naliliineq

Aqutsisut ilinniartitsisullu apeqqutinik akisassiani akigaluartut, atuarfimminni suleqatigiinneq ajorisassaanngitsoq, ersarippoq atuarfippassuarni suleqatigiittoqannginnera ajortumiluunniit suleqatigiittoqarnera ineriartortitsinermut aporfiusoq. Atuartitseriaatsinik Ilikkalertorfiusunik, alloriarfiit akornanni ikaarsaariarnernik, atuartitsissutit akimorlugit atuartitsinermik il.il. suliaqarnerit pitsaanerpaamik ingerlannginnerinut suleqatigiinnginneq ilinniartitsisut nassuiaatigigajuttarpaat.

Alloriarfinni aqutsisut ilaatigut akisussaatinneqarsinnaapput. Kisiannili soorlu ilinniartitsisut ilaat uparuaasut, suleqatigiinnerup ingerlalluarnissaanut kikkut tamarmik akisussaaqataapput.

Atuarfimmi alloriarfinnut pingasunut ilinniartitsisut ilinniartitsissuterpassuarni ilinniartitsivigisartagaannut annertuumik immikkoortitsineq ajornartorsiorfiuvoq. Tamassuma kingunerisinnaavaa ilinniartitsisut ilinniartitsisutini pitsaanerpaamik piginnaasaqarfiginngisaminni atuartitsisarnerat, akerlianillu pingaartumik ilinniartitsissutini annikitsuni ingerlatsilluarusunnerusut ilinniartitsissutinik pikkoriffiginerusaminnik aallussinissamut naammattunik tiimeqarneq ajorlutik. Tamassuma kinguneraa atuarfiup "qeqertanut" annikitsuinnarmik suleqatigiiffiusartunut agguarneqarnera, minnerunngitsumillu atuartut atuarfimmiinnerminni marloriarlutik ikaarsaarfeqartarnerat pisariaqangikkaluarluni. Kingullertut taaneqartoq imminik ajornartorsiutaanngilaq, kisiannili aamma ilinniartitsisut taarseraattorujussuusarmata ilinniartitsisut arlaleriarlutik paarlaattarnerannik pisariaqar-

tumit annikinnerusumik atuutilersitsinissaq naleqqutinngitsutut isikkoqarpoq. Alloriarfinnik atuutilersitsinermi isumaq taamaallaat tassaasimammat atuarnerup ingerlanerata *imarisaatigut* annikitsukkaarlugit paasiuminartunut agguarneqarnissaa – alloriarfinni misilitsitittarnerit pingaartuullutik – klassini ataasiakkaani ilinniartitsisut allaanerusumik aaqqissuussiffigineqarnissaat atuarfiit isumaliutigisariaqarpaat. Ilinniartitsisut atuartitsissutini pikkoriffigisaminni atuartitsisarnissaasa pingaarnerpaajusariaqarnera nassuerutigalugu atuarfiit ilaat taamatut ingerlatsilernikuupput- ilinniartitsisut alloriarfinni ataatsimoortinnagit imaluunniit klassit ataasiakkaat ukiuni ataasiakkaani ikitsuinnarnik ilinniartitsisoqartinnagit.

Atuarfinni qallunaanik ilinniartitsisoqartillugu, tassa ataatsimik marlunnilluunniit amerlanerutillugit, suleqatigiinnermi unammilligassaqarfiusinnaavoq. Kalaallit ilinniartitsisut isumaqarput qallunaat inituallaartut Danmarkimilu atuarfimmit allaanerusumi – allaanerussamilu – sulisussaanertik paasivallaartarnagu. Atuarfimmi pisortaq ataaseq oqarpoq qallunaat ilinniartitsisut ilaat pitsaasumik ilinniartitsinissaq pivallaarnagu nuna misigisaqarfiginiarlugu tikinnerusartut. Qallunaat ilinniartitsisut siusinerusumut sanilliullugu ikinnerulernikuummata, tamanna avinngarusimasuni illoqarfinni atuarfinni takussaanerulernikuuvoq. Atuarfiit tamarmiunngitsut taamatut unammilligassaqarmata tamassuma aqutsisuniit ammanerusumik iliuuseqarfigineqarnissaa pissusissamisuussaaq. Pissutsit ullumikkutut itsillugit tamanna oqallisigineqaqqusaanngitsutut isikkoqarpoq, taamaalillunilu immineq ineriartorfiusinnaagunarani.

Ilinniartitsisut taarseraannerujussuat aammalu ilinniartitisut sulinngitsoortarnerat pissutigalugu tiimit taamaatiinnarneqartut ilinniartitsisut aqutsisullu apersuinerni sammisorujusuuaat, kisiannili apeqqutinik akisassiani atuarfiit pisortaasa kisitsisaataat immikkoortumi aalajangersimasunik ajornartorsiuteqarneranik tikkuussipput – ajornartorsiutit angajoqqaat aamma sammisarujussuusaat. Ilinniartitsisut nuuttarnerat qimataminni naammaginninnginnermik pissuteqarpallaarunanngilaq, annertunerusumilli sumiiffimut nutaamut nuunnissaq pineqarnerusarluni. Suliffiit pilerinarpata pissutsit taamaaginnartillugit sulisut taakkunani immaqa suliinnartussaagaluartut, tamanna pakkersimaarniarlugu atuarfiit qanoq iliortariaqarnerannik imaaliinnarluni tikkuussinissaq ajornakusoorpoq.

Tiimit taamaatiinnarneqartartut eqqarsaatigalugit sulinngitsoortarnernik atuarfiit tamarmik anguniagaqarlutik ikilisitsiniaasariaqarnerattut isikkoqarpoq. Assersuutigalugu napparsimasoqartarnera pillugu politikki aqqutigalugu tamassuminnga isiginninniarneq sulinngitsoortarnernik imminik annikillisitsisinnaavoq. Kalaallit Nunaanni atuartut affaasa piffissaq atuarfissamik 3 %-ia annaappassuk – imaluunniit ilinniartitsisut sulinngitsoortarnerat (annertunerungaartumik) pissutigalugu (uani taartaasartut ilinniartitsisarnerat ilanngunnagu) – atuarfiit amerlanerusunik sulisoqarnissaannik tiimeqalernissaannilluunniit isumaliutersuuteqanginnermi pimoorussilluni ikilisinniarneqartariaqarput.

Ilinniartitsisut assersuutigalugu pikkorissarnerni peqataagaangata sulinngitsoortarnerit ilaat soorunami pilersaarusiugaasarput, uanilu atuarfiit tamatigoornerusumik pilersaarusiornissamut ilinniartitsisullu pineqartut tiimiisa piffissamut allamut katersornissaannut periarfissaqarput.

Kalaallit qallunaallu ilinniartitsisut akornanni suleqatigiinnerup sumiiffiit ilaanni ajornartorsiutaasinnaanera nalilersuinermi paasineqartoq suliniuteqarfigineqartariaqartutut isikkoqarpoq. Kisiannili ilinniartitsisut inaanni suleqatigiinnermi ajornartorsiutit iliuuseqarfigineqarnissaasa ataatsimut isigalugu pikkoriffigineqanginneranut takussutissaalluni.

Ajortumik suleqatigiinneq suleqatigiinnginnerluunniit isumalluutinik ajortumik atuinermik kinguneqarpoq. Tamassuma kinguneranik ilikkagaqarfigeqatigiittarnissamut isumassarsioqatigiittarnissamullu periarfissat ilinniartitsisutut atorneqanngitsoortarput, immikkoortut akornanni atuartitsisoqanngitsoortarluni, atuartut imminnut naleqqussagaanngitsunik piumafftigineqarlutik ilimasuffigineqartarlutillu, atuartullu taamaammat paatsuungalersarlutik eqqissiveqanginnerulertarlutillu. Tamanna aamma kinguneqarpoq sullivimmi tarnikkut ajortumik avatangiiseqartoqarneranik, tamassumalu kinguneranik sulinngitsoortarnerit amerlanerulersarlutik taamaalillutillu pissutsit tamakku imminnut annertunerusumik sunniuteqarfigeqatigiittarlutik. Aqutsisut uani siuttuusariaqarput, ilinniartitsisulli namminneq aamma suliniummut tassunga tapersiinissamut annertuumik akisussaaffeqarput.

6 Angajoqqaat

Atuarfik pillugu ukiuni makkunani oqallinnermi angajoqqaat initoorujussuusarput. Atuarfimmi unammilligassat angusallu oqaatigineqaraangata angajoqqaat akisussaassuseqarnerat tamatigut oqaatigineqartarpoq. Amerlasuut isumaqarput angajoqqaat taamatut akisussaassuseqarneq pimoorutinngikkaat, isumagisarnagulu meeqqat atuariartoraangamik qasuersimanissaat nerisimanissaallu kiisalu atuakkerisimanissaat atuarfimmilu atortussaminnik nassarnissaat taakkulu ajunnginnissaat. Amerlasuummi aamma isumaqarput angajoqqaat suliassaminnik isumagisaqalertinnagit atuarfik pitsanngornavianngitsoq. Ilinniartitsisunit 203-nit 65-it nalilersuinermut atatillugu apeqqutinik akisassanik immersuisitsilluni misissuinermi oqaaseqaateqartut uparuarpaat angajoqqaat imaluunniit atuarfiup angerlarsimaffiillu suleqatigiinnerat atuarfimmi unammilligassat annertunerit pingasut ilagigaat (Tabelinik nalunaarusiami 3.2, tabeli 2).

Kapitalimi uani sammineqarput atuarfiup angerlarsimaffiillu suleqatigiinnerat kiisalu atuartut atuarneranni angajoqqaat inissisimanerat/suliassaat. Aqutsisut, ilinniartitsisut angajoqqaallu atuarfiup angerlarsimaffiillu suleqatigiinnerat pillugu isumaat uani sammineqarput aammalu atuarfimmi siulersuisut inissisimanerat/suliassaat sammineqarluni.

Atuarfik pillugu Inatsisartut peqqussutaanni nr. 8, 21. maj 2002-meersumi § 28-imi allaqqavoq, angajoqqaat "meeqqap atuartitaasussaatitaanerminik eqqortitsinissaa akisussaaffigaat, atuartitaasussaatitaaneranullu akornusersuissanatik". § 42-imi aamma allaqqavoq atuarfiit angerlarsimaffiillu suleqatiginnerannut qulliunerusumik najoqqutassiat atuarfinni ataasiakkaani atuarfimmi siulersuisut aalajangersassagaat akueralugillu.

2003-mi atuarfimmik aaqqissuusseqqinnermut atatillugu peqqussummi allannguutit tunngavigalugit angajoqqaanut atuagaq najoqqutassiaq Inerisaaviup 2004-mi suliaraa. Angajoqqaanut atuagaq najoqqutassiaq ujarlerfissatut ilusilersugaavoq, angajoqqaallu pissutsit atuartut atuarnerannut tunngasunut assigiinngitsunut najoqqutassat tassani atuarsinnaavaat - tassunga ilanngullugit atuarfiup angerlarsimaffiullu suleqatigiinnerat, angajoqqaat pisinnaatitaaffii, malittarisassat suusinnaanersut il.il. Atuarfinni ataasiakkaani ilinniartitsisut, atuartut angajoqqaallu kikkut tamarmik akuerisinnaasaannik najoqqutassanik/piumasaqaatinik ataatsimut nassaarniarnissamik angajoqqaanut atuakkami najoqqutassiami kaammattorneqarput: "Malittarisassat tassaasinnaapput tiiminut qanoq periareersarsimanissaq, qanoq pissusilersortoqartassanersoq malittarisassallu unioqqutikkaanni qanoq pisoqassanersoq. Malittarisassat taamaattut erseqqarissuussapput, aalajangersimasuussapput piviusorsiortuullutillu." Atuarfiup atuartunit ingerlalluartumik ilinniarfiusarneranik qulakkeerinninniarnermi atuarfiup angerlarsimaffiillu suleqatigiinnerat qitiusutut isigineqarpoq. Tassunga peqatigitillugu tunngavissanut malittarisassanik kikkut tamarmik akuerisinnaasaannik suliarineqarnissaq pingaartineqarpoq. Atuartut, ilinniartitsisut angajoqqaallu peqataatinneqavinnissaat pingaaruteqartutut isigineqartoq.

Meeqqat atuarfianni nalilersuisarneq uppernarsaasiortarnerlu pillugit Namminersornerullutik Oqartussat nalunaarutaannut nr. 2, 9. januar 2009-meersumut najoqqutassiat malillugit atuarfiup angerlarsimaffiilu akornanni attaveqartarneq immikkoortut sisamat uku atorlugit ingerlanneqassaaq: 1) atuartoq peqataatillugu minnerpaamik ukiumut marloriarluni atuarfik angerlarsimaffillu oqaloqatigiittassapput, 2) ukiup atuarfiusup aallartinnerani minnerpaamik ataasiarluni angajoqqaanik ataatsimiisitsisoqartassaaq, 3) nassuiaatit, atuartitsinerup ingerlanneqarnera pillugu paasissutissiissutit, ilassutitut oqaaseqaatit, killiffimmi karakteerit minnerpaamik ukiumut marloriarluni angerlarsimaffinnut allaganngorlugit nalunaarutigineqartassapput aamma 4) angajoqqaat qinnuiviginninnerisigut akuersinerisigulluunniit angerlarsimaffinnut pulaarneq.

Aqutsisunik, ilinniartitsisunik angajoqqaanillu apersuinerni naliliisoqarpoq atuarfiup angalersimaffiillu suleqatigiittarnerat kissaatigineqarsinnaasumit ajornerusoq. Atuarfiup angerlarsimaffiillu oqaloqatigiittarnerat, angajoqqaanik ataatsimiisitsisarneq, allaganngorlugit nalunaarutit aamma (annikinnerusumik) angerlarsimaffinnut pulaarnerit atuarfiit qulliunerusumik atortarpaat, naak akulikissusii allanngorarsinnaagaluartut. Tassunga peqatigitillugu malunnarpoq suleqatigiinneq pitsaanerpaajunngitsumik ingerlasoq ilinniartitsisut angajoqqaallu isumaqarlutik oqaaseqartut. Uparuaapput suleqatigiinnermi najoqqutassatut sinaakkutit aalajangerneqarnikuugaluartut imarisaasa malinnissaat ajornarnerungaartoq. Qulliunerusumik sammisaavoq atuartut atuarnerannut atatillugu angajoqqaat ajornartorsiutaasorujussuusut ilinniartitsisut isumaqartut. Aammalumi ingerlatsivimmi pisortaq isumaqarpoq angajoqqaat atuarfiup ajornartorsiutaasa *annertunersarigaat.* Aammattaaq illoqarfiit nunaqarfiillu assigiinnginnerat soqutiginarpoq ersarillunilu, tassa atuarfiit angerlarsimaffiillu suleqatigiinnerat nunaqarfinni atuarfinni illoqarfinni atuarfinnut sanillillugu pitsaanerusutut nalilerneqarmat.

6.1 Angajoqqaat pimoorussinerannik atuarfiit naliliinerat

Ilinniartitsisut oqaatigaat atuartitsinerminnut atatillugu unammilligassaqartorujussuaq malugisarlugu, tassa angajoqqaat meeqqat atuarneranni akisussaaffitik eqqortinneq ajormatigit. Meeqqat atuartinneqarnissamut piareersimanissaasa kajumissuseqarnissaasalu isumaginissaa pineqaraangat angajoqqaarpassuit angajoqqaatut akissussaaffitik eqqortinneq ajoraat ilinniartitsisut ilaatigut malugisarpaat. Ilinniartitsisut malillugit angajoqqaat ulluinnarni atuarfiup inuuneranut peqataarpiarneq ajorput: ataatsimiinnernut takkuttarlutik meeqqallu ilinniakkerisassaannik ikiortarlugit il.il. Ilinniartitsisut aamma malugisarpaat angajoqqaat atuarfimmut ungasittartut imaluunniit ilinniartitsisunik ataqqinnittaratik. Angajoqqaat tapersersuinerisa amigaataanera atuarfimmi pisortat aamma ilisimavaat. Pisortaq ataaseq nassuiaavoq:

> *Angajoqqaat tapersersuisarnerat ataatsimut isigalugu ajornartorsiutaavoq, pingaartumik illoqarfimmi maani. Suliffissaaleqisoqartorujussuuvoq, tamanna atuarfimmi malugisaqaarput. Meerarpassuit kajumissuseqanngillat, atuarfik taakkununnga pinnguarfissaaginnarpoq. Atuartitsineq siunertaqartutut isiginngilaat. Isumaqarpugut tamanna ajornartorsiutaasorujussuusoq. Amerlavallaat soqutigisaqanngivipput suniarnerlutillu nalullugu.*

Pisortat ilinniartitsisullu apersorneqartut arlallit tikkuarpaat, angajoqqaarpassuaqartoq naalaarumasunik suleqatigiinnissamullu ammasunik, kisiannili ilinniartitsisut "angajoqqaatut piginnaanernik" taasaannik amigaateqartunik. Ilinniartitsisoq oqarpoq: "Angajoqqaat affaasa sinnerisa meeqqamik piffissaq eqqorlugu atuariartortinnissaat il.il. ajornartorsiutigaat. Imaappoq pissutsit tunngaviulluinnartut."

Meeqqat innartarfissaannut sinaakkusiussat ersarissut, takkuffissanik eqquinissat, meeqqat atuariartortigatik ullaakkorsiorsimanissaat, meeqqat atuarnerminni atortussaminnik nassarnissaat, tassaapput ilinniartitsisunit angajoqqaat amigaatigikulanerpaasaattut taakkarsorneqartut. Ilinniartitsisut malillugit meeqqat perorsarnerisa ilaat tamanna angajoqqaat isumagisariaqaraluarpaat, kisiannili tamanna angajoqqaat amerlasuut naammaginartuimik akisussaaffigisanngilaat.

6.1.1 Atuarfimmi pimoorussineq

Meeqqat atuarneranni angajoqqaat pimoorussinerannik atuarfimmi pisortat qanoq naliliinersut apeqqutinik akisassanik immersuisitsilluni misissuinermi aperineqarput.

Tabel 24
Isummat malillugu angajoqqaat qassit meeqqamik atuartinneqarnerat pimooruppaat?

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 19)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 26)	Katillugit (N = 45)
75 & sinnerlugu	3 (16 %)	17 (65 %)	20 (44 %)
50-75 %	11 (58 %)	8 (31 %)	19 (42 %)
25-50 %	4 (21 %)	1 (4 %)	5 (11 %)
25 % ataallugu	1 (5 %)	0 (0 %)	1 (2 %)
Katillugit	19 (100 %)	26 (100 %)	45 (100 %)

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni pisortanut apeqqutai immersuilluni akisassat, 2014. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.15, tabel 138

Tabelimi takuneqarsinnaavoq illoqarfinni atuarfinni pisortat 16 %-ii isumaqartut angajoqqaat 75 %-ii sinnerlugit meeqqat atuarnerat pillugu pimoorissisut. Illoqarfinni atuarfinni pisortat amerlanersaat – 58 %-it imaluunniit katillugit aqqanillit – isumaqarput angajoqqaat arfaasa sisamaagaangatalu pingasut akornanni pimoorussisut, 26 %-illu (katillugit tallimat) isumaqarput affaat inorlugit pimoorussisut. Nunaqarfinni atuarfinni kisitsisit allaanerupput, tassani pisortat amerlanersaat – 65 %-it imaluunniit katillugit 17-it – isumaqarput angajoqqaat sisamaagaangata pingasut pimoorussisut, 31 %-illu (katillugit arfineq pingasut) isumaqarput minnerpaamik affaat pimoorussisut. Taamaallaat nunaqarfimmi atuarfimmi pisortap ataatsip angajoqqaat affaat inorlugit meeqqamik atuarnerannik pimoorussisut malugisarpaa.

Ilinniartitsisut assinganik aperineqarneranni illoqarfinni nunaqarfinnilu assigiinngissut annikinneruvoq, ilinniartitsisulli pisortanut sanilliullugu angajoqqaat ikinnerit pimoorussisut isumaqarput:

Tabel 25
Angajoqqaat qassiugunartut atuartuutimik atuarnerannut malinnaalluartuuppat?

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 226)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 47)	Katillugit (N = 273)
75 % sinnerlugu	16 %	34 %	19 %
50-75 %	30 %	28 %	30 %
25-50 %	33 %	17 %	30 %
25 % ataallugu	21 %	21 %	21 %
Katillugit	100 %	100 %	100 %

Tunngavik: Danmarkimi Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi ilinniartitsisutut atorfeqartunut apeqqutai immersuilluni akisassiat. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.19, tabel 106.

Tabelimi ersippoq ilinniartitsisut taamaallaat 19 %-ii isumaqartut angajoqqaat 75 %-ii sinnerlugit meeqqamik atuarnerannik pimoorussisut. Nunaqarfinnili atuarfinni pitsaanerusutut isikkoqarpoq, tassani ilinniartitsisut 34 %-ii isumaqarput angajoqqaat amerlanersaat pimoorussisut, illoqarfinnilu atuarfinni ilinniartitsisut taamaallaat 16 %-ii taamatut isumaqarput. Pissutsit illuatungaani ilinniartitsisut 21 %-ii isumaqarput, angajoqqaat sisamararterutaat inorlugit pimoorussisut. Uani illoqarfinni nunaqarfinnilu atuarfiit assigiinngissuteqanngillat.

Ilinniartitsisut aamma aperineqarput angajoqqaat qanoq amerlatigisut angajoqqaanik ataatsimiititsinernut takkuttarnersut, 30 %-ii isumaqarput 75 %-ii sinnerlugit takkuttartut, 13 %-iilu isumaqarlutik 25 %-ii inorlugit takkuttartut. Tassani ilinniartitsisut naliliisimassapput angajoqqaat ilaat meeqqamik atuarnerannik pimoorussinatik angajoqqaanik ataatsimiisitsinernut takkuttartut, tassa angajoqqaanik ataatsimiisitsisarnerit amerlanerulaarmata. Akerlianik illoqarfinni nunaqarfinnilu annertunerungaartumik assigiinngissuteqartoqarpoq, illoqarfinni atuarfinni ilinniartitsisut taamaallaat 23 %-ii isumaqarmata angajoqqaat 75 %-ii sinnerlugit angajoqqaanik ataatsimiisitsi-

nernut takkuttartut, nunanaqarfinnilu atuarfinni ilinniartitsisut 61 %-ii taamatut isumaqarlutik. Nunaqarfinni atuarfinni ilinniartitsisut arlaannaalluunniit isumaqanngilaq 25 %-ii inorlugit takkuttartut, illoqarfinnilu atuarfinni ilinniartitsisut 16 %-ii taamatut isumaqarlutik (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.19, tabeli 104). Nalinginnaasumik piviusorsiortumillu ilimaginninneq tassaasinnaavoq angajoqqaat minnerpaamik 75 %-ii angajoqqaanik ataatsimiisitsisarnernut takkuttartut ilinniartitsisut *tamarmik* malugisimagaat, tamannalu tunngavigalugu ikitsuararsuupput.

Angajoqqaat atuarfiit angerlarsimaffiillu oqaloqatigiittarnerannut annertunerusumik takkuttarnersut misissussallugu soqutiginarpoq, tassa namminneq meerartik pillugu ilinniartitsisumik ataatsimik amerlanernilluunniit angajoqqaat ataasiakkaarlugit oqaloqatigineqartarnerannut. Uani ataatsimiinnernik taamaattunik angajoqqaat soqutiginninnerunerannik ilimasunneq uppernarsarneqarpoq, tassa ilinniartitsisut 51 %-ii isumaqarmata angajoqqaat 75 %-ii sinnerlugit ataatsimiinnernut taamaattunut takkuttartut. Uani aammaarluni illoqarfiit (ilinniartitsisut 46 %-ii) nunaqarfiillu (ilinniartitsisut 77 %-ii) assigiinngitsorujussuupput. Illoqarfinni atuarfinni ilinniartitsisut malugisarpaat angajoqqaat affaat inorlugit atuarfiup angerlarsimaffiullu oqaloqatigiinnissaannut takkuttartut, nunaqarfinnilu atuarfinni ilinniartitsisut taamaallaat 6 %-ii taamatut isumaqarlutik. (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.8, tabeli 105). Ilinniartitsisut isumaqaraluartut angajoqqaanik ataatsimut ataatsimiititsinernut sanilliullugu angajoqqaat amerlanerusut oqaloqatigiinnernut taakkununnga takkuttartut, malunnartorujussuuvoq ilinniartitsisut tamarmiunngitsut angajoqqaat sisamaagaangata minnerpaamik pingasut meeqqamik atuarnerat pillugu ataatsimiinnernut takkunnissaat naatsorsuutigisaraat.

Ilinniartitsisut kalaallit ilinniarsimasut qallunaallu ilinniarsimasut assigiinngissuteqarnersut misissoqqipparput, tassanilu takuneqarsinnaavoq angajoqqaanik ataatsimiititsinerit pineqarpata erseqqarissumik assigiinngissuteqartoqanngitsoq (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 3.1, tabeli 15), kisiannili atuarfiit angerlarsimaffiillu oqaloqatigiittarnerat pineqarpat naatsorsueqqissaarinermi annertuumik assigiinngissuteqartoqarpoq. Tassani ilinniartitsisut kalaallit ilinniarsimasut 55 %-iisa malugaat angajoqqaat 75 %-ii sinnerlugit takkuttartut, kisiannili qallunaat ilinniasimasut taamaallaat 28 %-ii taamatut akillutik. Ilinniartitsisut kalaallit ilinniarsimasut 19 %-ii isumaqartut angajoqqaat affai inorlugit takkuttartut, qallunaallu ilinniarsimasut 28 %-ii taamatut isumaqarput (Tabelit pillugit nalunaarusiami imm. 3.1, tabeli 16). Tamanna takussutissaagunarpoq ilinniartitsisoq qallunaatut oqaaseqarpat, tamanna angajoqqaat ilaannut akimmiffiusartoq.

Aqutsisunik ilinniartitsisunillu apersuinerni qulliunerusumik isigalugu taamatut pissuseqartoqarnera uppernarsarneqarpoq itisilerneqarlunilu. Nunaqarfinni atuarfinni aqutsisut ilinniartitsisullu angajoqqaat meeqqamik atuarnerannik pimoorussinerannik angajoqqaanillu ataatsimiititsinerni peqataasarnerannik allaaserinninnerminni malunnartumik pitsaanerusumik isumaqarput.

Nunaqarfimmi atuarfimmi ilinniartitsisoq angajoqqaanik ataatsimiititsisarneq pillugu oqarpoq: "Angajoqqaat tamarmik ataatsimiititsinernut takkuttarput. Tamanna ileqquuvoq. Atuarfimmut ataqqinnittoqarpoq." Alla oqarpoq: "Isumaqarpunga angajoqqaanik suleqateqarneq pitsaasuusoq. Angajoqqaat angajoqqaanik ataatsimiititsinernut takkuttarput. Amerlanerit malinnaalluarput. Soqutiginnipput." Nunaqarfimmi atuarfimmi pisortaq alla itisiliivoq: "Angajoqqaat suleqatikkuminaqaat. Atuartumik ajornartorsiuteqaraangatta tamatigut saaffiginnissinnaasarpugut. Qinnuigineqarnertik malittarpaat. Aamma angajoqqaanik ataatsimiititsinernut tamatigut takkuttarput. Aammami amerlavallaannginnamik."

Illoqarfinni atuarfinni allaanerusunik unammilligassaqarpoq. Illoqarfimmi atuarfimmi ilinniartitsisoq oqarpoq: "(Angajoqqaanik) pitsaasoqarpoq, taakku tapersersuisarput ilaalli anguneqarsinnaanatik. Aamma angajoqqaat atuarfimmut atassuteqarnerat apeqqutaavoq, meeqqat atuarfinnik qanoq isiginneriaaseqarnersut."

Ilinniartitsisoq alla taamatuttaaq oqarpoq:

> *Assigiinngitsorpassuarnik misileraasarpugut. Ataatsimiinnerit soqutiginartinniarsarisarpagut, assersuutigalugu skærmi atorlugu saqqummiussinikkut. Kaffiliortarpugut nereqatitigiissitsisarlutaluunniit. Sianerfigiartarpagut. Kisianni assersuutigalugu 7.- 9. klassiniittut*

angajoqqaavinik ataatsimiititsigaangatta angajoqqaat taamaallaat arfineq marluk – arfineq pingasut takkuttarput. Misigisarparali angajoqqaat inuusunnerit allaanerusut, tassa maannakkut mikisunik meerallit. Angajoqqaamik iliuuserisarsimasaannit allaanerusunik iliuuseqarumasarput meeqqatillu tapersersornerusarlugit.

6.1.2 Ilinniartitsisut aqutsisullu unammilligassat pillugit nassuiaataat

Angajoqqaat atuarfimmi pimoorussinnginerat ilaatigut inuiaqatigiinnik qulliunerusumik nassuiaatissaqarsinnaavoq ilaatigullu inunnik ataasiakkaanik pissuteqarsinnaalluni.

Illoqarfiit nunaqarfiillu assigiinngissuteqartorujussuunerat nassuiarneqarsinnaavoq nunaqarfinni kikkut tamarmik imminnut ilisimasarinerannik, taamaalilluni atuarfiit angajoqqaallu akornanni pisussaaffiliisumik attaveqartitsilernissaq ajornannginnerulluni, tassa ilinniartitsisut angajoqqaallu (inuit attaveqaqatigiittarneranni) allani imminnut ilisarisimasarmata ulluinnarnilu akuttunngitsumik naapittarlutik. Tamanna tunngavigalugu suleqatigiinneq taakkununnga marlunnut pisussaaffiunerulersitsisarpoq. Nunaqarfinnili aamma atuarfeqarpoq takkuttartut ikitsuinnaasarnerannik misilittagaqarfiusunik aammalu soorunami takkuttarnissap ileqqunngornissaata tungaanut angajoqqaat angajoqqaanik ataatsimiititsinernut ataatsimiigiartinniarlugit *aasarlugit.*

Apersuinerni aqutsisut ilinniartitsisullu ataatsimut isigalugu uparuarpaat inuiaqatigiit qulliunerusumik aaqqissuussaanerat atuarfiit angerlarsimaffiillu suleqatigiinnerannik sunniisunik unammilligassaqarfiusoq. Atuarfik arlalinni imatut allaaserineqarpoq "illoqarfiup tarrarsuutaa", imatut paasillugu ajornartorsiutit illoqarfimmut ilisarnaataasut aamma atuarfimmi takuneqarsinnaasartut. Piitsut amerliartornerat, suliffissaaleqineq imigassamillu ajornartorsiuteqarneq, atornerluineq aningaasanoornerlu angajoqqaat atuarfimmi ulluinnarni peqataasinnaassusiannut nukissaqarnerannullu sunniisartutut arlalinni oqaatigineqarput. Atuarfimmi pisortaq ataaseq oqarpoq: "Angajoqqaat ukiuni kingullerni piitsuunerulernikuupput. Meeqqat nerisassaaleqisarput, suliffissaaleqisoqarpoq ammillu akikilliartorlutik. Amerlanerusut imigassamik ajornartorsiuteqalernikuupput." Ilinniartitsisoq ataaseq oqarpoq: "Angajoqqaat ilaat ittoortorujussuusarput, tamannalu paasilluarsinnaavara. Imminnut iluarinngillat. Taamaammat amerlasuut katersuunneranni peqataanissaq aamma ajornartittarpaat. Ullumimi tassani aamma bingortoqarpoq…"

Atuarfimmi pisortaq ataaseq oqarpoq ukiuni arlalinni takkuneq ajortunik angajoqqaaqartoq. Tamanna soorunami inunnik isumaginniffimmit suliassatut isigaa.

Atuarfimmi allami pisortaq nassuiaavoq:

> *Kommunerujussuarmi nutaami illoqarfik unittoornikuuvoq. Suliffissat peerunnikuupput suliffissaaleqinerlu ajornartorsiutaasorujussuuvoq. Atuartut pimoorussinnginnerannut tamanna aamma pissutaavoq – tassa suliffissaqanngippat atuarneq erseqqarissumik siunertaqartoq takusinnaannginnamikku. Atuariartornissaq tamassumani aamma soqutigineqarpallaarunnaarpoq.*

Inuiaqatigiinni ajornartorsiutit annertunerusut atuarfiup soorunami imaliinnarluni aaqqiivigisinnaanngilai. Taamaakkaluartoq pissutsit tamakku atuarfimmut tunngatillugu angajoqqaarpassuit akisussaaffimminnik sooq sumiginnaanerisa nassuiarnerani isiginiarneqarnissaat pingaaruteqarpoq. Minnerunngitsumik meeqqat ilikkagaqarnissamik pimoorussinerisa aamma sunnerneqartarnera pissutigalugu."Atuartut ilikkarusussuseqanngillat! Tamanna unammilligassaavoq. Angajoqqaat pillugit annertunerusumik suliaqartariaqarpugut. Amerlasuut akisussaaffik uagutsinnut tunniuttarpaat." Illoqarfimmi atuarfimmi ilinniartitsisup ataatsip aamma oqaatigaa angajoqqaat akisussaaffitsik sumiginnarpallaartaraat: "Angajoqqaat inuusuttut siusippallaamik nammineertilersarpaat. Pissuseqarfiginiittarnerit suliniuteqarfigineqartariaqarput. Angajoqqaat meeqqatik pitsaasumik atuarniassammata tapersersornissaat pikkoriffiginerulertariaqarpaat."

Naggasiullugu atuarfik ajornartorsiutip ilagisinnaavaa. Ilinniartitsisoq ataaseq oqarpoq: "Isumaqarpunga meeqqat atuarfiat inuiaqatigiinni qaffasissutsini amerlanerni ajortorujussuarmik tusaamasaasoq." Atuarfik pitsaasunut atassuteqartinneqanngilaq.

Angajoqqaarpassuaqarporli meeqqamik atuarnerannik pimoorussisunik, angajoqqaanik ataatsimiititsinernut takkuttartunik meeqqaminnillu tapersersuisartunik. Taamaammat ajornartorsiut paasissagaanni nassuiaatit ataasiakkaartut aamma pisariaqarput.

Illoqarfimmi atuarfimmi ilinniartitsisup ataatsip atuarfiup suuneranik ilaatigut ilisimasaqannginneq oqaatigaa: "Angajoqqaarpassuit ilinniagassat pillugit ikiuussinnaanngillat, namminneq atuarfik pillugu ajortunik misilittagaqarput."

Atuarfiit ilaanni angajoqqaat atuarfimmit "malersugaasutut" misigisut ajornartorsiutigineqartarput, tassa assersuutigalugu ajornartorsiutit annertuallaalersinniarnagit atuartut atuanngitsooraangata ajornartorsiutillumi annikitsillugit angajoqqaat ingerlaavartumik ilisimatinneqartarnissaannik atuarfik politikkeqarmat. Iliniartitsisoq ataaseq nassuaiavoq: "Angajoqqaat ataatsimiinnernut takkuttartut suna suliassaanersoq paasisarpaat. Takkutinngitsut ilinniartitsisoq politiitut isigisarpaat." Atuarfimmi pisortap tamanna imatut oqaatigaa:

> *Angajoqqaat attavigineqartuartarnertik naammagittaalliutitigisarpaat. Kisianni ilinniartitsisoq taamaaliortussaavoq. Angajoqqaat attavigineqartarneq sungiusimannginnamikku malersugaasutut misigisarput. Isumaqartarput atuarfiup nammineq kisimik malersoraatik.*

Angajoqqaat atuarfimmit malersugaasutut misiginissaat pinngitsoorniarlugu atuartut atuarfimmi arlaatigut nersortarialinnik iliuuseqaraangata angajoqqaat aamma attavigineqartarnissaat ilinniartitsisorpassuit pingaartutut isigaat – naak assersuutigalugu ilikkagaqartarnermi siuariaatsit annikitsuaqqat pineqaraluartut. Aamma angajoqqaat imminnut naammaginginnermik atuarfimmiillu oqartussaajunnaarsitaanermik misiginnginnissaat pineqarpoq.

6.1.3 Angajoqqaat aamma Atuarfitsialak

Pissuseq alla nalilersuinermi ilinniartitsisunit arlalinnit oqaatigineqartoq tassaavoq atuarfik angajoqqaanut nutaajusoq allaanerusorlu. Atuarfitsialammi suna pineqarnersoq aammalu Atuarfitsialaap piviusunngortinneqarnerata kinguneranik angajoqqaanut qanoq ilimasuuteqartoqarnersoq paasinikuunngilaat. Ilinniartitsisoq ataaseq nassuiaavoq:

> *Atuarfitsialak angajoqqaanut pitsaanerusumik nassuiarneqassaaq. Atuarfik augustimi aallartikkaangat uagut taamaaliorniartarpugut, kisiannili atuagaaraqaraluarput iluassagaluaqaaq. Atuartut pikkorinnerulernissaat kisimi pineqanngitsoq angajoqqaat paasisariaqarpaat.*

Ilinniartitsisup allap tamanna itisilerpaa aammalu Atuarfitsialak angajoqqaallu inissisimanerannut/suliassaannut ilimasuutit pillugit tapersiissutinik atortoqarnissaanik pisariaqartitsineq uparuarlugu:

> *Atuarfitsialak sunaanersoq angajoqqaarpassuit suli naluaat – nassuiarneqaqqittariaqarpoq! Angajoqqaat inissisimanerat/suliassaat pillugit Inerisaavimmit amerlanerusunik paasititsiniuteqarluarsinnaavoq. Angajoqqaatut akuttunngitsumik misigisarpara angajoqqaat allat inissisimanertik/suliassatik suunersut ilisimanngikkaat.*

Pissuseq tamanna atuarfimmi pisortap aamma eqqaavaa:

> *Angajoqqaat 2003-p kingorna oqartussaajagaasutut ilisimasaqartitaajunnaartutullu misigipput. Atuarfik allaanerusoq sungiusimavaat. Naqitaraluartoq atuagaaqaraluartorlu. Mianersortunngortarput annilaangalerlutillu. Atuarfik taakkununnga naviartunngornikuuvoq – suut tamarmik oqaatsit kusanartut, iliuusissatut pilersaarutit il.il. atorlugit ingerlanneqarput.*

Tassa atuarfimmik aaqqissuusseqqinnerup imarisaa siunertarlu angajoqqaanut erseqqarinnerugaluarpat ilinniartitsisut malillugit suleqatigiinnermut siuarsaataassaagaluarpoq, taamaalilluni meeqqat atuarneranni tapersersuinissaq eqqarsaatigalugu nammineq inissisimaneq/suliassat annertunerusumik paasinarsinnaaniassammata.

Akerlianik angajoqqaaqarpoq (nukissaqarluartunik) Atuarfitsiliammik paasinnilluarsimasunik. ajornartorsiullu imatut illuatungaanut saatinneqarpoq:

> *Isumaqarpunga Atuarfitsialak imminermini ajoquteqanngitsoq, ilinniartitsisorpassuarnilli malinneqanngilaq. Assersuutigalugu atuartut ataatsimoortunngorlugit agguarnissaat siunnersuutigineqarpoq, assersuutigalugu ajornartitsinnginnersut ajornartitsinersulluunniit malillugu, ilaatigut ikioqatigiissinnaaniassammata pisariaqartitaminnillu ilinniartitsisunit ikiorneqarsinnaaniassammata. Ilinniartitsisut aperigaangakkit aamma taamatut oqartarput, meeqqakkali tamanna pillugu oqaloqatigaakka, oqarpullu tamanna eqqunngitsoq.*

Allap naatsumik oqaatigaa "peqqussut ajoquteqanngilaq, taassumaana atorneqarnera ajortoq".

Isummat assigiinngitsut erseqqarissorujussuarmik takutippaat "angajoqqaat" assigiinngitsorujussuusut, tamassumalu kinguneranik atuarfik assigiinngitsumik paasisaraat.

6.1.4 Ilinniartitsisut namminneq inissisimanerat/suliassaat

Ilinniartitsisunik apersuinerni ersarissumik ersippoq angajoqqaanik ataatsimiisitsinissanik angajoqqaat ikitsuinnaat takkuffigisartagaannik aaqqissuussinerit kajumissuseerunnartorujussuartut ilinniartitsisorpassuit isigigaat. Tassungali peqatigitillugu angajoqqaanik ataatsimisitsinerit imarisaasa takkuttut amerlassusaannut qanoq pingaaruteqartigiinerat pillugu ilinniartitsisut namminneq qanoq qisuariaateqartigisarnerat assigiinngingaatsiarpoq. Ilinniartitsisut ilaasa taamaalillutik takkuttut ikittuunerannut angajoqqaat kisiisa assuareqqajaasarpaat. Ilinniartitsisulli ilaasa nalunngilaat angajoqqaanik iluatsittumik suleqarnissaq ataatsimiinnerni angajoqqaanut sammisassanik atuarfimmiit suliaqarnerunissaq pisariaqartoq. Soorlu ilinniartitsisoq ataaseq oqartoq: "Angajoqqaanik ajortumik isiginnissanngilagut. Soorlu allani taamaaliortoqartalernikuusoq aamma pitsaasut pillugit siarnerfigisassavagut".

Illoqarfimmi atuarfimmi mikinerusumi ilinniartitsisup allap tassunga peqatigitillugu uparuarpaa angajoqqaat naaperiarnissaannut ilinniartitsisut namminneq akisussaaffeqartut:

> *Isumaqarpunga atuarfimmi angajoqqaanik, innuttaasunik atuartunillu naaperiaaffiusartumi sulissagutta atuarfik soqutiginarnerulersissagipput. Suleqatigiinneq qanoq pilerinartunngortissagipput paasiniarnissaanut uagut akisussaasuuvugut. Ilinniarsimasuuvugut – angajoqqaajunngitsut. Angajoqqaat pissutsinik paasinninnissamik ikiorneqarnissamik immaqa pisariaqartitsipput. Taamaammat ajornartorsiuteqaraangata ammut isigiinnarsinnaanngilagut. Aamma meeqqat tassani pineqarput. Ilikkagaqartarnissaat kiap akisussaaffigaa? Uagut akisussaaffigaarput.*

Oqaaseqaatit taamatut ittut takutippaat angajoqqaat pimoorussinerulertinneqassappata angajoqqaat pitsaasumik kinguneqartussamillu naapinnissaasa pingaaruteqarnera ilinniartitsisut ilaasa aamma eqqumaffigissagaat.

6.2 Angajoqqaat isumaat

Nalilersuinermut atatillugu angajoqqaanik tallimariarluni apersuisoqarpoq. Illoqarfimmi ataatsimi atuarfiup siulersuisuini ilaasortat marluk apersorneqarput, allani angajoqqaat tamarmik peqataanissamut aggersarneqarput. Angajoqqaat ikitsuinnaat takkupput, taakkulu angajoqqaanut pimoorussisunut aamma angajoqqaanik ataatsimiititsinernut il.il. takkuttartunut ilaapput – taamaanngippat apersuinissanut taakkununnga takkussimassanngikkaluarput. Kisiannili angajoqqaarpassuit angajoqqaat akissussaaffeqarnerannik sooq ingerlatsisannginnerannik isummersoqataarusupput. Angajoqqaanik ataatsimiititsinerni sooq taamatut ikitsigisut takkuttarnerat aammalu atuarfiit angerlarsimaffiillu oqaloqatigiittarneranni ataatsimut isigalugu pimoorussinngittarnerat pillugu angajoqqaat taakku ilinniartitsisunit allaanerulluinnartumik isumaqarnerat soqutiginarpoq. Immaqa tamarmik isumaqatigiissutigisinnaagaat meeqqat unnuakkut sininnissaannik nerisassaqarnissaannillu isumaginninnissamik kiisalu pisariaqartumik toqqissisimaarnissamik tapersersorneqarnissamillu ajornartorsiutit inuit atugaanni qulliunerusumik ajornartorsiutaasut, angajoqqaanik ataatsimiititsisarnerit angajoqqaat ilinniartitsisunit allaanerulluinnartumik isigaat. Angajoqqaat uparuaapput angajoqqaat amerlasuut angajoqqaanik ataatsimiisitsinernut aamma atuarfiup

angerlarsimaffiillu oqaloqatigiittarnerinut takkutinngitsoortarnerannik ajornartorsiuteqarnermut ataatsimiinnerit imarisaat pissutaasorujussuit. Angajoqqaat arlallit misissuinermut atatillugu apersorneqartut uparuarpaat ataatsimiinnerit imarisaat angajoqqaat peqataanissaannut pimoorussinissaannulluunniit kaammatuinngitsut. Angajoqqaaq ataaseq nassuiaavoq:

> *Angajoqqaanik ataatsimiisitsisarnerit soqutiginanngillat. Atuartut atuagaat ilinniartitsisut takutittarpaat assigiinngitsunilu qanoq siuartigisimanerlutik oqaatigisarlugu. Ilikkagassatut anguniakkat aamma saqqummiuttarpaat, kisianni taakku nalunngilagut. Sukkasuumik oqaluttuarisarpaat, oqalupallallutik – nalunaaqutaq qiviartarpaat oqarlutillu maannakkut taamaatittariaqartugut anipallallutillu. Apeqquteqarneq ajorpugut. Ilaat tusaaneqanngitsutut misigisimasarput.*

Angajoqqaap allap angajoqqaanik ataatsimiisitsisarnerit imatut oqaluttuarai:

> *Meeqqanut katillugit 20-nut angajoqqaat immaqa sisamat-tallimatut takkuttarput (angajoqqaanik ataatsimiisitsinernut). Nereqatigiittoqassappat immaqa amerlanerulaartut. Kisianni amerlanertigut tamanut tunngasunik ilisimatinneqartarpugut – uannut angajoqqaatut tiguaanngitsunik.*

Angajoqqaat uparuarpaat angajoqqaanik ataatsimiisitsinernut takkuttut amerlassusaannut ataatsimiinnerit imarisaat apeqqutaagajuttartut:

> *Angajoqqaanik ataatsimiisitsinernut ilaannikkut angajoqqaat taamaallaat pingasut-sisamat takkuttarput. Kisianni oqaluuserisat apeqqutaasorujussuupput. Atuartut pingasut atuarfimmit anisitaammata tamannalu pillugu paasisitsisoqartussaammat – amerlasuut takkupput! Kisianni taamatut ajortoqalinnginnerani ajornartorsiutit sooq oqaluuserisimasinnaanngilagut?*

Angajoqqaanik ataatsimiisitsinerni sammerusunnerusaminnik angajoqqaat arlallit innersuussutissaqarput. Klassi qanoq ingerlanersoq meeqqallu klassimi peqatigiinnerminni qanoq innersut paasisaqarfigineruniss aat kissaatigisinnaavaat. Aamma klassimi angusassat qanoq suliarineqartarneri paasisaqarfigerusuppaat. Tassunga atatillugu angajoqqaap ataatsip angajoqqaat namminneq inissisimanerat/suliassaat uparuarpai oqarlunilu:

> *Angajoqqaatut qanoq iliussanerlunga paasisaqarfigerusunneruara – kisitsinermik ilinniarnermi periuseq ataaseq atortarneraat, utertaarinermi aallaavik il.il. Angajoqqaatut inissisimanera/suliassakka ilisimarusuppakka.*

"Angajoqqaanik pitsaasumik suleqateqarnermut" sakkut (Inerisaavimmeersut) angajoqqaat ilaasa tusarnikuuaat, taakkulu angajoqqaanik suleqateqarnermi atorneqarnissaat kissaatigisinnaavaat. Anaanaq ataaseq oqaluttuarpoq atuartut ilikkagassaannik angajoqqaanik ataatsimiisitsinermi meeqqami ilinniartitsisua arlaanni saqqumminikuusoq, angajoqqaallu taakkunannga misiliisillugit. Angajoqqaat nuannariinnarlugu ilinniagassinneqarput diplominnallutillu. Tassani siunertaq tassaavoq periutsit ilaannik angajoqqaat ilikkagaqarnissaat, tassungalu ilanngullugu meeqqat angerlarsimaffimminni ilinniakkerineranni ikiornissaannut atorneqarsinnaallutik. Taamatut aaqqissuussisoqarmat angajoqqaarpassuit peqataapput.

Aammattaaq angajoqqaat ataatsimut isigalugu misigisarpaat ilinniartitsisut klassini suleqatigiikkaangata suleqatigiinneq pitsaanepaajusartoq. Taamaattariaqaraangat atuartut ilorrisimaanerat atuartullu ilikkagaqartarnerat pillugu angajoqqaat pitsaanerusumik ilisimatinneqartartut misigisarpaat.

Atuarfiup angerlarsimaffiillu oqaloqatigiittarnerat, taaneqartartoq Angusakka pillugit ataatsimiinneq, angajoqqaat ilaasa aamma isornartoqartippaat:

> *Pisoqartarnikorujussuuvoq Angusakka pillugit ataatsimiinnermit anigaanni "Angusakka pillugu allaaserinninnermi imatut kaammattuisoqarluarpoq", kisianni ilinniartitsisut pitsaasunik saqqumiiginnartarput aamma "ajunngilaq", taava misigisimanartarpoq qanoq allas-*

simasoqarnersoq atuarsimanngikkaat… tupinnaraluartumillu Angusakka pillugit ataatsimiinnissat aaqqissuunneqaraangata, ilinniartitsisut ilaat tamatigut napparsimasarput. Tamatigut. Aamma tiimit qassit ilinniartitsiviusimanersut tiiminilu qanoq amerlatigisuni atuartut takkussimannginnersut allassimasussaavoq. Aammali ilinniartitsisut tiimini qanoq amerlatigisuni najuutinnginnerat allassimasariaqarluarpoq.

Angajoqqaalli apersorneqartut paasilluinnarpaat suleqatikkuminaatsunik angajoqqaaqartoq: "Angajoqqaarpassuit soqutigisaqanngillat, meeqqatik killilerneq ajorpaat akisussaaffillu tamaat ilinniartitsisunut tunniuttarlugu. Meeqqamik qanoq tapersersornissaat naluaat."

Angajoqqaat namminneq atuartuunerisa kingorna atuarfiup allanngorsimanera atuarfiup angerlarsimaffiillu akornanni suleqatigiinnermut aamma pingaaruteqarpoq – tamanna angajoqqaat ilinniartitsisutulli isigaat. Angajoqqaaq ataaseq nassuiaavoq: "1973-imi atualerama angajoqqaat meeqqatik atuarfimmut tunniutiinnartarpaat. Angajoqqaat peqataasarnissaat maannakkut ilimagineqarpoq. Akisussaaffeqarpugut."

Ilinniartitsisut akulikitsumik taarseraattarnerat
Pissuseq ilinniartitsisut namminneq oqaatiginngisaat angajoqqaat arlallit oqaatigaat – tassa ilinniartitsisut akulikitsumik taarseraattarnerat atuarfiup angerlarsimaffiillu ingerlalluartumik suleqatigiinnissaannut aporfiusinnaasoq. Ilinniartitsisut taarseraannerujussuat atuarfimmit nalunaarutigineqartut suliniutillu imminnut atajuannginnerannik kinguneqarpoq. Tamassumani atuarfiup angerlarsimaffiillu suleqatigiinnerat qajannarnerulerpoq, aamma inuit ataasiakkaat isumalluutigineqarajuttarnerat pissutaalluni. Angajoqqaaq ataaseq oqarpoq: "Iluatsitsisutut misigisimavugut, meeqqagut ukioq ataaseq sinnerlugu ataatsimik ilinniartitsisoqarput – ukiut marluk sinnerlugit ataatsimik klasselærereqartarneq maani akuttuvoq." Alla oqarpoq: "Ilinniartitsisut nuukkaangata imaluunniit atuarfik nutaamik pisortartaaraangat suleqatigiinneq aallaqqaataaniit aallarteqqissaaq."

Atuarfimmi pisortat akulikitsumik taarseraaffigisaanni, maannakkut pisortaasoq oqarpoq tamanna angajoqqaat eqqumaffigisorujussuugaat. Qimmit qimuttut assersuutigai oqarlunilu: "Qimmini qimuttuni siuttut marluk taarserneqaraangata qimmit paatsiveeruttarput." Tamanna suleqatigiinnermut aamma pingaaruteqarpoq.

Naggasiullugu ilinniartitsisut alloriarfimmi ataasiinnarmiitillugit atuarfippassuit aaqqissugaanerat atuartut alloriarfinnut nuunnerannut atatillugu ilinniartitsisuisa tamarmik taarsertarnerannik kinguneqartarpoq. Tamanna atuartut suli amerlanerusunik unitsiartarnerannik kinguneqarpoq. Angajoqqaat arlallit malugaat pingaartumik nukarlerni akullernilu ilinniartitsisut akulitsumik taarseraattarnerat paatsuunganartutut tulluanngitsutullu misigisitsisartoq – angajoqqaanut meeqqanullu. [21] Ikaarsaariarnerni paasissutissanik misilittakkanillu paarlaasseqatigiittarnermi ilinniartitsisut suleqatigiinnginnerat angajoqqaat isumaat malillugu ajornerulersinneqarpoq. Sumiiffinni arlalinni tiimerpassuarni atuanngitsoqartarneranik tiimerpassuarnilu taarteqartarnermik kinguneqartumik ilinniatitsissutinik amigaateqarnermi aamma annertuunik ajornartorsiuteqartoqarpoq.

6.3 Aaqqiissutissatut innersuussutit: Aalajangersimasumik pitsaasumillu aallaaveqarneq

Angajoqqaanik suleqateqarnerup qanoq pitsanngorsarneqarnissaa pillugu sumiiffippassuarni aqutsisut ilinniartitsisullu amerlasuunik isumaliuteqartarnikuupput, aalajangersimasunillu iliuuseqartoqartarsimaneranik tamanna kinguneqarpoq.

Ilinniartitsisut apersorneqartut arlallit oqaatigaat atuarfiup angerlarsimaffiillu ingerlalluartumik suleqatigiinnerannut aallaaviulluartoq tassaasoq suleqatigiinnerup suunissaanik kiisalu atuarfiup angerlarsimaffiillu akornanni akisussaaffiit qanoq agguarneqarnissaannik kissaateqarput atuarfiup erseqqarissunik aalajangersimasunillu sinaakkusiisinnaassuseqarnissaa. Aqutsisunik ilinniartitsisunillu apersuinermi ersippoq angajoqqanut pitsaasumik pissusilersortarnissaq aammalu ajornartor-

[21] PPR-imi sulisup ataatsip aamma misigaa atuartunik ajornartorsiuteqartunik ilinniartitsisut ilaasa qasunaveersaatarnerannik alloriarfinnut ikaarsaariartarnerit kinguneqartut – taamaammallu nalunnginnamikku alloriarfimmut tullermut piffissaq sivikitsoq qaangiuppat nuussasut ajornartorsiutit iliuuseqarfigisarnagit.

siuteqarpat isornartoqarpalluunniit attaveqartannginnissaq pingaaruteqartutut amerlanernit isumaqarfigineqartoq. Kinguneqartussamik ataavartumillu oqaloqatigiittarnermik tunngaviliiniarluni atuarfippassuarni taamatut suleriuseqalertoqarnikuuvoq. Ilinniartitsisoq ataaseq nassuiaavoq:

> *Angajoqqaanut sianeraangatta qanoq pissusilersornitta eqqarsaatiginissaa pingaaruteqarpoq. assersuutigalugu pisoq pillugu naveersiinnarata, kisiannili oqarluta "tulliani inortuiniaqinak". Ilaqutariinnik aalajangersimasunik malersuisutut pasillerneqartoqarsinnaavoq.*

Ilinniartitsisoq alla erseqqissaavoq:

> *Angajoqqaanut pitsaasumik aallaaveqarpugut pitsaasumillu iliuuseqartoqaraangat nersualaarerusuttarluta. Atuartut pikkoriffii isiginiarsarisarpagut. Imaassanngilaq meeqqat angajoqqaallu atuarfiup angerlarsimaffiillu suleqatigiinnerat annilaangagissagaat.*

Ilinniartitsisup allap pitsaasumik ineriartortitsinerup aallartinneqarsimanera isiginiarpaa:

> *Siusinnerusukkut taamaallaat Angusakka pillugit ataatsimiittoqartarpoq (atuarfiup angerlarsimaffiillu oqaloqatigiittarnerat). Peqatigiilluta (angajoqqaat peqatigalugit) naleqartitanik suliaqarnikuuvugut. Angajoqqaanut sianertarpugut allallutaluunnit, kisiannili pissutsit pitsaasungortinissaat aamma eqqumaffigisarlugu.*

Pimoorussineq annertusarniarlugu pitsaasumillu angusaqarniarluta angajoqqaanut aaqqissuussigaangatta pitsaasunik naapeqatigiissuteqarniarluni ilaatigut inuit attaveqartarneranni iliuutsinik soorlu nereqatigiinnernik il.il. ilanngussisoqartalernikuuvoq.

Angajoqqaanut ataasiakkaanut ilimasuutit aalajangersimasut

Atuarfiit ilaanni angajoqqaanut ilimasuutit erseqqissarneqarnikuupput, tamassumanilu pitsaasunik misilittagaqartoqarpoq. Aqutsisoq ataaseq nassuiaavoq:

> *Meeqqamut iliuusissatut pilersaarutit atsiortinnerisigut aammalu meeqqaminnut atuffassinissaannik kiisalu isumaqatigiissutit ingerlateqqinneqarnissaannik ilimasuuteqartugut oqarfiginerisigut angajoqqaanut ilimasuutit paasissutissiisarpugut. Arlaannik pisoqaraangat ulloq taanna sianerfigineqartarput. Ilinniartitsisut aamma "piffissaq siniffissaq pillugu isumaqatigiissut" atsiorneqarsimasoq perusuttarpaat.*

Aqutsisoq nassuiaavoq tassunga atatillugu uteriisaarnissaq atajuartitsinerlu aamma pingaaruteqartut:

> *Angajoqqaat meeqqaminnut minutsit qulit ullut tamaasa atortassagaat kaammartortarpagut, tassani atuagaasivik il.il. misissorneqartassallutik. Suliniutit taamaattut sunniuteqaleriartorput. Angajoqqaat ingerlatsilluarsinnaanngitsut ilinniartitsisut ikiortartorujussuusarpaat. Taava allaffigisarpaat sianerfigalugilluunniit, ataasiakkaarlugit ataatsimeeqatigisarlugit – pingaartumik atuartut immikkut pisariaqartitsisut pillugit.*

Ilimasuutit paaseqatigiissutigineranni pingaartoq tassaavoq atuarfiit angerlarsimaffiillu akornanni suliassat erseqqarissumik agguarnissaat. Ilimasuutit agguaanneranni angajoqqaat peqataatinneqarnissaat ilaasa pingaartittarpaat, taamaalilluni aappaannaa akisussaaffeqassanani:

> *Angajoqqaatut suna suliarissaneraat pillugu "ilimasuutinik allattuivik" allassimagipput ilisimatitsissutigalugu angajoqqaanik ataatsimiititsineq siulleq aallartippara. Uku ukulu meeqqannut ilimasuutigaavut – atortussat atuagaasivimmut poortorlugit, aqerluusanik atuarfimmut nassataqarnissaq, piffissaq eqqorlugu takkunnissaq. Angajoqqaat tamanna iluarisorujussuuaat, soorlu oqartut siornatigut taamaattumik tigusaqanngisaannarsimallutik. Nalugaannimi qanoq ililluni eqqortumik iliortoqassava? Misigisarpara angajoqqaat piumassuseqartut, kisianni qanoq iliussanerlutik naluinnartaraat. Aamma aperaagut meeqqamik tiimit qassit sinittarnissaat isumaqarfigineraat. Arlalikkaarlutik oqallisigaat, uteramillu isumaqatigiissimapput tiimit quliusariaqartut. Atuartut taamatut ukiullit qanoq sivisutigisumik sininnissaannik ilisimatuut qanoq ilimasuuteqarnerat internetimi nassaari-*

nikuuarput, taakkulu imminnut naapertuupput. Ajornartorsiut tassaaginnarpoq meeqqat tiimini taakkunani sininnissaat angajoqaat ilaasa ajornartorsiutigisaraat. Kisianni oqaloqatigiissutiginikuuaat, taamaammat immaqa piffissap ingerlanerani taamaattoqartalissaaq.

Atuarfimmi tassani iinniartitsisup aamma angajoqqaat peqatigalugit naleqartitat ilimasuutillu allappai – aamma angajoqqaat meeqqaminnut ilinniartitsisunullu ilimasuutaat paasiniarlugit. Klassimi nivinngarneqarput, atuartut taamaalillutik ullut tamaasa takusarsinnaaniassammatigit.

Allami angajoqqaanut atortussiaq atorneqarpoq, atuarfiup sulinerani angajoqqaat peqataatinnerulersinniarlugit paaseqatigiittarnerlu ineriartortinniarlugu atortoq oqaloqatigiinnitsilersartoq. Angajoqqaanut atortussiap atorneqarnerani (angajoqqaanik ataatsimiisitsinerni, atuarfimmi siulersuisut ataatsimiinneranni assigisaannilu) atuarfimmit misigineqartarpoq atuarfiup angerlarsimaffiillu oqaloqatigiilernissaannut atussallugu pitsaalluinnartuusoq. Piffissaq sivisunerusoq eqqarsaatigalugu eqqarsaatigineqarnikuuvoq isumaqatigiissutaasut atuarfimmut angajoqqaanullu tunniunneqartussamik akisussaaqatigiissutaasussamik allaganngortinneqassasoq atuarfimmilu nivinngarlugu. Aammattaaq oqallisigineqarsinnaavoq aaqqiivigineqarsinnaallunilu, assersuutigalugu klassimi alloriarfinni tullermi angajoqqaanut aqqissuussinermi.

Atuarfimmi ataatsimi aamma angajoqqaanut angajoqqaanik ataatsimiisitsinermi takkuttuaannartunut ikitsunut ilinniartitsinissamik pilersaaruteqartoqartarpoq. Tassani siunertaanngilaq ilinniartitsissutini piginnaasanik qaffassaanissaq, kisiannili angajoqqaat akornanni maligassanik pilersitsinissaq, atuarfiup angajoqqaallu qanimut suleqatigiinnissaannut assersuutaasinnaasunik.

6.3.2 Angajoqqaat ilinniakkerisarnerlu

"Angajoqqaanit tapersersorneqarneq" qanoq isumaqarnersoq assigiinngitsunik isumaqarfigineqarpoq. Angajoqqaat tapersersuinerat akisussaaqataanerallu angajoqqaat meeqqanik atuarfimmillu soqutiginnilluarnissaattut meeqqallu atuarnissamut piareersimanissaannik isumaginnittussaanerannut meeqqallu ilinniakkerisarnissaannik eqqaasitsisarnissaattut il.il. ilinniartitsisut ilaasa paasivaat.

Ilinniartitsisut ilaasa tamassuma saniatigut ilimasuutigaat ilinniakkerisassat imarisaat pillugit angajoqqaat meeqqatik angerlarsimaffimmi ikiortassagaat, angajoqqaallu suliamik ingerlatsinermi taamaaliorsinaanngimmata angajoqqaat ajornakusoortitsisinnaanerat unammillernartutut isigalugu. Meeqqat ilikkagaqartarnerannik tapersersorneranni angajoqqaanut taakkununnga ikiuutaasussatut nalilerneqarpat atuarfinni ataasiakkaani ilinniartitsisut angajoqqaanut ilitsersuisarput. Allani angajoqqaanik sunngiffimmi ilinniartitsinissaq pilersaarutaavoq - assersuutigalugu matematikkimik qallunaallu oqaasiinik, taamaaliornikkut angajoqqaat ilinniartitsissutini taakkunani meeqqamik ikiornissaannik pisariaqartunik piginnaasaqartilersinniarneqarlutik. Atuarfiilli assigiissutigaat taamatut suliniuteqarnerit aatsaat aallarnisarneqartut aammalu angajoqqaat peqataatilivinnissaannut atortunik tapersiissutinik ilinniartitsisut ujartuisut. Imaanngilarli angajoqqaat ilinniartitsissutinik meeqqanut ikiuisartussatut sumiiffinni tamani isigineqartut.

6.4 Ilinniaatsinut Institutti angajoqqaat inissisimaviat/ suliassaat pillugit

Ilinniaatsinut Instituttimi (tassa ilinniartitsisunngorniarfimmi Inerisaavimmilu) aqutsisunik apersuinermi angajoqqaat inissisimaviat/suliassaat aamma oqaloqatigiissutigineqarput. Uani atuarfiup angajoqqaallu atassuteqarnerat atuarfinnit allaanerusumik isigineqarpoq. Peqataasut isumaqatigiissutigaat angajoqqaat nukissaqarpianngitsut atuarfiup akisussaaffeqanngitsut patsisitut atorneqassanngitsoq:

Ilinniartitsinermik aqutsisoq Kathrine Kjærgaard oqarpoq:

Imaassinnaavoq angajoqqaat sumiginnaasut, taamaattoqarpat atuarfittut allatut iliussaagut. Ilinniartitsininni tamanna pingaartittorujussuunikuuara, akerliusoqartaqaarli - ilinniartitsisunngorniat oqarput: "Angajoqqaat tamassuminnga ilikkagaqarnissaat eqqortuusinnaanngilaq." Angajoqqaat taamaaliorsinnaanngippata uagut taamaaliussaagut. Angajoqqaat sumiginnaanerat meeqqat pisuussutiginngilaat." Uanga oqarpunga: "Angajoqqaat

sussa, takkunnissap pingaaruteqassusianik meeqqat isumaqalerfigisinnaasaannik iliuuseqartariaqarpugut. Imaassinnaavoq atuagaasivitik nassanngikkaat, taava aqerluusanik piareersimatitsissaasi. Angajoqqaat uparuartornagit, tamanna saperpaat." Tamannali nalitsinni atorneqanngimmat ajornakusoortorujussuuvoq.

Tassunga tapiliullugu aalajangersimalluinnartumik oqaatigaa angajoqqaat assersuutigalugu matematikkimi ilinniagassanik namminneq suliarisinnaanngisaminnik ikiuunnissaannik ilimasuuteqarpata taamaammallu taakkuninnga pikkorissarnissaannik piumasaqarpata paatsuuinerusoq; "Angajoqqaat meeqqat atuartittussaanngilaat!"

Inerisaavimmi aqutsisut ilaat isumaqarpoq angajoqqaat assigiinngitsuusut – nukissaqarnerat angajoqqaatullu iliuuserisartagaat assigiinngitsorujussuusut – ilinniartitsisullu taakkununnga ilimasuutaat saaffiginneriaasiallu aamma tamassumani ersittariaqartoq. Allap uparuarpaa angajoqqaanik ataatsimiisitseriaaseq iliuuseqarfigineqarsinnaasoq. Angajoqqaat ataatsimiisinneqartarneranni atuartitsinerup imarisaanik ilisimatinneqartannginnerat tupigusuutiga – oqarpoq assersuutigalugu atuartitsinissamut pilersaarusiortoqarsimanngippat tamanna angajoqqaat ataatsimiisinneqarneranni nassuiaruminaassasoq. Taamaammat pissutsit imminnut atapput immikkoortillugillu isigineqarsinnaanatik.

6.5 Atuarfimmi siulersuisut angajoqqaanik suleqatigiinnermi inissisimaviat/suliassaat

Atuarfinni siulersuisut angajoqqaat sinniisaannik tallimanik, ilinniartitsisut sinniisaannik marlunnik atuartullu sinnissaannik marlunnik ilaasortaqarput. Atuarfiup angerlarsimaffiillu suleqatigiinnerannut atuarfiup pilersaarutaa atuarfik pillugu inatsit malillugu atuarfimmi siulersuisut sinaakkusissavaat akueralugulu. *Atuarfik pillugu Inatsisartut inatsisaanni nr. 15, 3. december 2012-imeersumi (§47, imm. 4)* allaqqavoq:" Atuarfiup siulersuisuisa atuarfiup ingerlatai allat, tassunga ilangullugit angerlarsimaffiup atuarfiullu atuartup atuartinneqarnermini ilinniartinneqarnissaminullu tunngasutigut ingerlanera pillugu isumasioqatigiittarnissaannut tunngasut, kiisalu atuarfiup angerlarsimaffiullu suleqatigiissutissaat allat malittarisassiussavaat."Atuarfimmi siulersuisut inissisimaviat/suliassaat immikkoortoq 8.5-imi ataatsimut isigalugu allaaserineqalaarput.Tassani atuarfiup angajoqqaallu suleqatigiinneranni atuarfimmi siulersuisut nammineq inissisimaviat/suliassaat sammilaarpagut. Paasinarsivormi atuarfinni siulersuisut suleqatigiinnermut tassunga "najoqqutassanik aalajangersaaginnarneq ajortut" peqataavittarlutilli.

Atuarfiit ilaanni atuarfimmi siulersuisut atuarfiup angajoqqaallu allat suleqatigiinnerannik qaffassaasumik ambassadøripajaaq atuunnerusarput. Tamanna assersuutigalugu pisarpoq atuarfimmi siulersuisut nereqatigiissitsillutik imaluunniit atuartut tammaarsimaarnissaannut paasisassarsiorlutillu angalanissaannut aningaasanik katersuiniarlutik imaluunniit pimmatiginnittarneq, takkuttarneq assigissaalluunniit pillugit ataatsimiisitsillutik atuartut, angajoqqaat ilinniartitsisullu naapeqatigiinnissaannik aaqqissuisarput.

Sumiiffinni arlalinni atuarfimmi siulersuisut angajoqqaat ataatsimut ataatsimiinnissaannut aggersaasarput, tassani pingaartumik angajoqqaat meeqqat atuarnerannut akisussaanerat oqallisigineqartarluni. Illoqarfimmi mikisumi angajoqqaat 75-it ataatsimut ataatsimiisitsinermut atuarfimmi siulersuisunit aaqqissuunneqartumut takkupput. Atuarfimmi siulersuisut arlallit aamma sammisat soorlu peqqissuseq/pinaveersaartitsineq takkutingitsoortarnerlu soqutigaat.

6.6 Eqikkaaneq naliliinerlu – angajoqqaat inissisimaviat/ suliassaat

Malunnarpoq angajoqqaat meeqqamik atuarnerannik pimoorussinerisa ajornartorsiutaasumik annikinneranik ilinniartitsisut ataatsimut isigalugu isumaqartut. Apeqqutinik akisassanik immersuisitsilluni misissuinermi ilinniartitsisut 69-it oqaatigaat tamanna atuarfimmi unammilligassat annertunerit pingasut ilagigaat (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 3.2, tabeli 2). Kisiannili angajoqqaat meeqqat atuarnerannik pimoorussinerat aammalu angajoqqaat angajoqqaanik ataatsimiisitsinernut takkuttarnerat kiisalu atuarfiup angerlarsimaffiillu akornanni suleqatigiinneq nunaqarfinni atuarfinni illoqarfinni atuarfinnut sanilliullugu tupinnaannartumik annertunerusut nalilerneqarput.

Inuit atugaasa inuillu ataasiakkaat ajornartorsiutaasa kinguneratttut imaluunniit angajoqqaat atuarfik pillugu naleqqutinngitsumik isumaqarnerattut ilinniartitsisut isigaat, namminerlu isumaqarlutik oqaloqatigiittarneq sammisallu pimoorussilersitsisut amigaataasut. Assersuutigalugu ilikkagassatut anguniakkat pillugit ilinniartitsisut qanoq sulisarnerat angajoqqaatullu qanoq tapersiisinnaanerlutik, klassinilu attaveqaqatigiittarneq illorrisimaarnerlu angajoqqaat ujartorneruaat.

Angajoqqaat namminneq atuarsimanerminni ajortunik misilittagaqarput, tamassumalu kinguneranik atuarfimmut iluarpallaanngitsumik atassuteqarlutik. Angajoqqaat allat misigisimapput atuarfik Atuarfitsialak aqqutigalugu imatut allanngortigisimasoq ilisarnarpiarunnaarnikuulluni, taamaammallu angajoqqaatut namminneq inissisimavitsik/suliassatik nalornissutigilertarlugit. Tamassuma kinguneraa atuarfik ullumikkutut isikkoqartillugu taakkununnga takornartaalersinnaavoq. Ilinniartitsisut naqqiisartutut naalagaaniartutullu isigineqarnerat pissutigalugu angajoqqaat taakku "oqartussaajunnaarsinneqartutut" misigisinnaapput. Taamaammat meeqqat atuarnerminni ineriartoranni pitsaasunik pisoqaraangat atuarfiit ilaasa angajoqqaat attaviginiartarpaat. Taamaaliornikkut ajortut soorlu takkutinngitsoortarnerit ilikkagaqarniarnermilu ajornartorsiuteqarnerit atuarfiup angerlarsimaffiillu akornanni attaveqaqatigiinnermi kisiisa isiginiarneqarnissaat pinngitsoorneqartarpoq. Tamanna aamma kinguneqartussamik ataavartumilu oqaloqatigiittarnissanut tunngavissiivoq.

Angajoqqaat, nukissaqarluartut, allat Atuarfitsialiak akerlianik nutaaliorfiusutut isigaat, tassanilu taamaallaat ilinniartitsisut aaqqissuusseqqinnermi immikkoortunik piviusunngortitsinngitsutut isigigamikkit kukkusoqarluni.

Angajoqqaanik – aammalumi ilinniartitsisunik - apersuinerit isumaqalersitsipput atuarfiup angerlarsimaffiillu akornanni suleqatigiinneq pillugu atuarfiup, ilinniartitsisut angajoqqaallu akornanni ilimasuutit naleqqussarnissaat amigaataasoq. Taamatut ilimasuutit naleqqussarnissaannut atuarfinni pisortat ilinniartitsisullu suliamik ingerlatsisutut akisussaapput. Angajoqqaanik ataatsimiisitsinerit angajoqqaanullu takkuffigissallugit soqutiginartunngorlugit ataatsimiisitseriaatsit pillugit angajoqqaat ilimagisaannik ilinniartitsisut ilisimasaqavittariaqarput. Ilinniartitsisut ilimasuutiminnik angajoqqaanut imatut ingerlatitseqqiisariaqartassapput angajoqqaat inissisimavitsik/suliassatik nalornissutigissanagit. Angajoqqaat pimoorusinnginnerannik ilinniartitsisut pakatsinerat paasinarluarpoq, angajoqqaanik ataatsimiititsisarnerit kisiisa pinnagit, aammali meeqqat atuarnerat ataatsimut isigalugu. Tamassuma tungaviusumik atugassaritinneqartutut imaluunniit angajoqqaat "pisuussutaattut" isigineqannginnissa pingaaruteqarpoq, kisiannili atugassaritinneqartut malillugit atuarfiup ilusilersornissaanut politikerit, aqutsisut ilinniartitsisulllu ataatsimut akisussaanermik tigusisariaqarlutik.

Angajoqqaat meeqqamik ilinniagassaannik ikiorsinnaajumallugit qanoq iliorluni pisariaqartunik ilisimasaqartilernissaat ilinniartitsisut ilaasa soqutigaat. Angajoqqaat taamatut *suliakkerneqavissanerisa* tassunga atatillugu ajornartorsiutinngortinneqarnera soqutiginarpoq. Ilinniartitsisunngorniarfimmi ilinniartitsinermi aqutsisup suliakkerneqanngginnissaat erseqqarissumik isumaqarfigaa. Meeqqat sininissaannik, ullaakkorsiornissaannik ullaakkullu piffissaq eqqorlugu aninissaannik angajoqqaat akisussaaffilerneqarnissaat ilaqutariippassuarni ajornartorsiutaammat angajoqqaat akissussaaffilernerunissaat immaqa eqqortuunngilaq. Aamma tamanna ilimasuutaavoq meeqqat angerlarsimaffinni nukissaqarfimmeersut nukissaqarfiunngitsumeersullu atugassarisaasa assigiinnginnerannik annertusisitsisinnaasoq. Atuarfik pillugu inatsimmi allaqqasoqaraluarpoq "Atuartut tamarmik inuttut atugaat apeqqutaatinnagit pisariaqartunik ilisimasaqalernissaannut piginnaasaqalernissaannullu tapersiinissaq angerlarsimaffiit suleqatigalugit meeqqat atuarfiata suliassaraa (…). Kisianni suleqatigiinnermi angerlarsimaffiit suliassaat tassaasariaqanngillat atuarfiup suliassaanik ingerlatsineq – tassa atuartitsineq. Ataatsimut akisussaaqatigiinneq tassaalluarsinnaavoq immikkoortut assigiinngitsut avillugit suliaqarneq.

Angajoqqaanik suleqateqarneq aamma atuarfinni siulersuisut sulinerat pillugit atuagaq najoqqutassiaq Inerisaavimmit suliarineqartoq (*Om Atuarfitsialak/Atuarfitsialak pillugu – håndbog til forældre*) () ilinniartitsisut aqutsisullu ikitsuinnaat oqaatigaat. Akerlianik atuarfiup angerlarsimaffiillu suleqatigiinnerannut atortussat sakkussallu erseqqarissorujussuarmik ujartorneqarput, tamassu-

malu ilimanarsisippaa atortussat pioreerneri paasissutissiissutigineqarluarsinnaasoq, immaqa saqqummerseqqillugit. [22]

Atuarfimmi siulersuisut pingaarnertut suliassaat tassaavoq atuarfinnut siulersuisutut atuunnissaq, atuarfinniilli arlalinnit misilittakkat tikkuussipput ambassadøritut inissisimaneq/suliassaqarneq ingerlanneqarluarsinnaasoq soqutiginarsinnaallunilu aammalu siulersuisunut siunissami pissarsissutaasumik inissisimaffigisinnaagaat/suliassarisinnaagaat.

[22] Københavns Kommunimit atortuni taakkunani aamma ajornartorsiutit uani eqqaaneqartut eqqartorneqarput immaqalu isumassarsiorfiusinnaallutik: http://ipaper.ipapercms.dk/KKBUF/HROrganisation/BrugFolkeskolen2013/.

7 Atuarfimmi aqutsisut

Nalilersuinerup takutippaa nunaqarfinni illoqarfinnilu atuarfinni aqutsisut aqutsinermi nammineq iliuuseqarsinnaanermut ataatsimut isigalu atugassaritaasut qulliunerusumik iluarisimaarluaraat. Atuarfik pillugu inatsit ingerlatsivimmillu suleqateqarneq aqutsisunit ataatsimut isigalugu pitsaasumik isigineqarput. Kisiannili atuarfimmi pisortat ilaat malugaat allaffissornermi suliassanut piffissaq annertooq atorneqartarmat perorsaanermi aqutsinissamut naammattumik piffissaqarnissaq ajornakusoorsinnaasoq. Pingaartumik aqutsisunut nutaanut atuarfimmi pisortat tamarmiusut affaasa missaaniittunut tamanna atuuppoq. Ilinniartitsisorpassuilli aqutsisut isornartoqangaatsiarpaat apersuinerillu arlaleriarlutik takutippaat aqutsisut ilinniartitsisullu piviusut assigiinngingaatsiartumik isigigaat.

7.1 Aqutsisut sinaakkutaat namminerlu iliuuseqarsinnaanerat

Apeqqutsinik akisassanik immersugassani akissutini apersuinernilu aqutsisut ataatsimut isigalugu naliliipput sinaakkutitik namminerlu iliuuseqarsinnaanertik pitsaasuusut. Nammineq iliuuseqarsinnaaneq ilaatigut atuarfik pillugu inatsimmit ilaatigullu kommuninit ingerlatsinermik annertunerusumik annikinnerusumilluunniit atuarfimmi pisortanut suliassanngortitsisinnaasunit killilerneqarpoq.

Apeqqutinik akisassanik immersugassani atuarfimmi pisortat aperineqarput perorsaanermi anguniakkat sinaakkutillu atuarfik pillugu inatsimmi taassumalu ataani nalunaarutini allaqqasut paasiuminartutut ulluinnarnilu atorneqarsinnaasutut isigineraat.

Tabel 26
Atuartitsinermi anguniakkat sinaakkutillu atuarfimmi inatsisikkut nalunaarutitigullu allassimasut qanoq illit misigisaqarfigaagit, paasinarpat ulluinnarnilu atorsinnaappat?

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 19)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 26)	Katillugit (N = 45)
Annertuumik	14 (74 %)	10 (38 %)	24 (53 %)
Annertuallaanngitsumik	5 (26 %)	15 (58 %)	20 (44 %)
Annikinnerusumik	0 (0 %)	1 (4 %)	1 (2 %)
Naamerluinnaq	0 (0 %)	0 (0 %)	0 (0 %)
Katillugit	19 (100 %)	26 (100 %)	45 (100 %)

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni pisortanut apeqqutai immersuilluni akisassat, 2014.Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.1, tabel 5

Illoqarfinni atuarfinni pisortat 14-t (74 %-ii) nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat qulit (38 %-ii) naliliipput atuartitsinermi anguniakkat sinaakkutillu paasiuminartorujussuit ulluinnarnilu atorneqarluarsinnaasut. Illoqarfinni atuarfinni pisortat tallimat (26 %-ii) nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat 15-it (58 %-ii) isumaqarput ilaatigut taamaattoq, illoqarfinnilu atuarfinni pisortat arlaannaalluunniit akinngilaq "annikinnerusumik" nunaqarfimmilu atuarfimmi pisortaq ataasiinnaaq taamatut akil-

luni. Akissutit ataatsimut isigalugu tikkuussipput atuartitsinermi anguniakkat sinaakkutillu pillugit inatsimmi aalajangersakkat atuarfinni pisortat annertuumik ilaatigulluunniit paasiuminartutut ulluinnarnilu atorneqarsinnaasutut isigigaat. Tamanna aqutsisunik itisiliilluni apersuinerni akissutinut naapertuulluarpoq. Aqutsisut arlallit apersuinerni oqaatigaat inatsimmi sinaakkutit annertuumik nammineq ingerlatsisinnaatitsisut inatsimmilu allaqqasut annikitsuinnaat atuarfinnut ataasiakkaanut naleqqussaruminaassinnaasut. Kisitsisit paasinarsisippaat nunaqarfinni atuarfinni pisortat annikinnerusumik iluarisimaarinnittut, tamannalu nunaqarfimmi atuarfimmi pisortamit imatut nassuiarneqarpoq:

> *Inatsit atuarfimmut mikisumut ilaatigut naleqquppallaarneq ajorpoq. Naleqqukkaangamili atorneqarluarsinnaasarpoq. Ilai paasiuminaapput, tassa nunaqarfinni atuarfinnut naleqqussagaavallaannginnami, atuarfinnut anginerusunut naleqqunneruvoq.*

Atuarfinni ulluinnarni sulinerni atuarfik pillugu inatsisip sinaakkutaalluarneranik atuarfinni pisortat naliliinerat apersuinerit ataatsimut isigalugit uppernarsisippaat. Pisortap ataatsip tassunga atatillugu erseqqissarpaa taamanikkut aaqqissuusseqqinneq imatut annertutiginikuummat atuutilersitsinermi erseqqarissumik tulleriissaarinerit pisortap maqaasinikuugai. Aaqqissuusseqqinerup imarisaata immikkoortortarpassuinik suliaqarnermut atatillugu najoqqutaasinnaasutut pisortaq nammineq tulleriinnilersuinermut allattuiviliortariaqarsimaneranik tamanna kinguneqarpoq. Pisortaq alla uparuaavoq inatsimmi sinaakkutit kommunillu ingerlaavartumik piumasaat ilinniartitsisunut toqqaannartumik nalunaarutigineqarsimagaluarpata naleqqussimassagaluartoq, assersuutigalugu atuarfiup intranetiani/ilinniartitsisut Attat-mi mailiinut.

Pisortat namminneq aalajangiinissamut periarfissaat

Atuarfik pillugu inatsimmi sumiiffinni annertuumik aqutsisinnaanermik tunngavissiivoq, assigiingitsorpassuilli atorlugit piviusunngortinneqarsinnaalluni, kommunillu qanoq aalajangersaanerat atuarfimmi pisortat namminneq iliuuseqarsinnaanerannut apeqqutaavoq. Illoqarfinni atuarfinni pisortat nunaqarfinni atuarfinni pisortanut sanilliullugu namminneq annertunerusumik iliuuseqarsinnaagaluartut kingullertut taaneqartut amerlanersaasa namminneq aalajangiinissamut periarfissatik naammagisimaarpaat.

Apeqqutit akisassat atorlugit misissuinermi atuarfimmi pisortat aperineqarput, atuarfimmi pisortatut namminneq aalajangiinissamut periarfissatik qanoq naammagisimaartigineraat naammagisimaanngitsigineraalluunniit.

Tabel 27
Atuarfimmi pisortatut nammineq aalajangiisinnaassuseqarnernut periarfissaqartinneqarnerit qanoq aammagisimaartigaajuk/ naammagisimaanngitsigaajuk?

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 19)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 26)	Katillugit(N = 45)
Naammaginarpoq	7 (37 %)	19 (73 %)	26 (58 %)
Annertunertigut naammaginarpoq	10 (53 %)	6 (23 %)	16 (36 %)
Annertunertigut naammaginanngilaq	1 (5 %)	1 (4 %)	2 (4 %)
Naammaginanngilaq	1 (5 %)	0 (0 %)	1 (2 %)
Katillugit	19 (100 %)	26 (100 %)	45 (100 %)

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni pisortanut apeqqutai immersuilluni akisassat, 2014. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.3, tabel 20

Tabelimi takuneqarsinnaavoq illoqarfinni atuarfinni pisortat arfineq marluk nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat 19-it namminneq aalajangiinissamut periarfissatik naammagisimaaraat, aammalu illoqarfinni atuarfinni pisortat qulit nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat arfinillit annertunerusumik iluarisimaarinnipput. Kisiannili illoqarfinni atuarfinni pisortat katillugit 17-it (90 %-ii) nunaqarfin-

nilu atuarfinni pisortat 25-it (96 %-ii) atuarfimmi pisortatut namminneq aalajangiinissamut periarfissatik ataatsimut isigalugu iluarisimaarpaat imaluunniit annertunerusumik iluarisimaarlugit. Tamanna pitsaassutsinik apersuinerni pisortat oqaatigisaannut naapertuulluarpoq.

Pisortat namminneq aalajangiinissamut periarfissatik pillugit qulliunerusumik apeqqummut apeqqutit akisassat atorlugit misissuinermi akinngitsut "Iluarisimaarpara" immikkoortut suut iluarisimaarinngineraat aamma toqqaannartumik aperineqarput. Pisortat iluarisimaarinninngikkaangata tassaasinnaapput nammineq aalajangiisinnaanerunissamik kissaateqarneq akerlialuunnit – tassa annertunerusunik sinaakkuteqarusukkamik (najoqqutassaqarusukkamik). Pissutsit assigiinngitsorujussuit takuneqarsinnaapput:

Sulisunik aqutsineq pineqaraangat illoqarfinni atuarfinni pisortat annertunerusunik najoqqutassaqarusupput, aammalu arlaannaalluunniit namminneq aalajangiisinnaanerunissamik kissaateqanngillat. Nunaqarfinni atuarfinni pisortat tamarmik tamanna pillugu namminneq iliuuserisinnaasatik naammagisimaarpaat.

Perorsaanermi aqutsineq eqqarsaatigalugu nunaqarfinni atuarfinni pisortat aamma naammarisimaarinnipput, kisiannili illoqarfinni atuarfinni pisortanit ataaseq nammineq aalajangiisinnaanerorusuppoq marlullu sinaakkuteqarnerorusullutik.

Allaffissornermik aqutsinermut atatillugu illoqarfinni atuarfinni pisortat sisamat nunaqarfinnilu atuarfimmi pisortaq ataaseq namminneq aalajangiisinnaanerorusussinnaapput, akerlianilli illoqarfinni atuarfinni pisortat marluk sinaakkuteqarnerorusullutik.

Pisortat arfineq marluk, illoqarfinni atuarfinniit sisamat nunaqarfinnilu atuarfinniit pingasut, aningaasaqarnermik aqutsinermut atatillugu namminneq aalajangiisinnaanerorusupput, illoqarfinnilu atuarfinni pisortat marluk sinaakkuteqarnerorusullutik.

Naggasiullugu pisortat tallimat, illoqarfinni atuarfinniit sisamat nunarfimmilu atuarfimmiit ataaseq, atorfinitsitsinerni soraarsitsinernilu namminneq aalajangiisinnaanerorusussinnaapput, akerlianilli illoqarfinni atuarfinni pisortat sisamat sinaakkuteqarnerorusullutik. (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.3, tabelit 21-25).

Kommunit akornanni apeqqutit akisassat atorlugit misissuinerup takutippaa kommunini sisamani taakkunani pisortat namminneq aalajangiisinnaanerminnik periarfissaminnik naammaginninnersut naammaginninnginnersulluunniit annertuumik assigiinngissuteqarput (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 3.1, tabeli 24).

Ilinniartitsisut piffissap suliffissaq pillugu isumaqatigiissutaat nammineq iliuuseqarsinnaanermut killiliisutut

Atuarfik pillugu inatsit kommunillu allaffissornikkut ingerlatsinerat ulluinnarni sulinermi naleqqutinngitsumik killiliisutut isigineqanngillat, pisortalli arlallit oqaatigaat ilinniartitsisut piffissaq suliffissaq pillugu isumaqatigiissutaat killiliisoq. Assersuutigalugu tassaasinnaapput ilinniartitsisut angajoqqaanik ataatsimiisitsinerni tamanna piumasarineqassappat minutsini tallimanik sivisunerusumik najuutsinneqarsinnaannginnerat imaluunniit atuarfimmiit tammaarnissaq pilersaarusiorneqassappat inuttalerneqarlunilu. Apeqqutaavorli isumaqatigiissutip sumiiffinni naleqqussarnissaat periarfissaqarneq pisortat ilisimaneraat.

Pisortaq ataaseq aalajangeerusukkaluarluni aalajangiisinnaannginneranut sinaakkuteqarnersoq malittarisassaqarnersorluunniit aperineqarami akivoq:

> *Aap, ilinniartitsisut isumaqatigiissutaat paasiuminaappallaaqaaq ajornarpallaarlunilu. Aamma ilinniartitsisuugama taamatut nammineq isumaqarnikuuvunga. Suut tamarmik naatsorsorneqartussaammata suullu tamarmik aningaasanngortinneqartussaammata eqqaatsumik iliuuseqarsinnaajunnaarsitsivoq.*

Pisortaq alla nammineq atuarfimmi ilinniartitsisuusimasoq taamatut aperineqarami akivoq: "Aap, sinaakkutit avataanni iliuuseqartartorujussuunikuuvugut. IMAK-ip oqarneranit sulinerujussuuni-

kuuvugut… Ilinniartitsisut tunniusimanikorujussuupput. Tamanna aamma angusaqartitsilluarpoq."

Aammattaaq pisortap apeqqutit akisassat atorlugit misissuinermi nammineq akisinnaasani allappoq atuarfimmi unammilligassat annertunerit pingasut ilaat tassaasoq, "IMAK ilinniartitsisunut oqartussaavallaarpoq aammalu ilinniartitsisutut sulineq pitsaavallaarani."

Kisiannili IMAK-ip siulittaasua malillugu piffissaq suliffissaq pillugu isumaqatigiissut tamatigoortorujussuuvoq, suleqatigiinnermut ataatsimiititaliap akuliunneratigut atuarfiit ataasiakkaat pisariaqartitaannut naleqqusarneqarluarsinnaasoq. Taamaammat ilinniartitsisut piffissaq suliffissaq pillugu isumaqatigiissutaannik isornartorsuinermut IMAK-i malillugu pissutaavoq atuarfiit isumaqatigiissummik atuarfiit suleqatigiinnermut ataatsimiititaliaanni naleqqussaasinnaasimannginnerat.

KANUKOKA-p nalilersuinermi uani sinniisaata uppernarsarpaa, ilinniartitsisut piffissaq suliffissaq pilugu isumaqatigiissummik pisortat isornartorsiuinerannut tunngaviusinnaasoq piffissaq suliffissaq pilugu isumaqatigiissummik pisortarpassuit eqarpallaamik paasinninnerat. Ilitsersuutit atuarfinni ataasiakkaani sulinerup eqaannerulersinneqarnissaanut atorneqarsinnaasut piffissaq suliffissaq pillugu isumaqatigiissummi ilaapput – tassunga peqatigitillugu piffissaq suliffissaq pillugu isumaqatigiissutip sinaakkutaata iluaniittoqarsinnaalluni. Taamaammat apeqqutaavoq sakkunik taakkuninnga pisortat atuutilersitsilersinnaanersut, taamaalilluni sulineq tamatigoortinneqarsinnaaniassammat atuarfinnullu ataasiakkaanut pitsaanerusumik naleqqussarneqarluni.

7.2 Kommuninik ingerlatsivinnillu suleqateqarneq

Kommuninik ingerlatsivinnillu suleqateqarneq aqutsisunit malunnartumik pitsaasumik nalilerneqarpoq. Apeqqutit akisassat atorlugit misissuinermi aqutsisut immikkoortuni assigiinngitsuni pisariaqartitaminnik ikiorneqarnerat tapersersorneqarnerallu sammineqarpoq. Nunaqarfinni atuarfinni pisortat illoqarfimmi atuarfimmi pisortamik qullersaqartut taakkunaniit naammattumik ikiorneqarnersut taamatuttaaq aperineqarput.

Illoqarfinni atuarfinnut kommuniniit ikiuineq

Atuarfiit amerlanerit eqqarsaatigalugit kommunini ingerlatsiviit illoqarfimmi allamiipput, kommuninilu sisamaasunit pingasuni atuarfeqarnermut sulisut ikitsuararsuupput (aamma ingerlatsineq pillugu kapitali 8 takujuk). Taamaammat kommunini sulisut pisariaqartinneqaraangamik pissarsiarineqarsinnaanerannik atuarfimmi pisortat qanoq isumaqarnersut misissussallugu soqutiginarpoq. Apeqqutit akisassat atorlugit misissuinerup takutippaa atuarfimmi pisortat tallimat (21 %-ii) tamatigut ajornanngittartoq isumaqartut. Atuarfinni pisortat pingasut (13 %-ii) akipput ajornanngikkajuttartoq. 42 %-it "Assigiinngitsorujussuuvoq" krydsilerpaat – tassa ilaatigut ajornarneq ajorpoq ilaannilu ajornartarluni. 25 %-it, tassa atuarfinni pisortat katillugit arfinillit, isumaqarput amerlanertigut tamatigulluunniit ajornartartoq (Tabilinik nalunaarusiami imm. 1.1, tabeli 8).

Allaffissorneq aqutsinerlu pillugit apeqqut pillugu pisortat amerlanerit isumaqarput atorfissaqartitamannik ikiorneqarajuttarlutik:

Tabel 28
Ikiorneqarnissannut pisariaqartitsinerit naapertorlugu kommunimiit ikiorneqartarpit atuartitsinermut, allaffissornermut aqutsinermullu tunngasutigut?

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 18)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 6)	Katillugit (N = 24)
Aap, tamatigut	3 (17 %)	2 (33 %)	5 (21 %)
Aap, ilaatigut	12 (67 %)	4 (67 %)	16 (67 %)
Qaqutiguinnaq	2 (11 %)	0 (0 %)	2 (8 %)
Naamik	1 (6 %)	0 (0 %)	1 (4 %)
Katillugit	18 (100 %)	6 (100 %)	24 (100 %)

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni pisortanut apeqqutai immersuilluni akisassat, 2014. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.2, tabel 9
Nassuiaat: apeqqut una taamaallaat apeqqummut "Kina ilinnut qullersatut qaninnerpaava?"- mut "Direktøri/kommunimi pisortaq"-mik akissuteqartunut apeqqutigineqarpoq.

Tabelimi takuneqarsinnaavoq pisortanit katillugit 24-usunit illoqarfinni atuarfinni pisortat pingasut (17 %-ii) nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat marluk (33 %-ii) isumaqartut allaffissorneq aqutsinerlu pillugit apeqqutinik kommunimit pisariaqartitaminnik tamatigut ikiorneqartarlutik. Illoqarfinni atuarfinni pisortat aqqaneq marluk (67 %-ii) nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat sisamat (67 %-ii) isumaqarput ikiorneqarajuttarlutik. Illoqarfinni atuarfinni pisortat pingasut akipput pisariaqartitaminnik akuttusuumik ikiorneqartarlutik ikiorneqanngisaannarlutilluunniit.

Pisortat 24-it taakku aamma aperineqarput *teknikki illuutillu* pillugit apeqqut pillugu pisariaqartitaminnik kommunimit ikiorneqartarnersut. Illoqarfinni atuarfinni pisortanit aperineqartunit ataaseq nunaqarfinnilu atuarfinni pisortanit aperineqartunit ataaseq akipput atorfissaqartitaminnik tamatigut ikiorneqartarlutik. Illoqarfinni atuarfinni pisortat aqqanillit nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat marluk akipput apeqqutit taamaattut pillugit pisariaqartumik ikiorneqarajuttarlutik. Illoqarfinni atuarfinni pisortat tallimat nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat marluk akipput akuttusuujusoq, nunaqarfimmilu atuarfimmi pisortaq ataaseq naaggamik akilluni. Illoqarfimmi atuarfimmi pisortaq ataaseq aamma akivoq apeqqutit taamaattut pillugit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsisarani. Ataatsimut isigalugu atuarfinni pisortanit aperineqartunit 24-iusunit 15-it (62 %-ii) naliliipput teknikki illuutillu pillugit apeqqutinut atatillugu pisariaqartitaminnik tamatigut ikiorneqartarlutik (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.2, tabeli 10). Tassa teknikki/illuutit pillugit allaffissornermut aqutsinermullu sanilliullugu kommunit atuarfinnut ikiuisarnerat ajornerusutut isikkoqarpoq.

Ingerlatsivimmi pisortaq ataaseq oqarpoq ingerlatsiviup atuarfinnut ataasiakkaanut qanoq atassuteqarternera allanngorartorujussuusoq, tamassumunngalu pissutissaqarluartoq nassuiaalluni:

> *Ilaat taamatut ukiorpassuarni suliaqarnikuupput ingerlalluartumillu atuarfeqarlutik annertuumillu nammineq ingerlatsilluarsinnaallutik. Arlaannik pisoqaraangat sianeqatigiittarpugut allaqatigiittarluta. Ilaat ullut tamarluinnangajaasa attavigisarpakka. Taamaammat oqangajappunga attaveqartannginnerput aamma pitsaasumik ingerlasoqarneranik takussutissaasoq. Ullut tamaasa sianertartut sivisuumik suliarineqartartunik ingerlaavartunik suliaqarsinnaasarput, tassaagajupput sulisut pillugit suliassat ajornakusoortorujussuit. Atuarfinni ikiorneqarnissamik siunnersiueqateqarnissamillu pisariaqartitsisut: Qanoq iliornissarput ajunngila, malittarisassani qanoq allaqqasoqarpa? Kisiannili atuarfinni pisortaatitakka tamarmik ingerlalluarput, attaveqaqatigiilluartarpugut tamatigullu oqaloqatigiissinnaasarluta. Isumaqarpunga atuarfinni pisortatigagut suliassatik ingerlalluaraat, akissuteqarluartarput. Aammali piumasaqaateqarfigisarpagut.*

illoqarfinni atuarfinniit nunaqarfinni atuarfinnut ikiuineq

Nunaqarfinni atuarfinni pisortat 19-it misissuinermi akipput illoqarfimmi atuarfimmi pisortaq qaninnerpaamik qullersaralugu, tassa taannaavoq pisariaqartitsigaangamik ikiorneqarnissamik saaffigisassaat (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.2, tabeli 7). Taakkunannga arfineq marluk (37 %-ii) isumaqarput pisariaqartikkaangamikku sulisup suliamut attuumassuteqartup pissarsiarinissaa tamatigut ajornanngittartoq (atuarfimmi pisortaq, pisortap tullia allalluunniit). Qulingiluat (47 %-ii) akipput amerlanertigut ajornarneq ajortoq, marlullu (11 %-ii) akipput assigiinngitsorujussuusoq. Ataaseq isumaqarpoq ajornakusoornerusartoq (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.1, tabeli 11).

Nunaqarfinni atuarfinni pisortat aamma aperineqarput allaffissorneq aqutsinerlu pillugit apeqqutit pineqaraangata illoqarfimmi atuarfimmit pisariaqartitaminnik ikiorneqartarnerlutik isumaqarnersut. Perorsaaneq pillugu apeqqut nunaqarfinni atuarfinni pisortanut apeqqutinut ilaavoq, tassani ilimagineqarmat aamma tamanna pillugu nunaqarfinni atuarfinni pisortat isumasiueqateqarnissamik pisariaqartitsisarsinnaasut.

Tabel 29
Illoqarfimmi atuarfimmiit attaveqarfigisartakkanniit ikiorserneqarnissannut pisariaqartitatit pissarsiarisarpigit atuartitsinermut, allaffissornermut aqutsinermullu tunngasutigut?

	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 19)
Aap, tamatigut	7 (37 %)
Aap, ilaatigut	7 (37 %)
Qaqutiguinnaq	4 (21 %)
Naamik	0 (0 %)
Pisariaqartissimanngilara	1 (5 %)
Katillugit	19 (100 %)

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni pisortanut apeqqutai immersuilluni akisassat, 2014. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.2, tabel 12
Nassuiaat: apeqqut una taamaallaat apeqqummut "Kina ilinnut qullersatut qaninnerpaava?"- mut "Illoqarfimmi atuarfiup pisortaa"-mik akissuteqartunut apeqqutigineqarpoq.

Tabelimi takuneqarsinnaavoq nunaqarfinni atuarfinni pisortat arfineq marluk akisut pisariaqartikkaangamikku illoqarfimmi atuarfimmit tamatigut ikiorneqartarlutik, nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat arfineq marluk akipput ikiorneqarajuttarlutik. Nunaqarfinni atuarfinni pisortat sisamat akipput qaqutigut ikiorneqartarlutik, ataaserlu akivoq tamanna atorfissaqartinneq ajorlugu. Tassa ataatsimut isigalugu aperineqartunit 19-iusunit 14-it (74 %) akipput apeqqutit perorsaanermut, allaffissornermut aqutsinermullu tunngagaangata iloqarfimmi atuarfimmit ikiorneqarnissamik pisariaqartitsigaangamik ikiorneqarajuttarlutik. Tassa pisortat illoqarfimmi atuarfimmi atuarfiup pisortaanik qaninnermik qullersallit apeqqutinut taamaattunut atatillugu ikiorneqartarnertik iluarisimaarneruaat.

Pisortat 21-t taakku aamma aperineqarput teknikki illuutillu pillugit apeqqut pineqaraangat illoqarfimmi atuarfimmit pisariaqartitaminnik ikiorneqartarnersut. Tamassumuunga nunaqarfinni atuarfinni pisortat arfineq marluk (37 %-ii) akipput "Aap, tamatigut", tallimallu (26 %-ii) akipput "Aap, ilaatigut taamaakkajuppoq". Nunaqarfinni atuarfinni pisortat sisamat (21 %-ii) akipput "Qaqutigut", nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat marluk (11 %-ii) naaggamik akillutik. Nunaqarfimmi atuarfimmi pisortaq ataaseq akivoq taamatut ikiorneqarnissamik atorfissaqartitsinngisaannarluni. Tassa ataatsimut isigalugu pisortanit aperineqartunit 21-usunit 13-it (65 %-ii) akipput, tekniki illuutillu pillugit apeqqutinut atatillugu pisariaqartitsigaangamik ikiorneqartuaannarlutik

ikiorneqakkajuttarlutilluunniit (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.2, tabeli 13). Aamma pisortat ingerlatsivinnik toqqaannartumik pisortallit apeqqummut tassunga akissutaat taakkununnga assingupput, tassa takuneqarsinnaavoq allaffissornermut sanilliullugu teknikimik illuutinillu ikiorneqarnissaq ajornarnerusoq amerlanerulaartut isumaqartut.

Tabelit akornanni misissorlugu atuarfinni pisortat, aqutsiveqarfinnik pisortaqartut, amerlanersaat (88 %-ii) oqaaseqarput allaffissorneq aqutsinerlu pillugit apeqqutini pisariaqartitaminnik kommunimit ikiorneqartuaannarlutik ikiorneqakkajuttarlutilluunniit, nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat, illoqarfimmi atuarfimmi pisortamik qullersallit, (74 %-ii) isumaqarput taamatuttaaq illoqarfimmi pisariaqartitaminnik ikiorneqartarlutik. Tekniki illuutillu eqqarsaatigalugit illoqarfinni atuarfinni pisortat ikinnerusut, tassa 62 %-ii, kommunimit ikiorneqartarnertik naammagisimaarpaat, nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat 65 %-ii illoqarfimmi atuarfimmit ikiorneqartarnertik naammagisimaarlugu. Tassungalu peqatigitillu takuneqarsinnaavoq amerlangaatsiartut pisariaqartumik *ikiorneqartaratik* isumaqartut, illoqarfinnilu atuarfinni pisortat amerlangaatsiartut aamma oqaatigaat kommunimi sulisut sulianut attuumassuteqartut pissarsiariuminaassinnaasut.

Pitssaassutsinik apersuinermi atuarfinni pisortat aamma aperineqarput komminimik ingerlatsivimmillu suleqateqarnertik ataatsimut isigalugu qanoq isumaqarfigineraat. Apersuinerit tamarmik akornanni pisortat isumaqarput ingerlatsivimmut atassuteqarnertik ingerlalluartoq. Aqutsisoq taamatut ungasissorsuunngitsukkut atorfininnikoq, ingerlatsivimmut tunngatillugu atuarfia illoqarfimmi allamiittoq oqarpoq:

> *Ingerlatsivimmut atassuteqarluarpunga. Ikiornissannut piffisaqarajuttarput. Suliaqarnikuuvoq piffissami sivisuumi suliarineqartunik, kisiannili suliassanik suliarinnittartumut eqqortumut nammineq saaffiginnissinnaanikuuvugut, immaqa pisortamut. Pisortatut aallartikkama ikiorlunga maaniipput.*

Pisortaq alla, atuarfia ingerlatsiviup illoqarfianiittoq, ingerlatsivimmut attaveqarnini imatut oqaatigaa: "Ingerlatsivik isumasiueqatigineqartarfiuvoq tamatigut pissarsiarineqarsinnaasoq. Atuarfeqarnermut pisortaq ilisarisimalluarpara. Qanimut attaveqaqatigiittarpugut." Aamma nunaqarfinni atuarfinni pisortat illoqarfimmi atuarfinni pisortaanermut atassuteqarnerat qulliunerusumik pitsaasutut nalilerneqarpoq. Nunaqarfimmi atuarfimmi pisortaq ataaseq nassuiaavoq:

> *Illoqarfimmi atuarfimmi pisortaanermik suleqateqarluarpunga. Perorsaanermi allaffissornermilu apeqqutit pillugit tamatigut saaffiginnissinnaavunga. Oqarfigineqarnikuuvunga qaqugukkulluunniit sianersinnaasunga, taamaammaat nalornissuteqaraangama atuarfimmi pisortaanermut sianertarpunga.*

Atuarfinni pisortat ilaasa, sivisunngitsumik pisortatut atorfeqarnikut, erseqqissaatigaat ingerlatsivimmut pitsaanerpaamik atassuteqalernissaq sivisulaarsinnaasoq. Malunnarpoq atuarfiup ingerlatsiviullu attaveqaqatigiittarnerisa annertunersaa mailikkut telefonikkulluunniit pisartoq. Pisortat nutaat apeqqutit assigiinngitsut pillugit kina saaffigineqassanersoq piffissamik annertunerusumik atuigajuttarnerat tamassuma kinguneraa. Kommuninit sisamaasunit pingasuni atuarfimmi pisortaasimasut atuarfeqarnermik ingerlatsivimmi aqutsisuupput. Atuarfimmi pisortat nutaat arlallit erseqqissaatigaat ingerlatsivimmi sulisut atuarfimmi pisortaasimanermik namminneq misilittagaqaraangata taakkulu siusinnerusukkut suleqatitut ilisarisimaneqaraangata iluaqutaasartoq.

Sumiiffiit ilaanni aqutsisut kommunimi atuartitsinermi pisortamik atuarfinnilu pisortanik allanik aalajangersimasumik qaamaammut ataasiarlutik oqarasuaatikkut ataatsimeeqateqartarput, taakkunani maannakkut sammisat assigiingitsut ataavartumik saqqummiunneqartarlutik oqallisigineqarlutillu. Sumiiffinni allani kommunimik ulluinnarni ataavartumik isumasiueqateqartarnissaq ujartorneqarpoq. Kommunimit akissuteqartarnerunissaq atuarfinni pisortat ataasiakkat toqqaannartumik ujartorpaat, oqaatigalugulu ingerlatsivimmut ukiumoortumik nalunaarusiat oqaaseqarfigineqartarnissaat imaluunniit atuarfimmi suliniutit nutaat atuutilersinnerat pillugu isumasiueqatigiittarnissat kissaatigisinnaallugu. Pisortaq ataaseq oqarpoq:

> *Maani kisimiiginnangajuttuuvunga, assigiinngitsullu siornatigut misilissimanngikaluarukkit ajornartorsiortorujussuusimassagaluarpunga. Artornarsimassagaluaqaaq. Kisimiittutut misi-*

gisimanarpoq, maani ingerlatsivimmut attaveqartoqarpallaarneq ajorpoq. Kommuneqarfik Sermersuumi Nuummi tamanna allaaneruvoq, tassani kommunimi atuarfinni pisortat ullut 14-ikkaarlugit ataatsimeeqatigineqartarput imaluunniit ilaanni sapaatit akunneri tamaasa oqarasuaatikkut ataatsimiittoqartarluni (…) Mailertarpugut sianertarlutalu, kisianni KANUKOKA-mi siunnersorti malittarisassat, isumaqatigiissutit inatsisillu pillugit oqaloqatigisarpara.

Kommunini ingerlatsineq pillugu kapitalimi perorsaanermik aqutsineq pillugu kommunit isumasioqatigineqartarnerat taakkulu ilanngussaat allaaseraagut.

7.3 Aqutsisut piginnaasaat

Aqutsisut aqutsinermi namminneq piginnaasatik naammagisimaarnerullugit pitsaassutinik apersuinerni oqaatigaat. Tassungali peqatigitillugu apeqqutit akisassat atorlugit misissuinermi amerlasuut oqaatigaat maannakkut atorfimminni piginnaasanik annertunerusumik qaffassaanissaq kissaatiginartissinnaasimagaluarlugu. Illoqarfimmi atuarfimmi pisortaq misilittagalik namminneq piginnaasaminik apersuinerit ilaanni aperineqarami oqarpoq: "Isumaqarpunga atorfissaqartitakka pigalugit. Taamaanngippat allat aperisarpakka. Tullersortigalu suleqatigiilluarpugut." Pisortaq alla oqarpoq: "Misigisimavunga tullersortigalu pisariaqartitatsinnik piginnaasaqartugut. Taamaanngippat maaniinnavianngikkaluarpugut! Arlaannik ilisimasaqanngikkaangatta ingerlatsivik aperisarparput."

Kisiannili atuarfimmi pisortap nutaangaatsiartup oqaatigaa aqutsinermi sakkut allaffissornermi atorneqarsinnaasut aallartisarnermi amigaatigisimallugit. Pisortaq ataaseq nassuiaavoq:

Pisariaqartitannik piginnaasaqanngilluinnarpunga! Atorfinitsinneqarama erseqqarissumik isumaqatigiissutigineqarpoq pisortanut pikkorissarnissamik neqerooruteqartoriarpat peqataassasunga. Pingaartumik atuarfimmi pisortanut nutaanut. Kisiannili neqerooruteqartoqanngilaq, tamannalu ajornartorsiutaavoq. Taamatut inissisimasoq uangaannaanaviannngilaq. (…) Nalungilara misilittagaqarneq arlaatigut takkuttussaasoq, kisianni tamatigut allamut ingerlanani suliniviinnissamut suliamik ingerlatsinermi piginnaasaqarneq iluassagaluaqaaq. Misileraassagaanni kukkusoqartartorujussuuvoq, kukkunerillu tamakku inunnut ajoqutaalersarput – uani kingusinnerusukkut atugarissaarnermik isumaginnittussat pineqarput. Nalunarpoq ingerlaannaq paasineqarsinnaanersut, ingerlatseriaatsimi uani suliap sunniutaanik malugisaqarneq ingerlaannaq oqaatigineqarneq ajorpoq. Ajorluinnartut iluarsineqartussat paasineqarnissaannut piffissaq sivisoorujussuaq ingerlasinnaavoq. Misilittagaqanngikkaanni allaffissornermi suliassat pissusiusariaqaraluartunut sanilliullugu sivisuallaamik suliarineqarsinnaasarput isumalluutillu annertuallaat atorneqartarlutik. Tassani perorsaanermi aqutsineq ajoquserneqarpoq. (…) Misilittagaqanngitsumik aqutsisoqarnerani perorsaanermi aqutsineq ajoquserneqarpoq.

Nunaqarfimmi atuarfimmi pisortaq misigisaqarnikuuvoq aqutsisunik pikkorissarnissamik aallartitsinissamut ikippallaat nalunaarsimasut, taamaalilluni pikkorissarusukkaluarluni maannamut pikkorissarnikuunngilaq. Isumaqarpoq assersuutigalugu ingerlatsivimmut oktobarimi nalunaarusiamik suliaqarneq ajornartuusoq, taamatuttaaq suliassanik allanut agguaassinissaq. Illoqarfinni atuarfinni aqutsisut apersorneqartut ataatsimut isigalugu ilinniarluarsimanerupput, arlallit aqutsinermi diplomeqalerfiusartumik ilinniarsimapput il.il., kisiannili soorlu akerleriinnernik aaqqiiniarnernut, ajornakusoortumik oqaloqateqarnernut, sulisut pillugit sulianut ataatsimullu isigalugu malittarisassanik nutarterinermut il.il. atatillugu piginnaasat amigaatigisinnaavaat. Aqutsisoq ataaseq assersuutigalugu oqarpoq atuarfimmi pisortatut pikkorissarnikuulluni, kisiannili allaffissornikkut malittarisassani, atorfinitsitsinerni il.il. pisoqartorujussuunikuuvoq. Aqutsisut ilaasa ingerlatsivik ullut tamaasa attaveqarfigisarpaat, taamaalillunilu ajornartut qanimut suliarineqartarlutik. Soorlu aqutsisoq ataaseq oqartoq: "Misilittagaqarneruleruma apersorpallaarnissara naatsorsuutiginngilara!"

Atuarfinni pisortanik apeqqutit akisassat atorlugit misissuinermi apeqqutigineqarpoq, Kalaallit Nunaanni atuarfimmi pisortaanerminni atorfimminnut naleqquttumik piginnaasanik qaffassaasimanersut. Illoqarfinni atuarfinni aqutsisut aqqaneq marluk (63 %-ii) nunaqarfinnilu atuarfinni aqutsisut aqqanillit (42 %-ii) tamanna aappimik akivaat. Tassa illoqarfinni atuarfinni atuarfinni

pisortat 37 %-ii nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat 58 %-ii naleqquttumik piginnaasanik *qaffassaasimanngillat* (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.16, tabeli 142).

Atuarfinni pisortat atuarfimmi pisortaanerminni piginnaasanik aaqqissuussamik qaffassaasimanermik angertut sunik piginnaasanik qaffassaasimanersut aamma aperineqarput.

Tabel 30

Pisortat piginnaanngorsarfigisimasaat

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 11)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 11)	Katillugit (N = 22)
Pisortattut/atuarfiup pisortaatut pikkorissarneq	10	6	16
Suliamut tunngasumik pikkorissarneq	5	8	13
Diplomimik ilinniarneq imaluunniit Kalaallit Nunaanni diplomimik pikkorissarneq	7	3	10
Atuarfimmi inerisaanermi pikkorissarneq	3	3	6
Masteritut kandidatitulluunniit ilinniagaqarneq pikkorissarnerluunniit	2	2	4
Danmarkimi diplomimut pikkorissarneq ilinniarnerluunniit	1	1	2

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni pisortanut apeqqutai immersuilluni akisassat, 2014. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.16, tabel 143
Tabelimi uani %-it naatsorsugaapput, pisortanut tamarmiusunut Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.6, tabel 142-mi piginnaanngorsaqqissimallutik piginnaanngorsaqqissimanatilluunniit nalunaartunut naleqqiullugit (imaappoq illoqarfinni pisortat 19-it nunaqarfinnilu pisortat 26-t). Taamaammat tabelimi uani %-it Tabelinik nalunaarusiami saqqummiunneqartunit allaanerupput.
Nassuiaat: Akissuteqartut apeqqummut uunga arlalinnik akissuteqarsinnaasimapput.

Tabelimi takuneqarsinnaavoq atuarfimmi pisortanit misissuinermi peqataasunit illoqarfinni atuarfinni pisortat qulit nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat arfinillit aqutsisutut pikkorissarsimasut imaluunniit atuarfimmi pisortatut pikkorissarsimasut. Tamassuma assigaa illoqarfinni atuarfinni pisortat 53 %-ii nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat 23 %-ii. Illoqarfinni atuarfinni pisortat pingasut nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat pingasut sulianik ingerlatanik pikkorissarsimapput. Illoqarfinni atuarfinni pisortat arfineq marluk nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat pingasut Kalaallit Nunaanni diplomeqalissutaasumik ilinniarsimapput imaluunniit diplomeqalissutaasumik pikkorissarsimallutik. Pisortatut pikkorissarnerit/atuarfimmi pisortatut pikkorissarnerit, sulianik ingerlatanik pikkorissarnerit, Kalaallit Nunaanni diplomeqalissutaasumik ilinniarnerit aamma atuarfinni ineriartortitsisutut pikkorissarnerit (tulleriinnilersornerisigut) taamaallillutik tassaapput piginnaasanik qaffassaanerit atuarfinni pisortat amerlanerit ingerlassimasaat. Illoqarfinni atuarfinni pisortat nunaqarfinni atuarfinni pisortanut sanilliullugit annertunerusumik aqutsisutut pikkorissarsimasut/atuarfimmi pisortatut pikkorissarsimasut aamma/imaluunniit Kalaallit Nunaanni diplomeqalissutaasumik ilinniarsimasut imaluunniit diplomeqalissutaasumik pikkorissarsimasut, nunaqarfinni atuarfinni pisortat illoqarfinni atuarfinni pisortanut sanilliullugit annertunerusumik sulianik ingerlatanik pikkorissarsimapput. Pikkorissarnerit taamaattut allat illoqarfinni nunaqarfinnilu atuarfinni pisortanut assigiimmik agguagaasimagunarput.

Atuarfinni pisortat apeqqutit akisassat atorlugit misissuinermi aamma aperineqarput arlaannik ingerlatarerusutaraluaminnik ingerlassinnaanngisaminnilli piginnaasanik qaffassaasoqartarnersoq. Illoqarfinni atuarfinni pisortat arfineq pingasut (53 %-ii) nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat 16-it (80 %) angerlutik tamanna akivaat (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.16, tabeli 144). Naak atuarfinni pisortat apersuinerni suliassaminnut piginnaasaqarlutik misigisimallutik oqaraluartut, amerlanerit ilikkagaqarnerunissaq kissaatigisinaavaat.

Atuarfinni pisortat katillugit 24-t apeqqummut tassunga angertut aamma aperineqarput ingerlakkusutaraluaminnik piginnaasanik qaffassaasimannginnerannut suna (suut) pissutaasimanersoq(-sut).

Tabel 31
Suut pissutaasimappat piginnaanngorsarnissaq pilerigisat piginnaanngorsaaffigisinnaannginnakku?

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 8)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 16)	Katillugit (N = 24)
Pikkorissarfissaq/ilinniarfissaq naleqquttoq neqeroorutigineqanngilaq piffissami kissaatigisanni	4	11	15
Pisariaqartitsineq naapertorlugu atuarfimmiit qimagussinnaanngilanga	2	5	7
Kommunip akilerusunngilaa	2	3	5
Atuarfiup aningaasartuutiginissaani aningaasassaqartinneqanngilaq	2	3	5
Allat	2	2	4
Pikkorissarfissaq/ilinniarfissaq naleqquttoq Kalaallit Nunaanni nassaassaanngilaq	1	0	1
Inuttut pissutaasut pissutigalugit aallarsinnaasimanngilanga	0	1	1

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni pisortanut apeqqutai immersuilluni akisassat, 2014. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.16, tabel 145
Nassuiaat: Akissuteqartut apeqqummut uunga pingasut angullugit akissuteqarsinnaasimapput taamaattumik akissutit amerlassusaat katinneranni 100%-inik amerlanerupput
Nassuiaat: Apeqqut una taamaallaat apeqqummut "Maannakkut atorfeqarninni piginnaanngorsarfeqarusuppit kisiannili periarfissaqarfigititaaffiginngisannik?"-mut "Aap"-mik akisimasunuinnaq apeqqutigineqarpoq.

Ersippoq aqutsisut kissaatigisimasaraluaminnik piginnaasanut qaffassaasimannginnerannut pissutaagajunnerusoq pikkorissarnerit/ilinniarnerit piffissami ingerlatsivigerusutaanni neqeroorutigineqarsimannginnerat. Atuarfinni pisortanit apersorneqartunit 24-usunit 15-it tamanna pissutaasutut allappaat. Aperineqartunit 24-iusunit arfineq marluk akipput piginnaasanik qaffassaanernut peqataanissamut piumasaqaatigineqartumit sivisutigisumik atuarfik qimassimasinnaasimanagu. Atuarfinni pisortat tallimat akipput atuarfiup missingersuutaani aningaasassaqarsimanngitsoq. Tamassuma saniatigut atuarfimmi ulluinnarni sulinermut tunngatillugu pingaartumik piffissamik apeqqut kiisalu missingersuutit killeqarnerat kissaatigineqartutut piginnaasanik qaffassaasinnaasimannginnermut pissutaasutut oqaatigineqarput.

7.4 Aqutsisut suliassaat unammilligassaallu

Soorlu immikkoortumi siuliani takuneqarsinnaasoq inatsit, ingerlatsivimmik suleqateqarneq namminerlu aqutsinermi piginnaasat (naak suli piginnaasanik qaffassaanerunissaaq tassunga peqatigitillugu ujartorneqaraluartoq) ataatsimut isigalugu naammagisimaarineqartut oqaatigineqarpoq. Aqutsisut aamma pitsaassutsimik apersuinermi oqaatigaat suliassat agguataarnerat piffissarlu suliffissartik ataatsimut isigalugu naammagisimaarlugu. Atuarfinni pisortat amerlanerit aamma oqaluttuarput atuarfimmi pisortamut tullersorterisartik, atuarfimmi pisortat amerlanerit ulluinnarni isumasiueqatigisartagaat suliassanillu oqaloqatigisartagaat, pitsaasumik ingerlalluartumillu suleqatigigitsik.

Pitsaassutsimik apersuinermi aamma apeqqutit akisassat atorlugit misissuinermi nammineq akillugit allassinnaasani atuarfinni pisortat amerlanerit oqaatigaat ulluinnarni unammilligassaqarlutik misigisarlugu. Siamasissumilli isigalugu pissuseq ataaseq marlulluunniit akissutini assigiipput. Pissutsit ulluinnarni unammilligassatut misigineqartartut assigiinngitsorujussuit pineqaraluarput.

Pingaartumik aqutsisut nutaat arlallit oqaatigaat aqutsinermi allaffissorneq annertoorujussuusoq – aamma perorsaanermi aqutsinermi piffissamut sinneruttumut sanilliullugu *annertuallaartoq.* Allaffissornermi suliassat annertuut piffissaajarnartorujussuusinnaapput, ilaatigut suleriaatsinik nutaanik immikkuualuttunik imaqartunik paasiniagassanik kinguneqarnerat pissutigalugu. Oktobarimi ingerlatsiveqarfimmut nalunaarusiat tassunga atatillugu arlalinnit oqaatigineqarput. Immikkoortup siuliani oqaatigineqareersutut misilittagaqannginneq sungiussisimannginnerlu tassani annertuumik pineqarput.

Aqutsisunut apeqqutinik immersuiffissani perorsaanermi aqutsinermut piffissaq qanoq annertutigisoq atortarneraat aamma apeqqutigineqarpoq.

Tabel 32

Pisortat sulinerminni perorsaanikkut aqutsinermut piffissaq atortagaat procentingorlugu qanoq annertutigiva – pisortat qassit

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 19)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 22)	Katillugit (N = 41)
Sulinerup 25 % -ia inorlugu	10	19	29
Sulinerup 25-50 % -ia	9	3	12
Katillugit	19	22	41

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni pisortanut apeqqutai immersuilluni akisassat, 2014. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.3, tabel 15
Nassuiaat: tabelimi uani %-innguinerit atuarfiit pisortaasa suliassanut piffissamik qanoq annertutigisumik atuinerminnik nalunaarutaat aallaavigalugit suliaapput (100-nit procentinngorlugu) makkununnga: nammineq atuartitsineq, perorsaanikkut aqutsineq, sulisunik/suliassanik tigussaasunik allaffissornikkut aqutsineq, ulluinnarni suliassat tigusaanerusut, kommunimut PPR-mullu attaveqarnerit aamma angajoqqaanik suleqateqarneq. Taamaammat tabelimi uani kisitsisit piffissamut pisortat suliassanut allanut atortagaannut naleqqiullugit isiginiarneqassapput. Atuarfiit pisortaasa arlaannaalluunniit akinngilaq piffissap 50%-ia sinnerlugu perorsaanikkut aqutsinermut atortarlugu.

Tabelimi takuneqarsinnaavoq illoqarfinni atuarfinni pisortat qulit nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat 19-it allattut piffissamik 25 %-ia perorsaanermi aqutsinermut atortarlugu. Illoqarfinni atuarfinni pisortat qulingiluat nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat pingasut allapput piffissamik 25 – 50 %-ia suliassamut tassunga atortarlugu. Apeqqutit akisassat atorlugit misissuineq malillugu nunaqarfinni atuarfinni aqutsisut illoqarfinni atuarfinni pisortanut sanilliullugu perorsaanermi aqutsinermik suliassamut tassunga piffissaq sivikinnerusoq atortarpaat.

Aqutsisut arlallit aamma namminneq atuartitsisarput. Ilaat ilaannikkooriarlutik taamaaliortarput (akuttunngitsumik ilinniartitsisunik amigaateqarneq pissutigalugu), ilaasalu aqutsinermi suliassat ilaattut atuartitsinissaq toqqartarlugu. Soorunami nunaqarfinni atuarfinni aqutsisut atuarfitsik imatut mikitigimmat taamaallaat aqutsinermut atorfik taanna atorneqarsinnaani atuartitsinermut piffissaq atortarpaat. Aqutsisut apeqqutit akisassat atorlugit misissuinermi piffissap missingerlugu qanoq annertutigisoq atuartitsinermut atortarneraat aperineqarput.

Tabel 33

Pisortat sulinerminni piffissaq nammineq atuartitsinermut atortagaat procentinngorlugu qanoq annertutigiva – pisortat qassit

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 19)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 22)	Total (N = 41)
Sulinerup 25 % -ia inorlugu	19	4	23
Sulinerup 25-50 % -ia	0	14	14
Sulinerup 51-75 % -ia	0	3	3
Sulinerup 75 % -ianit annerusoq	0	1	1
Katillugit	19	22	41

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni pisortanut apeqqutai immersuilluni akisassat, 2014. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.3, tabel 14
Nassuiaat: tabelimi uani %-innguinerit atuarfiit pisortaasa suliassanut piffissamik qanoq annertutigisumik atuinerminnik nalunaarutaat aallaavigalugit suliaapput (100-nit procentinngorlugu) makkununnga: nammineq atuartitsineq, perorsaanikkut aqutsineq, sulisunik/suliassanik tigussaasunik allaffissornikkut aqutsineq, ulluinnarni suliassat tigusaanerusut, kommunimut PPR-mullu attaveqarnerit aamma angajoqqaanik suleqateqarneq. Taamaammat tabelimi uani kisitsisit piffissamut pisortat suliassanut allanut atortagaannut naleqqiullugit isiginiarneqassapput. Atuarfiit pisortaasa arlaannaalluunniit akinngilaq piffissap 50%-ia sinnerlugu perorsaanikkut aqutsinermut atortarlugu.

Tabelimi ersippoq illoqarfinni atuarfinni pisortat tamarmik (19-it) akisut piffissap suliffigisamik 25 %-ia ataallugu atuartitsinermut atortarlugu, nunaqarfinni atuarfinni pisortanut tamanna allaaneruvoq. Nunaqarfinni atuarfinni pisortanit, apeqqummik akisisunit, sisamat akipput piffisap 25 %-ia ataallugu atuartitsinermut atortarlugu, 14-illu akipput piffissap 25 – 50 %-ia tassunga atortarlugu. Nunaqarfinni atuarfinni pisortat katillugit sisamat akipput piffissap suliffigisamik affaa sinnerlugu atuartitsinermut atortarlugu.

Tamassuma saniatigut aqutsisut piffissaq sulisunik aqutsinermut, allaffissornermi aqutsinermut suliassanullu nalinginnaasunut atatillugu aqutsinermut atortarlugu, agguarnerat tabelimi ataaniittumi takutinneqarpoq. Tassani ersippoq illoqarfinni atuarfinni pisortat amerlanersaat piffissap suliffigisamik 25-50 %-ia allaffissornermi suliassanut atortaraat, nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat amerlanersaasa 25 %-it ataallugit atortaraat. Aqutsisut pingasut piffissap affaa sinnerlugu allaffissornermut atortarpaat.

Tabel 34

Sulisunik aqutsinermut, allaffissornernikkuti aqutsinermut, ulluinnarni suliassanik aqutsinermut pisortat sulinerminni piffissaq atortagaat procentinngorlugu qanoq annertutigiva – pisortat qassit

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 19)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 22)	Katillugit (N = 41)
Sulinerup 25 % -ia inorlugu	3	15	18
Sulinerup 25-50 % -ia	14	6	20
Sulinerup 51-75 % -ia	2	1	3
Katillugit	19	22	41

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni pisortanut apeqqutai immersuilluni akisassat, 2014. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.3, tabel 16.
Nassuiaat: tabelimi uani %-innguinerit atuarfiit pisortaasa suliassanut piffissamik qanoq annertutigisumik atuinerminnik nalunaarutaat aallaavigalugit suliaapput (100-nit procentinngorlugu) makkununnga: nammineq atuartitsineq, perorsaanikkut aqutsineq, sulisunik/suliassanik tigussaasunik allaffissornikkut aqutsineq, ulluinnarni suliassat tigusaanerusut, kommunimut PPR-mullu attaveqarnerit aamma angajoqqaanik suleqateqarneq. Taamaammat tabelimi uani kisitsisit piffissamut pisortat suliassanut allanut atortagaannut naleqqiullugit isiginiarneqassapput. Atuarfiit pisortaasa arlaannaalluunniit akinngilaq piffissap 50%-ia sinnerlugu perorsaanikkut aqutsinermut atortarlugu.

Pitsaassutsinik apersuinermi tamanna itisilerneqarpoq. Aqutsinermi suliassat suliarinissaannut sakkut amerlanerusut aqutsisut ilaasa ujartorpaat (piginnaasanik qaffassaanernik ujartuineq assigalugu). Aningaasanik aqutsinermik, sulisunik aqutsinermik, sulisoqarneq pillugu inatsisilerinermik, aaqqissuussaanermik pilersaarusiornermik/aqutsinermi sakkunik kiisalu aaqqiagiinngissutinik aaqqiiniartarnermik pikkorissarnerit kissaatigineqartutut oqaatigineqarput. Pingaartumik nalinginnaasumik suliassat, soorlu atuarfinnik iluarsaassinerit, illuutinik iluarsaassinerit ininillu nungullarsimasunik iluarsaassinerit ulluinnarni aqutsisutut sulinermi piffissaajarnartuusut atuarfinni pisortat allat oqaatigaat. Allat misigisimavaat sulisut pillugit suliassat suliarineqartarneri, ilinniartitsisut sulinngittarneri il.il. ulluinnarni piffissaajartornartuusut.

Aqutsisut nutaat aallaqqaataanit aallartittarput
Oqaatigineqareersutut aqutsisut apersorneqartut amerlasuut aqutsisutut atorfimminni nutaajupajaarput. Nunaqarfimmi atuarfimmi pisortaq nassuiaavoq:

> *Pisortatut tuaviineq aallartippunga, kisiannili atuarfimmi pisortaaneq iluaqutigilluarnikooqaara. Pisortatut pikkorissarnikuunngilanga aallartikkamalu nalornisorujussuullunga. Nammineq pingaarnersiuisariaqarnikuuvunga. Suliassat suunersut suliarinissaallu qanoq tullerii-aarneqassanersut paasiniarlugu. Naak nutaanik takkuttoqartuaannaraluartoq ilikkagaqareernikorujussuuvunga.*

Sumiiffinni arlalinni aqutsisut aamma oqaatigaat aqutsisut taarseraannerujussuat sulisunik toqqissisimajunnaartitsisinnaasoq stressertitsisinnaasorlu ilisimallugu.

Aamma malunnarpoq aqutsisut arlallit, taamaallaat ukioq ataaseq-marluk maannakkut atuarfigisaminiissimasut, atuarfik eqqartormassuk takkunnermik kingorna aallaqqaatingajaaniit aallartittariaqartutut isigalugu. Aqutsisoq oqaluttuarpoq:

> *Atuarfimmut nammineq isumaq atorlugu ingerlatsiviusimasumut pilluni ajornakusuulaarnikuuvoq. Pitsaassutsit nalinginnaasut atorneqarsimanngillat. Assersuutigalugu takkukkama APV-mik misissuisoqarsimanngivippoq. SU-mi ataatsimiittoqartarpallaarsimanngilaq. MUS ingerlanneqarsimanngilaq. Pissutsit aallartittariaqakkakka tamarmik taamaannikuupput. (…) Suut suliarinissaannik takunniffiusinnaasumik ataatsimiinnernik pilersaarusiortoqa-*

rsimanngilaq. (…) Semesterinut pilersaaruteqanngilaq. (…) Naqqaniit aallartittariaqarnikuuvunga.

Aamma atuarfinni aqutsisut nutaat suliffigilikkaminni annertunerusumik isornartoqartinngisaanni malunnarpoq pissutsit tunngaviusut amerlasuut suli pilersaarusiorneqartussatut oqaatigigaat: "Ilinniartitsisut tamarmik atuartitsinermut pilersaaruteqarnissaat kissaatigaara", "atuarfimmi siulersuisut ingerlallualersinniarsaraakka", "ilikkagassatut anguniakkat aaqqissugaanerulertikkusuppakka", "perorsaanermi aqutsineq amigaataanikuuvoq", "siunissami suliassaqaqaagut". Sumiiffinni ikitsuinnarni - misilittagalinnik aqutsisoqartuni – suliniutinut ukiuni arlalinni ingerlareersimasunut meeqqat naammassisaat eqqarsaatigalugit takussaasumik angusaqarfiusimasunut assersuutissat tusarsaapput. Tamanna takussutissaavoq aqutsisut taarsertarneri annertuumik unitsitsigallartartut, immaqa aqutsisumut nutaamut ingerlatitseqqiinerup ajorpallaarnera pissutigalugu imaluunniit atuarfiup nammineq aaqqissuussaanerata annikippallaarnera pissutigalugu, taamaalilluni ataatsimeeqatigiiffiusartut, pilersaarutit, suliniutit, aalajangersimasumik suleriaatsit il.il. aqutsisoq aallaraangat unittarlutik atorunnaartarlutilluunniit, taamaammallu nutaamit aallarteqqinneqartariaqartarlutik. Tassunga peqatigitillugu paasineqartariaqarpoq pisortap nutaap "aallaqqaataanit aallartinnera" pisariaqarsinnaasoq.

7.5 Ilinniartitsisut aqutsisunik isiginninnerat

Aqutsisut namminneq piginnaasaminnik qulliunerusumik naammaginninnerminnik oqaaseqaraluartut, apersuinerit aamma apeqqutit akisassat atorlugit misissuinerit takutippaat ilinniartitsisut aqutsisunik isornartoqartitsikannersut, ilaatigullu aqutseriaaseq aqutsisut eqqarsaateqarneranniit allarluinnartut isigisaraat.

Apeqqutini immersuilluni akisassani ilinniartitsisunut nassiunneqartuni uuttuutit assigiinngitsut atorlugit aqutsisunik naliliinerannik aperineqarput. Apeqqummi ataatsimi pineqarpoq aqutsisut erseqqissunik tunngavilersorluakkanillu aalajangiisartutut isigineraat.

Tabel 35

Oqariartuut qanoq isumaqatigaajuk imaluunniit qanoq isumaqatiginngitsigaajuk: Pisortat erseqqissunik tunngavilersorluakkanillu aalajangiisarput

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 221)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 48)	Katillugit (N = 269)
Isumaqatigaara	28 %	52 %	32 %
Annertunertigut isumaqatigaara	35 %	31 %	34 %
Annertunertigut isumaqatiginngilara	22 %	6 %	19 %
Isumaqatiginngilara	15 %	10 %	14 %
Katillugit	100 %	100 %	100 %

Tunngavik: Danmarkimi Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi ilinniartitsisutut atorfeqartunut apeqqutai immersuilluni akisassiat. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.18, tabel 103.

Tabelimi ersippoq ilinniartitsisunit katillugit 269-iusunit apeqqummik akisisunit katillugit 87-it (32 %) aqutsisut erseqqarissunik tunngavilersorluakkanillu aalajangiisarnerat isumaqatigigaat. Ilinniartitsisut 92-it taamatut oqarneq annerusumik isumaqatigaat. Ilinniartitsisut 90-it akerlianik allapput taamatut oqarneq annerusumik isumaqatiginagu isumaqatiginaguluunniit. Tassa ilinniartitsisut pingasuugaangata marluk aqutsisumik erseqqarissunik tunngavilersorluakkanillu aalajangiisarnerat isumaqatigaat annerusumilluunniit isumaqatigalugu, ilinniartitsisullu pingajorarterutaat tamanna isumaqatiginngilaat annerusumilluunniit isumaqatiginagu.

Apeqqut alla ilinniartitsisut aqutsisunik tatiginninnerannik paasinarsititsivoq. Imatut oqarneq isumaqatigineraat isumaqatiginngineraalluunniit aperineqarput: "Atuartitsininnik suliassanilluunniit allanik ajornartorsiuteqaraangama aqutsisut saaffigisarpakka." Ilinniartitsisut 46 %-iisa tamanna isumaqatigaat (illoqarfinni atuarfinni 43 %-it nunaqarfinnilu atuarfinni 65 %-it) aammalu illoqarfinni nunaqarfinnilu ilinniartitsisut 26 %-ii annerusumik isumaqataapput. Illoqarfinni atuarfinni ilinniartitsisut 31 %-ii isumaqataanngillat annerusumilluunniit isumaqataanatik, nunarfinnilu atuarfinni ilinniartitsisut 9 %-iinut tamanna atuuppoq (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.18, tabeli 100).

Aqutsisut tunngavilersorluakkanik aalajangiisarnerannik illoqarfinni atuarfinni ilinniartitsisut 37 %-iisa isumaqanngitsut taakkulu 31 %-ii atuatitsinerminni suliassaniluunniit allani ajornartorsiuteqaraangamik aqutsisuminnut saaffiginnittanngitsut amerlassusaat takuinnarlugu amerlagineqarsinnaapput. Naluarput taava qanoq iliortarnersut - sulianik ingerlatsinerminnik naammaginninnginnerat ajornartorsiuteqarneralluunniit aqutsisut paasisarneraat, kisianni annertunerusumik misissugassaqqippoq. Aamma nunaqarfinni atuarfinni ilinniartitsisut illoqarfinni atuarfinni ilinniartitsisunut sanilliullugu aqutsisuminnik annertunerungaartumik tatiginninnerat soqutiginarpoq.

Aqutsisut aqqutissamik sammiviliisinnaassusiat
Aqutsisut attaveqallaqqissutut isumaqarfigineraat ilinniartitsisut aamma aperineqarput.

Tabel 36

Oqariartuut qanoq isumaqatigaajuk imaluunniit qanoq isumaqatiginngitsigaajuk: Pisortat attaveqallaqqipput

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 223)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 47)	Katillugit (N = 270)
Isumaqatigaara	30 %	60 %	35 %
Annertunertigut isumaqatigaara	28 %	26 %	27 %
Annertunertigut isumaqatiginngilara	23 %	6 %	20 %
Isumaqatiginngilara	19 %	9 %	17 %
Katillugit	100 %	100 %	100 %

Tunngavik: Danmarkimi Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi ilinniartitsisutut atorfeqartunut apeqqutai immersuilluni akisassiat. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.18, tabel 102.

Tabelimi takuneqarsinnaavoq ilinnartitsisut katillugit 169-it (62 %-iisa) aqutsisut attaveqallaqqissuunerat isumatigalugu annerusumilluunniit isumaqatigalugu takutikkaat. Ilinniartitsisut 101-it (37 %-ii) akerlianik akipput taamatut oqarneq isumaqatiginagu imaluunniit annerusumik isumaqatiginagu. Ilinniartitsisut pingasuugaangata marluk aqutsisut attaveqallaqqissuunerannik isumaqartut, ilinniartitsisut pingajorarterutaasa missaaniittut taamatut naliliineq isumaqatiginngilaat. Uani aamma illoqarfinni nunaqarfinnilu atuarfinni ilinniartitsusut annertuumik assigiinngissuteqarput. Illoqarfinni atuarfinni ilinniartitsisut 42 %-iisa aqutsisut attaveqallaqqissuunerat annerusumik isumaqatiginngilaat isumaqatiginaguluunniit, tamannalu nunaqarfinni atuarfinni ilinniartitsisut taamaallaat 15 %-iinut atuuppoq.

Pitsaassutsimik apersuinerni sumiiffinni arlallinni erseqqarissumik oqariartuutaavoq aqutsisut sangiitsutut ilinniartitsisut isigigaat aqutsisullu erseqqarinnerusunik najoqqutassiornissaat maqaasineqartoq. Ilinniartitsisoq ataaseq oqarpoq:

> *Aqutsisut ingerlatsilluarnerulertariaqarput. Suliamik ingerlatsilluarsinnaaneq naammassisaqarluarsinnaanerlu amigaatigaarput. Ilinniartitsisutut assigiinngiiaassaagut, paaseqatigiis-*

sallutali. Pitsaasunik aqutsisoqanngilagut, uanga nammineq iliuuseqartarpunga. Aqutsisut pimoorussinngillat. Immaqa tatiginnippallaarput. Sinaakkuteqartariaqarpugut.

Ilinniartitsisut, oqaaseqaateqartinniarsarisarlugit atuarfimmilu akisussaaqataatinniarsalugit peqataatinneqarnissaannik aqutsisoq pineqartoq suliniuteqartorujussuummat issuagaq immikkut soqutiginaateqarpoq. Isumaqatigiinnginnerup taassuma asserluinnaa atuarfimmi allami aamma takussaavoq.

Ilinniartitsisut suliaminnik qulliunerusumik qanoq ingerlatsinissaannut aqutsisut erseqqarinnerusunik sinaakkusiinissaat sumiiffinni arlalinni ilinniartitsisut ersarissumik ujartorpaat. Ilinniartitsisut oqaatigaat aqutsisut ersarinnerusumik sammivissiinerat atuarfik tamaat isigalugu ilinniartitsisunut aamma iluaqutaasinnaasoq. Assersuutigalugu Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atorneqarnerannut atatillugu tamanna atuuppoq. Ilinniartitsisut atuartitsinermik piviusunngortitsinerat soqutigalugu aqutsisut takutinngippassuk suliniutinik aallartinneqartunik ilinniartitsisut malitseqanngitsooriaannaapput. Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut atorneqarnerat pillugu ilinniartitsisoq ataaseq assersuutigalugu oqarpoq:

*Qanoq iliornerput aqutsisut misissorneq ajorpaat. Qanoq ingerlanersugut aperinissaat tamassuminngalu ingerlateqqiinissaat amigaatigaara. Tamassuminnga [*Atuartitseriaatsit ilikkalertorfiusut*] aqutsisut ataatsimut isigalugu tapersersuinngillat. Suliniuteqarfiit aallartinneqartarput ingerlateqqinneqartaratillu, taamaammat atorunnaartarput.*

Aqutsisut tapersersuinnginnerat, ilinniartitsisorpassuit misigisaat, ilinniartitsisut immikkut tamarmik suleriaaseqarnissaannut aamma tapersiissaaq, sammivillu ataaseq atorlugu ingerlasoqarnerani angusassat taamaalilluni annaaneqassallutik.

Apeqqutit akisassat atorlugit misissuinermi ilinniartitsisut immikkut aperineqarput aqutsisut perorsaanermik sammiviliisutut isumaqarfigineraat:

Tabel 37

Oqariartuut qanoq isumaqatigaajuk imaluunniit qanoq isumaqatiginngitsigaajuk: Pisortat atuartitsinermi siunnerfiliorluartuuvoq

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 219)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 47)	Katillugit (N = 266)
Isumaqatigaara	39 %	45 %	40 %
Annertunertigut isumaqatigaara	35 %	32 %	35 %
Annertunertigut isumaqatiginngilara	15 %	13 %	15 %
Isumaqatiginngilara	11 %	11 %	11 %
Katillugit	100 %	100 %	100 %

Tunngavik: Danmarkimi Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi ilinniartitsisutut atorfeqartunut apeqqutai immersuilluni akisassiat. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.18, tabel 97.

Tabelimi takuneqarsinnaavoq aqutsisut perorsaanermi sammiviliisartut ilinniartitsisut 4 0 %--isa apeqqutit akisassat atorlugit misissuinermi isumaqatigigaat, 35 %-iilu annerusumik isumaqataasut. 26 %-ii isumaqataanngillat annerusumilluunnit isumaqataanatik. Illoqarfinni nunaqarfinnilu atuarfiit tamassuminnga qanoq isiginninnerat annertunerusumik assigiinngissuteqanngilaq. Kisitsisit paasinarsisippaat taamaallaat atuarfinni ikinnerusuni ilinniartitsisut aqutsisut perorsaanermi sammiviliinissaat amigaatigigaat. Ilinniartitsisulli aamma aperineqarput aqutsisut "perorsaanermik suliaqarnermi isumasiueqateqartitsisarnersut", taamaattoqarnera katillugit 65 %-iisa isumaqatigaat annerusumilluunniit isumaqatigalugu, katillugillu 35 %-ii isumaqataanngillat annerusumil-

luunniit isumaqataanatik (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.18, tabeli 98). Tassa tamanna ajornakusoornerulaarpoq. Ilinniartitsisut sulineranni aqutsisunit isumassarsiortinneqartarnersut apeqqummi akissutit agguarnerat aamma taamaapajaarpoq (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.18, tabeli 99).

Uani takoqqipparput amerlanerit (naammattumik) naammaginninnerattut isikkoqartoq, ikinnerusullu, amerlanngitsut, taamatut isumaqanngitsut. Perorsaanermi aqutsisoqannginneranik ilinniartitsisut isumaqarnerat aqutsisup ataatsip ilisimavaa, aammalumi isumaqatigisinnaallugit. Aqutsisutulli nutaatut taamaaliornissani suli angunikuunngilaa.

Aqutsisoq tassa saqqumilaartussaaq aqutsilluartuullunilu, aqutsisuussallunilu sulisunik isumaqataalersitsisinnaasoq. Aqutsisup ataatsip aqutsinermi aallaavini imatut oqaatigaa:

> *Ataasiinnarmik ilikkariaaseqarpunga – siuttuuneq. Taamaammat siuttuuvunga. Taamaammat aamma annikitsumik atuartitsisarpunga. Atuartitsinermi nammineq atornikuusakka assersuutitut atortarpakka. Allanit pikkorinnerunngilaga – sulinerungaatsiaannartarpunga. Ullaakkut siulliullunga takkuttarpunga ualikkullu kingulliullunga anisarlunga (…) Aamma qasusiullunga ilitsersuisarpunga – ilinniartitsisunillu pikkorissunik siuttooqatigisannik toqqaarnikuuvunga. Suut tamaasa pillugit peqqusisoqarsinnaanngilaq. Atuarfimmi taamaaliorneq ajorpugut. Ilinniartitsisut pikkorissut nuunneqarsinnaasut pissarsiarisarpakka. Tamanna sarfatut illuatungaanut saatinneqartussatut isigaara.*

Ilinniartitsisut apeqqutinik akisassanik imersuiffissani aamma aperineqarput isumaqatigineraat "aqutsisut suliffimmi ataatsimuulersitsinermik pikkoriffeqarput" – sammisami taamaallaat suleqatigiinneq pineqanngilaq, aammali siuttuuneq ataatsimoorussamillu sammiveqarnissamik tapersersorneqarneq.

Tabel 38

Oqariartuut qanoq isumaqatigaajuk imaluunniit qanoq isumaqatiginngitsigaajuk: Pisortat suliffimmi ataatsimoornissamut periarfissaqartitsillaqqipput

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 221)	Nunaqarfinni atuarfiit N = 47)	Total (N = 268)
Isumaqatigaara	29 %	51 %	33 %
Annertunertigut isumaqatigaara	36 %	30 %	35 %
Annertunertigut isumaqatiginngilara	20 %	13 %	19 %
Isumaqatiginngilara	15 %	6 %	13 %
Katillugit	100 %	100 %	100 %

Tunngavik: Danmarkimi Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi ilinniartitsisutut atorfeqartunut apeqqutai immersuilluni akisassiat. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.18, tabel 101.

Tabelimi takuneqarsinnaavoq ilinniartitsisut 68 %-iisa tamanna isumaqatigigaat annerusumilluunniit isumaqatigigaat, kisiannili illoqarfiit nunaqarfiillu assigiinngissuteqarput, illoqarfinni atuarfinni ilinniartitsisut 65 %-iinut nunaqarfinnilu atuarfinni ilinniartitsisut 81 %-iinut tamanna atuulluni. Akerlianik illoqarfinni atuarfinni ilinniartitsisut 35 %-ii isumaqataanngillat annerusumilluunniit isumaqataanatik, tamannalu nuanarfinni atuarfinni ilinniartitsisut taamaallaat 19 %-iinut atuuppoq. Amerlanerit aammaarlutik naammagisimaarinnipput, ikinngitsulli naammagisimaarinninngillat. Ilinniartitsisut kalaallit ilinniarsimasut aamma ilinniartitsisut qallunaat ilinniarsimasut akissutaasa assigiinnginnerat (aamma naatsorsueqqissaarinermi annertooq) apeqqummi tassanerpiaq soqutiginarpoq, tassani kalaallit ilinniarsimasut naammaginninnginnerullutik: Qallunaat ilinniarsimasut 19 %-ii akipput "Annerusumik isumaqataanngilanga" imaluunniit "Isumaqataanngilanga",

tamannalu kalaallit ilinniarsimasut 36 %-iinut atuuppoq (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 3.2, tabeli 25).

Aqutsisut suliat sunniutaannik isumaminnik ilinniartitsisunut anngussisarnerat
Siuliani siuttuusinnaassuseq peqataatitsilersinnaassuserlu pineqartut, aqutsisoq aamma ilinniartitsisunik ataasiakkaanik aqutsineq kajumissuseqarlersitsinerlu eqqarsaatigalugit suliassaqarpoq. Atuartitsinermi perorsaanermi pitsaassuseq aqutsisup akisussaaffigaa, taammammallu ilinniartitsisut qanoq sulinersut aamma ilisimassallugu suliassaminnillu suliarininninnissaat qulakkiissallugu.

Illoqarfimmi atuarfimmi ilinniartitsisup inunnut ataasiakkaanut attaveqarnerunissaq amigaatigaa: "Aqutsisut tusaaniarnerusinnaapput. (…) Saqqumilaanngillat. Taakkunannga nersualaarneqalaarnissaq amigaatigaara. Aqutsisut ilinniartitsisunik "takunninnatik" allarpassuarnik ulapputeqarput. Ilinniartitsisup allap aqutsisut takunninnissaat ilinniartitsisunullu nersualaarinissaat aamma eqqartorpaa: "Aqutsisut ilinniartitsisunut nersualaarinninnissaat amigaatigaara. Tamanna pingaaruteqartorujussuuvoq. Tamanna pimoorusserusunnartitsilersarpoq. Taamaattoqaleriartorpoq, kisiannili taamaaliornerusariaqarput. Malittarinninnissaq atorfissaqartinneqarpoq."

Aqutsisulli assersuutigalugu atuartitsinermik nakkutiginnillutik suliassaminnik pimoorissisut aamma akerlilerneqartarput. Aqutsisoq ataaseq oqaluttuarpoq atuarfiani ilinniartitsisoqartoq atuartitsinerminni nakkutigineqarnissaminnik "kissaateqanngitsunik". Akerliliisarnerat unissutigisarunaraa tassani soqutiginartuuvoq.

Aqutsisoq alla taamaanngilaq, toqqaanartumik oqarpoq:

> *Assigiinngitsorpassuit oqallisigisinnaavagut, allalli suliariinnartussaavagut, tassani oqartarpunga "imaaliussaagut", tamanna peqqussutaavoq. Ilinniartitsisut ataatsimut isigalugit toqqaannartumik peqquneqarnissartik nuannarinngilaat, suliassaqarporli inatsimmi allassimanerat imaluunniit inuunerup taamaattuunera pissutigalugu maliinnarneqartussanik. Tamat oqartussaanerannut tunngasunik peqarpoq, taamaanngippat sulisut qaqugukkulluunnit peqataatinneqalersinnaanngillat, kisiannili aamma qulaaniit peqqussuteqartoqartarpoq. (…) Ilinniartitsisut ilaatigut namminneq isummatik malinniartarpaat.*

7.6 Atuarfinni aqutsisut – naliliineq

Atuarfinni pisortat nammineq aalajangiisinnaanermut sinaakkutiminnik annertungaatsiartumik naammagimaarinninnerat ataatsimut isigalugu malunnarpoq. Naleqqutinngitsunik inatsiseqarneranik, qitiusumiit ingasaallugu aqutsisoqarneranik assigisaannilluunniit takussutissaqanngilaq. Annertuumik killiliisutut aqutsisut misigisaat tassaavoq IMAK-imut piffissaq suliffissaq pillugu isumaqatigiissut, kisiannili IMAK-i KANUKOKA-milu atuarfeqarnermut siunnersorti malillugu taamaaliorajuttoqartarneraniit eqaannerusumik atorneqarsinnaaneranik ilisimasaqanngitsinnerannik tamanna pissuteqarpoq.

Kommunini ingerlatsiviit ikiorneqarnissamut tapersersorneqarnissamullu atorneqartussaapput, atuarfinnilu pisortat amerlanerit taamatut atorneqarsinnaanera aamma naammagisimaarpaat. Kisiannili ikinnerit ikippallaanngitsut imminiiginnagaasutut misigisimapput imaluunniit sulisut sulianut attuumassuteqartut pissariarinissaasa imaluunniit pisariaqartitamik ikiorneqarnissap ajornakusoorneranik isumaqarlutik. Kommunit inatsit malillugu taamaaliortussaagaluarlutik (kapitalimi 8-imi tamanna allaaserineqassaaq) atuarfinni perorsaanermi aqutsisoqartitsinngitsut eqqarsaatigalugit aqutsisut tamanna annertunerusumik ujartunngimmassuk tupinnalaarpoq.

Atuarfimmi pisortat sulinerminni atugassaritinneqartut aamma naammagisimaarpaat. Sulerulluttarput, pingaartumik ukiuni arlaqanngitsuni misilittagallit, oqaatigaallu allaffissorneq aamma aqqissuussaanermut/sulisunut tunngasut annertunerujussuat pissutaasoq. Naak orulugaluarlutik annertuunik pakatsissuteqanngillat. Ikitsuinnaat oqaatigaat tamanna ajornartorsiutaasoq. Atuarfimmi pisortat perorsaanermi aqutsisuunissamik *kissaateqannginnerat* ajornartorsiutitut isigineqarsinnaavoq. Atuartitsineq pillugu kapitali 2 aamma atuartut pillugit kapitali 3 takutitsipput perorsaanermi aqutsineq atuarfinni amigaataasoq, taamaammat atuarfinni aqutsisut taassuminnga aqutsinissamik kissaateqarnissaat kissaatiginarpoq.

Aqutsisut namminneq piginnaasatik apersuinerni ataatsimut isigalugu iluarisimaarilluarpaat, naak apeqqutit akisassat atorlugit misissuinermi takuneqarsinnaagaluartoq aqutsisut amerlanngitsut naleqquttumik ilinniaqqissimasut amerlassuullu assersuutigalugu atuarfimmi pisortatut iluatsingitsumik pikkorissarniarsimagaluartut.

Aqutsisut amerlangaatsiartut atorfimminni nutaajupput, arlallillu atuarfik annertunerusumik annikinnerusumilluunniit naqqaniit pilersissimallugu oqalullutik suliassatik eqqartorpaat, taamaaliornikuunngillammi. Tassunga peqatigitillugu erseqqippoq angusimasatik pinnagit nutaarpassuit pisussat oqaluuserigaat. Tamanna "aallaqqaataaniik aallartittoqarneranik" aqutsisumiillu aqutsisumut ingerlatitseqqiisarnerit annikinnerannik imaluunniit atuarfiup aaqqissuussaanerata sanngiiffeqarneranik isumaqalersitsivoq. Atajuartitsisoqanngippat, tamatigut aallaqqaataaniit aallartittoqartassappat ukiorpassuarnilu toraagaqarluni suliniutinini angusaqartoqarneranik takussutissaqanngivippat soorunami isumalluutit ajortumik atorneqassapput aammalu kajumissuseeruttoqassalluni siuariartortoqarunnaarlunilu.

(Erseqqarissumik, toraagaqarluni, akuersaarluni) aqutsinerunissaq ilinniartitsisut apersuinerni ujartorpaat, aammalu apeqqutinik akisassanik immersuinerit takutippaat ikinnerusutteqartuni amerlangaatsiartut pingajoraterutaasa missaaniittut isumaqanngitsut aqutsisut attaveqartarnermik, sammivissamik tikkuussisarnermik isummersuisuunermillu pikkoriffeqanngitsut aammalu sulinermi ajornartorsiutit pillugit aqutsisunut saaffiginninneq ajortut. Taamatut amerlatigimmata tamanna takunngitsuusaarneqartariaqanngilaq. Sulisut taamatut isumaqartut – ilumooraluarpata ilumuunngikkaluarpataluunniit – taamaaliorsinnaanerminnit pimoorussivallaarnavianngillat imaluunniit taamaaliorsinnaanerminnit pitsaasumik suliniuteqarsinnaanermik pimoorussinaviaratik.

Tamanna pisortanik issuaanernit tapersorneqarpoq, taakku uparuarpaat ilinniartitsisut akornanni "nammineq isummap atorneqarnissaanik" isumaqartoqangaatsiartoq. Aqutsisut naak erseqqissuliortoqarnissaanik sammiveqartoqarnissaanillu ujartuigaluartut sulisut akornanni uppernassuseqalernissami annertuunik unammilligassaqarsinnaapput.

8 Atuarfeqarfinnik ingerlatsiviit

Atuarfeqarneq Sermersuumi kommuninut pingasunut allanut saniullugu allaanerusumik aqunneqarpoq. Tamanna takuneqarsinnaavoq Sermersuumi arfineq marlunnik-arfineq pingasunik sulisoqartumik atuarfeqarnermut immikkoortortaqarneratigut, kommunini allani pingasuni atuarfeqarnermut ataatsimik-marlunnik sulisoqartoq.

Nalilersuinerup takutippaa kommunalbestyrelsit sisamat atuarfeqarnermi siunertat, periusissiat politikkillu annikitsuararsuit suliarisimagaat. Taamaallaat Sermersuumi taakku allaganngortinneqarnikuupput taakkunanilu atuarfik taamaallaat oqaaseqatigiinni ataasiakkaani taaneqarpoq.

Kommunini taakkunani pingasuni nakkutilliineq ileqqunngortinneqarsimanngilaq ataqatigiissinneqarsimananiluunniit. Kommunimi ataatsimi arlaannik ingerlalluartoqanngippat naammagittaalliutitinik takkuttoqarnissaa naatsorsuutigiinnarpaat.

Savaateqarfiit eqqarsaatigissanngikkaanni atuartunik meeqqat atuarfianni atuartinneqanngitsunik kommunit nakkutilliinngillat.

Kommunit – Kommune Kujalleq eqqaassanngikkaanni – sulianik ingerlatsisinnaaneq minnerpaaffianit annertunerusumik suliakkiutiginikuunngilaat. Tamassumunnga pissutaavoq isumaliutigineqarsimannginnera imaluunniit atuarfimmi siulersuisut suliassamik ingerlatsinissamut eqqortuunngerinik naliliineq.

8.1 Kommunit atuarfeqarnermik aqutsinerat

Kommunit sisamat taakku atuarfinnik ingerlatsinerat imatut assigiinngitsorujussuuvoq, kommunit pingasut – Kommune Kujaaleq, Qeqqata Kommunia aamma Qaasuitsup Kommunia – ikitsuararsuarnik marlunnik – pingasunik atuarfiit pillugit immikkut suliaqartunik sulisoqarlutik, Kommuneqarfik Sermersuumilu atuarfeqarnermut pisortalimmik, pisortamut tullersortilimmik, sisamanik atuartitsinermut siunnersortilimmik, ataatsimik angalasartumik ilinniartitsisulimmik aammalu ataatsimik kontorfuldmægtigilimmik atuarfeqarnermut immikkoortortaqarluni. Kisiannili kommunit pingasut siulliullugit taaneqartut sanilliunneqavissinnaanngillat, tassa Qaasuitsup Kommuniata ingerlatsinermi suliassat atuarfinni pisortaanermut suliassanngortinnikuummagit. Tabelimi ataaniittumi ingerlatsiviit taakku sisamat sunik aqutsinissaat takutinneqarpoq:

Tabel 39

Kommunit, atuarfiit atuartullu amerlassusaat

	Atuartut	Illoqarfinni atuarfiit	Nunaqarfinni atuarfiit
Kommune Kujalleq	987	3	9
Kommuneqarfik Sermersooq	2.966	8	8
Qeqqata Kommunia	1.307	3	6
Qaasuitsup Kommunia	2.610	9	31
Katillugit	7.870	23	54

Tunngavik: Kalaallit Nunaanni Meeqqat atuarfiat 2013-14, Inerisaavik 2014.

Kommunit nassuiaataanni takuneqarsinnaavoq sulisoqarnermi annertuumik assigiinngissuteqarneq aqutsinerup imarisaatigut qanoq ingerlanneqarneta assigiinnginnerujussuanik kinguneqartoq.

Kommunini (aqutsinermi) mikisuni taakkunani pingasuni atuarfeqarneq pillugu politikkimik aalajangersaasimanngilaq imaluunniit siunertanik anguniagassanik aalajangersaasoqarsimani, Qaasuitsoq atuarfimmi "qaffasinnerpaamik suliamik ingerlatsilluarnissaq" pillugu anguniagaqartoq eqqaassanngikkaanni. Sermersuumi atuarfeqarneq pillugu aammalu ilaatigut naleqquttumik meeqqat ilaqutariillu pillugit politikkimik kommunalbestyrelsimi suleqatigiit isumaqatigiissuteqarput. Tamassuma saniatigut ingerlatsivik ingerlatsiviup atuarfiit suleqatigalugit suliaanik ilumini suliniuteqarfeqarpoq, politikkimik aalajangersaasimalluni kiisalu allaffissornermi suliniuteqarfeqarluni.

Qeqqata Kommuniani atuarfimmi pisortap ataatsip kommunimit takkuttut imatut oqaluttuaraa:

> *Kommunalbestyrelsimi suleqatigiit isumaqatigiissutaanni titarnerit tallimaapput, maannakkorpiarli ilinniartitsisut sulinngittarnerat, atuartut atuanngittarnerat inuusuttullu anguniakkat (siornatigut sinneruttunik taaneqartartut) sammineqarput. Tassani nalunaarsuissaagut paasissutissanillu kommunimut nassitsilluta. Aamma atuarfinni pisortat, ingerlatsivik, kommunalbestyrelsi nunaqarfinnilu aqutsisut peqatigalugit atuarfeqarnermi kommunip anguniagai pillugit aasaq isumasioqatigiippugut. Ilaatigut ilinniartitsissutini tiimit agguarnerat atuarfinnilu aqutsineq, aqutseriaaseq il.il. eqqartorneqarput. Aamma avataaneersunit saqqummiisoqarpoq, taakkulu Finlandimi periuseq oqaluttuaraat ataaserlu Tuluit Nunaanneersuulluni. Januarimi iPaditaarpugut taannalu pillugu ilinniartitsisunik naatsumik pikkorissaasoqarluni. Taanna aamma kommunip suliniutigaa.*

Qaasuitsup Kommunia naluaaruteqarnikuuvoq ilinniartitsissutit qallunaat oqaasii matematikkilu suliniuteqarfiusut, kisiannili ingerlateqqinneqarnerat killeqarpoq. Atuarfiup pisortaata ataatsip imatut oqaluttuaraa:

> *Perorsaaneq pillugu kommunimit nalunaaruteqartoqarneq ajorpoq. Siorna ataatsimiippugut, tassani isumaqatigiissutigineqarpoq qallunaat oqaasiini matematikimmilu suliamik ingerlatsineq qaffassarusunneqartoq aammalu (atuarfinni) (suliamik ingerlatsineq pillugu) ullut sammisaqarfiit ingerlanneqarusuttut. Kisianni pisoqaqqinnikuunngilaq. Tamassuminnga tapersersuisussamik sulisoqanngilaq, taamaammat ilinniartitsisugut peqatigalugit nammineq iliuuseqartariaqarpugut. Tamanna aallaavigalugu sunik suliaqarnissarput nalilersornikuuarput. Kommunimi ilinniartitsisut arfinillit pitsaassutsimik ineriartortitsisutut ilinniartinneqarnikuugaluarput, taakkuli tusarfiginikuunngigalugit. Maanngartikkusunnikuugaluarpakka. Ineriartortitsisoqassappat tamanna atorfissaqartinneqarpoq – pingaartumik ilinniartitsissutini taakkartugaanni, aammali tuluit oqaasii pillugit. Sumut pinersut apeqqutiginikuuarput, suliassaqartorujussuugunarpulli…*

Atuarfik pillugu inatsimmi § 43-mi allaqqasoqarmat " Kommunalbestyrelsip atuarfiit sulineranni anguniagassat sinaakkutissallu aalajangersassavai", paasineqarsinnaavoq suliniuteqarfiit ikitsut aalajangersarneqarnissaat tamassumani kisimik pineqanngitsut.

Aamma aalajangersakkami imm. 5: " Atuarfiit sumiiffinni ataasiakkaani inuiaqatigiit qaammarsaanermik peqatigiiffeqarnermillu suliaqartunik, piumassutsiminnik meeqqanut inuusuttunullu suliaqartunik suleqateqarlutik sulinissaat, kiisalu innuttaasut soqutiginnittut allat suleqatigalugit kulturikkut suliniutinik ingerlatsinissaq ataqatigiissaarinissarlu pillugit nalinginnaasumik malittarisassat" kommunit malinneraat imaaliinnarluni takuneqarsinnaanngilaq.

Illoqarfinni atuarfinni pisortanit 19-iusunit aqqanillit nunaqarfinnilu atuarfinni pisortanit 26-iusunit 16-it apeqqutit akisassat atorlugit misissuinermi peqataasut (taakku assigaat 58 aamma 62 %-ii) oqaatigaat kommunertik atuarfeqarneq pillugu politikkeqartoq aamma/imaluunniit allaganngorlugit siunertaqartoq. Illoqarfinni atuarfinni pisortat nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat arfinillit akipput "Naluara" (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.2, tabeli 2). Soorlu qulaani ersittoq politikkit anguniakkalluunniit taamaattut tassaasinnaapput titarnerit ikitsut suliniuteqarfiilluunniit qulequttatut allassimasut. Tassa soqutiginartoq tassaavoq kommunip imarisaanik aqutsinera ulluinnarni pingaaruteqarnersoq. Atuarfinni pisortat taamaammat aperineqarput: "Kommunalbestyrelsip atuarfeqarneq pillugu politikkii imaluunnit siunertai atuarfivit qanoq ineriartornissaanut qanoq annertutigisumik pingaaruteqavippat?", kisiannili taamaallaat illoqarfinni atuarfinni pisortat qulit nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat 16-it apeqqut akivaat. Illoqarfinni atuarfinni pisortat marluk nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat tallimat akipput "annertuumik". Sinneri isumaqarput ilaatigut imaluunniit annikinnerusumik taamaattoqartoq (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.2, tabeli 4).

Atuarfinni pisortat apersuinerni aperineqarput ingerlatsivinnit perorsaanermi aqutsisoqartinneqarnersut, akipput – suliniuteqarfiit aalajangersarneqarnerat ilanngunnagu – taamaattoqanngitsoq. Amerlanerilli tamanna maqaasinngilaat. Ingerlatsivimmik qanimut attaveqartarlutik misigisimapput, tassanngaanniillu tapersersorneqarnermik malunnartumik iluarisimaarinnittoqarpoq. Allaffissornermi pissutsit pineqartorujussuupput: aningaasaqarneq sulisullu pillugit suliassat. Illoqarfimmi atuarfimmi angisuumi pisortap ataasiinnaap tamanna oqaatigaa. Oqaasertalerpaa "kommunalbestyrelsi ajornartorsiutaalaarpoq". Assersuutigalugu atuarfimmi qinersinermut peqataatitsisussaagaluarput, illoqarfimmili allami najugaqarpoq takkunnanilu. Aamma uparuarpaa qulliunerusumik siunertanik imaluunniit ilinniartitsissut sumiiffimmi toqqagassat pillugit kommunimit takkuttoqanngitsoq (takujuk ataani immikkoortoq 8.2).

Soorlu siusinnerusukkut oqaatigineqartoq (afsnit 7.1) atuarfimmi pisortat apeqqutinik akisassanik immersuiffimmi aamma aperineqarput perorsaanermi annertunerusumik namminneq aalajangiisarusunnersut imaluunniit annertunerusunik sinaakkuteqarusunnersut/najoqqutassaqarusunnersut, uanilu illoqarfimmi pisortaq ataaseq annertunerusumik nammineq aalajangiisarusuppoq, marlullu annertunerusunik sinnaakkuteqarusullutik/najoqqutassaqarusullutik. Misissuinermi sinneri, tassa aamma nunaqarfinni atuarfinni pisortat tamarmik, taakku oqimaaqatigiinnerat iluarisimaarpaat (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.3, tabeli 20).

Perorsaanermi ingerlatsiviit suliassaat pillugit KANUKOKA-mi atuarfeqarnermut siunnesortimik apersuinermi kommunit tapersiisarnerisa akuttunerat uppernarsarpaa. "Inerisaavik taamaaliortarneruvoq", isumaqarpoq.

8.2 Ilinniartitsissutit sumiiffinni toqqagassat

Ilinniartitsissutini sumiiffinni toqqagassani, tassaasuni sulianik-nipilesornernik ilinniartitsissutit, eqqarsaataavoq sumiiffimmi inuit isumalluutit sumiiffinnilu kulturi atorneqarsinnaassasut, taamaammallu siunnersuutigineqarpoq ilinniartitsissutini taakkunani ilinniagassanut pilersaarutit aalajangersimasut kommunalbestyrelsit akuerissagaat.

Atuarfik pillugu inatsit ilinniatitsissutini sumiiffinni toqqagassani ilinniagassanut pilersaarutit pillugit

§ 47, imm. 9: Ilinniartitsissutini sumiiffinni toqqagassani (…) ilinniagassanut pilersaarutit (…) atuarfimmi siulersuisut kommunalbestyrelsimut siunnersuusiussapput

Kommunini sisamani ingerlatsiviit tamarmik nalilersuinermut uunga nassuiaatiminni allapput, tamanna pisimanngitsoq aamma qitiusumit ilinniagassatut pilersaarutinut missingiutit atorneqartut. Tamassuma allanngortinnissaa ingerlatsiviit pilersaarutigigunanngikkaat apersuinerni paasinarpoq. Kommunimi ataatsimi oqaatigineqarpoq pilersaarutinik suliaqalersaartoqarnikuusoq, taamaaliortoqarnikuunngilarli. Kommunimi ataatsimi sulisoq nassuerpoq tamanna eqqarsaatigisimanagu, kommunimilu ataatsimi oqaatigineqarpoq tamassuma sumiiffinni suliarineqarnissaata naatsorsuutigineqarnera immaqa kukkusuusoq. Suliaqalersaarnikuugunartoq ataasituaq tassaavoq Kommune Kujallermi ilinniartitsissutit sumiiffimmi toqqagassat sumiiffimmi pissutsinik imaqarnissaat, tassani savaatillit atuartut savat piaqqiorneranni ivikkanillu killuinermi atuartunik praktikkertitserusunnikuullutik. Ingerlatsivik pasitsaassaqarpoq, tamanna piffissani ulapiffiusuni akeqanngitsumik sulisoqarnissamik kissaateqarnermik tunngaveqartoq.

Ingerlatsivimmi pisortaq ataaseq apeqqut annertunerusumik isummerfigaa, nassuiaallunilu aalajangersakkamik taassuminnga kommunit imaqartitsinnginerat puigornerinnaagunanngitsoq, takussutissaanerullunili ilinniartitsissutinik sumiiffinni toqqagassanik isikkuliineq tunngaviusumik atorneqarsinnaanngitsoq. Tassunga peqatigitillugu isumaqarpoq ilinniartitsissutinik sumiiffinni qinigassanik atuutilersitsineq suliassanik-nipilersornermik ilinniartitsisutinik atuarfinni sumiiffinni pissutsinik imaqartinneqartussatut eqqarsaataagaluartunik tulleriissaarinerni piviusuni kingullinngortitsinerusoq. Apersuinermi immikkoortoq una ilinniartitsissutit sumiiffinni toqqagassat pillugit nalilersuinermi oqaatigineqartut allat ersersitsilluarmagit tamakkerlugu issuarneqarpoq.

Apersuisoq: *Ilinniartitsissutini sumiiffinni toqqagassani ilinniagassatut anguniagassat sooq suliarinikuunngilisigit?*

[akissuteqartoq akunnattoorpoq]

Apersuisoq: *Kukkusumik isikkulersugaava, isumassarsiaq kukkusuua?*

Aperigumma kukkusumik isikkulersugaanersoq allaavoq. Aperigumma kommunalbestyrelsi *sooq taamaaliorsimmanginnersoq, tamanna naluara.*

Apersuisoq: *Aperivigit?*

Naamik.

Apersuisoq: *Sooq aperinikuunngiligit?*

Tamassumunnga pissutaasut amerlapput. Neriuppunga suliarineqassasut. Naluara Inerisaavik qanoq iliorsimanersoq, tusatsiagaavorli immaqa isumassarsiatsialaanera pissutigalugu iilinniartitsissutit taakku misissorlugit aallartinneqassasut, immaqali piviusuni ingerlanneqarpiarsinnaanngillat. Neriuppunga suli suliarigaat.

Apersuisoq: *Taakkunani suna ajorami?*

Ilinniartitsissuterpassuit tiguatit ataatsimoortillugillu immikkoortunullu agguarlugit. Tamanna pillugu pitsaasunik eqqarsaaterpassuaqartoqarpoq. Taakku ilarujussui aamma Danmarkimi aallartinneqarnikuupput, kisiannili ilinniartitsissummi suliamik iluamik ingerlatsinnaaneq *annaassavat, tassa ilinniartitsissutini ataasiakkaani. Sananeq assersuutigeriartigu. Sananermi tunngaviusut annaassavatit, tassa tamanna allanik ilaterneqarmat ilinniar-*

titsisullu tamanna aqukkuminnaatsissavaa, taava qanoq iliortoqassava. Ilinniartitsissutini ataaniittuni tamani, assersuutigalugu assassorluni sulinermi ilusilersuinermilu, pikkorissutut ilinniartitsisuunissaq ajornakusoortissavaat. Tassunga peqatigitillugu assarsorluni sulinermi ilitsoqqussaqartorujussuuvugut, atuartuuterpassuaqarpugullu sananermik angerlarsimaffimmilu suliassanik, suussagaluartunilluunniit, suliaqarnermi pissarsisorujussuusinnaasunik, tassanilu ikitsuinnaat iluatsitsisutut misigisarput. Kisiannili ilinniartitsissutit allat soqutigingisaat, tassanngaannaq ilanngunneqartussaammata ilinniartitsissut tamaat eqqarsaatigalugu isumaqatiginninnginnerulissaaq. Atuarfinni nassuiaruminaatsuuvoq. Isumaqapajaarpunga atuarfiit amerlassusiattut amerlatigisunik taanna ingerlassinnaagipput.

Apersuisoq: *Eqqarsaataanngilami ilissi kommunalbestyrelsilu sinaakkusissiussasusi - assersuutigalugu oqarlusi assassorluni sulineq ilusilersuinerlu sananertut il.il. kommunitsinni paasivarput?*

Imaaliinnarluni taamaalioqqusinavianngillat, tassa immikkortualuit tamaasa ilannguttussaavatit.
Apersuisoq: *Tamannami isiginialaarsinnaavarsi. Assersuutigalugu oqarlusi illoqarfitsinni nipilersornermut pikkorissorujussuuvugut, taamaammat nukigut tassunga atussavagut – tamanna eqqarsaataanngila?*

Ilumut isumaqarpunga eqqarsaataasimagaluartoq, kisianni… - qanoq paasinninnissaq mianersuutassaavoq – isumaqarpungalu eqqarsartoqarsimasoq mianersortariaqartugut, assersuutigalugu nipilersortoqaannassanngitsoq taavalu timersorneq silamilu sammisaqarneq puigorlugit. Immaqa oqapallattoqarnikuuvoq suut tamaasa ilanngutissavagut, taava ajornakusuulissaaq. Aamma sumiiffimmi tapersersuisussanik atuartitsisussanik pissarsisussaassaagut, assersuutigalugu qamusiornermut, assammik arsarmernut il.il. Eqqarsaatitsialarujussuuvoq, kisianni kinaani atuarfiup ammanerani suliffini qimakkusussagaa atuarfimmullu atuartitsiartorluni? Aamma atuarfimmut aningaasartuutaanerussaaq. Sumiiffiit ilaanni taamaaliorsinnaasimavugut, ataatsimulli isigalugu taamaaliortoqarsinnaanngilaq. Naamik, nassuiaasersorneqarnikuuallaanngilaq, ingerlannissaa atuarfinnut ilinniartitsisunullu aalajangeruminaappallaarpoq.

Apersuisoq: *Taamaakkaluartormi silami sammisaqarnissamut, sananissamut il.il. atuarfimmi tiimeqarsimassaaq. Taava tassani suni tunngavigineqarpa?*

Aap, taamaattoqarpoq, ilinniartitsissutini assigiinngitsuni atuartitsisoqartarpoq, isumaqarpungali suliamik iluamik ingerlatsisinnaajunnaartoqassasoq, isumaqarpungalu atuarfik annertoorujussuarmik atuagarsorfiulernikuummat atuartorpassuit annaassagigut. Tamanna uggornarpoq, tassa siullermik atuartut ilaat mernguernartunik ingerlatsinitsigut ilanngutsinnaasimagaluakkavut annaassavagut, aappassaanillu mernguernartunik sulinermi, nerisassiornermi il.il. ilitsoqqussaqarpugut ilaatigut aamma annaasatsinnik. Imaanngilaq oqartunga nunatta katersugaasivinngornissaanut ilinniassasugut, ileqqulli pigisagut ingerlatiinnassavagut, taamaallaallu atuagarsorneq ingerlatissagutsigu taakku aamma annaassavagut.

Apersuisoq: *Kisiannimi ilinniartitsissutinut sumiiffinni toqqagassanut tiimit amerlassusii sananermut, assassornermut il.il. tiimit assiginngilai?*

Tamanna nammineq aalajangigassaavoq. Ilinniartitsissutit tamaasa ilanngunnissaat isumagiinnarneqartussaavoq. Taamaammat allanngorarpoq. Atuarfiit ilaasa timersorneq sammivaat tassungalu sapaatip-akunneranut tiimit marluk atorneqartarput, taava allanut tiimi ataaseq atorneqarsinnaavoq. Atuarfiit ilaasa semesterit atortarpaat, taamaalillutik tiimit marluk atortarpaat, taava juullimi nikittarput, taamaalilluni ilinniartitsissutit tamaasa ingerlattarlugit. Assigiinngitsorpassuanngorlugu ingerlanneqarsinnaavoq. Tassanili isumaqarpunga ilinniatitsissuteqarnerugaluarpat, sananeq, assassorneq, il.il. iluassagaluartoq, taavalu ilinniartitsissutini sinaakkutit annertusillugit. Ilinniartitsissutinut isummernissaq ilinniartitsisunut ajornakusoorsinnaavoq, naak sananermut ilinniartitsisuugaluarlutik assarsor-

nermik atuartitseriaannaapput, tamannalu toqqissisimanarinngilaat. Atuartitsineq tamassuminnga aamma sunnerneqassaaq.

Tassa kommunit taamaalillutik ilinniagassanut pilersaarusiorsimanngikkaluartut imaluunniit sumiiffimmi ilikkagassatut anguniakkanik suliaqarsimanngikkaluartut, atuarfinni pisortat 36 %-ii apeqqutit akisassat atorlugit misissuinermi isumaqarput kommuni taamaattunik anguniagassagartoq. Nunaqarfinni atuarfinni pisortat aqqaneq marluk illoqarfinnilu atuarfinni pisortat pingasut taamatut isumaqarput (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.6, tabeli 38).

Ingerlatsivimmi pisortat paasinninnerat ilinniartitsisut ilaasa aamma uppernarsarpaat. Illoqarfimmi atuarfimmi angisuumi ilinniartitsisut oqarput "tamanna sammisarujussuuvoq". Uku ingerlanneqarnissaat ajornakusoortoq isumaqarput: "Sananeq, formningi, assassorneq, nerisassiorneq nipilersornerlu amigaatigaagut. Ilinniartitsisut tamarmiunngitsut taakkunani tamani ilinniartitsisinnaapput. Nalornilersarput. Tamanna tamatigut ajornartorsiutaasarpoq." Illoqarfimmi allami aqutsisoq tamassumunnga assingusumik aamma oqarpoq: "Kommuni iliuuseqarnikuunngilaq. Periusitoqqat atorpagut. Sunik atuartitsisinnaanitsinnut ilinniartitsisut aamma apeqqutaapput. (…) Nalaatsornerinnaasarput. Kisiannili atuartut tamaasa sapaatip akunneri tamaasa timersortittarpagut silamilu sammisaqartittarlugit. Aamma nalunaaquttap akunneri atuartitsiviit ilanngunikuuagut." Kommunimi allami ilinniartitsisoq ataaseq oqarpoq: "Ilinniartitsissutinut sumiiffinni toqqagassanut ilinniagassatut anguniakkanik kommuni suliaqarnikuunngilaq. Tamanna pillugu isumasioqatigiinnikuuvugut, maani suna sumiiffippaluutaanera pillugu aammalu atorsinnaasatsinnik inunnik isumalluutissaqarnerusugut, ingerlateqqinneqarnikuunngillalli. Kikkut tamarmik pisooqatigiipput." Nunaqarfimmi atuarfimmi pisortaq oqarpoq: "Taamaallaat assassortarpugut timersorlutalu. Ukiarnissaata tungaanut silamiittarpugut. Ilinniartitsissutinut sumiiffimmi toqqagassanut iniuteqanngilagut. Tiimit sinneqarnersut apeqqutaavoq …"

8.3 Atuarfinnik nakkutilliineq

Kommunit atuarfinnik nakkutilliissapput. Paasinarporli nakkutilliineq kommunini sisimani taakkanani assigiinngitsorujussuarmik ingerlanneqartarpoq aamma arlaannaalluunniit akuttoqatigiimmik aaqqissuussamillu nakkutilliineq ajorpoq.

Inatsimmi aalajangersagaq imatut oqaasertaqarpoq: "Kommunalbestyrelsi atuarfiup ingerlatsineranik ataavartumik nakkutilliissaaq, tassungaa ilanngullugu Inatsisartut inatsisaanni uani aalajangersakkanik atuarfiup malinninneranut tunngatillugu."

Sermersuumi atuarfeqarnermut immmikkoortortami sulisut akuttunngitsumik atuarfinnut pulaartarput aammalu suleqatinik atuarfinnilu siulersuisuinik tamanik oqaloqateqartarlutik. Nakkutilliinermut aamma ilaapput pissutsit soorlu suleqatigiinneq aamma sullivimmi tarnikkut avatangiisit, pingaartumilli init pillugit pitsanngorsaanernik aallartitsinerit. Kommuni nassuiaammini allappoq aamma "atuarfiit perorsaanermi ineriartortitsinermik siuarsaanissaannik kissaateqarneq pillugu atuarfimmi pisortat ataavartumik oqaloqatigineqartarput. Pingaartumik perorsaanermut siunnersuisoqatigiit, atuarfimmi siulersuisut, suleqatigiinnermut ataatsimiititaliap aamma atuartut siunnersuisoqatigiivisa sulinerat pillugu piumasaqaatit, ilitsersuutit ilitsersuinerillu." Kommunip aammattaaq nakkutilliinermi nalunaarutinut assersuutit sisamat ilannguppai, assersuutigalugu tungaviusumik suleqatigiinneq aallarteqqitsinniarlugu kommunimi sulisoq ataaseq atuarfimmut inissinneqarallarluni.

Kommunini allani pingasuni nakkutilliilluni pulaarnikkut nakkutilliisoqavinngilaq. Kommunimi ataatsimi aqutsisut ataatsimiikkaangata atuarfiit pulaarneqartarput, allanni marlunni taakkunani inunnik pulaartoqarneq ajorpoq, taamaammat nakkutilliinermi ukiumoortumik oktobarimi nalunaarutit tunngavigineqartarput. Aammattaaq arlaannik pissusissamisut ingerlanngisoqanngippat naammagittaalliutinik takkuttoqassasoq naatsorsuutigineqarpoq. Kommunimi ataatsimi aamma ilinniartitsisut siunnersuisartut ilinniartitsissutinillu ilitsersuisartut illoqarfimmi atuarfimmeersut nunaqarfinni atuarfinnukartinneqartarput, tamannalu nakkutilliinermi iliuutsitut isigineqarpoq. Kommunimi allami ingerlatsivimmi sulisup uppernarsisippaa "suliniuteqarfik annertoorujussuusoq". PPR-imi sulisoq oqarpoq "nunaqarfinni atuartitsineq nakkutigineqarneq ajorpoq". Assersuutitut nunaqarfik ataaseq oqaatigaa, tassani timelæreri ataaseq oqaatsinik pinguarneq nipinillu

ilinniarneq ilisimasaqarfiginagit 1. klassimi kalaallit oqaasiinik atuartitsisoq meeqqanillu naqinnerit taaguutaannik qangatut taaguisitsisoq najuuffigalugu.

Nakkutilliisoqavittoq kommunit namminneq oqaatiginngikkaluaraat, atuarfinni pisortat affaat sinnerlugit isumaqarput minnerpaamik ukiumut ataasiarluni nakkutilliisunik pulaartoqartarlutik. Illoqarfinni atuarfinni pisortat aqqanillit (taakkulu Kommuneqarfik Sermersuumiittunit amerlanerupput) nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat arfineq pingasut akipput. Illoqarfinni atuarfinni pisortat arfinillit nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat qulit isumaqarput akuttunerusoq, aammalu marluk arfineq pingasullu oqarput taamaattoqanngisaannartoq (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.4, tabeli 26).

Nakkutilliinerup pitsaasusia isigigaanni, atuarfinni pisortat isumaqarput pitsaanerusinnaasoq. Tabelimi ataaniittumi takuneqarsinnaavoq illoqarfinni atuarfinni pisortat qulit, tassa affaat sinnilaarlugit, isumaqartut kommunip nakkutilliinera annikinnerusumik sukumiisoq pitsaassuseqarlunilu imaluunniit taamaattoqavinngitsoq. Nunaqarfinni atuarfinni pisortat qulit, 38 %-it annertoqatat, taamatut isumaqarput. Illoqarfinni atuarfinni pisortat pingasut nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat tallimat isumaqarput tamanna annertuumik sukumiisoq pitsaassuseqarlunilu, sinnerilu – arfinillit aqqanillillu - akipput "Ilaatigut"..

Tabel 40
Kommunip atuarfinnik nakkutilliinera isummat naapertorlugu qanoq sukumiitigaa piukkunnartigalunilu?

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 19)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 26)	Katillugit (N = 45)
Annertuumik	3	5	8
Annertuallaanngitsumik	6	11	17
Minnerusumik	10	5	15
Naamerluinnaq	0	5	5
Katillugit	19	26	45

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni pisortanut apeqqutai immersuilluni akisassat, 2014. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.4, tabel 30

Atuarfinni pitsaassutsimik qulakkeereriaaseq kommunit ingerlassinnaasaat tassaavoq ukiumoortumik nalunaarutit imaluunnit nakkutilliilluni pulaarnerit akissuteqarfigineri. Apeqqutit akisassat atorlugit misissuinermi atuarfinni pisortat pingajorarterutingajaat – illoqarfinni atuarfinni pisortat tallimat nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat qulingiluat – akipput taamaattoqartuaannartoq. Illoqarfinni atuarfinni pisortat arfineq marluk nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat tallimat akipput ilaatigut tamaattoqartartoq, illoqarfinni atuarfinni pisortat arfineq marluk nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat aqqaneq marluk taamatut akissuteqarfigineqarneq ajorput (Tabelinik nalunaarusiami 1.4, tabeli 27). Pisortanit tamatigut ilaannikkulluunniit akissutisisisartunit affangajaat akissutit atuarfimmi namminneq pitsaassutsimik ineriartortitsinermi annertuumik atortarpaat. Tassa illoqarfinni atuarfinni pisortat arfinillit nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat tallimat. Taakku amerlaqataasa ilaatigut atortarpaat, pisortallu sisamat akipput "Annikinnerusumik" (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.4, tabeli 28)

8.4 Atuartunik meeqqat atuarfinni atuartitsinermik malinnaanngitsunik nakkutilliineq

Atuartut tamarmik pinngitsoorani atuarnissamik ukioqartut atuarnissaannik kommunalbestyrelsi nakkutiginnittussaataavoq:

Meeqqat tamarmik atuassapput

§ 43. Kommunalbestyrelsip (...) nakkutigissavaa kommunimi meeqqat atuartitaasussaatitaasut tamarmik atuarfimmut allatsinnissaat imaluunniit atuarfimmi nalinginnaasumik piumasarisaasunut nallersuuttumik atuartitaanissaat.

Kommunalbestyrelsili taamaaliorsinnaanngilaq, tassa ingerlatsiviit meeqqat, meeqqat atuarfinni atuartitsinermik malinnaanngitsut tamatigut ilisimasinnaanngimmatigit aammalumi ilisimanissaannut sillimasoqanngillat imaluunniit ilisimanissaannut periuseqaratik.

Ingerlatsivinnit taakkunannga sisamanit nassuiaatini ersippoq ajornartorsiut tamanna isiginiarneqarpallaanngitsoq. Meeqqat qassit pineqanersut kommunit amerlassusilersinnaanngilaat. Ataaseq akivoq "neriuppugut taamaattoqanngitsoq" meeqqallu taamaattut atuartinneqarnersut qanoq nakkutigineqarnerannik apeqqut akisinnaanagu. Kommuni ataaseq akivoq "atuartoq atuarunnaarpat inunnik isumaginnittoqarfik atuartumik nakkutiginnittussaavoq". Sermersuumi friskoleqartumi oqaatigineqarpoq ingerlatsivik tamassuminnga nakkutiginnittoq. Kisiannili "meeqqat meeqqat angerlarsimaffianni inissinneqarnikut, meeqqat sivisuumik napparsimasut imaluunnit paaqqinnittafinni immikkut ittuniittut ataavartumik aaqqiisussamillu nakkutigineqanngillat". Kommune Kujallermi atuartut 15-it savaateqarfinni angerlarsimaffimmi atuartinneqarput, taakkulu nakkutigineqarnissaannut kommuni erseqqarissunik najoqqutassaqarpoq.

Nakkutigineqartariaqartunilli meeraqarpoq. PPR-imi allaffinni sisamaasuni sulisoq nassuiaavoq. Assersuutigalugu tassaapput meeqqat ulloq unnuarlu paaqqinnittarfinniittut meeqqallunniit ilaqutariinni noorartuniittut, imatut nuttartigisuni nooqqinnginneranni kommunip suliap naammassinissaa angumerisinnaanagu. Sulisoq ataaseq oqaluttuarpoq pingaartumik alloriarfimmi 1-mi atuartitsinermi meeqqat illoqarfiup nunaqarfiullu akornanni angalajuartut takusarlugit, tamassumalu kinguneranik – ataqatigiissumik - ataavartumik atuartaratik. PPR-ip oqaatigaa ilikkagaqanngitsoortartut. Meeqqat inissitat eqqarsaatigalugit aamma kommunit marluk akuusinnaasut, kiallu akisussaanera aalajangeruminaassinnaalluni. Aamma tassaasinnaapput meeqqat nunaqarfimmiut illoqarfimmi atuarfimmi angajullerniilersut. Atuartut ilaasa elevhjemimiinnissartik ajornartissinnaasarpaat, ileqqorlunnertillu pissutigalugu anisitaasarlutik. Taava atuarunnaartarput ingerlatsisunillu assigiinngitsuni akisussaaffigineqalertaratik. Assersuutigalugu angajoqqaat pisortallu akornanni aaqqiagiinngittoqarsinnaavoq. PPR tamanna pillugu ilisimatinneqartarpoq, aaqqiissutissaqarpallaartaranili.

Meeqqat atuartussaatitaasut atuarnissaat illoqarfinni atuarfinni pisortat aallaaviusumik ilisimasaqarfigisariaqarpaat, taamaammallu aperineqarput atuarfeqarfimminni meeraqarpat atuarfimmiinngitsumik atuartinneqanngitsumilluunniit taamaalilluni atuartussaatitaanermik malinninngitsumik ilisimasaqarfigineraat. Atuarfinni pisortanit 19-iusunit 13-it akipput "Aap, qularutiginngilluinnarpara". Tallimat akipput "Aap, naatsorsuutigaara" ataaserlu akivoq "Naamik, ilisimasinnaanngilara (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.12, tabeli 122). Tamanna pillugu ingerlatsiviit aamma aperineq ajorpaat.

Tamanna naatsumik inernilerneqarsinnaavoq, meeqqat meeqqat atuafianni atuanngitsut, "atuarfimmi nalinginnaasumik piumasarisaasunut nallersuuttumik atuartitaanissaat"-nik kommunalbestyrelsit suliassaminnik suliarinnissaanngitsut.

8.5 Tiimit agguarneranni atuartitsinerullu aaqqissuunnerani kommunip inissisimavia/suliassai

Atuarfik pillugu inatsit malillugu tiimit amerlassusaat, atuartitsinerup aaqqissuunneqarnera il.il. sumiiffinni aalajangerneqartussaapput. Ingerlatsiviit taamaammat tamassumani pisinnaatinneqarnertik qanoq ingerlanneraat aperineqarput.

Ilinniartitsissutinut ilinniartitsissutillu immikkoortuinut tiiminik agguaasarneq
Kommunit akissutaat naatsuararsuupput taamaammat uani tamakkerlugit issuarneqarput. Una apeqqutigineqarpoq: Aalajangiinermi tunngaviit suut atorlugit ilinniartitsissutinut ilinniartitsissutillu immikkoortuinut agguaasoqartarpa?

Atuarfimmi aqutsisut tamanna suliassaraat.

Atuarfik pillugu inatsimmi tiimit ikinnerpaaffissaat aallaavigalugu kommuni agguaasarpoq. Sinaakkutissatut nalunaarutigineqartumut tiimit agguarnissaannut pilersaarummut missingiut atuarfeqarnermut immikkoortortaqarfiup nalunaarutigisarpaa. Atuarfinni siulersuisut ataasiakkaat atuarfinni ataasiakkaani misilitsinnerni angusat, alloriarfinni misilitsinnerit suliniuteqarfiillu aallaavigalugit tiiminik agguaaneq allanngortittarpaat.

Tunngavik soorunami tassaavoq atuartut amerlassusaat il.il. aallaavigalugu perorsaanermi naliliineq. Misilitsinnerit misilitsinnernilu angusat isumaliutini ilaasarput.

Kommunimi kingullermi ingerlatsivimmi pisortaq ilisimatitsivoq tunngaviit assersuutigalugu tassaasinnaasut perorsaanermi naliliineq, atuartut amerlassusaat, ilinniartitsisut pissarsiarineqarsinnaasut allalluunniit. Ilikkagassatut anguniakkat annertussusaat aamma sunniuteqartorujussuusarput. Tamassuma saniatigut isumaqarpoq atuarfiit atuarfinnilu siulersuit atuarfimmi naammassinermut atatillugu angusat alloriarfinnilu angusat malillugit tiimit agguarnissaannik aaqqissuillaqqissut. Atuarfiit ataasiakkaat tiiminik/ilinniartitsissutinik agguaanerannik ingerlatsiviup akuersingitsoornera naammattuunngisaannarpaa.

Alloriarfiit agguarnerat, klassit agguarnerat aamma/imaluunnit holdit agguarnerat?
Ingerlatsiviit aamma aperineqarput imaluunnit alloriarfiit agguarnerannut, klassit agguarnerannut aamma/imaluunniit holdit agguarnerannut politikkeqarnersut najoqqutassaqarnersulluunniit. Kommunit pingasut tamanna naaggaarpaat, pingajuatalu alloriarfiit agguarnerat allaaseraa (1.-3., 4-7. aamma 8.-10. klassit), klassilu ataaseq ukiup aallartinnerani amerlanerpaamik 24-inik atuartoqassasoq ukiullu ingerlanerani atuartut 26-nngorsinnaasut, taakku qaangerneqarpata klassi avinneqassaaq.

Immikkoortumi tassani kommunit isumaliutit periusissialluunnit akuliuffiginnginnissat kommunit toqqarsimagaat erserpoq.

8.6 Ilassutaasumik atuartitsineq

Atuarfik pillugu inatsimmi § 16-imi aalajangerneqarpoq " Atuartunut atuartitsissutini ataasiakkaani arlalinniluunniit nalinginnaasumik atuartitsinermut malinnaasinnaanngikkallartunut naammattusaammik atuartitsisoqarsinnaavoq" – assersuutigalugu piffissami sivisuumi napparsimasimanerat, atuarfimmit atuarfimmi nutaami allaanerusumik atuartitsiviusimasumit nuunnerat imaluunniit Kalaallit Nunaannut nuunerat kalaallisullu oqalussinnaannginnerat pissutigalugu.

Illoqarfinni atuarfinni pisortarnit 19-iusunit aqqaneq-marluk apeqqutit akisassat atorlugit misissuinermi akipput ukiumi atuarfiusumi 2013/14-imi atuarfimmi ilassummik atuartinneqartunik atuartuuteqarnikuullutik. Nunaqarfinni atuarfinnit 25-iusunit marlunni ilassummik atuartitsisoqarsimavoq (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.13, tabeli 124).

Kommuni ilassummik atuartitsinerup aaqqissuunneqarneranut najoqqutassiorsimanersoq, isumalluutit qassit immikkoortinneqarsimanersut aamma 2013/14-imi atuartut qassit pineqarnersut pillugit nalunaaruteqaqqullugit ingerlatsiviit qinnuigineqarput.

Kommuninit nassuiaatini pingasuni allaqqavoq kommuni immikkut najoqqutassiaqanngitsoq. Ataatsimi tamanna tunngavilersorneqarpoq "ilassummik atuartitsinermut inatsimmi malittarisassanilu najoqqutassiat malinneqartut". Arlaanni allaqqavoq atuartumut ataatsimut tiiminik atuartitsivinnik arfinilinnik atuarfiit namminneq atugassaannik atugassinneqartut. Nassuiaammi ataatsimi allaqqavoq "pisariaqartutut isigineqaraangat ilassummik atuartitsinissaq akuerineqartarpoq.

Siunertamut isumalluutinik immikkoortitsisoqarnikuunngilaq, tamannali ingerlaavartumik nalilersorneqartarpoq." Kommunip ataatsip apeqqut akinngilaa.

Akissutini naatsuni uani tamakkiisumik issuarneqartuni oqaatigimisaarneqarpoq ilassummik atuartitsisarneq ingerlatsiviit isiginiarpallaanngikkaat.

8.7 Atuarfinni siulersuisut inissisimaviat/suliassaat

Meeqqat atuarfiannik aaqqissuusseqqinnermi 1997-imeersumi immikkoortut pingaarnerit ilaat tassaavoq "kommunit atuarfiillu pilersaarutaat sumiiffinni ingerlanneqassapput atuarfinnilu siulersuisut atuutilersinneqassapput". (*Atuarfitsialammut ingerlaarneq, oqallisissiaq,* Inerisaavik 2000). Peqqussummut 2002-meersumut missingiummut oqaaseqaatini siunertaq imatut allaaserineqarpoq: "Imarisaanik nutarterineq naapertorlugu atuarfinni siulersuisut suliassaannik pisinnaatitaaffiinillu naleqqussaneq."

Atuarfik pillugu inatsimmi atuarfinni siulersuisut inissisimavissaattut eqqarsaat atuarfinni siulersuisut atunngilaat. Akerlianik sumiiffippassuarni atuarfiup angerlarsimaffiillu akornanni ambassadøriullutik allarluinnarmik inissisimaveqarput, tamannalu immikkoortumi 6.5-imi allaaserineqarpoq. Atuarfinnik ingerlatsiviit pillugit kapitalimi uani atuarfinni siulersuisut allaaserineqarput, tassa suliassat arlalissuit atuarfinni siulersuisunut atuarfinnik aqutsinermi annertuumik inissisimaveqarpata/suliassaqarpata suliakkiissutigineqassanersut kommunit aalajangiisussaammata.

Atuarfinni siulersuisut suliassaat

Atuarfinni siulersuisut suliassaat pillugit atuarfik pillugu inatsimmi § 47-mi imatut allaqqasoqarpoq (EVA-p silittumik allallugit erseqqissaatai):

Atuarfiup siulersuisuisa sulinertik anguniakkat sinaakkutissallu kommunalbestyrelsimit aalajangersarneqartut iluanni ingerlatissavaat, tak. § 43, atuarfiullu ingerlatsinera aamma nakkutigissallugu.

Imm. 2. Atuarfiup siulersuisuisa atuarfiup atuartitsinerata allanillu suliaqarnerata **anguniagassartai aalajangersassavaat**.

Imm. 3. **Atuarfiup** siulersuisuisa ukiut atuarfiusut tamaasa, atuarfiup ukiumoortumik **atuartitsinissamut pilersaarusiaa akuersissutigisassavaat**, tassanilu ilaatinneqassapput makku pillugit pilersaarutit:

1 atuartut tiimiisa amerlassusissaat,
2 atuartitsissutit tiimissaasa amerlassusissaat,
3 atuartitsissutini ataasiakkaani pikkorissaasarneq tunngavigalugu atuartitsissutillu akimorlugit ingerlatsisarnissanik aaqqissuussinerit,
4 sumiiffinni ataasiakkaani toqqagassat annertussusissaat,
5 atuarfimmi immikkut ittumik atuartitsineq,
6 perorsaaneq tunngavigalugu nammineq piumassuseq naapertorlugu sammisassatut toqqarsinnaasat annertussusissaat,
7 atuartut klassinut inissitsiterneqarneri,
8 atuarfiup angerlarsimaffiullu suleqatigiinnerat, tak. imm. 4.,
9 atuartup atuarnermini pissarsiai pillugit angerlarsimaffiit ilisimatinneqartarnerat,
10 ilinniartitsisut akornanni suliassat agguataarneqarnerat,
11 atuarnerup nalaani atuartunut tamanut sammisassaqartitsiniutit, aamma
12 atuarfiup sulisuinik pikkorissaasarneq ilinniartsiteqqittarnerlu.

Imm. 4. Atuarfiup siulersuisuisa **atuarfiup ingerlatai allat**, tassunga ilanngullugit angerlarsimaffiup atuarfiullu atuartup atuartinneqarnermini ilinniartinneqarnissaminullu tunngasutigut ingerlanera pillugu isumasioqatigiittarnissaannut tunngasut, kiisalu atuarfiup angerlarsimaffiullu suleqatigiissutissaat allat **malittarisassiussavaat**.

Imm. 5. Atuarfiup siulersuisuisa, **aningaasatigut sinaakkutissat** atuarfimmut atuuttussatut aalajangersarneqarsimasut iluanni, atuarfiup aningaasartuutissatut isertitassatullu missingersersuutai **akuersissutigisassavaat**.

Imm. 6. Atuarfiup siulersuisuisa **atuartitsinermi atortussat akuersissutigisassavaat, torersaarnissarlu pillugu malittarisassat aalajangersartassallugit**.

Imm. 7. Tunaartarisassat kommunalbestyrelsimit aalajangersarneqarsimasut iluanni atuarfiup siulersuisuisa **akuersissutigisassavaat, kulturikkut ingerlatat** ingerlanneqarnerat ataqatigiissarnerallu atuarfiup ingerlataanut ilaatinneqassanersut, tak. § 43, imm. 2, no. 5.

Imm. 8. Ilinniartitsisunik pisortanillu **atorfinitsitsinerit pillugit** atuarfiup siulersuisui **kommunalbestyrelsimut oqaaseqaateqartassapput**, tak. § 43, imm. 2, no. 2.

Imm. 9. Atuarfinni siulersuisut **atuartitsissutit** atuartitsissutillu qanitariit § 10, imm. 1, no. 1-imiit 4-mut taaneqartut pillugit, **atuarfiit ilikkagassatut pilersaarusiaannut tapiutissanik kommunalbestyrelsimut siunnersuusiussapput**, taamatullu § 10, imm.1, no. 5-imi taaneqartut sumiiffinni ataasiakkaani toqqagassat ilikkagassatut pilersaarusiorneri siunnersuusiussallugit, tak. § 43, imm. 3.

Imm. 10**. Misiligaalluni inerisaanermilu suliat** anguniakkanik sinaakkutissanillu kommunalbestyrelsimit aalajangersarneqarsimasunik qaangiisussaatillugit, atuarfiup siulersuisui **kommunalbestyrelsimut inassuteqaateqartassapput**.

Imm. 11. Atuarfiup siulersuisui kommunalbestyrelsimut apeqqutit atuarfimmut pineqartumut tunngasut tamaasa pillugit oqaaseqaateqarsinnaallutillu siunnersuuteqarsinnaapput. Atuarfiup siulersuisui oqaaseqaateqartassapput, apeqqutit kommunalbestyrelsip atuarfiup siulersuisuinut saqqummiussai tamaasa pillugit.

Imm. 12. **Ukiut atuarfiusut naammassineri tamaasa** atuarfiup siulersuisui kommunalbestyrelsimut **ukiup ingerlasimaneranik nalunaarusiortassapput**. Ukiumoortumik nalunaarusiami ukiup atuartitsiffiussap tullissaani atuarfiup siulersuisuisa pingaarnerusutigut sammisassatut pilersaarutaat aammattaaq ilaatinneqartassapput.

Kommunalbestyrelsi suliassanik atuarfiit siulersuisunut § 43 malillugu suliassanngortitsisinnaavoq, Imm. 4 Kommunalbestyrelsip inatsit una naapertorlugu pisinnaatitaaffini tamaasa ilaannaaluunniit atuarfinni siulersuisunut isumagisassanngortissinnaavai, § 23-mi, § 38, imm. 1-imi taaneqartut suliassat taamaallaat pisinnaatitaaffiit nakkutilliisutut, aningaasaliisartutut sulisitsisutullu oqartussaaffeqarnermik tunngaveqartut pinnagit.

Assersuutigalugu tassaasinnaapput:

- Ukununnga sinaakkutit:
  1 klassinik pilersitsineq,
  2 atuartut tiimissaasa amerlassusissaat, kiisalu
  3 immikkut atuartitsineq il.il.
- Atuarfiit sumiiffinni ataasiakkaani inuiaqatigiit qaammarsaanermik peqatigiiffeqarnermillu suliaqartuinik, piumassutsiminnik meeqqanut inuusuttunullu suliaqartunik suleqateqarlutik sulinissaat, kiisalu innuttaasut soqutiginnittut allat suleqatigalugit kulturikkut suliniutinik ingerlatsinissaq ataqatigiissaarinissarlu pillugit nalinginnaasumik malittarisassat
- Atuarfiup pisortaanik naqitamik isumaqatigiissusiornissaq, tassani atuarfiup pisortaata perorsaanikkut akisussaanera aamma isumagissai erseqqissarneqassapput
- Apeqqutit allat atuarfinnut ataasiakkaanut isumagisassanngortitaanngitsut, taakkununnga ilaallutik atuarfinni allani atuartitaanissamut innersuussinerit, allatsinnissaq atualernissarlu, atuarfimmi nerisitsisarneq aamma kommunimi atuarfiup atuagaateqarfeqarneranik aaqqissuussineq pillugit malittarisassat

Atuarfiit siulersuisuisa ataasiakkaat suliassat taakku suliarisarneraat nalilersuinermi oqaatigineqarsinnaangilaq. Ingerlatsiviilli taakku sisamat aperineqarput § 43 malillugu atuarfiit siulersuisunut annertunerusunik suliakkiinissamut periarfissaq kommunip atorsimaneraa. Kommunit pingasut taamaaliorsimanngillat. Kommuni ataaseq nassuiaammi naamimik akiinnarpoq, tunngavilersorlugulu tamanna politikkikkut aalajangigassaasoq. Kommunimi allami taamaallaat sulisunik tiimimu-

siaqartunik atorfinitsitsissarneq ulluinnarnilu suliassat missingersuutillu malinneqarnissaat ilangullugit atuarfiit siulersuisunut suliakkiutigisineqarsimapput. Pingajuanni ingerlatsinermut pisortaq nassuiaavoq tamanna aalajangivinneqarsimanngitsoq, kisiannili taamaaliornissaq "annilaangatigineqassasoq". Ingerlatsivik isumaqarpoq atuarfinni siulersuisut tamarmiunngitsoq ingerlalluartut. Atuarfinni siulersuisuni ilaasortanut pikkorissartitsinerit amerlanerit ujartornikuuaat, ajoraluartumilli tamanna pingaartinneqarnikuunngilaq", oqarpoq nangillunilu "suliassamut piginnaasaqarpallaanngillat".

> *Atuarfiit ilaanni atuarfinni siulersuisut suleqatigineqarluartorujussuupput, ilaannili ajornartorujussuulluni. Aqutsisut piffissap ingerlanerani piginnaasaqaleriartornikuupput, taamaammat qanoq iliorsinnaanerat nalunngilaat ajortoqavitsinnagulu unitsissinnaallugit. Kisiannili atuarfinni siulersuisut ilinniartitsisunik aggersaasarnikuunerannik soraarsinneqarnissaannilu assigisaannillu oqartarnerannik ajortorujussuarnik assersuutissaqarpoq, taamaaliortoqarsinnaanngilarmi (…). Annertunerusunik pisinnaaffilernissaannik uagut aalajangiinikuunngilagut. Atuarfinni siulersuisut peqataatinneqartarnissaasa eqqaamanissaa atuarfinni pisortarisatsinnut oqaatigisarparput. Kisianni ilaannut suliakkiisoqarsinnaanngilaq assigissaannillu allanut suliakkiinani. Atuarfiit ilaanni tunniusimapput suliamillu ilisimasaqarluarnermik aallaaveqarlutik, allani ajornarneruvoq.*

Kommunimi kingullermi immikkoortut arlallit suliakkiissutigineqarput: klassinik pilersitsisarneq pillugu aalajangiinerit alloriarfinnillu aaqqissuussineq, ilinniartitsissutini qanitariinni ilinniartitsissutinilu klassinut tiiminik agguaaneq, holdini tiimik atuineq (siornatigut immikkut atuartitsineq) ilassummik atuartitsisinnaanermut najoqqutassiat, taartaasartunik atuinermut najoqqutassiat kiisalu annertuumik immikkut atuartitsinermi tiiminik aaqqissuineq. Naggasiullugu kommunimi atuarfinnut siulersuisut atuarfiup kontoisa akornanni aningaasanik nuussisinnaapput.

Kommunimi tassani atuarfinni pisortat aperigaanni taakkunani atuarfinni siulersuisut qanoq sulisarnersut, paasinarpoq taakku taamaattunik aalajangiineq ajortut. Atuarfimmi pisortaq ataaseq oqaluttuarpoq "isumassarsiaminnik uagutsinnut tunniussisarput, aqutsisuunngillalli. Aalajangiineq ajorput." Kommunimi tassani alla oqaluttuarpoq, atuarfimmi siulersuisut atuarfimmi pisortamut akuersinngittarnissaannik periuseqalersitsisoqarnikuunngilaq. Maannakkulli nutaanik siulersuisortaarnikuuvoq, taakkulu ilaatigut aalajangiipput atuarfik atuarfimmi aviisiliussasoq. Atuarfimmi pisortaq aperineqarpoq immikkoortuni tamani kommunimit suliakkiissutigineqartuni atuarfimmi siulersuisut aalajangiisarnersut, akivorlu:

> *Naamik, kisianni sunik aalajangiisarnissaannik takusaqarsinnaanngilanga, assersuutigalugu tiimit/atuartitsissutit agguarnissaannut pilersaarutit pillugit. Suliamik ingerlatsinermik ilisimasaqanngillat, sunik aalajangiisoqarneranik angiinnarsinnaapput. Oqarfigiuaannarpakka pisortaralugit, siulersuisummi pimoorunneqartorujussuusussaapput – uanga ulluinnarni aqutsisuinnaavunga. Kisianni suliatta ilaanni malinnaasariaqartarput. Tiiminik/ilinniartitsissutinik agguaagaangatta nuannariinnarlugu suliarineq ajorpagut! Aammalumi aalajangiivallaarneq ajorput. Imaassinnaavoq taamatut oqaatigineqartoq, kisianni ingerlatsivik akuersisartuuvoq. Nalunngilara kommunalbestyrelsi ileqquusumik akuersisartuusoq, kisianni tamanna assigipajaarpaa. Ingerlatsivik aningaasaqarnermik aqutsivoq. Taamaammat tamanna "pappilissat malillugit akuerseqataasarneruvoq", piviusuunngilaq. (…) Angajoqqaanik suleqateqarnermut eqqaanarpoq, sapaatip-akunnerini sammisaqarluni sulinerit akuliuffigisarpaat. Aamma namminneq saqqummiussilluarsinnaapput. Kingullermik ataatsimiinnitsinni tupaallaatigilaarpara atuarfimmi aviisi oqaatigimmassuk, nalunngilaralu alloriarfinni misilitsinnerni angusat misissorniaraat. Oqallinneq pissanganassaaq. Aap, atuarfimmi aviisi oqallisaanngilaq, tunngaviusumik peqqusineruvoq. Kisianni imarisassai il.il. oqallisigilaarpagut. Alloriarfinni misilitsinnerni angusat eqqarsaatigalugit sooq taamatut ajortiginersut sukumiisumik nassuiaaqqusipput.*

Aqutsisut arlallit – aamma kommunimit allaneersut – oqaluttuarput atuarfinni siulersuisut isumassarsiaqartartut oqallisigerusutaminnik atuarfimmillu suliarineqarnissaannik kissaatigisaminnik. Oqaatigineqarpoq aningaasaqarneq ingerlatsinerlu oqallisigisaraat, sumiiffinnilu arlalinni atuarfimmi init ajunngitsuunissaat soqutigineqartorujussuuvoq. Pisortaq ataaseq oqaluttuarpoq:

Suleqatigiilluarpugut. Qujanartumik soqutiginnipput, pimoorussillutik piumasaqaateqartarlutillu, assersuutigalugu naleqartitagut pillugit. Takkuttarput. Atorfinitsitsinerit oqallisigisarpaat, kisiannili atorfinitsitsinerni oqartussaanngillat. Kulturerput ingerlattakkugullu sammerusuppaat. Aamma meeqqat atuanngittarnerat il.il. soqutigaat, qanoq iliortoqarsinnaanersoq, ajornartorsiortoqaraangat inunnik isumaginnittoqarfimmut ingerlateqqinneqassasut. Minnerpaamik ukiumut sisamariarlutik ataatsimiittarput. Oqaloqatigisarnerat iluarpoq, aalajangigassanillu amerlanerit tapersersuisikkusuppakka. Assigiinngitsunik soqutigisaqarnerput takusinnaanngilara.

Atuarfinni siulersuit sulinerannik soqutigisaqarpallaannginneq sumiiffippassuarni sungiusimaneqarnikuuvoq, angajoqqaalli ikitsuinnaat siulersuisunut qinersisoqaleraangat qinersiartortarput. Atuarfimmi siulersuisut atuarfimmi pisortat saqqummiussaat pillugit siulersuisut angiinnartarnissaannik qangalili periuseqartoqarmat angajoqqaat qinerserusuttarnerat pisortap ataatsip tupiginngilaa (maannakkut siulersuisuusut angajoqqaanit qinersinermi peqataaniarlutik takkuttunit 13-init qinerneqarput). Maannakkulli illoqarfimmi inuit pikkorissut orninnikuuai qinigassanngortillugillu, taakku ilaat marluk Piareersarfimmeersuupput. "Periusissiornermi attaveqarnertut" isigaa, nassuiaallunilu siunnersuisut sapinngisamik amerlasuut atorneqartarnissaat pingaaruteqartoq.

Atuarfik pillugu inatsimmi pisinnaatitsinertut atuarfinni siulersuisut sulinissaat takussallugu ajornartorujussuuvoq, tassani "pilersaarutinik akuersisassallutik" aamma "najoqqutassanik aalajangersaasassallutik", apersuinerni ersippoq sumiiffippassuarni tassunga taarsiulllugu allatut suleriaaseqartoqartoq, tassa isumassarsianik saqqumiisarlutik isornartorsiuillutillu apeqquteqartarlutik, ilaanni atuarfiup angerlarsimaffiillu akornanni pissutsit pineqaraangata attaveqartitsisarput ambassadøriullutilluunniit.

Atuarfiit pisortaannik apersuinermi atuarfiimi siulersuisut ajortumik ajornakusoortutulluunniit arlaannaataluunniit oqaatiginngilaat, kisianni taamatut isumaqartoqarsimassannguatsiarpoq – tak. ingerlatsivimmi pisortaq issuarneqartoq.

Atuarfiit pisortaannik apeqqutit akisassat atorlugit misissuinermi atuarfinni siulersuisut pingaaruteqarnerat aamma takussutissaqarpoq. Pisortat sisamararterutaat isumaqarput atuarfimmi siulersuisut atuarfimmik aqutsinermi inissisimaveqartut/suliaqartartut.

Tabel 41
Mannakkut atuarfinni siulersuisut aqunneqarnerani qanoq sunniuteqartigaat?

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 19)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 25)	Total (N = 44)
Annertuumik	5	6	11
Annertuallaanngitsumik	9	9	18
Minnerusumik	4	6	10
Naamerluinnaq	1	4	5
Katillugit	19	25	44

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni pisortanut apeqqutai immersuilluni akisassat, 2014. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.5, tabel 33

Tabelimi qulaaniittumi takuneqarsinnaavoq illoqarfinni atuarfinni pisortat tallimat nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat arfinillit naliliisut, atuarfimmi siulersuisut atuarfimmik aqutsinermi annertuumik inissisimaveqartut/suliassaqartut. Illoqarfinni atuarfinni pisortat qulingiluat nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat qulingiluat naliliipput maannakkut atuarfimmi siulersuisuusut ilaatigut inissisimaveqartut/suliassaqartut, taavalu illoqarfimmi atuarfimmi pisortat sisamat nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat arfinillit isumaqarput annikinnerusumik taamaatoqartoq. Naggasiullugu illoqarfimmi atuarfimmi pisortaq ataaseq nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat sisamat naliliipput, atuarfimmi siulersuisut atuarfimmik aqutsinermi inissisimanngivissut/suliassaqanngivissut.

8.8 Atuarfeqarfinnik ingerlatsiviit – naliliineq

Malugineqartoq tamarmiusoq tassaavoq, *atuarfinnik imarisaatigut perorsaanermilu aqutsineq ineriartortitsinerlu* pillugit atuarfik pillugu inatsimmi eqqarsaataasimagaluartumut sanilliullugu kommunit annikitsuinnarmik tapersiisut. Taamatut pissuseqartoqarnera isumalluutinik atuarfinnik ingerlatsivinnut immikkoortinneqartinik tunngaveqarpoq – tassa kommunit pingasut eqqarsaatigalugit, taakkunani sulisoq ataaseq – marluk atuarfeqarnermik tamarmiusumik ingerlatsillutik. Kisianni soqutinarpoq aaqqissugaanerup iluani kommunit tamatumunnga suliaqarnissaannik ujartuisut amerlanngimmata - pisortanit, ilinniartitsisunit, ingerlatsivinni sulisunit KANUKOKA-miilluunniit.

Ersarissumik ersippoq kommunit (atuarfinnilu siulersuisut) *ilinniartitsissutit sumiiffinni toqqagassat* imarisaatigut sumiiffinni immersuinissamik suliassartik suliarinngikkaat, taamaammallu qulliunerusumik ilinniartitsissutini siunertaq missingersuutaasumillu ilikkagassatut pilersaarut malinneqartarput. Atuarfinni pisortat ilaat ilinniagassatut pilersaarutit aalajangerneqartunik sumiiffinni peqartoqarneranik isumaqarnerat paatsuuinerusimassaaq. Kommunit ilinniartitsissutinik sumiiffinni toqqagassanik aallartissimannginnerat – sumiiffinnilu ingerlatanngortissimanagit - soqutigisaqannginnermik pissuteqarnissaa ilimananngilaq, kisiannili aaqqiinerup isumaqarlualertinnissaanik ingerlatsiviit ajornartorsiuteqarnerat pissutaasimassalluni. Arlallit – ingerlatsiviit ilinniartitsisullu – aamma oqaatigaat ilinniartitsissutinik sumiiffinni toqqagassanik atuutilersitsineq suliassanik/nipilersornermik ilinniartitsissutit tulleriissaarinermi kingullinngortinneqarsimanerannik kinguneqartoq.

Atuarfinni pisortat ilaat isumaqarput kommunit atuarfinnik *nakkutilliisut*, naak ingerlatsivik taamaattoqarneranik isumaqanngikkaluartoq. Tamassumunnga pissutaavoq nakkutilliinerup qanoq paasineqassanerata erseqqarippiannginnera, tamannalu tupigineqarsinnaanngilaq, tassa aaqqissuusamik piffissanilu aalajangersimasuni pineq ajorluinnarmat. Ingerlatsiviit, kommunini pingasuni, kujataani, qeqqani avannaanilu, nassuerutigaat nakkutilliineq ilaatigut amigaateqartoq nakkutilliisoqaraniluunniit, tamannalu iluanngilaq. Allaganngorlugit nalunaarutit atorlugit inatsimmi piumasaqaatit malillugit nakkutilliisoqarsinnaanngilaq. Kisianni ingerlatsivinni sulisut ikitsillugit nakkutilliisoqarsinnanginnera erseqqarippoq.

Misissuinermi atuarfinni pisortat taamaallaat affaasa missaat nalunaarutitik pillugit kommunimit akissutisisarput, sulilu ikinnerit akissutit tigusatik atuarfiup ineriartortinnissaanut atortarpaat. Tamassuma takutippaa kommunimiit atuarfimmut akissuteqariaaseq amigaateqartoq.

Meeqqat qanoq amerlatigisut *atuartussaatitaanermik malinninnginnersut* takussutissaqanngineera kommuninit nassuiaatit takutimmassuk aammalu PPR-imi sulisut kisimik ajornartorsiummik nassuiaasinnaammata, tamassuma ilisimaneqanngineranut ingerlatsiviillu tamassuminnga eqqumaffiginnittariaqarnerannut takussutissaavoq. Atuarfinni pisortat amerlanersaat isumaqaraluartut meeqqanik atuartariaqaraluartunik atuarnerlu ajortunik ilisimasaqarlutik tamanna arlaannut ingerlatinneqarneq ajorunarpoq. Ingerlatsiviit tamanna akisussaaffigigaluarlugu aamma ujartuineq ajorput. Tamassuma kinguneranik meeqqat pineqartut pillugit suliniuteqartoqanngilaq.

Atuarfik pillugu inatsimmi siunertaavoq *atuarfinni siulersuisut* kommunit atuarfinnilu pisortat akornanni inissimassasut/suliaqassasut atuarfiullu suliassai pingaarnerit pillugit aalajangiinerni akuusorujussuussasut – atuartitsinermik aaqqissuusineq, ilinniagassanut pilersaarutit, misileraaneq ineriartortitsinerlu il.il. Malunnarpoq atuarfinni siulersuisut taamatut suliaqalernissaat (suli) iluatsinngitsoq, taamaammallu aqutsisut aalajangigaannik anngaaginnartutut atuuttut. Atuarfinni siulersuisunut ilaasortassasiortarneq ajornakusoorsimavoq, tamassumalu immaqa ajoquteqarneranik takussutissaavoq – suliakkernikuunngimmata suliassaasa soqutiginanngineranut, angajoqqaat aamma peqataaffigissallugu soqutiginartutut isiginngilaat, taamaammallu kommunit naliliillutik suliassaq piumasaqarfiusoq ingerlassinnaanngikkaat.

Kinguaariilli nutaat siulersuisunut ilanngukkiartorput sulinermilu peqataanerulerlutik – inatsimmi siunertamik allaanerusumi allatut isiginneriaaseqaannarlutik, tassa isornartorsiuipajaarlutik isumasiueqatigineqartussatut ambassadøritullu, tassa atuarfiup angajoqqaallu akornanni attaveqaatipajaatut. Angajoqqaanik suleqateqartoqarnerani, imaluunniit suleqateqartoqanngineranut, atuarfinni illuinnarni sulinermi initummat, ineriartorneq atuarfiit angerlarsimaffiillu akornanni pitsangorsaatissatut paasineqalersinnaasoq soqutiginartorujussuuvoq.

9 Sammisat allat

Nalilersuinissamik allaaserinninnermi sammisat arlallit nalilersuinermi erseqqissarneqartussaapput, kisiannili paasissutissat naammattut pissarsiarineqanngitsoormata nalilersuivittoqarsinnaanngilaq. Samisat taakku kapitalimi uani nassuiarneqarput, kisianni paasissutissat ilaat katersorneqartut atorneqarsinnaanngillat, paasissutissalli atorneqarsinnaasut allaaserineqarput.

9.1 Ilinniartitsisut piginnaasaat aamma piginnaasanik qaffassaaneq

Kissaatigineqarnikuuvoq ilinniartitsisut piginnaasaat (linjefagini ilinniarsimaneq atorlugu) aamma piginnaasanik qaffassaaneq (pikkorissarnerni ilinniaqqinnernilu peqataaneq atorlugit) ilimagalugu ilinniartitsitsisut linjefagini ilinniarsimappata imaluunniit naleqquttumik ilinniaqqissimappata atuartut pitsaanerusumik atuartinneqassasut, nalilersuinermi qulaajaaffigineqarnissaat kissaatigineqarnikuuvoq.

Nunatta isorartornerujussua inuiatigiillu agguataarneri pissutigalugit meeqqat atuarfianni ilinniartitsisunik piginnaasaqartunik sulisussarsinissaq unammillernartuaannarnikuuvoq. Kalaallinik ilinniartitsisut ukiuni kingullerni amerlinikuugaluartut suli – pingaartumik nunaqarfinni avinngarusimasunilu – ilinniarsimasunik ilinniartitsisussarsiortarneq ajornakusoorpoq, aammalu linjefagini ilinniarsimasunik tiimini tamani ilinniartitsisoqarnissaq ajornakusoorluni.

Linjefagini ilinniarsimasunik sulisoqarneq paasisaqarfiginiarlugu atuarfinni pisortat apeqqutinnik akisassanik immersugassani aperineqarput, atuarfimminni fagini ataasiakkaani sapaatip akunneranut tiimit qassit atorneqartarnersut, aammalu ilinniartitsisut kalaallisut atuartitsisinnaasut ilinniartitsisullu taamatut ilinniartitsisinnaanngitsut tiimit qassit taakkunani atortarneraat – taakku marluk linjefagini ilinniarsimasunut linjefaginilu ilinniarsimanngitsunut agguarlugit. Kisiannili akissutit takutippaat pisortat ilaasa paasissutissiissutaat piviusorsiortuunavianngitsut. Ilaat assersuutigalugu allapput kalaallit oqaasiinik atuarnerit atuarfimmi qulinik klassilimmi sapaatip akunneranut tiiminik qulinik ikinnerusut, allallut allallutik 1.000-it sinneraat (Piviusiortuunerinik uuttuutitut oqaatigineqarsinnaavoq, atuarfimmi qulinik klassilimmi immaqa sapaatit akuneranut immaqa 50 tiimingajannik amerlassuseqassasut). Aammattaaq atuarfimmi pisortanit 45-sunit taamaallaat 28-t misissuinermi akipput. Taamaammat EVA naliliivoq paasissutissat nalorninarpallaartut, isumaqarpugullu apeqqut pitsaasumik misissorneqassappat paasissutissat allatut iliorluni katersorneqartariaqartut.

Ilinniatitsisumik piginnaasaat qaffasarniarlugit qanoq iliortarnersut atuarfinni pisortat tamassuma saniatigut arlalinnik aperineqarput.

- Illoqarfinni atuarfinni pisortat arfinillit (32 %-ii) nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat sisamat (15 %-ii) atuarfimmi ilinniartitsisunik kalaallinik ilinniarsimasunik amerlanerusunik sulisoqalerniarlugit immikut iliuuseqartarput. Ilaatigut taamaaliortarput ilinniartitsisut ilisarisimasatik ilinniartitsisulluunniit pikkorissut qinnuteqarnissaannik kaammattornerisigut, sulisoreriikkatik sulisoqariinnarniarsarinerisigut, suliffittut immikkut pilerinartuunikkut aamma kalaallit ilinniartitsisut ilinniarnissaannik kaammattornerisigut tapersersornerisigullu. (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.9, tabeli7 66-67).
- Illoqarfinni atuarfinni pisortat 13-it (68 %-ii) nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat qulit (43 %-ii) danskit ilinniartitsisut kalaallit oqaasiinik ilinniarnissaannut tapersersorlugit isumalluutinik atisarput (Tabelinik nalunaarusiami im. 1.9, tabeli 68).

- Illoqarfimmi atuarfimmi pisortanit 19-iusunit ataaseq (5 %) nunaqarfinnilu atuarfinni pisortanit 26-iusunit pingasut (12 %-ii) ukiumi atuarfiusumi 2013/14-imi ilinniartitsissutini sammisaluunniit atuarfimmi ilinniartitsisut namminneq piginnaasaqarfiginngisaanni ilinniartitsisut atuarfinit allaneersut minnerpaamik sapaatit akunnerini marlunni atuartitsinermi atornikuuaat. (Tabelinik nalunaarusiaq 1.9, tabeli 69).

Atuarfinni pisortat atuarfianni ilinniartitsisut qanoq amerlatigisugut piginnaasanik qaffaanerni nalinginnaasuni tamani peqataasimanersut aperinerisigut atuarfinni pisortanut apeqqutinik akisassanik immersuiffimmi ataatsimut paasisaqarfiginiarnikuuarput. Siullernulli akissutit isumaqanngillat (sumiiffippassuarni kisitsit assersuutigalugu ilinniartitsisut amerlassusiinut sanilliugu 100 %-it sinnerpaat), immikkoortullu assigiissutigaaat atuarfinni pisortat ikinnerit immersugassamik immersuisimanerat. taamaammat akissutit ajoraluartumik atorneqarsinnaanngillat (Tabelinik nalunaarusiaq 1.9, tabelit 70-74).

Ilinniartitsisut piginnaasaannik qaffassaaneq atuarfinni pisortat pilersaarusiortarnerannik tabelinik nalunaarummi tabelit 75-79 paasissutissiipput. Taakkunani takuneqarsinnaavoq:

- *Ilinniartitsisut ataavartumik oqaloqatigisarnerisigut piginnaasanik qaffassaanissamik pisariaqartitsineq* pisortat paasiniarnerusarpaat. Taamatut akipput illoqarfinni atuarfinni pisortat aqqaneq marluk (63 %-ii) nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat 14-it (58 %-ii). Illoqarfinni atuarfinni pisortat *MUS* tassunga atortarpaat (74 %-it), tamannalu nunaqarfinni atuarfinni pisortanut taamaallaat arfineq marlunnut (29%-ii) atuuppoq. Illoqarfinni atuarfinni pisortat ilaasa *TUS (sammisanik ineriartortitsinermik oqaloqatigiinerit)* (arfineq pingasut, assilalugit 42 %-ii, akerlinanillu nunaqarfinni pingasut (13 %-ii)) atortarpaat. Illoqarfimmi atuarfinni pisortat arfineq pingasut (42 %-ii) piginnaasanik annertusaanissamik pisariaqartitsinerup paasiniarneranut *ilinniartitsisut ataasiakkaat atuartitsinerannik malinnaaneq* atortarpaat, nunaqarfinni atuarfinni pisortat arfineq marluk (24 %-ii) periuseq taanna aamma atortarpaat. Illoqarfinni nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat marluk pingasullu *kommunimit paasissutissat* pisariaqartitsinerup paasiniarneranut atortarpaat. (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.9, tabeli 75).
- Illoqarfinni atuarfinni pisortat arfineq pingasut (42 %-ii) ilinniartitsisut piginnaasaannik qaffassaanermut *allaganngorlugu pilersaaruteqarput*, pingasullu (16 %-ii) allassimanngiinnartumik pilersaaruteqarlutik. Arfineq pingasut (42%-ii) pisariaqartitsineq ingerlaavartumik isummerfigisarpaat. Nunaqarfinni atuarfinni pisortat pillugit kisitsit taakku tassaapput 4 %-ii allassimasumik pilersaaruteqartut, 48 %-ii allassimanngitsumik pilersaaruteqartut 48 %-iilu ingerlaavartumik ingerlaavartumik isummertartut (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.9, tabeli 76).

Tabelimi ataaniittumi takuneqarsinnaavoq, Inerisaavik Ilinniarfissuarlu ilinniartitsisut piginnaasaannik qaffassaanerni periarfissanik pisortat isumaliuteqaraangata annertuumik isumassarsiorfigineqartartut:

Tabel 42
Ilinniartitsisut piginnaanngorsarnissaat periarfissanik suminngaanniit isumassarsiortarpit?

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 19)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 26)	Katillugit (N = 45)
Inerisaavimmit (nittartakkamiit imaluunniit kursuskatalogimiit)	17	15	32
Ilinniarfissuarmit (nittartakkamit imaluunniit kuruskatalogimiit)	15	12	27
Suleqatinniit	13	13	26
Pisortaqatinniit	10	11	21
Naliliisarnernit misissuisarnernillu	8	8	16
Kommunimiit	5	6	11
Ilisimatusarnermit paasisaniit	4	4	8
Peqatigiiffinniit /Aviiseeqqaniit ilaasortaaffiup quppersagaanniit	5	2	7
Allat	3	2	5
Namminersorlutik oqartussaniit	1	3	4
Qallunaat Nunaanni ilinniarfinniit imaluunniit pikkorissarnissamut neqeroortartuniit (nittartakkaniit imaluunniit kursuskatalogiimiit)	1	1	2

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni pisortanut apeqqutai immersuilluni akisassat, 2014. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.9, tabel 77
Nassuiaat: Akissuteqartut apeqqummut uunga pingasut angullugit akissuteqarsinnaasimapput.

Tabelimi takuneqarsinnaavoq illoqarfinni atuarfinni pisortat 17-it Inerisaavimmiit Ilinniarfissuarmiillu 25-it isumassarsiortartut. Nunaqarfinni atuarfinni pisortanut kisitsisit appasinnerulaarput, isumassarsiorfigineqartartulli taakku marluk annertusaapput – illoqarfinni atuarfinni pisortat 13-it nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat 13-it sulisut peqatigalugit isumassarsiorfigineqartutut tikkuagaat. Isumassarsiorfiusartut allat tassaapput "pisortat attaveqaqatigiittarfiat" (qulit aqqanillillu) aamma nalilersuinerit misissuinerillu (arfineq pingasut arfineq pingasullu). Kommunit sulisullu kattuffii tassunga atatillugu aamma ilaatigut pingaaruteqarput.

Suna tunngavigalugu ataatsimut piginnaasanik qaffassaanissamut suliniuteqagajuttarnera pillugu pisortat aamma aperineqarput, tassa ilinniartitsisut amerlangaatsiartut ilinniartitsisulluunniit tamarmik ataatsimut pikkorissartarnerannut. Sulisut aqutsisullu oqaloqatigiinnerisigut imaluunniit aqutsisoqatigiit oqaloqatigiittarnerisigut tamanna pisarpoq. Uani soqutiginartoq tassaavoq kommunini suliniuteqarfiit annikitsuinnarmik pingaaruteqartut (illoqarfinni atuarfinni pisortat marluk aamma nunaqarfinni atuarfinni pisortat sisamat suliniutinut taanna tunngavigisarlugu oqaatigaat), atuarfimmilu siulersuisut suliniummik aallartitsisuugajunngillat (taamaallaat nunaqarfimmi atuarfimmi pisortaq ataaseq). Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.9, tabeli 79).

9.1.1 Ilinniaatsinut Institutip ilinniartitsisut piginnaasaannik qaffassaanermut atorneqartarnera

Ilinniaatsinut Instituti (Ilinniarfissuaq/Inerisaavik) ilinniartitsisut tulluartunik ilinniaqqinnissaannik atuarfimmut neqerooruteqartassaaq, taamaammallu nalilersuinermi atuarfiit qanoq taanna annertutigisumik atortarneraat qanorlu nalilerneraat misissorneqarpoq. Atuarfiit affaasa missaasa neqeroorutit atortarnikuuaat iluarimaarinerullugulu.

"Atuarfimmi sulisut piginnaasaasa annertusarnerannut imaluunniit atuarfimmi ineriartortitsinermut" Ilinniaatsinut Instittuti atortarlugu illoqarfinni atuarfinni pisortat qulit (53 %-ii) nunaqarfinnilu atuarfinni pisortat arfineq pingasut (31 %-ii) angerput. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.9, tabeli 80). taakkunannga tamarluinnangajammik pikkorissarnerit atortarpaat, affaasalu missaat atortut allassimasut atortarlugit (atuakkat nittartakkallu). (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.9, tabeli 81). Uani kisitsit appasissorujussuit pineqarput (akissutit katillugit qulit), kisianni pikkorissarnernik atortunillu allassimasunik atuisut – naleqqunneri suliamillu ingerlatsinermi imarisai

eqqarsaatigalugit – tamarmik akipput pitsaasuusimasut imaluunniit pitsaanerusimasut. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.9, tabeli 83).

Naggasiullugu Ilinniaatsinut Instituttimit *atortut pikkorissartitsinerillu qanoq annertutigisumik sunniuteqarfigisinnaanerlugit* misigisimanersut pisortat aperineqarput. Tassunga pisortat marluk (4 %-ii)"annertuumik" pisortat 16-it (36 %-ii) "ilaatigut", pisortat 18-it (40 %-ii) "annikinnerusumik" pisortallu qulingiluat (20 %-ii) "Naamik" akipput (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 1.9m tabeli 86). Pisortat tamana naammaginnginneraat imaluunniit ilimagisaanniit allaanerunersoq misissorneqanngilaq. Siunertarineqarpat neqeroorutit sunniuteqarifigneqarnissaannut periarfissaqassanersut kisitsisit takutippaat ullumikkut taamaattoqanngingajattoq.

Inerisaaviup isaanit isigalugu – ilinniartitsissutinut siunnersortinik apersuinermi oqaatigineqartutut – nammanngitsumik atornerat unammilligassaavoq. Siunnersorti ataaseq oqarpoq:

> *Ilinniartitsisut angunissaat unammilligassaavoq. Ilaasa atortarpaatigut allat – amerlanerit – atunngisaannarpaatigut. Attat-mi aamma atuagassiami PI-mi suliamik ingerlatsinermik attaveqaqatigiittarfeqaraluarpugut. Taamatut ikitsigisut atortarmatigut ajornartorsiutaavoq.*

Siunnersorti alla oqaluttuarpoq Nuummi ilinniartitsisunut perorsaanermi ualik sammisaqarfimmik aaqqissuisimallutik. Amerlasuut nalunaarput ikitsuinnaalli takkullutik. Siunnersortit aamma uparuarpaat ilinniartitsisorpassuit oqartartut pikkorissarnerni ilikkakkatik atortarnagit, siuariartortitsisartorlu tassaasoq ilinniartitsisut ataasiakkaat malinnavigineqartarnerat tamannalu aallavigalugu oqaloqatigiinnerit/siunnersuinerit. Pisortaq ataaseq tassunga assingusumik oqarpoq:

> *Ilinniartitsisut pikkorissartittarpagut. Ukiut tamaasa pikkorissartarput. Pikkorissarnerit milliarderpassuit ingerlanneqartarput, ikitsuinnaalli puigiukkajunneqartarput, ikitsuinnaallu periutsinik allannguisarput nutaanillu pissuseqalesitsisarlutik. Taamaammat ilinniartitsisut atuartitsinerannik malinnaagaangama kingornatigullu siunnersuisarpunga ilitsersuisarlungalu, taava aalajangersimanerusarpunga (…) Piginnaasanik annertusaaneq annikitsumik ingerlatsilluni pilersarput. Neriuutigaara kingusinnerusukkut annertunerulissasut, arlaannilli aallartiffeqartariaqarpunga.*

Eqqarsaatigigaanni angalanernut unnuinernullu aningaasartuutit annertoorujussuunerat pissutigalugu Kalaallit Nunaanni pikkorissartitsinerit qanoq akisutigisut allatut iliornissap isumaliutigisassaqqippoq – aqutsisut sumiiffimmi malinnaasinnaalersinnissaannut siunnersuilersinnaanissaannullu isumalluutit atorlugit, atortut, filmit, oqallisigisassanik sammiinerit il.l. atorlugit. Aqutsisut aamma ilinniartitsisutik nalunngilaat, ataatsimullut pikkorissarnernut sanilliullugu ataasiakkaat piginnaasaat pitsaanerujussuarmik eqqorsinnaallugit pissutsillu atuarfimmut ataatsimoortunngorlugit eqqarsaatigisinnaallugit. Tassani taamaallaat perorsaaneq, klassinik aqutsineq pillugit piginnaasanik annertusaanernut soorunami atuuppoq. Taava ilinniartitsissutinik suliaqarnermik pikkorissarnerit pineqarpata atuarfinni suliamik ingerlatseqatigiit ataatsimut suliniuteqalersinneqarsinnaapput tapersersorneqarlutillu, tamannalu sumiiffinni suleqatigiinnermut aamma iluaqutaassaaq.

9.2 Atuartitsinermi atortut aamma IT

Uani isiginiakkat pingasuupput: Ilinniusiorfiup atortussat iliniartitsisut pisariaqartitaat isumagisarpai, aamma: ilinniartitsisut ataatsimut isigalugu atortussanik amigaateqarpat? Kiisalu soqutigineqarpoq IT atuartitsinermi atugaanersoq.

Ilinniartitsisut misissuinermut peqataasut ¾-ngajaat isumaqarput, Ilinniusiorfimmit ilinniusiat pitsaasuusut (27 %) imaluunniit annerusumik pitsaasuusut (53 %). Ilinniartitsisut sinneri isumaqarput annerusumik pitsaannginnerusut (15 %) imaluunniit pitsaanngitsut (6 %) (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.6, tabel 33).

Illoqarfiit nunarfiillu atuarfiini iliniartitsisut imaluunniit ilinniartitsisut ilinniarsimasut ilinniarsimanngitsullu akissutaat malunnaatilinnik nikingassuteqanngillat.
Ilinniartitsisut apersorneqartut ilinniusiat pigineqartut pingaarnerusutigut iluarisimaarpaat, kisianni:

- Arllit oqaatigaat qallunaat oqaasiinik atuartitsinermi atortussanik amigaateqartoqartoq, angajullerni atuartut pissusiviusut malillugit killiffiinut naapertuuttunik. Atortorisat ajornarpallaarput (ajornannginnerusullu meerarpaluppallaarlutik).
- Taamaapportaaq tuluit oqaasiinik ilinniartitsinermut tunngatuillugu.
- Atuarfiit mikisut minnerusulluunniit ilaanni oqaatigineqarpoq, sumiiffinni ataasiakkaani toqqagassanut ininik atuartitsiviusinnaasunik amigaateqarlutik.
- Immikkut ittumik atuartitsisartut arlallit oqaatigaat kalaallit oqaasiinik immikkut atuartitsinermi atortussanik amigaateqarlutik, ataaserlu oqarpoq matematikkimi atortussaaleqilluni.
- Ilinniartitsisup ataatsip tikkuarpaa pitsaaqqajaqisoq ilinniusiat ataasiakkaat misissugassatut atuarfinnut nassiunneqaqqaartarpata, atortussat ataatsimut misissorneqarsinnaaqqullugit – allattorsimaffimmilu paasissutissaalunnguit kisiisa tunngaviginagit allatsitsisoqarsinnaaleqqullugu

9.2.1 Atuartitsinermi IT

Atuarfik pillugu inatsimmi § 10, imm. 3-mi allaqqavoq: " Atuartitsissutini ataasiakkaani aamma atuartitsissutini qanitariissuni tamani IT atuartitsinerup ilaatut atuartitsinermilu atortutut ilaatinneqassaaq.." Qanoq akulikitsigisumik pisarnissaa allaqqanngilaq. Ilinniartitsisut 13 %-ii taamaaliortarput –misissuineq naapertorlugu – ullut tamaasa, 33 %-illu sapaatip-akunneri tamaasa. 25 % -it minnerpaamik qaammammut ataasiarlutik atuartitsinermi qarasaasiaq atortarpaat, kisiannili 28 %-it akipput qaammammik ataatsimik qaqutigoornerusumik qarasaasiaq atortarlugu.

Tabel 43
Qanoq akulikitsigisumik atuartitsinermi computerit atortarpigit (internet atornagu)?

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 227)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 51)	Katillugit (N = 278)
Ullut tamaasa	15 %	6 %	13 %
Minnerpaamik sapaatip akunneranut ataasiarlunga	33 %	35 %	33 %
Minnerpaamik qaammamut ataasiarlunga	25 %	25 %	25 %
Qaammammut ataasiarlunga akuttunerusumilluunniit	27 %	33 %	28 %
Katillugit	100 %	100 %	100 %

Tunngavik: Danmarkimi Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi ilinniartitsisutut atorfeqartunut apeqqutai immersuilluni akisassiat. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.7, tabel 35.

Ilinniartitsisut qanoq akulikitsigisumik atuartitsinerminni internet-imik atuisarnerannut kisitsisit, qarasaasiamik qanoq atuikulatiginerannut kisitsisinit allaanerugaanngillat (Tabelinik nalunaarusiaq, imm. 2.7, tabel 36). Soqutiginarpoq ersimmat illoqarfiit nunaqarfiillu atuarfiisa qanoq atuikulatiginerinut kisitsisit annertunerusumik nikiganngimmata, naak sumiiffippassuarni nunaqarfinni ajornerusumik interneteqaraluartoq (tamanna ilaatigut erserpoq nunaqarfinni ilinniartitsisut arlaqartut misissuinermi uani apeqqutit immersuilluni akisassat internetikkut akiniarneranni oqarmata teknikkikkut ajornartorsiuteqarlutik).

Ilinniartitsisut atuartitsinerminni IT-mik qanoq akulikitsigisumik atuisarnerannut kisitsisit qaffasinnersut appasinnersulluunniit nalileruminaapput, naleqqiussiffissaqanngingatta. Kisianni ilinniartitsisut misissuinermut peqataasut 93 %-ii oqarput, atuartitsinerminni IT annertunerusumik atorusukkaluarlugu. 93 %-it pineqartut tassaapput illoqarfinni ilinniartitsisut 94 %-it nunaqarfinnilu ilinniartitsisut 86 %-it (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.7, tabel 37). Taava ilinniartitsisut taakku aperineqarput IT-mik atuinerunissaannut suut akornutaanersut, taakkulu affaasa missaat (56 %) akipput atuarfik (atorsinnaasunik) qarasaasianik iPadinilluunniit amigaateqartoq. Illoqarfinni iliniartitsisut 45 %-iinut nunaqarfinnilu iliniartitsisut 30 %-iinut aporfiuvoq atuarfiup qarasaasiaasa attaveqaatikkut "nukilaappallaarnerat", aamma 43 %-it 59 %-illu oqarput naammattumik attaveqaratik (net-imut). Tassanngaanniit tulliupput teknikkikkut ajornartorsiutit allat, programminik amigaateqarneq il.il. Taamaallaat ilinniartitsisut 12 %-ii oqarput, namminneq ilisimasakinnertik IT-mik atuinnginnerunerminnut pissutaasoq.

Tabel 44
IT-ip atuartitsininni annerusumik atornissaanut suna akornutaava?

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 209)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 44)	Total (N = 253)
Atuarfik (atorsinnaasunik) computerinik iPadsinillu amigaateqarpoq	56 %	59 %	56 %
Atuarfik naammattumik internetikkut attaveqanngilaq	43 %	59 %	45 %
Atuarfik datanik paasissutissanik naammattunik aallersinnanngilaq	45 %	30 %	42 %
Nittartakkat atuartitsinermut tulluartut amerlasuut iserfigeqqusaanngillat	39 %	25 %	36 %
Atuarfik pisarialinnik programminik peqanngilaq	31 %	36 %	32 %
Qaasaasiakkut ajornartorsiulernermi ikiortissaqarnissaq ajornarpallaarpoq	28 %	48 %	32 %
Ilisimasaqarfiginngippallaarpara	13 %	9 %	12 %
Akisuallaarpoq	11 %	11 %	11 %
Isumaqarpunga programminik nittartakkanilu atorsinnaasunik peqanngitsoq	10 %	14 %	10 %

Tunngavik: Danmarkimi Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi ilinniartitsisutut atorfeqartunut apeqqutai immersuilluni akisassiat. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.7, tabel 38.
Nassuiaat: Akissuteqartut apeqqummut uunga arlalinnik akissuteqarsinnaasimapput.
Nassuiaat: apeqqut una taamaallaat apeqummut "Atuartitsininni IT annerusumik atorusukkaluarpiuk?" mut "Aap"-imik akissuteqartunut apeqqutigineqarpoq.

Atuartitsinermi IT, Akunnaaq

9.3 Allamiut oqaasiinik atuartitsineq - qallunaat tuluillu oqaasii

Naliliinermi aammattaaq allamiut oqaasiinik atuartitsinerup qanoq pisarnera misissortussaavarput, atuartitsissutini ilinniartitsisut qanoq piginnaaneqarnersut il.il. Soorlu imm. 3.2.2-mi allaaserineqartoq (Ilikkagassatut anguniagassat piviusorsiortuuppat?), pisortat ilinniartitsisullu isumaqarput allamiut oqaasiini pineqartuni – atuartitsissutinut allanut naleqqiullugit - ilikkagassatut anguniagassat angunissaat ajornakusoornerusoq. Uani ilinniartitsisut tamanna pillugu isiginninnerat misissussavarput.

9.3.1 Qallunaat oqaasiinik ilinniartitsineq

Ilinniartitsisut 116-it misissuinermut peqataasut ukiumi atuarfiusumi 2013/14-imi qallunaat oqaasiinik klassini nalinginnaasuni atuartitsisarput, taakkunani atuartut kalaallisut ilitsoqqussaralugu oqaaseqartuupput. Taakkunannga ilinniartitsisut 94-it illoqarfinni ilinniartitsisuupput 23-llu nunaqarfinni (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.2, tabel 6).

Ilinniartitsisut taakku namminneq oqaatsitigut tunuliaqutaat misissoraanni, illoqarfiit atuarfiini qallunaat oqaasiinik ilinniartitsisut 60 %-ii kalaallisut ilitsoqqussaralugu oqaaseqartuupput, 20 %-it kalaallisut qallunaatullu, 18 %-it qallunaatut ilinniartitsisullu ataatsip oqaatsit allat ilitsoqqussaralugit. Qallunaat oqaasiinik ilinniartitsisunit nunarfinniittunit 12-it kalaallisut ilitsoqqussaralugu oqaaseqarput, 8 qallunaatut marlullu oqaatsit tamaasa ilitsoqqussaralugit, ilinniartitsisoq ataaseq allatut ilitsoqqussaralugu oqaaseqartuuvoq (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.2, tabel 7).

Ataatsimut isigalugu illoqarfinni qallunaat oqaasiinik ilinniartitsisut 33 %-ii qallunaat oqaasiinik allamiut oqaasiisut ilinniartitsinissamik ilinniarsimapput (soorlu seminariami linjefagitut, diplomitaarniarluni assigisaanilluunniit ilinniarnikkut). Nunaqarfinni qallunaat oqaasiinik ilinniartitsisut 18 %-ii – imaappoq 22-nit sisamat – taama ilinniagaqartuupput (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.2, tabel 8).

Ilinniartitsisut atuartut arlalitsigut assigiinngitsorujussuarnik piginnaaneqartarnerat qanillattorniarlugu periarfissarisaat paasiniarumallugit aperineqarput, qanoq akulikitsigisumik klassitik avittarneraat. Akissutaallu ima agguaassimapput:

Tabel 45
Ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi qallunaatoortitsininni klassi qanoq akulikitsigisumik avinneqartarpa atuartut piginnaasaat tunngavigalugit?

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 91)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 22)	Katillugit (N = 113)
Tamatigut	10 %	0 %	8 %
Qallunaatoortitsinerit ilaanni sapaatip akunneri tamaasa	13 %	18 %	14 %
Piffissap ilaani qallunaatoortitsinerni tamani	4 %	5 %	4 %
Assigiinngitsorujussuuvoq	41 %	27 %	38 %
Taamanngisaannarpoq	32 %	50 %	35 %
Katillugit	100 %	100 %	100 %

Tunngavik: Danmarkimi Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi ilinniartitsisutut atorfeqartunut apeqqutai immersuilluni akisassiat. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.2, tabel 9. Nassuiaat: apeqqut una taamaallaat apeqummut "Klassini naliginnaasuni qallunaatoortisisarpit atuartunik inunnguuseralugu kalaallisut oqaasilinnik?"-mut "Aap"-imik akissuteqarsimasunut apeqqutigineqarpoq.

Immikkoortoq 3.2.2-mi takutinneqartutut illoqarfinni ilinniartitsisut 41 %-iinnaat nunaqarfinnilu ilinniartitsisut 35 %-ii isumaqarput – misissuineq naapertorlugu – qallunaat oqaasiinik ilinniartitsinermi ilikkagassatut anguniagassat atuartut 80%-iisa angusinnaagaat oqassalluni piviusorpalaartuusoq (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.2, tabel 10). Ilikkagassatut anguniagassat angunissaasa piviusorpalaartuunnginnerinik akissuteqartut qinnuigineqarput allaqqullugu atuartut ilikkagassatut anguniagassat angussappatigit qanoq iliortoqartariaqarnersoq. Kisitsisit annikingaarmata illoqarfinnit nunaqarfinnillu akissutit katigunneqarput:

Tabel 46
Qanoq iliortoqassasoraajuk atuartut qallunaatut ilikkagassatut anguniagassanik angusaqaqqullugit?

	Illoqarfinni nunaqarfinnilu atuarfiit (N = 53)
Angajoqqaat tungaanniit kaammatuineq annertusillugu	85 %
Atuartut annerusumik suliniuteqarnerisigut/nukinnik pilliuteqarnerisigut	79 %
Ilinniartitsisunik piginnaanngorsaanikkut	60 %
Atuartut piginnaasaat tunngavigalugit immikkoortitsineq	60 %
Atuartut ikinnerusut/ingiaqatigiinnut inissiineq	36 %
Fagimi tiimit atuartitsissutigineqartussat amerlillugit	32 %
Allattariarsornermi kukkunaveersaarnermi piumasaasut annikillinerisigut	21 %
Allattariarsornermi piumasaasut annikillinerisigut	17 %
Atuakkanik atuagaqarsimanissamut piumasaqaataasut annikillinerisigut	11 %
Oqaluttariarsornermi piumasaqaataasut annikillinerisigut	9 %
Allat	6 %

Tunngavik: Danmarkimi Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi ilinniartitsisutut atorfeqartunut apeqqutai immersuilluni akisassiat. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.2, tabel 11.
Nassuiaat: Akissuteqartut apeqqummut uunga arlalinnik akissuteqarsinnaasimapput.
Nassuiaat: apeqqut una taamaallaat apeqummut "Klassini naliginnaasuni qallunaatoortisisarpit atuartunik inunnguuseralugu kalaallisut oqaasilinnik?"-mut "Aap"-imik akissuteqarsimasunut apeqqummullu "Isummat malillugu piviusorsiorpa qallunaatut ilikkagassatut anguniagassat atuartut 80%-iisa angussagaat?"-mut "Naamik"-mik akissuteqarsimasunut apeqqutigineqarpoq.

Ilinniartitsisut amerlanersaat – tassalu 85 aamma 79 %-ii – isumaqarput angajoqqaat atuartullu suliniuteqarnerusariaqartut, qallunaat oqaasiinik ilikkagassatut anguniagassat amerlanernit anguneqartalissappata. 60 %-it isumaqarput ilinniartitsisut piginnaanngorsartariaqartut. Amerlaqataat isumaqarput atuartut piginnaasaat tunngavigalugit avittarnissaat siunertamut naapertuuttuussasoq. Akissutip tullianut nikeriartoqangaatsiarpoq tassalu "Atuartut ikinnerusut/ingiaqatigiinnut inissiineq" ilinniartitsisut 36 %-iinit iluaqutaasussatut isumaqarfigineqarmat, 32 %-illu isumaqarput tiimit amerlisariaqartut. Ilikkagassatut anguniagassani piumasaqaatit sakkukillisinnissaannut tunngasut tamarmnik ilinniartitsisut 9 %-iisa 21 %-iisalu akornannit isumaqatigineqarput. Taamaammat arlallit tikuaraluaraat ilikkagassatut anguniagassat ilitsoqqussaralugu oqaasilinnut piumasaqaatit assinginik oq1aasertaligaasut (tak. Imm. 3.2.2), ilinniartitsisut ikinnerit isumaqarput piumasaqaatit sakkukillisinneqassasut. Aammattaaq maluginiagassaavoq amerlasuut isumaqarmata angajoqqaat atuartullu namminneq peqataanerusariaqartut suliaqarnerullutilluunniit, taakkualu ilinniartitsisut piginnaanngorsartariaqarnerannik tikkuaasunit amerlanerummata, naak illoqarfinni ilinniartitsisut 33 %-innaat nunaqarfinnilu ilinniartitsisut 18 %-iinnaat – misissuinermut peqataasut – qallunaat oqaasiinik allamiut oqaasiisut ilinniartitsinissamik ilinniarsimagaluartut (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.2, tabel 8.

9.3.2 Tuluttut atuartitsineq

Apeqqutit akisassat atorlugit misissuinermi ilinniartitsisut 76-it tuluttut atuartitsisarput. taakkunannga ilinniartitsisut 59-it illoqarfinni atuarfinni 17-inillu nunaqarfinni atuarfinni. (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.3, tabeli 12).

59-init akisunit 30-t illoqarfimmi tuluttut atuartitsisartut tuluttut allamiut oqaasiattut atuartitsinermik ilinniarsimapput, assersuutigalugu seminariami linjefagitut, diplomeqalissutaamik pikkorissarnerni assigisaannilu. Nunaqarfinni atuarfinni tuluttut ilinniartitsusunut 17-iusunit tallimanut tamanna atuuppoq. (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.3, tabeli 13).

Ilinniartitsisut 32 %-iisa tuluttut atuartitsinerminni atuartut piginnaasaat pisariaqaatitaalluunnit tungavigalugit tamatigut akuttunngitsumilluunnit avittarpaat, 38 %-it taamaaliunngisannaarput. 30 %-it akipput assigiinngitsuusoq. (Tabelinik nalunaarusiami 2.3, tabeli 14)

Ilinniartitsisut ilaat, namminneq kalaalisut oqalunneq ajortut, danskit oqaasii atuartitsinermi oqaatsitut *atorlugit* atuartitsisariaqartarput, aammali kalaaleq ilinniartitsisoq taamaaliortariaqarsinnaavoq, ilaatigut atuartitsinermi atortut danskisut allassimanerat, ilaatigut danskit oqaasii tuluillu oqaasii sananeqaatsimikkut assigiinnerat pissutigalugu. Ilaasa akerlianik atuartut oqaatsinik pingasunik ataatsikkut isummerfigisaqarnissaat pinaveersaat, taammaat tamanna ilinniartitsisut qanoq iliorfigisarneraat soqutiginarpoq. Tuluttut ilinniartitsinermi danskit oqaasii atuartitsinermi oqaatsitut piffissap ilaani qanoq atortigisarneraat aperineqaramik quppernermi tullermi takuneqarsinnaasutut akipput:

Tabel 47
Tuluttut atuartitsigaangavit qanoq akulikitsigisumik qallunaatut oqaatsit atorlugit atuartitsisarpit?

	Illoqarfinni atuarfiit (N = 59)	Nunaqarfinni atuarfiit (N = 17)	Katillugit (N = 76)
Piffissap 75 %-ia sinnerlugu	8 %	12 %	9 %
Piffissap 50-74 % -ia	24 %	12 %	21 %
Piffissap 25-49 % -ia	14 %	35 %	18 %
Piffissap 25 % -ia	29 %	18 %	26 %
Tuluttut atuartitsillunga qallunaatut oqaatsit atorneq ajorpakka	25 %	24 %	25 %
Katillugit	100 %	100 %	100 %

Tunngavik: Danmarkimi Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi ilinniartitsisutut atorfeqartunut apeqqutai immersuilluni akisassiat.Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.3, tabel 17. Nassuiaat: Apeqqut una taamaallaat apeqqummut "Tuluttoortitsisarpit"-mut "Aap"-imik akisimasunut apeqqutigineqarpoq.

Ilinniartitsisut 25 %-iisa tuluttut atuartitsinermi danskit oqaasii atuartitsinermi oqaatsitut atunngisaannarpaat. 26 %-it isumaqarput piffissap 25 %-iani taamaaliortarlutik. Affaasa aappaat taamaaliornerusarput, taakkunannga 9 %-it isumaqarput piffissap 75 %-ia sinnerlugu taamaaliortarlutik.

Soorlu ilikkagassatut anguniakkat pillugit immikkoortumi 3.2.2-imi ersittoq, ilinniartitsisut angajullerni tuluttut atuartitsisimasut taamaallaat 30 %-ii isumaqarput ilikkagassatut anguniakkat piviusorsiortuusut (Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.3, tabeli 15). Ilinniartitsisut 40-t naaggaartut aperineqarput atuartut ilikkagassatut anguniakkat angussappatigit qanoq iliortoqartariaqarnernik qanoq isumaqarnersut. Akissutaat ataaniittut agguagaapput:

Tabel 48
Qanoq iliortoqassasoraajuk atuartut tuluttut ilikkagassatut anguniagassanik angusaqaqqullugit?

	Illoqarfinni nunaqarfinnilu atuarfiit (N = 40)
Atuartut annertunerusumik suliniuteqarnerisigut	78 %
Angajoqqaat tungaanniit kaammattuineq annertusillugu	75 %
Fagimi tiimit atuartitsissutigineqartussat amerlillugit	65 %
Atuartut piginnaasaat tunngavigalugit immikkoortitsineq	63 %
Ilinniartitsisunik piginnaanngorsaaqqinnikkut	55 %
Allattariarsornermut piumasaqaataasut annikillinerisigut	25 %
Allattariarsornermi kukkunaversaarnermi piumasaqaataasut annikillilernerisigut	25 %
Atuartut ikinnerusut/ingiaqatigiinnut inissiineq (holdinut)	23 %
Oqaluttariarsornermi piumasaqaatinik annikilliliinikkut	20 %
Atuakkanik atuagaqarsimanissamut piumasaaqaataasut annikillilernerisigut	18 %
Allat	13 %

Tunngavik: Danmarkimi Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi ilinniartitsisutut atorfeqartunut apeqqutai immersuilluni akisassiat. Tabelinik nalunaarusiaq imm. 2.2, tabel 16.
Nassuiaat: Akissuteqartut apeqqummut uunga arlalinnik akissuteqarsinnaasimapput.
Nassuiaat: Apeqqut una taamaallaat apeqqummut "Tuluttoortitsisarpit"-mut "Aap"-imik aammalu apeqqummut "Isummat malillugu piviusorsiorpa tuluttut ilikkagassatut anguniagassat atuartut 80%-iisa angussagaat?"-mut "Naamik"-mik akissuteqarsimasunut apeqqutigineqarpoq.

Qanoq innerat ilinniartitsissut danskit oqaasii pillugit akissutit assigaat: Ilinniartitsisut siulliit, 78 %-it 75 %-illu, isumaqarput ilikkagassatut anguniakkat anguneqassappata atuartut iliuuseqarniarnerunissaat angajoqqaallu pimoorussinerunissaat pisariaqartoq. 65 %-ii isumaqrput ilinniatitsissumi tiimit atuartitsiviusut amerlanerussasut. 63 %-it qaffasissutsit agguagaanerat uparuarpaat. 55 %-ii isumaqrput ilinniartitsisut piginaasaasa qaffarnissaat pisariaqartoq. Danskit oqaasiinik atuartitsineq pillugu akissutinit amerlanerulaartut, kisiannili sulili taamaallaat 25 %-iusut ikinnerusulluunniit isumaqarput ilikkagassatut anguniakkat ilaat aaqqinneqassasut, taamaalilluni atuartut piginaasaannut annikinnerusumik piumasaqartoqassalluni.

Tikeraarnerni allamiut oqaasiinik atuartitsineq pillugu piffissaqarfigineqanngimmat toqqrtumik apeqqutigineqanngilaq. taamaammat kisitsit katersorneqartut tassani annertunerusumik oqallisigineqarsinnaanngillat.

10 Ilinniarfiit atuarfimmiit ikaarsaarfiusut

Naliliinermi uani meeqqat atuarfiannik iluarsartuusseqqinneq 2002-meersoq qanoq assigiinngitsutigut piviusunngortinneqarsimanersoq. Qitiutinneqarput atuarfik nammineq aamma kommunini ingerlatsiviit qitiusumik ingerlatsisut allat atuarfiullu ingerlaneranut pingaarutillit isummersuutaat ilanngullugit: Inerisaavik, Ilinniarfissuaq KANUKOKA, naalakkersuisoqarfik aamma IMAK. Avammut qiviarnertut naggasiullugu ilinniarfiit meeqqat atuarfianni atuartut 30 %-iinnaasut ilinnialerlutik ingerlaqqittartut ikaarsaarfigisagaat oqaaseqartissavagut. Atuartut meeqqat atuarfiata taakkununnga "tunniuttagai" pillugit qanoq isumaqarpat?

10.1 Ilinniarfiit atuarfimmiit ikaarsaarfiusut

Aallaqqaataani eqqaaneqartutut naliliinerup matuma siunertarinngilaa atuartut angusaasa nalilersornissaat, tamannami alloriarfinni misilitsinnertigut, inaarutaasumik misilitsinnertigut taakkunanngalu Inerisaaviup misissueqqissaartarnerisisigut pisareerpoq. Kisiannili ilanngussatut isikkulerlugu isumaqarpugut naapertuuttuusoq inuusuttunut ilinniarfinni sisamani – GUX-ini marlunni aamma inuutissarsiutinik ilinniarfinni marlunni – pisortat iliniartitsisullu atuartut ilinniarlutik aallartittartut pillugit meeqqat atuarfiannut nalunaartikkutsigit. Taava maluginiartariaqarpoq, matumani atuartut 49 %-ii ataallugit pineqarmata, tulliuttumi atuartut pineqartut tassaassasut ilikkagassat tungaasigut nukittunerpaat.

Pitsaasut siulliutissagaanni GUX-imi ilinniartitsisoq oqarpoq, malugisarlugu atuartut meeqqat atuarfianniit inooqatigiissutsikkut piginnaasaqarluarlutik takkuttartut. Ilikkagassatigut imminnut ikioqatigiittarput, nuannannernik aaqqissuussillaqqittarput aallarnisaallaqqillutillu. Kisianni aamma maluginiartarpaa "ikiortaasartut" ilaasa allanut ikiuuttuarnissartik qatsuttaraat.

Pinngortitalerinermik sammivimmi ilinniartitsisoq alla oqarpoq atuartikkuminarnerpaasartut suniarnerlutik nalusanngimmassuk.

Inuutissarsiutinik ilinniarfimmi ilinniartitsisoq nalinginnaasumik atuartunut tunngatillugu oqarpoq, taakuami aamma tassaapput immikkorluinnaq toqqakkat (sungiusarluni suliffissaaleqineq pissutigalugu 2014-imi qinnuteqartunit 177-init 35-t kisimik ilinnialerput), holdini tamani "pikkorilluartunik ilinniartoqartoq", ikippallaaqaalli aamma ilinniartoqarpoq "amerlasuunik oqimaalluinartunik".

Qallunaat oqaasii

GUX-ini pingasuni inuutissarsiutinillu iliniarfinni marlunni pulaakkani tamani nalinginnaasumik isumaqartoqarpoq, atuartut siusinnerusumut naleqqiullugu qallunaat oqaasiinut sanngiinnerulersimasut. Taamaattoq GUX-imi ilinniartitsisoqatigiit oqarput taamaaginnartut, kisiannili nalinginnaasumik qaffasissuseq appariarsimasinnaasoq, tassami nutaanik ilinniartuutitaartuartorput. Nassuiaapput klassimi tamatigut atuartoqartuartartoq pingasut-sisamanik suut oqallisigineqarnerinik paasinnissinnaanngitsunik. Kisianni aamma ilinniartitsisut isumaqarput, malinnaajartulersartut. Ilinniartitsisut allat eqqartorpaat "ilinniartorpassuit ilimanaannaasumik annaasaqassasut".

Ajornatorsiut alla tassaavoq ilinniartut oqariaatsit nutaarpassuit ilinniartussaammatigit, atuartitsineq meeqqat atuarfianniit tigussaannginnerummat. Tamatumani ilinniartitsisut atuarfiit marluk akornanni "quppaq" takusinnaavaat. Aamma oqaluttuarisaanermi inuiaqatigiilerinermilu ersarippoq oqaaserpassuit oqariaaserpassuillu atuartut takornartaraat.

Rektorit ilaata ima oqaatigaa "naammaginakannersunik qallunaatut piginnaasaqartillugit ajornavianngilaq". Ilinniarfimmi allami ilinniartitsisoq oqarpoq: "ilumut piumagunik upperalugulu taava kingornagut (Danmarkimi) ingerlaqqilluni ilinniarfimmi ingerlaqqissinnaasarput. Inuutissarsiutinik ilinniarfiit aappaanni isumaqarput, atuartut qallunaatut piginnaasaat ajunngivissunngikkaluarlutik naammattartut. Ilinniartitsisut kalaallit qallunaat ikiortarpaat, misilitsinnerillu tamarmik oqaatsit marluk atorlugit pisarput. Ilinniarfiit aappaanni ilinniartitsisut uparuagassaqarnerupput. Tikkuarpaat atuakkat atuartut atuagssaat qallunaatuujusut (allatuusinnaanngitsorlu), tamannaklu atuartunut ajornakusoortarpoq. Atuartut atuarnerlupput - oqarput.

Matematik
GUX-imi ilinniartitsisut ilaasa tikkuarpaat, atuartut matematikkimi ilisimasassatik sapertaraat, naak meeqqat atuarfiannit karakteeritik ajunngikkaluartut. Inuutissarsiutinik ilinniarfiit aappaanni aammataaq ilinniartitsisut isumaqarput atuartut matematikkimik geometrimiillu annertuumik amigaateqartartut. 9.-10. klassimmi ilikkariigassaagaluit uteqqittariaqartarpaat. Aamma taakku isumaqarput atuartut atuarfimmi misilitsinnerminnit karakteeriisa ilisimasaat takutinngikkaat.

Ilinniarnermi periutsit/ilinniarfimmi pissusilersorneq
GUX-imi ilinniartitsisut eqqaavaat, atuartut nalinginnaasumik ilinniarnissamut piginnaasaat, allattueriaasiat, atuakkanik ujarlernermik piginnaasaat il.il. nikerartorujussuusut apeqqutaasorlu atuarfimmit suminngaanneernersut. Nalinginnaavoq angerlarluni ilinniakkerinermik sungiusimasaqartannginnerat.

Ilinniarnertuunngorniarfinni pingasuusuni tamani ilinniartitsisut rektorillu oqarput atuanngitsoortarnerit "annertoorujussuarmik initusut!". Taamaaputtaaq sulianik tunniussinngitsoornerit. Misigisimapput tamakku atuartut meeqqat atuarfiannit sungiusimanngikkaat, angajoqqaamik taamaalioqqusarsimanngippatik. Tamanna kipiluttunaqaaq, nukinnillu naleqarluni. Ilinniarfiit ilaanni atuariatortarneq "annertoqisumik ajornartorsiutitut" eqqaaneqarpoq. Takornartaanngilaq atuartut affaannaasa ullaakkut tiimit siulliit marluk atuartarnerat. Affaat tassaapput kollegiani najugallit, taamaammat imaanngilaq angajoqqaat qitornaminnik makititsinnaannginnerat tassani pissutaasoq (naluarput kollegiat tamanna ilinniartunut isumagissanngortittarneraat ikiortarneraalluunniit).

Tassunga assingulluinnartumik inuutissarsiutinik ilinniarfiit aappaanni ilinniartitsisut oqaluttuarput, atuartut malittarisassat malillugit pissusilersorneq saperaat – "pisinnaatitaaffitik nalunngilaat, pisussaaffitilli nalullugit", ilinniartitsisutullu suliakkeraanni takornartaanngilaq oqartarnerat: "naamik eqigaara!". "Ilinniarnissaannik ilinniartittussaavakka - ilikkariartornissaannik," ilinniartitsisoq oqarpoq. Maani aamma eqqaaneqarpoq meeqqat atuarfianni paasissutissanik ujarlernik ilinniarsimanngikkaat. Maani aammattaaq takkutinngitsoortarnerit ajornartorsiutaapput, taakkulu nassatarisarpaat atuartut soraarsitaanerat imaluunniit kinguaattoorujussuarnerat. Inuutissarsiutinik ilinniarfiit aappaanni akerlianik akipput ilinniartut takkuttarnerat ukiuni kingullerni pitsaanerujussuusoq, "kisianni ilinniarfimmi maani tamanna ilinniartarpaat". Ilinniarfimmi ilinniartitsisut malittarisassat, pineqaatissiisarnerit "håndværkeritullu oqaluttarnerit" sakkortuumik atortarpaat, tamakkualu iluaqutaarpasipput.

Inuutissarsiutinik ilinniarfiup aappaani isumaqarput 16-iniik ukiullit toqqaannartumik meeqqat atuarfianneersut piareersimanngitsut – inuusuppallaaqaat aamma ilinniagaqarnissap sulinissallu pingaarutaat paasisinnaanagu. Ilinniartut ilinnialertigatik suleqqaarsimasut aallussinerusarput.

Inooqatigiinneq
Iliniartut arlallit imaannaanngitsunik ajornatorsiuteqartarput, kingunipilutsitsinernik imaluunniit tarniluutinik imaannaanngitsunik allanik, GUX-imi iliniartitsisut oqaluttuarput. Inuutissarsiummik ilinniarfinni tamani aamma eqqaaneqarpoq atuartut ersinngitsunik innarluuteqarnerat ajornartorsiutaaleriartortor, soorlu naqinnernik ilisarinnissinnaannginneq imaluunniit ADHD, ilinniartup aallartinnginnerani ilinniarfimmut ilisimatitsissutigineqartanngitsut.

Ilinniarnissamik ilitsersuineq

GUX-imi rektorip aappaata tikkuarpaa, meeqqat atuarfianni ilinniarnissamut ilitsersuineq pitsaanngippallaarsimasoq, atuartunik takkuttoqartarmat qallunaatut naluuissunik, imaluunniit GUX-imi ilinniartitsinerup qallunaatut ingerlannera pillugu tupaallattunik. Inuutissarsiutinik ilinniarfinni tamani tamanna aamma nalunngilaat – ilinniartuutaasa ilaasa aallartikkaagamik sunarpiaq aallartinnerlugu nalusarpaat.Ilinniartitsisut isumaqarput meeqqat atuarfiani ilinniartitsisut ilitsersuisartullu assassorluni ilinniakkat ilisimasaqarfiginngikkaat.

11 Periuseq atorneqartoq

Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfiannik naliliinermi tunngaviupput misissueqqissaarluni kisitsisillu atorlugit paasiniaanerit. Kisitsisit atorlugit misissuinermut ilaapput atuarfinni tamani aqutsisut ilinniartitsisullu akornanni apeqqutit immersuilluni akisassat aqqutigalugit misissuinerit. Misissueqqissaarluni paasiniaanermut ilaapput atuarfiit pisortaannik, ilinniartitsisunik, atuartunik soqutiginnitsinillu atuarfimmut attuumassuteqartunik oqaloqateqarluni apersuinerit, aalajangersimasunik sammisaqarluni angajoqqaanik oqaloqateqarluni apersuinerit, atuarfinni malinnaanerit aamma kommunini sisamani ingerlatsivinnit allakkatigut nalunaarusiat. Taakku tulliuttumi immikkuualuttukkaarlugit allaaserineqassapput.

11.1 Apeqqutit immersuilluni akisassat

Naliliinermut atatillugu apeqqutit immersuilluni akisassat atorlugit misissuinerit marluk ingerlanneqarput – atuarfinnik aqutsisut akornanni aamma iliniartitsisut akornanni. Misissuinerit ingerlanneqarput juni-november 2014.

Apeqqutit immersuilluni akisassat suliarinerat pitsaassusiinillu nalilersuineq

Apeqqutit immersuilluni akisassat marluusut qallunaatuui EVA-mi suleqatigiinnit suliarineqarput, naliliinissap allaaserinerani qulequtsiunneqarsimasut tunuliaqutaralugit, kingornagullu naalakkersuisoqarfik suleqatigalugu itisilerneqarlutik/erseqqissarneqarlutik. Apeqqutit inaarutaasut aqutseqatigiinnut tusarniaassutigineqarput, tassanilu apeqqutit ataasiakkaat ilanngunneqarlutik.

Ilinniartitsisunut apeqqutit matoqqasut 74-iupput, tamatumani akisisussap qinigassat allariikkat arlaat akissutitut toqqassallugu, aamma ilaqarput apeqqutinik ammasunik sisamanik, akisisussap nammineq allalluni akisassaanik. Aqutsisunut apeqqutit matoqqasut 94-iupput ammasallu tallimaallutik. Apeqqutit immersuilluni akisassat tamarmik qulequtakkaagaapput, tamarmillu tunuliaquttat pillugit apeqqutinik ilaqarlutik. Tamatuma saniatigut apeqqutit immersuilluni akisassat quleqauttat uku malillugit immikkoortitigaapput:

Tabel 49

Atuarfiit pisortaannut apeqqutini qulequttat	Ilinniartitsisunut apeqqutini qulequttat
• Tunuliaqutit pill. apeqqutit	• Ilinniagaq ilinniaqqinnerlu
• Atuarfik kommunilu	• Qallunaat oqaasiinik allamiut oqaasiisut ilinniartitsineq
• Pisortap kommunimi ingerlatsivimmut attaveqarnera	• Tuluit oqaasiinik allamiut oqaasiisut ilinniartitsineq
• Pisortatut periarfissat	• Ilikkagassatut anguniagassat allatigullu qaffasissuseq
• Atuarfimmik nakkutilliineq	• Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut
• Atuarfiup siulersuisuisa inissisimanerat	• Ilinniusiorfimmit atuartitsinermi atortussiat
• Atuartitsineq	• IT
• Anguniakkanik naliliinermillu sulineq	• Atuartitsissutit akimorlugit atuartitsineq
• Atuartitsissutini ataasiakkaani ilikkagassatut anguniagassat	• Anguniakkanik naliliinermillu suliaqarneq
• Ilinniartitsisut	• Alloriarfinni, atuartitsissutini ilikkagassatullu anguniakkat
• Tarnikkut suliffimmi avatangiisit – suleqatigiinneq	• Atuartut iliuusissatut pilersaarutaat
• Meeqqat immikkut pisariaqartitsisut	• Ingerlaavartumik naliliisarneq
• Peqataatitsineq	• Naliliisarnermik atuineq
• Ilassutaasumik atuartitsineq	• Inaarutaasumik misilitsinnerit
• PPR	• Sulinermi inuuneq, nuttartarneq paarlakaannerlu
• Angajoqqaanik suleqateqarneq	• Piginnaanngorsaaneq
• Pisortaq piginnaasaalu	• Atuarfimmi suleqatigiinneq pisortanillu suleqateqarneq
	• Angajoqqaanik suleqateqarneq

Misiliilluni misissuineq

Apeqqutit immersuilluni akisassat tamarmik atorsinnaassusaat nalilerneqarput akissuteqartussat immikkut toqqakkat arlaqartut atorlugit. Tulliuttumi periuseq aamma misiliilluni misissuinerit inerneri allaaserissavagut.

Atuarfinnik aqutsisut akornanni apeqqutinut immersuilluni akisassanut tunngatillugu misiliilluni oqaloqateqarnerit nunaqarfinni atuarfinni anginerusuni marlunni ingerlappagut aamma illoqarfimmi atuarfimmi mikinerusumi pisortaq kiisalu atuarfimmi anginerusumi pisortaq misiliipput. Imaappoq katillugit misiliilluni apersuinerit sisamat ingerlanneqarput. Tamatumannga oqaaseqaatit pissarsiarisavut annikinnerusumik naqqiuteqarnerniik nassataqarput – apeqqutit oqaasertaanni akinissamullu periarfissat oqaasertaanni, apersorneqartut oqaatigimassuk apeqqutigineqartut qanorpiaq paasinissaat nalornillugu, imaluunniit akissuteqarnissamut periarfissanik amigaateqarnerarmata. Aamma tiimit atuartitsiviit piginnaanngorsaanerillu pillugit apeqqutit peerpagut, akissuteqartussanut paasiuminaappallaarneri pissutigalugit.

Ilinniartitsisunut apeqqutinik immersuilluni akisassanik misilillgit misussuinermi ilinniartitsisut pingasut oqaloqatigaavut, marluk illoqarfinni atuarfinni ilinniartitsisuusut ataaserlu nunaqarfimmiuulluni. Misiliinerup pingaarnertut kinguneraa apeqqutit aallaqqaammut ataasiinnarmik akisassatut naatsorsuussat amerlanernik akineqarsinnaanngornerat, imaluunniit akissutaasinnaasut amerlenrat.

Misiliilluni misissuineq taamaallaat qallunaatut ingerlanneqarpoq, naatsorsuutigineqarmat immersugassat qallunaatut kalaallisullu assigiissasut, taamaammallu kalaallisuuani naqqiutaajunnartut qallunaatuaani naammassereeraluartumi aamma naqqittariaqalissallutik – taamaalillunilu misileqqittariaqalissagaluarluni.

Apeqqutit immersuilluni akisassat nutsernerat nassiussuunnerallu

Apeqqutit immersuilluni akisassat nassiutinnginnerini kalaallisut nutserneqarput, nutserisunillu marlunnik atuarfimmit tunuliaqutaqartunik kukkunersiorneqarlutik.

Akissuteqartut procentinngorlugit qaffasissuunissaat qularnaarumallugu aamma oqaatsit peqqutigalugit akissutit nikinnissaat pinngitsoorumallugu immersuilluni akisassat elektroniskimik nassiussuuppagut atuarfiit pisortaannut ilinniartitsisunullu, akisussat namminneq oqaatsit arlaat

atorniarneraat toqqaasinnaatillugit. Emailimi peqataaqqusissummi aammattaaq ilanngunneqarpoq apeqqutit immersuilluni akisassat pdf-filinngornerannut linki. Tamatumani siunertarineqarpoq akisisussat internetimik atuinerisa killilernissaat, immersuinnginnerminni pdf-fili aariarlugu akissutissatik piareersarsinnaaqqullugit (assersuutigalugu pisortat atuartut ilinniartitsisullu pillugit kisitsinik arlaqartunik nalunaartussaapput) – taava taamaalioreerunik internetikkut akissutitik immiutiinnarsinnaavaat. Qassit taamaaliorsimanersut – imaappoq pdf-fili atorsimaneraat – oqaatigineq ajornarpoq, kisianni nalunngilarput akisussat arlaqartut apeqqutit immersuilluni akisassat internetikkut immersuinermi akissutissaat allanngikkaat, paarlaalluguli pdf-fili immersugaq mailikkut allakkatigulluunniit EVA-mut nassiullugu. Akissutit taakku kingusinnerusukkut internetikkut allanneqarput EVA-mi suleqatitta ilaannit. Pdf-filit nassiunneqartut ilaat nassitsisisulernagit nassiunneqarput, tamatumalu kinguneraa taakkua uagut atortorissaarutitsinni nalunaarsorsinnaannginnatsigit. Tamanna atuuppoq ilinniartitsisut akissutaannut 41-nut atatillugu. Tamatuma nassataraattaaq akissuteqartup ataatsip amerlanerilluunniit marloriarlutik immersuisimannginnerat qularnaarsinnaannginnatsigu. Tamannali ilimanarpallaanngilaq.

Atuarfiit pisortaasa akornannit 32-t immersugassaq qallunaatooq immersorsimavaat, 13-illu kalaallisut. Ilinniartitsisut 191-it qallunaatooq immersoraat 95-it kalaallisuua atorsimavaat.

Atuarfiit pisortaannut nassiussuinermi najoqqutassaq naalakkersuisoqarfimmit EVA-mut nassiunneqarpoq, apeqqutit immersuilluni akisassat nassiussuunnerannut atatillugu EVA nalunaarutisivoq emailinit 78-init 17-it kukkusut. Taakku tamarmik nunaqarfinni atuarfiupput, naalakkersuisoqarfillu isumaqatigisinnarlugu illoqarfimmi atuarfiup pisortaanera aqqutigalugu nasseqqillugit misilipparput. Atuarfiit pisortaannit 17-init pineqartunit arfinillit akissuteqarput.

Ilinniartitsisunut apeqqutit emailikkut adressit Ilinniartitaanermut, Ilageeqarnermut, Kultureqarnermut Naligiissitaanermullu Naalakkersuisoqarfiup nassiussai naapertorlugit nassiussuunneqarput.Akinissamut periarfissaavoq juni-november 2014, akissuteqarnerlu nalunaaquttap-akunnerata affaata missaanik sivisussuseqartussaalluni. Naalakkersuisoqarfiup ilinniartitsisut 1.400-t emailikkut adressii tunniuppai, naak KANUKOKA naapertorlugu ilinniartitsisut katillutik 1.080-iugaluartut. Tamatumunnga pissutaavoq ilinniartitsisut suliunnaareeraluartut tamatigut emailit allassimaffiannit peerneqartannginnerat. Taamammat apeqqutit immersuilluni akisassat inunnut tunngaviusumik saaffigisanut ilaasunut ilaanngitsunullu nassiussuunneqarput, tassami tunngaviusumik saaffigisavut taaamaallaat tassaapput inuit nassiussinerup nalaani Kalaallit Nunaanni meeqqat atuarfianni atuartitsisut. Saaffigisatta avataaniittunit akissuteqartoqarnissaa pinngitsoorumallugu, apeqqutit ilaqarput immikkoortitserissutissanik. Taamaakkaluartoq imaassinnaavoq saaffigisat avataaniittunik akissuteqartoqarsimasoq.

Eqqaasitsinermi periutsit akissuteqartullu procentinngorneri
Ataani tabelimi apeqqutinut immersuilluni akisassanut marluusunut akissuteqartut inaarutaasumik procentinngorneri.

Tabel 50
Akissuteqartut procentinngorneri

	Inuit akisinnaasut katillugit (nassinneqartut)	Akissutit amerlassusaat	Akissutit %-ngorlugit
Immersugassat atorlugit atuarfiit pisortaannik apersuilluni misissuineq	78	45	58 %
Immersugassat atorlugit ilinniartitsisunik apersuilluni misissuineq	1080	286	26 %

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi ilinniartitsisutut atorfeqartunut aammalu 2014-imi Kalaallit Nunaanni atuarfinni pisortanut apeqqutit immersuilluni akisassat. Ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi ilinniartitsisutut atorfillit tamarmik amerlassusilerneqarput paasissutissat kommuunit kattuffianit pineqartut tunngavigalugit tassaasut ukioq atuarfiusoq 2013/2014-imi ilinniartitsisutut atorfillit katillugit 1080-iusut. Apeqqutit immersuilluni akisassat 1400-nut nassiunneqarput Ilinniartitaanermut, Ilageeqarnermut, Kultureqarnermut Naligiissitaanermullu Naalakkersuisoqarfiup allattorsimasuutai tunngavigalugit, taamaattoq inuit taaneqartut ilaat ilinniartitsisutut suliunnaarsimapput. Taamaattumik akissuteqartut procentingorlugit naatsornerini kommuunit kattuffiata paasissutissiinera tunngavigalugit naatsorsorneqarput.

Atuarfinni pisortat amerlassusaasa naatsorsorneranni takuneqarsinnaavoq pisortat 58 %-ii akisimasut. Illoqarfinni nunaqarfinnilu atuarfinnut avikkaanni kisitsisit allaanerulissapput, tassami illoqarfinni pisortanit 24-nit 19-it akisimapput, assigalugit 79 %, nunaqarfinnilu pisortanit 54-init 26-t akisimallutik, assigalugit 48 %.

Akissuteqartut procentinngornerisa naatsorsorneqarsinnaanerat alla tassaavoq, atuarfiit pisortaasa akissuteqartut atuatuutaat qassiunersut. *Kalaallit Nunaanni Meeqqat Atuarfiat* naapertorlugu 2013/14-imi illoqarfinni atuartut 6.061-iupput, nunaqarfinnilu atuartut 1.016-iullutik. Atuarfiit pisortaasa akissuteqartut illoqarfinni atuartut 87 %-ii atuatuutigaat, nunaqarfinnilu 45 %-ii. Katikkaanni atuarfiit pisortaasa akissuteqartut meeqqat atuarfianni atuartut 80 %-ii atuartuugivaat. Ilinniartitsisunut tunngatillugu assingusumik nalunaarsuineq ajornarpoq, tassami immersugassani tamani takusinnaannginnatsigu atuarfiit sorliit ilinniartitsisut suliffigineraat.

Apeqqutit immersuilluni akisassat atorlugit atuarfiit pisortaasa akornanni paasissutissanik piniarnermut akissuteqaatit procentinngorlugit naammaginarput, naak apeqqutit amerlangaatsiaraluartut. Ilinniartitsisut akornannit akissuteqartut procentinngorlugit appasipput. Taamaattoq iliniartitsisut pisortallu akissutaannit paasissutissat misissuinermut ilannguppagut, tassami nalileratsigu peqataanngitsut equngasumik agguaassimanngitsut (tamanna pillugu immikkoortoq takuuk).

Eqqaasitsinermi periuseq
Tabelimi ataaniittumi takutinneqartutut misissuinerni tamani akissuteqartussat ataasiarlutik eqqaasinneqarput ataasiarlutillu nukingisaarneqarlutik, piffissami misissuinerup aammarneraniit matuneranut.

Tabel 51
Eqqaasitsiilluni periuserineqartoq

	Immersugassat nassiunneqarput	Eqqaasitsineq	Nukingisaarut	Misissuineq matuneqarpoq
Immersugassat atorlugit atuarfiit pisortaannik apersuilluni misissuineq	4. juni	20. juni	14. august	7. oktober
Immersugassat atorlugit ilinniartitsisunik apersuilluni misissuineq	13. august	2. september	22. september	17. november

Tunngavik: Danmarks Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi ilinniartitsisutut atorfeqartunut aammalu 2014-imi Kalaallit Nunaanni atuarfinni pisortatunut apeqqutai immersuilluni akisassat.

Eqqaasitsilluni allagaqareernerup kingorna ilinniartitsisut akornanit akissutit procentinngornerat suli appaseqaaq, EVA-llu suliniutit arlallit aallartippai, akissuteqartut procentinngorlugit amerlisinnissaat siunertarlugu. 2014-imi septemberimi oktoberimilu ima iliortoqarpoq:

- Naliliineq pillugu allaaserisaq aviisikkut nuna tamakkerlugu internetikkut saqqummersartukkut Sermitsiaq.AG-kkut saqqummiunneqarpoq, tassanilu ilinniartitsisut peqataanissaasa pingaartuunerat allaqqavoq. Allaaserisaq augustimi skemat nassiussuunneri ilutigiinnangajullugit saqqummerpoq.
- Naalakkersuisoqarfimmit tusagassiuutitigut nalunaarut radioaviisimi atuarneqarpoq 19. september, tassanilu eqqaaneqarluni kikkut tamarmik akissuteqarnissaat pingaartorujussuusoq.
- Nick Nielsen, Ilinniartitaanermut, Kulturqarnermut, Ilageeqarnermut Naligiissitaanermullu Naalakkersuisoq radioaviisimi issuarneqarpoq, ullualunnguit qaangiuttut assingusumik kaammattuuteqarnini pillugu.
- IMAK, Kalaallit Nunaanni ilinniartitsisut kattuffiat, pingasoriarluni atuarfiit tatigisaallutik sinniisaannut kaammattuuteqarpoq, iliniartitsisut akissuteqarnissaannik qinnuigeqqullugit.
- Naalakkersuisoqarfimmit ingerlatsivinni pisortat qinnuigineqarput atuarfiit pisortaannut erseqqissaqqullugu kaammattueqqullugit peqataanissamullu inassuteqaateqaqqullugit.
- Naalakkersuisoqarfimmi ilinniartitsinermut inspektøri atuarfiit pisortaanut tamanut sianerpoq, qinnugalugillu ilinniartitsisut akissuteqarnissaannik kaammattussagaat.

Kisianni peqataaqqusilluni kaammattuinerpassuit kingorna akissuteqaatit ikittuinnaat takkupput.

Nalunarpoq akissutit taama ikitsigisut utertinneqarnerannut suna pissutaanersoq, tassami ilimagisariaqaraluarpoq ilinniartitsisut misissuineq peqataaffigissallugu kajumigissagaat, namminneq suliaminnut tunngatillugu isummaminnik saqqummiinissaannut periarfissaagaluarmat. Nassuiaataasinnaavoq apeqqutit immersuilluni akisassat amerlangaatsiarmata, taamaammallu tamakkerlugit akinissaat ajornakusoortinneqarsimasoq. Aamma peqataannginnerup ilaanut peqqutaasinnaavoq, emailikkut adressit EVA-p naalakkersuisoqarfimmit pissarsiarisai ATTAT-mut ilaammata, taannalu ilinniartitsisut tamarmik atukulasanngimmassuk. Tamannarpiaq pissutigalugu pingaaruteqarsimavoq misissuinerup periarfissat allat atorlugit ilisimatitsissutiginissaa, ilinniartitsisunit malugineqaqqullugu apeqqutit nassiunneqarsimasut. Emailisisut ilaasa atuarsimasinnaavaat, kisiannili teknikkikkut aporfiit pissutigalugit linkitaa ammarneq ajulertoorsimasinnaallugu. Internetikkut ujarliut sakkortuumik isumannaallisagaappat, linkit tuuinnarneq ajornassapput. Tamannali aamma naalakkersuisoqarfimmiit eqeersimaarfigineqarpoq teknikkikkut ikiorsiisussaqartitsisoqarluni. Taamaalilluni ilinniartitsisut akornanni misissuinermut akissuteqartut ikinnerannut nassuiaataasinnaasut arlaqarput, kisiannili sunarpiaq apeqqutaanersoq oqaatigisinnaanngilarput.

Ilinniartitsisut – ilaat namminneerlutik qarasaasiaqanngissinnaasut - apeqqutinik immersuilluni akisassanik nassinniarnerat unamminartoqarniartoq atuarfiit pisortaasa immersugassamik amerlangaatsiartunik apeqqutitalimmik immersueqqullugit qinnuginiarnerat ajornannginnerusimavoq.

Peqataanngitsut

Apeqqutinut immersuilluni akisassanut marluusunut akissutit procentinngornerisa saniatigut paasissutissat pitsaassusaannik ilassutaasumik naliliissutitut peqataanngitsunik misissueqqissaarnerit ingerlappagut, takujumallugu paasissutissat Kalaallit Nunaanni atuarfiit pisortaasa ilinniartitsisullu unammilligassaannik tamatigoortumik takutitsinersut.

Pisortat akornanni peqataanngitsut

Atuarfiit pisortaasa akornanni peqataanngitsut misissorluarumallugit, misissueqqissaarnissamut tunngavissat (imaappoq akissutit) misiligarpagut saaffigineqartunut tamanut naleqqiullugit. Nalilerparput pingaartuusoq uuttukkanut makkununnga naleqqiullugu equngasoqarnersoq misissussallugu: kommuni, nunap immikkoortua, atuarfik qanoq ittuunersoq atuarfiullu angissusia, pissutigalugu uuttugassani taakkunani assigiinngissutsit atuarfiup ulluinarni periusaanut pingaaruteqarsinnaammata. Ilimagivarput akissutini assigiinngissutsit sallerpaatillugu nikerartunut taakkununnga attuumassuteqassasut, taakkumi tassaanerarneqarsinnaapput atuarfiup ingerlanneranut atatillugu ilusiliinikkut annertuumik assigiinngissutsinut ersiutaasut.

Tabel 52
Peqataanngittunik misissueqqissaarneq, immersuilluni akisassanik atuarfinni pisortanik apersuineq

	%-inngorlgut (Nassinneqartut)	%-inngorlugit (Akissuteqartut)
Kommuni		
Kujalleq	15 % (N = 12)	20 % (N = 9)
Qeqqata	13 % (N = 10)	11 % (N = 5)
Qaasuitsup	51 % (N = 40)	38 % (N = 17)
Sermersooq	21 % (N = 16)	31 % (N = 14)
katillugit	100 % (N = 78)	100 % (N = 45)
Nunap immikkoortua		
Disko	23 % (N = 18)	22 % (N = 10)
Kujataa	15 % (N = 12)	20 % (N = 9)
Nuuk	12 % (N = 9)	18 % (N = 8)
Avannaa	28 % (N = 22)	16 % (N = 7)
Tunu	9 % (N = 7)	13 % (N = 6)
Qeqqa	13 % (N = 10)	11 % (N = 5)
Katillugit	100 % (N = 78)	100 % (N = 45)
Atuarfiup sumiinnera		
Illoqarfimmi	31 % (N = 24)	42 % (N = 19)
Nunaqarfimmi	69 % (N = 54)	58 % (N = 26)
Katillugit	100 % (N = 78)	100 % (N = 45)
Atuarfiup angissusia		
A (atuartut 200-it amerlanerusulluunniit)	23 % (N = 18)	31 % (N = 14)
B (atuartut 90-199 -it)	8 % (N = 6)	11 % (N = 5)
C (atuartut 40-89 -it)	10 % (N = 8)	9 % (N = 4)
D (atuartut 1-39 -it)	59 % (N = 46)	49 % (N = 22)
Katillugit	100 % (N = 78)	100 % (N = 45)

Qulaani tabelimi takuneqarsinnaasutut misussuinitsinni pisortat Kommune Kujallermeersut aamma Kommuneqarfik Sermersuumeersut amerlavallaartut, kommunini taakkunani pisortat ataatsimut amerlassusaannut naleqqiullugit. Tamanna aammattaaq isumaqarpoq nunap immikkoortui Kujataa, Nuuk aamma Tunu amerlavallaanik peqataasoqartut, akerlianilli annermik Avannaa ikippallaanik peqataasoqarluni (12 procentpoint). Atuarfiit suussusiinut naleqqiullugu illoqarfiit atuarfiini pisortat takussaavallaarput (11 procentpoint), tamanna aamma isumaqarpoq atuarfiit angisuut (A aamma B) takussaavallaartut. Taamaattoq peqanngitsunik misissuinerup piumasa-

qaatinik sisamanik qulaani taaneqartunik tunngaveqartup takutippaa assigiinngissutsit pineqartut arlaannaalluunniit annertuallaartoq, taamaammallu atuarfiit pisortaasa akornanni misissuineq peqanngittut peqqutigalugit erqungaingitsoq.

Ilinniartitsisut akornanni peqataannginneq
Ilinniartitsisunit apeqqutinik immersuilluni akisassanik nassiussuiniarnermi allassimafiit atorneqartut ajornartorsiutigineri siusinnerusukkut eqqaaneqareersut pissutigalugit, akissutit tiguneqartut saaffigisat tamarmiusut amerlassusaannut sannilliunnissaat ajornarpoq - soorlu pisortanut tunngatillugu taamaaliortugut. Taamaammat allatut iliorluni peqataanngitsunik misissuinermi uani tunngaviuvoq Kalaallit Nunaanni ilinniartitsisut tamarmiusut pillugit nalunaarsuiffinni paasissutissanut Naatsorsueqqissartarfimmit Inerisaavimmillu pissarsiarineqartunut sanilliussineq. Taamaalilluni peqataannginnermi misissuinermi inerniliussat tamanna eqqarsaatigalugu isiginiarneqassapput.

Tabel 53
Peqataanngittunik misissueqqissaarneq, immersuilluni akisassanik ilinniartitsisunik apersuineq

	Andel (Registerdata)	Andel (Respondenter)
Arnanut angutinullu agguarsimanerat		
Angutit	27 % (N =243)	32 % (N = 90)
Arnat	73 % (N =674)	68 % (N = 192)
Katillugit	100 % (N =917)	100 % (N = 282)
Nunap immikkoortua		
Disko	21 % (N =230)	22 % (N = 63)
Nuuk	27 % (N =289)	28 % (N = 78)
Avannaa	14 % (N =146)	17 % (N = 49)
Qeqqa	16 % (N =177)	12 % (N = 35)
Kujataa	13 % (N =137)	13 % (N = 36)
Tunu	9 % (N =101)	8 % (N = 23)
Katillugit	100 % (N =1080)	100 % (N = 284)
Oqaatsit/ilinniarsimaneq		
Kalaallit oqaasii atorlugit atuartitsisinnaasoq/Kalaallit Nunaanni illinniarsimasoq [2]	65 % (N =637)	73 % (N = 206)
Kalaallit oqaasii atorlugit atuartitsisinnaanngitsoq/Danmarkimi ilinniarsimasoq [2]	13 % (N =130)	11 % (N = 32)
Ilinniartitsisutut ilinniarsimanngitsoq	22 % (N =212)	16 % (N = 46)
Katillugit	100 % (N =979)	100 % (N = 284)
Atuarfiup sumiinnera		
Illoqarfimmi	77 %	81 % (N = 230)
Nunaqarfimmi	23 %	19 % (N = 54)
Katillugit	100 %	100 % (N = 284)

Tunngavik: Danmarkimi Evalueringsinstitut-ip Kalaallit Nunaanni atuarfinni ukiumi atuarfiusumi 2013/2014-imi ilinniartitsisutut atorfeqartunut apeqqutai immersuilluni akisassiat.
Nassuiaat: Naatsorsueqqissaartarfiup nalunaarsugaani paasissutissat ammukartunut marlunnut avitaapput, "suussuseq" (kategor) aamma "sulisuni sorlerniinneq" (personalegruppe), tamanilu ersippoq sulisoq ilinniartitsisuunersoq allatulluunniit suliaqarnersoq. Ilaanni pineqartoq ammukartut aappaanni ilinniartitsisutut allaqqasinnaavoq aappaanili naamik. Assersuutigalugu pineqartoq "ilinnhiartitrsisutut" suussutsip ataani allaqqasinnaavoq, sulisunilu sorlerniinnerup ataanni sungiusarluni sulisutut allaqqasinnaalluni. Killiliiniarsimavugut piumasaralugu pineqartoq minnerpaamik ammukartumi ataatsimi soorlu forskolelæreritut, klasselæreritut imlt. Ilinniartutut al-

laqqassasoq, ilutigisaanillu piumasaralugu pineqartoq "skoleinspektøritut", "skolelederitut" viceskoleinspektøritulluunniit allaqqassanngitsoq, tassuunakkut ilimagisariaqarmat pineqartoq pisortatut atorfeqanngitsoq. Nassuiaat 2:Kalaallit Nunaanni Meeqqat Atuarfiat 2013/14 (Inerisaavik 2014): tassani nalunaarneqarput ilinniartitsisut qassit kalaallisut atuartitsisinnaanersut, qassillu naamik taamatullu timelærerit qassiunersut. Taamatut immersuilluni akisassani apersisoqanngilaq, taamaammat kisitsisit taakku sanilliuppagut qassit Kalaallit Nunaanni iliniartitsisutut ilinniarsimanerannut, qassit Danmarkimi imaluunniit iliniartitsisutut ilinniarsimanngitsunut, naak nalunngikkaluarlugu pineqartut assigiinngissuteqarsinnaasut.

Qulaani tabelimi takuneqarsinnaasutut misissuinitsinni ilinniartitsisut akornanni angutit peqataasut amerlanerulaarput Kalaallit Nunaanni ilinniartitsisut angutit ataatsimut amerlassusaannut naleqqiullugu. Nunap immikkoortuini agguaassimaneq qiviaraanni takuneqarsinnaavoq nikingassutit annertunngitsut, inuit Nuummeersut peqataasut amerlavallaalaarlutik, Qeqqaneersuullu ikippallaalaarlutik. Ilinniakkanut tunngatillugu misissuinerni inuit Kalaallit Nunaanni ilinniartitsisutut ilinniarsimasut amerlanerupput (oqaatsit sumilu ilinniarsimanerup imminnut ataqatigiittariaqannginnerat immikkut isiginiarlugu), kiisalu inuit illoqarfinneersut amerlanerussuteqarlutik. Kisianni ilinniartitsisunut tunngatillugu nalunaarsuiffinnit paasissutissat misissuinermilu akissuteqartut nikinganerat naatsorsueqqissaarnermi malunaateqanngillat, taamaammallu peqataanngitsut pissutigalugit nikingasoorneq annertunani.

Paasissutissanik misissueqqissaarneq
Apeqqutinut akissutit tiguneqartut tamarmik qallunaatut suliarineqarput. Apeqqutinut ataasiakkaanut tunngatillugu akissuteqartut namminneerlutik itisilerillutik oqaasertaliisinnaasimapput, akissuteqartorlu kalaallisut akisimatillugu misissueqqissaarneq sioqqullugu akissutaa nutserneqaqqaartarpoq.

Misissuinernit markuusunut paasissutissanik misissueqqissaarneq sallerpaatillugu misissuinerni marlunni apeqqutinik tamanik sanilliussineruvoq taamatullu atuarfiit suussusaanni. Nikerartumi tassani erserpoq pisortaq ilinniartitsisorluunniit akissuteqartoq illoqarfimmi imaluunniit nunaqarfimmi atuarfimmi sulinersoq. Tabelit taakku tabelinik nalunaarusiami kapitalini siullerni ilisaritinneqarput, tassanilu apeqqutini immersuilluni akisassani apeqqutit tamarmik ersipput. Saniatigut apeqqutit immikkut toqqakkat – suleqatigiillu immikkut naapertuuttuusorisaat - imminnut sanilliullugit tabeliliortoqarpoq. Taakku aallaavittut nalunaarusiami ersipput, ataasiakkaatigulli eqqaaneqaannartarlutik tabeliliarineqanngikkaluarlutik. Taama pisoqartillugu tabelinik nalunaarusiami kapitali 3 innersuunneqartarpoq, tassani sanilliussinerit immikkuullarissut tamarmik eqqaaneqartut, nalunaarusiamili ersingitsut takuneqarsinnaapput.

Misiligut chi^2 atorneqarpoq misissorumallugu tabelini sanilliussiffiusuni nikerartut naatsorsueqqissaarnikkut killissarittaasut iluanni ataqatigiinnersut. Tassunga atatillugu qaffassissuseq 0,05 atorneqarpoq, minnerpaamik cellit 80-it killigitinneqarlutik ilimagisat naapertorlugit minnerpaamik 5-imik nalillit, akuerineqarsinnaasumillu minnerpaaffittut 1-imik naleqartinneqarluni.

Apeqqutinut ammasunut tunngatillugu aammattaaq misissueqqissaartoqarpoq, kisitsisoqarluni, naatsorsuisoqarluni aamma akissuteqartut misissuinerni apeqqutini ammasuni kisitsisit atugaat allataallu assigiissarneqarlutik.

11.2 Kommuninit nassuiaat

Ingerlatsiviit sisamat – imaappoq atuarfeqarfiit pisortaat imaluunniit fagchefit – nassuiaateqarput tunniussaminnik, tassaasut pissusiviusut pillugit apeqqutinut 34-nut akissutit. Allaffeqarfiup aaqqissugaanera, atuarfinnik suleqateqarneq, politikkinik periusissianilluunniit peqarneq, nakkutilliineq, atuarfik pillugu inatsimmi sinaakkusiussat immernerat, meeqqanut immikkut pisariaqartitsisunut suliniutit, ilinniartitsisussarsiortarneq angajoqqaanillu suleqateqarneq apeqqutigineqarput. Akissutit tamarmik atuarfeqarfiit pisortaannik oqaloqateqarnernik malitseqartinneqarput, kommuninilu pingasuni aammattaaq suleqataasoq oqaloqatigineqarluni.

11.3 Apersuilluni oqaloqateqarnerit

Suliakkiissut naapertorlugu Kalaallit Nunaanni atuarfiit 12-t pulaarpagut. Atuarfiit >EVA-mit toqqarneqarput naalakkersuisoqarfimmi siunnersorti angalanissanik aaqqissueqataasoq suleqatigalugu, pissutsit arlallit peqataatinnissaat qularnaarniarlugu. Atuarfinnik toqqaaniarnermi aallaaviusut makkuupput:

- Kommunit sisamaasut peqataassapput
- Qaanaaq Tunulu peqataassapput
- Illoqarfinni angisuuni atuarfiit (6), illoqarfinni mikisuni atuarfiit (3), nunaqarfinni angisuuni atuarfiit (1) nunaqarfinnilu mikisuni atuarfiit (2) peqataassapput.

Pineqartut siammaakkusunnerinut pissutaavoq atuarfiit atugarisaannut suleriaasiannullu pingaaruteqarsinnaammata, sapingisamillu paasissutissat annertuut perusukkatsigit.

Atuarfinni tamani pulaarnernut makku ilaapput:

- Pisortap oqaloqatiginera (immaqa tullersortaalu).
- Alloriarfinni tamani ilinniartitsisunik oqaloqateqarneq (nunaqarfinni ilinniartitsisut tamarmik) aamma iliniartitsisut kalaallit qallunaallu – atuarfik qallunaanik ilinniartitsisoqarpat.
- Tiimimik atuartitsiviusumik malinnaaneq. Ataatsimut isigalugu nukarlerni, akullerni angajullernillu tiimit malinnaavigineqarput, ullup atuarfiusup aallartilaarnerani naalerneranilu.
- Ilinniartitsisup malinnaavigisap oqaloqatiginera.
- Tiimimi malinnaavigisami atuartunik oqaloqateqarneq, angajullerni atuartuugaangata.

Kommunini sisamani makku oqaloqatigineqarput:

- Ingerlatsivimmi pisortaq siunnersortilu (Qaasuitsup Kommunia taamaallat pisortaq ataaseq)
- PPR-imi pisortamik immaqalu siunnersortimik oqaloqateqarneq
- Angajoqqaanik immikkut sammisaqarluni oqaloqateqarneq.

Soqutiginnitsit ingerlatsisullu atuarfiup avatangiisaaneersut makku oqaloqatigineqarput:

- Rektor, GUX,i Nuuk
- Aasianni GUX-imi rektori aamma oqaatsinik pinngortitalerinermillu ilinniartitsisut
- Sisimiuni Teknikkimik Ilinniarfimmi pisortaq aamma ilinniartitsisoq, inuutissarsiutinik ilinniarfik GUX-ilu sinnerlugit
- Nuummi Teknikkimik Ilinniarfimmi pisortaq aamma ilinniakkatigut sammivinni tamani ilinniartitsisut
- Inerisaavimmi siunnersortit, Nuuk
- Inerisaaviup naliliinermut immikkoortortaqarfia, Nuuk
- Ilinniaatsinut Institutti – aqutsisut, Nuuk
- Ilinniarfissuaq – ilinniartitsisut, Nuuk
- IMAK-ip siulittaasua, Sivso Dorph, Nuuk (Københavnimi oqaloqatigineqarpoq)
- KANUKOKA-mi siunnersortaaneq, Simon Lennert, Nuuk
- Naalakkersuisoqarfimmi pisortaq Mikael Kristensen, immikkoortortami pisortaq Karl Kristian Olsen aamma ilinniartitsinermut inspektøri Kaali Olsen, IIKNN, Nuuk.

Pilersaarutaaqqaartunut naleqqiuullugu ima allannguisoqarpoq:

- Sila peqqutigalugu nunaqarfimmut alakkaanissaq taamaatiinnarpoq, paarlaallugu illoqarfimmi atuarfik mikinerusoq ilanngunneqarpoq.
- EVA-p angajoqqaanik ataatsimiisitsinerit pilersaarutaasut sisamat ingerlappai, kisianni aggersut ikeqaat. Paarlaallugu Qaanaami angajoqqaat marluk immikkut ataatsimeeqatigineqarput (atuarfiup siulersuisuinut ilaasortat).
- Atuartunik oqaloqateqarnissaq ataaseq piviusnngunngitsoorpoq, pingasuinnaallu ingerlanneqarlutik. Paarlaallugu tiimit atuattitsiviit malinnaavigisat pilersaarutaasunut naleqqiullugit marlunnik ilaneqarput (7. aamma 9. klasse).
- EVA immikkut illoqarfinni marlunni Piareersarfinnik ataatsimeeqateqarpoq.
- Illoqarfiit ilaanni ataatsimi EVA ilinniartitsisunik oqaloqateqanngitsoorpoq, pisortap ilinniartitsisut qinigassissimammagit piumagunik takkussinnaasut, takkuttoqanngilarlu. Kisianni ilinniartitsisoq malinnaavigisaq apersorneqarpoq.

Apersuilluni oqaloqateqarnerni atuartitsinermillu malinnaanerni tamani toqqaannartumik nutserisoqarnissaq periarfissaavoq. Oqaloqatiginnittup/malinnaasup aappaa qallunaatut kalaallisullu oqaluttarpoq. Taamaalilluni apersorniakkat namminneq aalajangertarpaat oqaatsit arlaat atorniarnerlugu. Oqaloqateqarnerit tamarmik – meeqqat atuarfiata kingorna ilinniarfiit eqqaassanngikkaanni – allaattuilluni immiussilluni tammatsaalineqartarput.

Paasissutissanik misissueqqissaarneq
Misissueqqissaarnerit ima ingerlappagut: Oqaloqatiginnittut allataat tamarmik skemanut angisuunut (matrixinut) nuunneqarput, tassanilu apeqqutigineqartut ammukartunut qulequtsiunneqartarlutik, sanimukartuni atuarfiit kommunilluunniit allaqqasarlutik. Assersuutigalugu oqaaseqaatit "ilikkagassatut anguniakkanik suliaqarneq"-mut tunngasut tamaasa takusinnaasimavagut, saniatigullu oqaaseqaatit atuarfinnut (kommunimulluunniit) attuumasut aamma takusinnaallugit. Taamaalilluni akissutaasimasut takujuminarsisinneqarputt.

Tamatuma kingorna matrix atorparput paasissutissanik aaqqissuulluakkamik qulequtakkaarisumillu misissueqqissaarnissamut, paasissutissat apeqqutit/qulequttat ataannut inissittarlugit: Soorlu takujumallugu apersukkat ilikkagassatut anguniagassanik suliaqarnerminni misilittagaat isummersornerilu qanoq nikerarnersut. Killiffimmi tassani paasissutissat tamaasa ilaatippagut, aamma paasissutissat oqaaseqaatitut kisiartatut saqqummersut, paasissutissanilu nikerassuseq soqutigisimavarput, kikkut qanorlu amerlatigisut aalajangersimasumik isummersornerat pivallaarnagu.

Nalunaarusiami issuaanerit naatsut allattuakkat aallaavigalugit allataapput, issuaanerilli takinerusut immiussat aallaavigalugit allataallutik. Nassuiaatit kapitalillu tamarmik minnerpaamik siunnersortinit pingasunit atuarneqarput.

11.4 Suleqataasut

Naliliineq ukunannga suliarineqarpoq:

Specialkonsulent Helene Brochmann, suliniummi pisortaq, inuiaqatigiilerinermi eskimologiimilu cand.mag. EVA-mi naliliinermik ukiut 17-it suliaqarpoq. 1988-89-imi Akunnaami timelæreritut sulivoq. Atuakkiaa: *Forvaltning i forandring* Namminersornerullutik Oqartussat qitiusumi allaffeqarfiat pillugu (Bente Hamann peqatigalugu, Atuakkiorfik 1990). Kalaallit Nunaanni Eqqartuussiveqarnermut ataatsimiititaliami ukiut pingasut sulivoq (1995-1997), Kalaallit Nunaanni eqqartuussivinni isertitsivinnilu apersuilluni nalunaarsuiffiillu aqqutigalugit misissuilluni, Ataatsimiititaliap isumaliutissiissutaani nalunaarusiat pingasut tamatuma inerneraa. Kalaallisut paasilluartarpoq oqalungaatsiartarlunilu.

Naliliinermi siunnersorti Bjarke Frydensberg, cand.scient.adm., ukiuni marlunni EVA-p tunngaviusumik atuarfimmut immikkoortuani sulinikuuvoq. Uanilu atuartitsineq ilinniartitsisullu pillugit kapitalit immikkut sammillugit.

Naliliinermi siunnersorti Mille Katrine Petersen, cand.scient.anth. (antropolog), EVA-p inuusuttunik ilinniartitsinermut immikkoortuanut attuumassuteqarpoq, uanilu angajoqqaat aamma atuarfinni aqutsisut pillugit kapitalit immikkut sammillugit, taamatullu atuartitsinernik malinnaanerit.

Vicedirektør Katja Munch Thorsen, cand.scient.soc. EVA-p tunngaviusumik atuarfimmut immikkoortuani ukiuni 23-ni pisortaq', siusinnerusukkut Inerisaavimmik IMAK-imillu sullissisarnikuuvoq. Danmarkimi kommunimi atuarfinnik ingerlatsivimmi sulinikuuvoq.

Periutsinut siunnersorti Jacob Brauner Jørgensen, cand.scient.soc.
Periutsinut ikiorti Maria Havgry, stud.scient.soc.
Naliliinermi suleqataasoq Natuk Rosing Fleischer, stud.mag.

Toqqannartumik oqalutsit Hans Ole Petersen aamma **Johan Rosbach**, Namminersorlutik Oqartussat

Apeqqutinik immersuilluni akisassanik kalaallisuunngortitsisut: **Jens Jakobsen** aamma **Abia Abelsen**
Nalunaarusiamik kalaallisuunngortitsisut: **Kunuunnguaq Fleischer, Hans Møller, Kaali Olsen, Naja Rosing Fleischer**

11.5 Atortut atukkat

Inatsisit
Inaitsisartut peqqussutissaattut nr. xx, xx.xx.2001-imeersutut siunnersuummut oqaaseqaatit, Inatsisartut ukiakkut ataatsimiinnerat UKA 2001/35

Atuarfik pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 8, 21. maj 2002-meersoq

Atuarfik pillugu Inatsisartut inatsisaat nr.15, 3. December 2012-imeersoq.

Atuarfimmi atuartitsissutini atuartitsissutinilu qanitariissuni alloriarfiit siunertaat kiisalu atuartitsissutit siunertaat ilikkagassatullu anguniagassat pillugit Namminersornerullutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 16, 24. juuni 2003-meersoq.

Meeqqat atuarfianni naliliisarneq uppernarsaasersuisarnerlu pillugit Nammiknersornerullutik Oqartussat nalunaarutaannut nr. 2, 9. Januar 2009-meersumut ilitsersuut

Inerisaavimmit - saqqummersitat
Atuarfitsialaap tungaanut, oqallisissiaq, Inerisaavik 2000

Atuarfitsialak – periutsit atortussiallu, Inerisaavik 2003

Atuarfitsialak pillugu/Om Atuarfitsialak, en håndbog til forældre, Inerisaavik 2004

Meeqqat Atuarfiat 2013/14, Inerisaavik 2014

Inerisaaviup nittartagaanit
inerisaavik.gl/projekter-og-fag/effektive-undervisningsprincipper/info-om-crede-samt-artikler/.

inerisaavik.gl/projekter-og-fag/effektive-undervisningsprincipper/de-7-standarder

Planlægning af aktivitetsværksteder i undervisningen af elever med forskellige forudsætninger - En vejledning til lærere på alle klassetrin og i alle fag, R. Soleste Hilberg, Ji-Mei Chang, Georgia Epaloose, R. William Doherty, Ward Shimizu og Vanessa Lee.

inerisaavik.gl/fileadmin/user_upload/Inerisaavik/Trintestmappe/A22c_Retningslinjer_for_Trintest_2014_da.pdf.

Ilanngussaq A

Suliassap allaaserinera

Aqutseqatigiit aamma EVA-p suliassatut allaaserisaat, naliliinermut tinngavigineqartoq naapertorlugu makku paasiniarneqassapput:

1. Aaaqqissugaaneq

- **Qulliunerusumi/qitiusumi**
  - Meeqqat atuarfiata aqunneqarnera: susassaqarfiit assigiinngitsut suleqatigiinnerat suliassanillu agguaassinerat (Namminersorlutik Oqartussat, kommunit Ilinniaatsinut Instituti), ilinniaqqittarnerit ingerlaqqiffiusumi ilinniarnerit ilanngullugit
  - Ilinniaatsinut Institutip inissisimanera
  - Meeqqat atuarfiata nakkutiginera

- **Kommunini**
  - Sumiiffinni ataasiakkaani meeqqat atuarfiata nakkutiginera qanoq ingerlanneqarpa, tamatumunnga ilanngullugit atuartut meeqqat atuarfiata atuartitsineraniik malinnaangitsut
  - Atuarfiit siulersuisui: suut suliassaraat, qanoq ingerlappat?
  - Tiimit amerlassusii agguaannerilu – faginut alloriarfinnullu (K)
  - Sumiiffinni ataasiakkaani toqqagassat: qanoq pingaarnersiorneqartarpat. Ilikkagassatut anguniagassanik aalajangersaasoqarnikuua il.il.

- **Atuarfinni**
  - Alloriarfinnut agguaassineq aamma klassikkaarineq
  - Eqaatsumnik aaqqissuussineq immikkut isiginiarlugu
  - Holdinut agguaassineq: atorneqarpa, qanoq, imaluunniit suut tunngavigalugit, taamaaginnartut/ingerlaavartut qanorlu sunniuteqarneri misigineqarpat? Nukissat/aningaasat suminngaanneerpat?

2. Atuartitsinerup aaqqissugaanera ingerlanneqarneralu

Atuartitsinerup aaqqissugaanerata ingerlanneqarneratalu nalilerneranut atatillugu pissutsit assigiinngitsut erseqqissaavigineqarnissaat kissaatigineqarpoq

Uuttugassat assigiinngitsut pineqarput

- Atuartitseriaatsit qanoq ittut atorneqarpat? Matumani "Atuartitseriaatsit Ilikkalertorfiusut" siammaassimaneri pingaarutaallu immikkut isiginiarlugit. Tamatumannga pissarsiat qanoq misigineqarpat?
- Atuartitsinermi atortut suut atugaappat, taakkulu pitsaassusii qanoq misigineqarpat? (IT naliliinermut immikkut qulequttatut ilaanngilaq, kisianni IT-mik atuineq qulequttap uuma ataani erseqqissaavigineqarsinnaavoq)

- **Allamiut oqaasii: qallunaatut aamma tuluttut**
  - Atuartitsineq qanoq ingerlanneqartarpa – suut atuartitsissutaasarpat?
  - Taamatut atuartitsinissamut naleqqiullugu ilinniartitsisut piginnaasaat qanoq ippat?

- **Tapertaliussaasumik atuartitsineq aamma ilitsoqqussaralugu oqaatsinik atuartitsineq**
  - Kommunini tunaartarisassat nukissallu/aningaasat (K)
  - Atuartut qassit attupinneqarpat (K)
  - Atuarfiup ingerlatsinera

- **Atuartitsissutit akimorlugit atuartitsineq aalajangersimasumik qulequtaqarluni piareersariikkanillu anguniagaqarluni suliassat immikkut sammillugit**
  - Suut suleqatigiissutaappat? Qanorlu annertutigisumik?
  - Pissarsiaqaatigisat unamminartullu

- **Atuartitsinermik piviusunngortinneqanngitsoorneq – annertussusia aamma tunngavilersuutit**

3. Anguniakkanik naliliinermillu suliaqarneq
Anguniakkanik naliliinermillu suliaqarneq, atuartitsinermik atuartunut ataasiakkaanut naleqqussakkamik aaqqissuussissagaanni qitiulluinnarput. Anguniakkanik naliliinermillu suliaqarnerup uuttorneqarnissaa kissaatigineqarpoq, tamatumunnga ilanngullugit immikikoortut ataaniittut piffissamik atuiffiginerannik pissarsissutaanerannillu naliliineq:

- Iliuusissatut pilersaarutit uppernarsaasersuinerlu
- Alloriarfinni anguniakkanik, atuartitsissutit siunertaannik aamma ilikkagassatut anguniakkanik atuineq
- Ingerlaavartumik nalilersuineq
  - Sakkut suut atorneqarpat? (Angusakka immikkut isiginiarlugit)
  - Alloriarfinni misilitsinnerit atorneqarpat?
- Atuartut ataasiakkaat pisinnaasaat aallaavigalugit atuartitsineq
- Inaarutaasumik misilitsinnerit: Naapertuussusiat qaffasissusaallu qanoq misigineqarpat?

4. Ilinniartitsisut
Ilinniartitsisut qulaajaaviginissaat kissaatigineqarpoq – tamatumunnga ilanngullugit piumasarineqartut naapertorlugit piginnaasaat. Aamma kissaatigineqarpoq atuarfinni piginnaanngorsaalluni suliaqarneq qanoq ingerlanneqartarnersoq paasiniarneqassasoq. Aamma suliffimmi avatangiisit uuttorneqarnissaat kissaatigineqarpoq. Ilinniartitsisussanik ilinniartitsineq naliliinermut ilaanngilaq, kisianni ilinniartitsisunngorlaat ulluinnarni pissutsinik naapitsinerat erseqqissarneqassaaq.

- **Ilinniartitsisut piginnaasaat, qanorlu atorneqarnersut**
  - Ilinniarsimanngitsut (amerlassusaat, ukiut qassit sulisimerneri, tunuliaqutaat) (K)
  - Nuttarneq/aalaakkaassuseq – killiffik patsisaasullu
  - Ilinniartitsisut immikkut ilinniakkat (K)
  - Ilinniartitsisut amerlasuut ilinniarsimannginnerat atuarfiit qanoq pissuseqarfigivaat?

- **Piginnaasanik inerisaaneq**
  - Qanoq qanorlu annertutigisumik (K)
  - Pikkorissarnerit neqeroorutaasartut – naapertuunnerisalu qanoq misigineqartarnerat?
  - Piginnaanngorsaaneq atuarfiit pilersaarusiukkamik qanoq isumagisarpaat (aalajangiinerit, pikkorissarnernik toqqaanerit, suleqatit inerisarniarlugit oqaloqatigiinnerit il.il.)

- **Suliffimmi avatangiisit**
  - Qanoq misigineqarpat, pissutsit suut suliffimmi avatangiisinut iluaqutaasarpat, aamma ilinniartitsisut pisortallu suut unamminartutut isigivaat?
  - Pisortatigoortumik pisortatiguunngikkaluartumillu suleqatigeeriaatsit, tamatumunnga ilanngullugit ilinniartitsisut suleqatigiinnerat, alloriarfinni suleqatigiinneq
  - Piumasarineqartut napertorlugit sakkut pingaarutaat: Suliffinnik naliliinerit (APV), pingaartitatigut tunngaviit, tunngaviit allatat, suleqatit/pisortat inerisarnisaat siunertarlugu oqaloqatigiinnerit (MUL/LUS), suleqatigiinnermut ataatsimiititaliat il.il. etc.

- **Ilinniartitsisut nutaat immikkut samminerat**
  - Ilinniakkaminnit misilittagaat – ulluinnarisamut naleqqiullugu qanoq naapertuutsiginera

5. Aqutsisut

- **Sinaakkutit periarfissallu**
  - Akisussaaffiit suut ingerlatsiviinniit tunniunneqarnikuuppat
- **Aqutsisut piginnaasaat, piginnaanernik inerisaanissamut periarfissat ilanngullugit**
- **Suliassat aaqqissugaanerlu**
  - Suliassat suut immikkoortortani pisortanut tunniunneqarnikuuppat, sunalu tunuliaqutaralugu?
  - Suliassat suut aqutsisut piffissamik atuiffigisarpaat (allaffissorneq, sulisunik aqutsineq, perorsaanikkut aqutsineq)?

6. Meeqqat immikkut ittunik pisariaqartitsisut

Kissaatigineqarpoq qulaajarneqassasoq atuarfiit atuartut immikkut ittunik pisariaqartitsisut qanoq pissuseqarfigisarneraat, tamatumunnga ilanngullugu susassaqartunik allanik peqataatitsineq. Matumani eqqarsaatigineqarput immikkut suliniutit aamma immikkut atuartitsineq.

- **Atuarfinni suliniutit**
  - Suliniutit nalinginnaasut suut atuarfiit atortarpaat (klassit toqqissisimaffiit, AKT-klassit, klassit inuutissarsiornermut sammisut, allat)? Qanorlu annertutigisumik?
  - Atuartut immikkut ittunik pisariaqartitsisut paasiniarneranni pissuseqarfiginiarnerannilu atuarfik qanoq aaqqissugaasumik ilusilersuisimava?
  - Susassaqarfiit allat peqataatinnerat (suut aamma suut neqeroorutaappat aamma suleqatigiinneq atuarfinniit qanoq misigineqarpa?)

- **Peqataatitsineq**
  - Peqataatitsineq qanoq ulluinnarni ingerlanneqarpa
  - Atuartut immikkut pisariaqartitsisut, ilinniartitsisut atuartullu allat peqataatitsinermit qanoq sunnigaappat?

- **Immikkut atuartitsineq**
  - Nukissat/aningaasat qanoq annertutigisut atuartunut ataatsimoortunut sorlernut atorneqartarpat (K)
  - Ilinniartitsisut piginnaasaat (K)

- **PPR-it**
  - Suliassat suut PPR-init isumagineqartarpat?
  - PPR-inik suleqateqarneq atuarfinnit qanoq misigineqartarpa?
  - PPR-ip aaqqissugaanerani il.il. pissutsit suut suliassaminnik isumaginninniarnerinut sunniuteqartarpat?

7. Atuarfiup angerlarsimaffiullu suleqatigiinnerat

- Angajoqqaat suleqatiginerisa piviusunngortinnerani sinaakkutigisat erseqqissarnerat.
- Atuartut atuarfimmi atuartitaanngitsut immikkut isiginiarnerat."

Nalunaarusiami ilanngutinngisat

Immikkoortut qulaani pineqartut ilaat paasissutissat naliliinermi pissarsiarineqartut tunngavigalugit paasiniaqqissaarneqarsinnaasimanngillat:

Tiimit amerlassusaat aamma atuartitsissutinut alloriarfinnullu agguaannerat
Kissaatigineqarpoq naliliinermi kommunit tiimilersuisarnerat misissorneqassasoq, atuarfinni ataasiakkaani atuarttitsissutinut alloriarfinnullu agguaallugit. Kisianni EVA-p nalilerpaa taamatut kommunit qinnuigineqassappata paasissutissat annertoorujussuit pineqassasut. Naliliinermi atuarfiup ilikkagassatigut angusai misissorneqartussaasimasuuppata (taamaaliortoqanngilarlumi) tiiminut tunniunneqartartunut atassusiinissaq pissusissamisoorsimassagaluarpoq. Kisianni paasissutissat taakku katersornissaannut pissutituaappat, kommunit inatsisit malillugit tiimiliussassat tunniuttarneraat, tamanna ajornarpallaanngitsumik paasiniarneqarsinnaavoq, nassuiaasersuinissamillu pisariaqartitsiffiunngitsumik, taamaalillunilu arlaannaannulluunniit attuumassuteqanngitsumik naliliisitsinikkut misissornissaa immikkut pingaaruteqarani. Allatut oqaatigalugu apeqqutaaginnarpoq Naalakkersuisoqarfiup nammineq inatsimmi § 37 tunngavigalugu kommunit pineqartut pillugit paasissutisseeqqujumanerai.

Holdikkaarineq Qulequtaq taanna nalunaarusiami naammaginartumik erseqqissarneqanngilaq, ajuusaarnaraluartumik oqaatigisariaqarmat aatsaat kingusinaartoqareersorlu EVA-p paasimmagu uani "holdeikkaarineq" pineqartoq immikkut atuartitsinermi immikkut taaguutaasoq – tassaannaanani klassip holdinut avinnera.

Ilinniartitsisut ilinniakkamikkut tunuliaqutaat
Ilinniartitsisut immikkut ilinniagaat (liniefag) pillugit paasissutissat amigaataapput.

Atuarfiit pisortaannut apeqqutini, tabel 65-imi nalunaarusiarineqartuni apeqqutigivarput atuarfinni tiimit liniefagimik ilinniagaqarsimasunik qanoq ilinniartitsisoqartiginersut, kisianni takuneqarsinnaasutut paasissutissanik atorsinnaasunik tamatumani pissarsinngilagut, taamaammallu oqaaseqarfigisinnaanagu. Malittaasumik misissuinissamut immikkut nukissaqarsimanngilagut.

Apeqqutit immersuilluni akisassat misissoqqissaarnerini paasiniarparput *ilinniartitsisut ilinniarsimasut ilinniarsimanngitsuniit* allaanerusumik akisarnersut, naapertuuttutullu isigigaatsigu tamanna nalunaarusiarisarlugu. Taamaalilluni pineqartut marluk assigiinngitsunik akissuteqartinnagit, eqqaaneqarneq ajorput – tamanna imminermini tupigisariaqartutut isigisariaanngikkaangat

Tabelinik nalunaarusiami tabel 8-mi aamma tabel 66-imi takuneqarsinnaavoq ilinniartitsisut qallunaat tuluillu oqaasiinik ilinniartitsisartut liniefageqarnersut assingusunilluunniit piginnaaneqarnersut, tassami suliniutip allaaserinerani atuartitsissutit taakku immikkut isiginiarneqarput. Tamanna aamma nalunaarusiami qup. 129-miit siumut immikkut sammineqarpoq. Isumaqanngilagut ilimagisariaqartoq iliniartitsisut apeqqutinut allanut akissutaannut atuartitsissutit arlaanni liniefageqarnerat apeqqutaassasoq, tamannalu misissussagaluaraanni isumaqarnavianngilaq – aammami apeqqutinut akisut %-inngornerat appasimmat, kisitsisit immikkuualuttukkaarpallaarnissaat sissuertariaqarmat.

Aammattaaq KANUKOKA-p atuarfiit ataasiakkaat ilinniarsimasunik qanoq ilinniartitsisoqartiginerat piniarneqarsinnaasunik kisitsaatigaa.

Immikkoortortami aqutsisup suliassai
Atuarfinni immikkoortortami aqutsisut suliaat suunersut qulaajarneqanngillat. Apeqqutigineqassasimasuuppat atuarfiit pisortaannut apeqqutigineqarsimassagaluarpoq, kisianni taamaaliussagaanni apeqqutit immersuilluni akisassat amerlareekisut suli apeqqutinik marlussunnik ilasariaqarput (akissutaasinnaasut amerlasoorpassuussallutik), taamaammat pineqartoq tunuartinneqarpoq apeqqutit allat salliutikkumallugit – aamma isiginiarneqarmat quleqauttamut tunngatillugu erseqqissunik pasitsaassaqartoqarnikuunngimmat, erseqqinnerusumik misissornissaanut tunngavissaqartitsilersunik.

Aqutseqatigiit aammattaaq nalunaajaqquaat atuartut angerlarsimaffimminni atuartinneqartartut annertussusiat, kisianni kommunit tamanna pillugu paasissutissaateqanngimmata, taamaaliorsinnaasimanngilagut.

DANMARKS EVALUERINGSINSTITUT

Østbanegade 55, 3.
2100 København Ø

T 3555 0101
E eva@eva.dk
H www.eva.dk

Danmarks Evalueringsinstitut udforsker og udvikler kvaliteten af dagtilbud for børn, skoler og uddannelser. Vi leverer viden, der bruges på alle niveauer – fra institutioner og skoler til kommuner og ministerier.

Læs mere om EVA på vores hjemmeside, www.eva.dk. Her kan du også downloade alle EVA's udgivelser – trykte eksemplarer kan bestilles via en boghandler.